RERVM MOSCOVITICARVM COMMENTARIJ, Sigiſmundo Libero authore.

RVSSIÆ breuiſsima deſcriptio, & de religione eorum varia inſerta ſunt.

Chorographia totius imperij Moſcici, & vicinorum quorundam mentio.

ANTVERPIÆ,
In ædibus Ioannis Steelſij.
M. D. L VII.

Cum gratia & priuilegio Cæſareo.

SERENISSIMO PRINCIPI ET DOMINO,

DOMINO FERDINANDO, ROMANOrum, Hungariæ & Bohemiæ, &c. Regi, Infanti Hispaniarum, Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ & Vuirtenbergæ, & multarum prouinciarum Duci, Marchioni, Comiti, & Domino, Domino meo clementissimo.

ROMANOS olim fuerunt legatis, quos ad lõginquas ac incognitas nationes miserant, id etiã negotij dedisse, vt mores, instituta, totãque viuendi ratione eius gentis, apud quã legationis nomine versabantur, diligẽter literis cõsignarẽt: quod adeò deinceps solẽne fuit, vt renũciata legatiõe, cõmentarij eiusmodi in ædẽ Saturni, ad instituẽdã posteritatẽ reponerẽtur. Quod institutũ si fuisset à nostris, vel paulo superioris memoriæ hoĩbus obseruatũ, fortasse plus lucis ĩ historia, certè minus vanitatis haberemus. Ego verò, qui ab ineũte ætate externorũ hoĩum consuetudine domi forisq; delectabar, libenter tuli meam operã in legationibus, non solum ab año Maiestatis vestræ, D. MAXIMILIANO, Principe prudentissimo, verùm etiam à Maiestate vestra requiri: cuius iussu non semel Septentriones perlustraui, præcipuè verò iterũ Moscouiam, vnà cum dignitatis & itineris comite, tũ Cæsareo oratore, LEONARDO Comite à Nugarola accessi: quæ regio inter eas quæ initijs sacrosancti baptismatis tinctæ sunt, moribus, institutis, religione, ac disciplina militari à nobis non mediocriter

 differt.

differt. Licet itaq; voluntate & mandato diui MAXIMILIANI, orator, Daniam, Hungariam, Poloniamq; accessissem, post obitum auté suæ Maiestatis, patrio nomine ad potentissimum & inuictissimum D. CAROLVM V. Rom. Imperatorem, germanũ fratrẽ Maiestatis vestræ, per Italiam, Galliã, terra mariq; vsq; Hispanias profectus: iussu deinde Maiestatis vestræ, denuò Hungariæ & Poloniæ reges, postremò verò cũ NICOLAO Comite à Salmis, &c ipsum Solymanũ Turcarũ principẽ adijssem, multaq; aliàs nõ solum obiter, sed etiam accuratè inspexissem, quæ dubio procul cõmemoratiõe ac luce dignissima fuissent: nolui tamẽ in illo meo ocio, quod à publicis cõsilijs succiditur, quicquam istarũ rerũ in literas referre, quòd partim prius fuissent illa ab alijs luculẽtè ac diligenter tractata, parti in oculis ac quotidiano conspectu Europæ posita. Res verò Moscouiticas multo interiores, ac cogniti oni istius ætatis nõ ita obuias, prætuli, easq; describere aggressus sum, maximè duabus rebus fretus, perquirẽdi scilicet diligẽtia, ac linguę Slauonicæ peritia, quæ magnũ mihi adiumentũ ad hoc qualecũq; scripti genus attulerũt. Et quamuis de Moscouia plures, pleriq; tamen alieno relatu scripserũt: ex antiquioribus, Nicolaus Cusanus: nostra ętate, Paulus Iouius (quẽ summæ eruditionis ac incredibilis in me studij causa nomino) eleganter sanè, & magna cum fide (vsus enim est interprete locupletissimo:) Ioannes Fabri, & Antonius Bied, cũ tabulas, tum cõmentarios reliquerint: nõnulli etiam nõ ex professo, sed dũ proximas regiones describunt, ex quorũ numero est Olaus Gothus in Suetiæ descriptione, Matthæus Mechouita, Albertus Campẽsis & Munsterus attigerint, me tamẽ illi quidẽ minimè à scribẽdi proposito deterruerũt: tũ quòd earũ rerũ oculatus fuerim tęstis, tum quòd nõnulla ex fide dignis

gnis relatiõib. coràm præsens hauserĩ, deniq; quòd diu multũq ijs de rebus cũ plurib. ex quauis occasi one disseruerim. quo factũ est, vt copiosius fusiusq (absit verbis iuidia) nonnũquã ea explicare necesse habuerĩ, quæ ab alijs quasi per transennam proposi ta verius quàm explicata sint. Accedit ad hoc, quòd ab alijs ne tacta quidem scribo, quę à nullo nisi ora tore cognòsci potuerunt. Hanc verò, cogitationẽ meã ac studium, Maiestas vestra confirmauit, meq vt inchoatum opus aliquando absoluerẽ, cohorta ta est, & vltrò etiã currenti calcar (vt dicitur) addit: à quo tamen legationes, aliaq Maiestatis vestræ ne gotia sæpissimè auocarũt, quo minus hactenus pr ę stare, quod instituerã, potui. Nũc verò, dum ad in terceptũ negotiũ quoquo modo interdum quoti- dianis Austriaci fisci negotijs respirans redeo, Maie statiq vestræ pareo, minus vereor in istius emũctis simæ ætatis acumine parũ ęquos lectores, qui maio rẽ dictionis florẽ fortasse desiderabunt. Satis enim sit, & me reipsa (verbis enim paria facere nõ possũ) voluntatẽ vtcunq; instrẽudę posteritatis ostẽdere: ac Maiestatis vestræ iussis, quib: mihi æquè nihil an tiquũ est, parẽre voluisse. Nuncupo itaq; Maiestati vestræ hos de Moscouia cõmẽtarios, à me veritatis inuestigandæ, ac in lucem proferẽdę longè maiore, quàm dicẽdi studio scriptos: meq in clientelã Maie statis vestræ, in cuius iã officijs cõsenui, suppliciter dedico ac cõmẽdo: oroq, Maiestas vestra dignetur ipsum librum ea clementia ac benignitate cõplecti, qua authorem semper complexa est. Viennæ Au- striæ, prima Martij. M. D. X L I X.

Eiusdẽ Maiestatis vestræ
fidelis Cõsiliarius Camerarius,
& Præfectus fisci Austriaci,
Sigismundus Liber Baro
in Herberstain, Neyperg
& Guettenhag.

FERDINANDVS DEI GRATIA
Princeps & infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, &c. Imperialis locū tenēs generalis, &c.

NOBILI, ET FIDELIBVS NOBIS dilectis, Leonardo Comiti de Nugarolis, Sacræ Cæsareæ & Catholicæ Maiest. &c. ac Sigismundo de Herberstain, Equiti aurato, Consiliarijs & oratoribus nostris ad Serenissimum Principem Moscouitarum.

NOBILIS, & fideles dilecti: Cum nuper apud nos substitissent Lubingæ Moscouitici oratores à Cæsare reuersi, per Consiliariū nostrum Doctorem Ioannem Fabrum sciscitati sumus, de fide & religione ac ceremonijs gentis. Quæ omnia idem Consiliarius noster vt ab eis acceperat, in libellū postea digessit. Quem ea potissimum ratione hisce adiunctū mittimus, vt lectus à vobis suggerat, refricetq; memoriam, si quid eorum vel videritis, vel obseruaueritis, quod protinus vestro oculato testimonio, vel obseruatiōe possit probari. Itaq; iniungimus vobis, vt diligenter tam rationem fidei, quā ceremonias etiam, ad eum modum inquiratis, per occasionem. quā ipsi ad industriam & ingenium vestrum assumetis, vt certius de omnibus sic informati, huius gentis religionem & ritum assequamur, quem & in sacris & prophanis rebus soleant obseruare. Quòd si quodpiā exēplar Missale, vel ceremoniarius alius liber, vnde deprehendi facilè possit sacrorum eorundem operatio circa Eucharistiam, & alia, commodè in manus vestras inciderint, nobis gratum erit, vt compararentur: qui cupimus scire ad amussim, vbi conueniant, vel discrepent, in articulis fidei, ac ceremonijs. Erit nobis hæc inquisitio, & labor omnis vester, periucundus: neq; vobis difficilis: quem vt omni studio prosequi velitis, nostra est bene grata voluntas. Datum Augustæ, die prima mensis Februarij: Anno Domini.

M. D. XXVI.

Ferdinandus S.

Ad mandatum sereniβimi Domini Principis Archiducis proprium,

Iacob. Spiegl, &c.

MOSCOVIAM mihi descripturo, quæ Russiæ caput est, suamq; ditione per Scythiam longè latèq; extendit, perne cessarium erit, cādide Lector, multas in hoc opere Septentrionis parteis attingere, quæ non solum priscis, sed etiam nostræ ætatis authoribus non satis cognitæ fuerunt: quo fiet, vt nonnunquam ab eorum scriptis dissentire cogar. Ne cui tamen vel suspecta, vel arrogans videatur mea, in hac re sententia, equidē fateor me nō semel, sed iterum, dum diui MAXIMILIANI Imperatoris, ac eius nepotis Rom. Regis Dñi FERDINANDI legatiōibus fungerer, Moscovviā, tanquā in re præsenti (vt dici solet) vidisse ac perlustrasse: maiorem tamē partem ex eius loci hominibus, tū peritis, tum fide dignis cognouisse: nec vnius alteriúsue relatu fuisse contentum, sed multorum cōstantibus sententijs fretum, ac etiam Slauonicæ linguæ (quę cum Rhutenica & Moscovvitica eadē est) cognitione beneficioq; adiutum, hæc non solū vt auritum, sed etiam oculatum testē, non fucato orationis genere, sed aperto & facili perscripsisse, ac posteritatis memoriæ prodidisse.

Cæterùm, quemadmodum quælibet natio suū quendā pronunciandi morem habet: ita & Rhuteni facere, literasq; suas variè connexas, coniunctásue, nobis inusitata quadā ratione proferre solent: adeò vt, qui eorum pronunciationem non singulari diligentia obseruauerit, is necue sciscitari quicquam commodè, neque cognoscère certi aliquid ab illis poterit. Equidem in Russiæ descriptione, cum Rhutenicis vocabulis in rerum, locorum, ac fluuiorum appellatione non temerè vsus sim, volui iam inde ab initio literarum quarundam conexio-

nexionem ac vim paucis oſtēdere: qua animaduer ſa, Lector pleraque facilius cognoſcere, & aliquan do plura fortaſſe inquirere poterit.

Baſilius, etſi Rutheni per Vu conſonantē ſcribāt & proferāt, cū tamē apud nos inoleuerit per B ſcri bi & proferri, nō videbatur mihi per Vu ſcribēdū.

C aſpirationi præpoſita, non per Ci, vel ſchi, vt pleræq; nationes ſolēt, ſed per Khi, Germanorum quodammodo more, eſt exprimenda: vt in dictiōe Chiovuia, Chan, Chlinovua, Chlopigrod, &c.

Præpoſita verò Z duplę, ſonori⁹ aliquāto proferē da: vt Czeremiſſe, Czernigo, Czilma, Czūkas &c.

G Rhuteni, præter aliorum Slauorum morem, per h aſpirationem, Bohemico propemodum mo re proferunt. vt cum Iugra, Vuolga ſcribunt: Iu- hra, Vuolha pronunciant.

I litera vt plurimum vim conſonantis obtinet: ut in Iauſa, Iaroslavu, Iamma, Ieropolchus, &c.

Th ferè per ph proferunt: ita Theodorum, ipſi Pheodorum, ſeu Feodorum appellant.

V quando vim conſonantis habet, eiuſdem loco Vu literā, quam Germani per duplex b, ſc. w expri munt, poſui: vt in Vuolodimeria, Vuorothin, Vue draſch, Vuiſma, Vuladiſlaus. Eadē verò in medio vel fine dictionis poſita, vim ſeu ſonum obtinet li teræ Græcæ phi, quę eſt nobis ph, vt Ozakovu, Ro ſtovu, Aſovu, Ovuka. Diligenter igitur obſeruabit Lector huius literæ vim, ne vna & eadem dictione deprauatè prolata, diuerſas res interrogaſſe, intel- lexiſſeue videatur.

Præterea in Rhutenorū Annalibus, origine, re- busq; geſtis vertendis, nō eo, quo nos, ſed quo ipſi vtuntur, annorum numero vſi ſumus: ne, dum ab ipſorum ſcriptis diſcreparemus, correctores verius quàm fidi interpretes videremur.

RERVM MOSCOVITICA rum commentarij, Sigismundo Libero Barone in Herberstain, Neuperg & Guetenhag, autore.

RVSSIA vnde nomen habeat, variæ extant opiniones. Sũt enim qui eam à quodam Russo, fratre seu nepote Lech, principe Polonorum, perinde ac si ipse Rhutenorum princeps fuisset, nomẽ accepisse volũt. Alij autem à quodam vetustissimo oppido, Russo dicto, non longè à Nowogardia magna. Quidam verò à fusco eius gentis colore. Plerique nomine mutato, à Roxolania Rußiam cognominatam esse putant. Verùm eorum qui hasce afferunt opiniones, tanquam vero haud cõsonas, Mosci refutant, asserentes Rosseiam antiquitùs appellatam, quasi gentem dispersam, seu disseminatã: id quod nomen ipsum indicat. Rosseia etenim, Rhutenorum lingua, disseminatio, seu dispersio interpretatur. quod verum esse, varij populi incolis etiamnum permixti, & diuersæ prouinciæ Rußiæ paßim intermixtę ac interiacentes, apertè testantur. Notum est autem historias sacras legentibus, disseminationis voca-

 bulo-

bulo etiam Prophetas vti, cum de dispersione populorum loquuntur. Nec tamen desunt, qui Russorum nomen ex Græca, atque adeò ex Chaldaica origine, nō multum dissimili ratione trahāt. à fluxu nimirum, qui Græcis est ῥέος. vel à quadam quasi guttulata dispersione, quæ Arameis dicitur Resissaia, siue Ressaia: quo modo Galli & Vmbri à fluctibus, imbribus & inundationibus, hoc est, à Gall & Gallim, item ab Vmber, Hebræis sunt appellati, quasi dicas fluctuantes seu procellosos populos, vel scaturiginum gentem. Sed vndecunque tandem Russia nomen acceperit, certè populi omnes qui lingua Slauonica vtuntur, ritum ac fidem Christi Græcorum more sequuntur, gentiliter Rusi, Latinè Rhuteni appellati, ad tantam multitudinem excreuerunt, vt omnes intermedias gentes aut expulerint, aut in suum viuendi morem pertraxerint: adeò vt omnes nunc vno & communi vocabulo Rhuteni dicantur.

Slauonica porrò lingua, quæ hodierno die corrupto nonnihil vocabulo Slauonica appellatur, latissimè patet: vt qua Dalmatæ, Bossnenses, Chroati, Istrij, longoque secundum mare Adriaticum tractu Forumiulij vsque, Carni, quos Veneti Charsos appellant, item Carniolani, Carinthij, ad Drauum fluuium vsque: Stirij verò infra Gretzium, secundum Mueram Danubium tenus, indeque Mysij, Seruij, Bulgari, alijq; Constātinopolim vsque habitantes: Bohemi præterea, Lusacij, Silesij, Moraui, Vagique fluuij in regno Hun-

Hungariæ accolæ: Poloni item, & Rhuteni latiſſimè imperantes, & Circaſi Quinquemontani ad Pontum, denique per Germaniam vltra Albim in ſeptentrionem Vuandalorum reliquiæ ſparſim habitantes vtuntur. Hi etſi omnes ſe Slauos eſſe fatentur, Germani tamen à ſolis Vuandalis denominatione ſumpta, omnes Slauonica lingua vtentes, Vuenden, Vuinden, & Vuindiſch, promiſcuè appellant.

Cæterùm Ruſsia montes Sarmaticos haud lõgè à Cracouia attingit: & ſecundum fluuium Tyram, quem incolæ Niſtrum vocant, ad Pontum Euxinum atq; Boryſthenẽ vſque fluuium proten debatur: ſed ante aliquot annos Albã, quæ aliàs Moncaſtro appellatur, quæq; ad oſtia Tyræ ſita, ſub ditione Vualachi Moldauienſis erat, Thurca occupauit. Præterea rex Thauricæ Boryſthenẽ transgreſſus, lateq; omnia vaſtans, duo ibi caſtra exædificauit, quorũ alterũ Oczakow nomine, nõ longè ab oſtijs Boryſthenis ſitũ, nunc Thurca pariter occupat: vbi ſolitudines hodieſunt inter vtriuſque fluuij oſtia. Porrò aſcendendo iuxta Boryſthenem, deuenitur ad oppidum Circas, occidentem verſus ſitum: atq; inde ad vetuſtiſsimam ciuitatem Chiowiam, quondam Ruſsiæ metropolim: vbi traiecto Boryſthene, eſt prouincia Sewera, adhuc habitata: ex qua rectà in orientem procedenti occurrunt Tanais fontes. Longo deinde ſecũdum Tanaim, ad confluxum ſcilicet Occæ & Rha fluuiorum, itinere emenſo, trãſeundo

do denique Rha longissimo tractu in mare vsque Septentrionale, pòst inde redeũdo, circa populos regi Swetiæ subditos, & ipsam Finlandiam, sinumque Liwonicum, atque per Liwoniam, Samogithiam, Masowiam denique & Poloniam vsque reuertendo, Sarmaticis tandem montibus terminatur, duabus duntaxat prouincijs, Lithwania scilicet & Samogithia interiectis: quæ duæ prouinciæ licet Rhutenis intermixtæ sint, ac proprio idiomate rituque Romano vtantur, earum tamen incolæ ex bona parte sunt Rhuteni.

Principum qui nunc Rusiæ imperant, primus est Magnus dux Moscowiæ, qui maiorem eius partem obtinet: secundus, magnus dux Lithwaniæ: tertius est rex Poloniæ, qui nunc & Poloniæ & Lithwaniæ præest.

De origine autem gentis, nihil habent præter annales infrà scriptos: gentem scilicet hanc Slauonicam esse ex natione Iaphet, atque olim consedisse ad Danubium, vbi nunc Hungaria est & Bulgaria, & tum Norci appellatam: tandem dispalatam, & per terras dispersam, nomina à locis accepisse, vtpote Morawi à fluuio: alij Ozechi, hoc est Bohemi: item Ghorwati, Bieli, Serbli, id est Seruij, Chorontani dicti, qui ad Danubium consederant, à Vualachis expulsi, venientes ad Istulam, nomen Lechorum à quodam Lecho Polonorum principe, à quo Poloni etiam num Lechi vocantur, acceperunt. Alij Lithwani,

ni, Masouienses, Pomerani: alij sedentes per Boristhenem, vbi nunc Chiowia est, Poleni dicebantur: alij Drewliani, in nemoribus habitantes: alij inter Dwinam & Peti, dicti Dregowici: alij Poleutzani, ad fluuiū Poltæ, qui influit Dwinam: alij circa lacum Ilmen, qui Nowogardiam occupauerunt, sibiq; principem Gostomissel nomine constituerunt: alij per Desnam & Sulam fluuios, Seweri, seu Sewerski appellati: alij verò super fontes Volhe & Borysthenis, Chriwitzi nominati: horum arx & caput Smolensco est. Hæc annales ipsorum testantur.

Qui initiò Rhutenis imperauerint, incertum est: characteribus enim carebant, quibus res gestæ memoriæ mandari potuissent. Posteaquam verò Michael rex Constantinopolitanus, literas Slauonicas in Bulgariam anno mundi sexties millesimo quadringentesimo sexto, misisset tum primum, non ea duntaxat quæ tum gerebantur, verùm etiam quæ à maioribus acceperant, & per longam memoriam retinuerant, scribi, inque Annales eorum referri cœpta sunt: ex quibus constat, Coseros populum, à nonnullis Ruthenis tributi nomine aspreolorum pelliculas de singulis ædibus exegisse, item Vuaregos ipsis imperauisse. De Coseris, vnde, aut quínam fuerint, nihil pręter nomen ex Annalibus: de Vuaregis itidem, certi quicquam ab illis cognoscere non potui. Cæterùm cum ipsi mare Baltheum, & illud quod Prussiam, Liwoniam, indeque pòst ditionis suæ partem a

tē à Swetia diuidit, mare Vuaregum appellaret: putabam equidem, aut Swetenses, aut Danos aut Prutenos, ob vicinitatem, principes illorum fuisse. Iam verò, cum Vuagria: famosissima quondam Vuandalorum ciuitas & prouincia, Lubecæ & Ducatui Holsatiæ finitima fuisse, mareque hoc quod Baltheum dicitur, ab ea nomen, quorundam sententia, accepisse videatur, illudque ipsum, & sinus ille qui Germaniam à Dania, item Prusiam, Liwoniam, maritimam denique Moschowitici imperij partem à Swetia separet, & adhuc apud Rhutenos nomen suum retineat, atque Vuaretzokoie morie, hoc est, Vuaregū mare appelletur: ad hæc, quòd Vuandali ea tempestate potentes erant, Rhutenorum denique lingua, moribus atque religione vteban tur: videntur itaq; mihi Rhuteni ex Vuagrijs, seu Vuaregis potius, principes suos euocasse, quàm externis, & à religione sua, moribus, idiomateq; diuersis, imperium detulisse. Cum itaque Rhuteni aliquando inter se de principatu contenderent, ac mutuis odiorum facibus inflammati, exortis denique grauissimis seditionibus decertarent: tum Gostomissel, vir & prudens, & magnæ in Nowogardia authoritatis, in medium consuluit, vt ad Vuaregos mitterent, atque tres fratres, qui illic magni habebantur, ad suscipiendum imperium hortarentur: mox audito consilio, legatis missis, principes germani fratres accersuntur: venientesque eò, imperium ipsis vltrò delatum, inter

inter se diuidunt. Rurick principatum Nowogardiæ obtinet, sedemque suam ponit in Ladoga, XXXVI miliaribus Germanicis infra Nowogardiam magnam. Sinaus consedit in Albo lacu. Truwor verò in principatu Plescouiensi, in oppido Swortzech. Hosce fratres originem à Romanis traxisse, gloriantur Rhuteni: à quibus etiam præsens Moschowiæ princeps, se genus duxisse suum asserit. Horum autem fratrum ingressus in Russiam, iuxta Annales, fuit anno mundi 6370. Duobus sine hæredibus defunctis, principatus omnes Rurick superstes obtinuit, castra inter amicos & famulos diuisit. moriens filium iuuenen Igor nomine, vnà cum regnò commendat cuidã Olech propinquo suo: qui id, deuictis multis prouincijs, auxit: arma in Græciam vsq; transferens, Bisantium etiam obsedit, & cum triginta tribus annis regnasset, atq; in caput seu craniũ sui equi iam olim mortui, pede fortè impegisset, vermis venenosi morsu læsus occubuit. Mortuo Olech, Igor ducta ex Plescowia vxore Olha, imperare cœpit: qui cum exercitu suo longius progrediens, Heracleam & Nicomediam vsque peruenisset, tandem bello superatus aufugit. post à Maldisco Drewlianorum principe, in quodam loco Coreste nomine, vbi etiam sepultus est, occiditur. Filius autem Swatostaus, quem infantem reliquit, cum per ætatem imperare non posset; interim mater Olha regno præfuit: ad quam cum Drewliani viginti internuncios misissent,

sent,cum mandatis, vt eorum principi nuberet: Olha nuncios Drewlianorum viuos obrui iussit: suosque interim legatos ad eos misit, nimirum si se principem & dominam expeterent, vt plures atque præstantiores procos mitterent. mox alios selectos quinquaginta viros ad se missos, in balneo combussit: aliosque legatos iterum misit, qui aduentum suum annunciarent, iuberentque apparare aquam mulsam, aliaque ex more ad parentandum marito defuncto necessaria. Porrò ad Drewlianos cum venisset, maritum deplanxit, Drewlianos inebriauit quinque millia illorum occidit. mox Chiowiam reuersa, exercitum conscripsit: contra Drewlianos progressa, victoriam reportauit, fugientes in castrum persecuta, obsidione ad integrum annum pressit. pòst interpositis conditionibus, tributum illis de quaslibet domo, tres videlicet columbas, totidemque passeres imperat: acceptasque in tributum aues, continuò alligatis sub alas igneis quibusdam instrumentis, dimittit. auolantes columbæ, ad ædes consuetas redeunt, reuolantque castrum incendunt. inflammato iam castro diffugientes, aut occiduntur, aut capti venduntur, Occupatis itaque omnibus Drewlianorum castris, vlta mariti mortem, Chiowiam reuertitur. Dein anno mundi. 6463. in Græciam profecta, baptismum sub rege Ioanne Constantinopolitano suscepit: commutatoque nomine Olhæ, Helena vocata est: ac magnis post baptismum à rege muneribus

ribus acceptis, domum reuertitur. Hæc prima inter Rhutenos Christiana fuit, vt Annales eorum testantur, qui eam Soli æquiparant. Sicuti enim sol ipsum mundum illuminat, ita & ipsa Russiam fide Christi illustrasse dicitur. Swatoslaum autem filium ad baptismum nequaquam perducere potuit, qui cum adoleuisset, strenuus ac promptus statim omnes bellicos labores, periculaq; consueta, non detrectauit: in bello nulla impedimēta, ne vasa quidem coquinaria, exercitui suo permisit, carnibus tostis dūtaxat vtebatur, humi requiescens, sella capiti subiecta. Vicit Bulgaros, ad Danubium vsq; progressus: inque ciuitate Pereaslaw, sedem suam posuit, ad matrem atque consiliarios suos dicens: Hæc enim sedes mea, in medio regnorum meorum: ex Græcia ad me adferuntur Panodocki, aurū, argentum, vinum, varijque fructus: ex Hungaria, argentum & equi: ex Russia, Schora, cera, mel, serui. Cui mater: Iam iam moritura sum, tu me vbicunque volueris sepelito: itaque pòst triduò moritur, atque à nepote ex filio Vuolodimero iam baptisato in numerum sanctorum refertur, diesq; vndecimus Iulij sacer illi dicitur.

Swatoslaus, qui post obitū matris regnabat, diuisit prouincias filijs: Ieropolcho Chiowiā, Olegæ Drewlianos, Vvolodimero Nowogardiam magnam. Nam Nowogardenses impulsu cuiusdam mulieris Dobrinæ, Vuolodimerum principem impetrarunt, erat enim Nowogardiæ ciuis quidam Calufcza paruus dictus,

qui habuit duas filias, Dobrinam & Maluſchã. Maluſcha erat in gynæcio Olhæ, quam imprægnauerat Swatoslaus, & ex ea Vvolodimerũ ſuſceperat. Swatoslaus cum filijs proſpexiſſet, pergit in Bulgariam, Pereaſlaw ciuitatem obſidet, capitq́ue: Baſilio & Conſtantino regibus bellum denunciat: at hi legatis miſsis pacem poſcebant, & quantum exercitum haberet, cognoſcere ab eo propterea cupiebant, quòd tributum daturos ſe iuxta numerum exercitus, ſed falſo, pollicebantur. mox cognito militum numero, exercitum ſcripſerunt. Pòſt cum vterque exercitus conueniſſet, Rhuteni Græcorum multitudine terrentur: quos cum pauidos videret Swatoslaus, inquit: Quia locum non video, Rhuteni, qui nos tuto capere poſſet: terram autem Ruſsiæ tradere inimicis, nunquam in animum induxi: fortiter contra illos pugnando, aut mortem oppetere, aut gloriam reportare, certum eſt. Etenim ſi ſtrenuè puguando occubuero, nominis immortalitatem: ſi verò fugiã, perpetuam inde ignominiam ſum relaturus, & cum hoſtium multitudine circumuentus effugere non liceat, ſtabo ergo firmiter, caputq́; meũ in prima acie, pro patria, omnibus periculis obijciam. Cui milites: Vbi caput tuum, ibi & noſtrum. Mox confirmato milite, in aduerſum hoſtem raptus, magno impetu facto, victor euadit. Terram dein Gręcorum vaſtantem, reliqui Græciæ principes muneribus oppugnant. aurum autem & panadockmi (vt eſt in Annalibus) munera

ra cum ſpreuiſſet, recuſaſſetq́;, veſtimenta autẽ & arma à Græcis iam denuò ſibi miſſa accepiſſet: tanta eius virtute, Græciæ populi permoti, reges ſuos conuenientes: Et nos, inquiunt, ſub eiuſmodi rege eſſe cupimus, qui non aurum, ſed arma magis amat. Appropinquante Conſtantinopolim Swatoslao, Græci magno ſe redimentes tributo, eum à finibus Græciæ auertunt, quem tandem anno mundi. 6480. Cures princeps Pieczenigorum, ex inſidijs interfecit, & ex cranio eius poculum faciens, auro circundato, literis in hanc ſententiã ſignauit: Quærendo aliena, propria amiſit. Mortuo Swatoslao, quidam ex eius primoribus Swadolt nomine, Chiowiã ad Ieropolchum profectus, maximo eum ſollicitans opere atque ſtudio, quo Olegam fratrem regno expelleret, quòd filium ſuum Lutam necaſſet. Ieropolchus eius perſuaſione adductus, bellum fratri infert: exercitumq́; eius, Drewlianos ſcilicet, profligat. Olega autem fugiens in quoddam caſtrum, à ſuis excluſus, impetuq́; facto, ex quodam ponte detruſus ac deiectus, multis ſuper eum cadentibus, miſerè adobruitur. Ieropolchus caſtro occupato fratrem quærens, corpus eius inter cadauera repertum, & ad ſuum conſpectum allatum aſpiciens: Swadolte, inquit, ecce hoc tu concupiuiſti, pòſt ſepelitur. Interfectum ſepultumq́; Olegam, cum Vuolodimerus accepiſſet, relicta Nowogardia, vltra mare ad Varegos profugit. Ieropolchus autẽ Nowogardiæ ſuum locum tenentem imponens,

totius Rusſiæ monarcha efficitur. Vvolodimerus Vuaregorum auxilio comparato, reuerſus, locum tenentem fratris Nowogardia expulit, fratrique bellum prior denunciat, ſciebat enim, ipſum contra ſe arma ſumpturum. Interea temporis mittit ad Rochwolochdam principem Peſcowiæ (nam & ipſe ex Vuaregis illuc commigrauerat) & filiam ſuam Rochmidam vxorē petit. filia autem non Vuolodimero, quòd eum ex illegitimo thoro natum ſciebat, ſed Ieropolcho fratri, quem breui ſe pariter expetiturum putabat, nubere voluit. Vuolodimerus, quòd repulſam paſſus eſſet, Rochwolochdæ bellum infert: eumque vnà cum duobus filijs occidit. Rochmidam verò filiam ſibi iungit, atque poſt Chiowiam contra fratrem progreditur. Ieropolchus cum fratre inire prælium cum non auderet, occluſit ſe Chiowiæ. Vuolodimerus dū Chiow oppugnat, occultū mittit nuncium ad Blud quendam Ieropolchi intimum conſiliarium: quem patris appellatione dignatus, rationē interficiendi fratrem ex eo petit. intellecta petitione Vuolodimeri, pollicetur Blud ſemet dominum ſuum interfecturum, conſulens Vuolodimero, caſtrū vt oppugnet: Ieropolchum autem monet, in caſtro ne maneat, exponens multos ex ſuis ad Vuolodimerū defeciſſe. Ieropolchus conſiliario ſuo fidem habens, fugit Roden, ad oſtia Iurſæ, ſeque ibi aduerſus fratris vim tutum fore putat. Vuolodimerus deuicta Chiowia, Roden exercitum transferens, longa & graui obſidione

dione Ieropolchum premit. Pòst longa inedia exhausti,cum obsidionem tolerare diutius non possent,consulit Blud Ieropolcho, vt pacem cum fratre, se longè potentiore, faciat. Vuolodimero autem interim nihilominus nunciat, se sibi fratrem suum mox traditurum, adducturumque. Ieropolchus secutus consilium ipsius Blud, fratris se arbitrio atque potestati permittit, conditionem hanc vltro offerens, nempe, quicquid ex gratia sua sibi rerum concessurus esset, in eo sese gratum futurum. Vuolodimero conditio oblata, haudquaquam displicet. Mox Blud monet dominum, vt ad Vuolodimerum iret: quod tamen Vuerasco pariter Ieropolchi consiliarius prorsus dissuadet. sed huius consilium negligens, ad fratrem pergit. ingrediens per portam, à duobus Vuaregis, Vuolodimero interim ex quadam turri despiciente, occiditur. quo facto, fratris vxorem natione Græcam stuprauit: quam Ieropolchus pariter, priusquam in vxorem duxisset, monialem impregnauerat. Hic Vuolodimerus multa idola Chiowiæ instituit. primum idolum, Perum dictum, capite argenteo, cætera lignea erant. alia, Vslad, Corsa, Daswa, Striba, Simaergla, Macosch, vocabantur: quibus immolabat, quæ aliàs Cumeri appellabantur. Vxores habuit plurimas. ex Rochmida autem suscepit Isoslaum, Ieroslaum, Serwoldum, & duas filias. Ex Græca, Swetopolchum. Ex Bohema, Saslaum: item ex alia Bohema, Swatoslaum, Stanislaum. Ex

Bulgara, Boris & Chleb. Habebat præterea in alto castro trecentas concubinas: in Bielgrad, similiter trecentas: in Berestowo, Selwi ducentas. Vuolodimerus cum fine impedimento totius Rußiæ esset monarcha factus: venerant ad eum ex diuersis locis Oratores, hortantes: vt se eorum sectæ adiungeret. Varias autem cum videret sectas, misit & ipse Oratores suos, qui perquirerent conditiones & ritus singularum sectarum. tandem cum alijs omnibus fidem Christianam Græco ritu prætulisset, elegissetque, missis oratoribus Constantinopolim ad Basilium & Constantinum reges, Annam sororem, vxorem sibi si darent, se fidem Christi, cum omnibus subditis suis suscepturum: & restituturum illis Corsun, & alia omnia, quæ in Græcia posſideret, pollicetur. re impetrata, constituitur tempus, eligitur locus Corsun: quò cum venissent reges, baptisatus est Vuolodimerus. commutatoque nomine Vuolodimeri, Basilio illi nomen imponitur. Nuptijs celebratis, Corsun vnà cum alijs, sicuti promiserat, restituit. Hæc acta sunt anno mundi 6469. à quo tempore Rußia in fide Christi permansit. Anna moritur XXIII anno post nuptias: Vuolodimerus verò anno post obitum vxoris quarto decessit. Is ciuitatem intra Vuolham & Occam fluuios sitam condidit, quam à suo nomine Vuolodimeriam nominauit, eamque Rhusiæ metropolim constituit. Inter sanctos tanquam Apostolus, solenni die videlicet XV Iulij, quotannis

tannis veneratur. Mortuo Vuolodimero, dissidentes inter se filij eius, variè de regno præsumentes, decertabant, adeò vt qui potentior esset, alios se inferiores imbecilliores ue opprimeret, regnoque pelleret. Swatopolchus, qui principatum Chiowiensem vi occupauerat, constituerat sicarios, qui fratres suos Boris & Chleb conficerent. Interfecti, commutatis nominibus, hic Dauid, ille verò Romanus vocati, in sanctorum numerum connumerati sunt: quibus etiam XXIIII dies Iulij sacer est constitutus. Fratribus porrò sic dissidentibus, nihil dignum memoria interim ab eis gestum est: nisi proditiones, insidias, simultates, intestinaque bella audire velles. Vuolodimerus Sewoldi filius, cognomento Monomach, vniuersam Russiam rursus in monarchiam redegit, relinquens post se insignia quædam, quibus hodierno die in inaugurandis principibus vtuntur. Moritur Vuolodimerus anno mundi 6633. nec post eum filij eius neque nepotes quicquam posteritate dignum, vsq; ad tēpora Georgij & Basilij, gesserunt: quos Bati rex Tartarorum bello vicit, interemitque: Vuolodimeriam, Moscowiam, atque bonam Russiæ partem exussit, & deprædatus est. Ab eo tempore, anno scilicet mundi 6745. vsque ad præsentem Basilium, omnes ferè Russiæ principes Tartarorum non solum tributarij erant, verum etiam Tartarorum arbitrio Rhutenis ambientibus singuli principatus deferebantur. Lites deniq; inter illos de successione principa-

tuum, aut hæreditatum gratia exortas, licet Tartari difcernentes, cognofcẽtesq; decidebãt, nihilominus tamen bella fæpe inter Rhutenos & Tartaros oriebantur: inter fratres autem varij tumultus, expulfiones & permutationes regnorum & ducatuum erant. Nam dux Andreas Alexandri, impetrarat magnum ducatum, quẽ cum occupaffet Demetrius, frater Andreas impetrato Tartarorum exercitu, illum expulit, multaq́ue nepharia per Rufsiam perpetrauit. Item dux Demetrius Michaelis, interfecit apud Tartaros ducem Georgium Danielis. Asbeck Tartarorum rex, arrepto Demetrio, capitali eũ pœna affecit. Contentio erat de magno ducatu Twerenfi, quem dux Simeon Ioannis, cum à Tartarorum rege Zanabeck peteret, annuum ab eo tributum pofcebat: quod ne penderet, primores largitione corrupti, pro eo intercedentes effecerant. Deinde anno. 6886. magnus dux Demetrius vicit bello magnum Tartarorum regem, nomine Mamaij. Itẽ tertio anno pòft, eundem iam denuò vfqueadeò fudit, vt plus quàm tredecim milibus paffuũ terra cadaueribus obruta effet. Anno poft eundem conflictum fecundo, fuperueniẽs Tachtamifch rex Tartarorum, Demetrium profligauit, Mofcowiam obfedit & occupauit. interempti ad fepeliendum octoginta vnó rublo redimebantur: fumma computata tria millia rublorum fuit. Magnus dux Bafilius, qui præfidebat Anno 6907. Bulgariam, quæ ad Vvolhiam fita eft, occupauit,

pauit, Tartarosque eiecit. Is Basilius Demetrij reliquit vnicum filium Basilium: quem cum nó diligeret, quòd Anastasiam vxorem, ex qua illum susceperat, adulterij suspectam haberet, magnum ducatum Moscowiæ non filio morienti, sed Georgio fratri suo reliquit. Cum autem plerique Boiaronum filio eius, tanquam legitimo hæredi atque successori, adhærerét: animaduertens hoc Georgius, ad Tartaros properat: supplicat regi, vt Basilium accersat, atque vtri iure ducatus debeatur, decernat. Rex impulsu cuiusdam consiliarij sui, qui partes Georgij fouebat, præsente Basilio, cum sententiam pro Georgio diceret: prouolutus ad genua regis Basilius, orat, fas vt sit sibi loquendi. Mox annuente rege, inquit: Quanquam tu sententiam super literis mortuis tulisti, spero meas tamen, quas mihi sigillo aureo communitas dedisti, quòd velles me magno ducatu inuestire, adhuc viuas, longè maioris efficaciæ atque authoritatis esse. rogatque regem, vt verborum suorum esset memor, promissisque stare dignetur. Ad hæc rex, iustius esse respondit, viuarum literarum promissa seruare, quàm mortuarum rationem habere. Tandem Basilium dimittit, ducatuque inuestiuit. Molestè id ferens Georgius, exercitu congregato, Basilium expulit: quod Basilius susque deque tulit: seque in principatum Vglistz, sibi à patre relictum, recepit. Georgius magno ducatu, quoad vixit, quietè potitus est, quem testamento nepoti suo Basilio legauit: quòd An-

dreas & Demetrius,filij Georgij, ceu priuati hę reditate,grauiter tulerunt.atque ideo Moſcowiam obſederunt. Baſilius, qui monaſterium ſancti Sergij ingreſſus erat,cum hæc audiret, illico exploratores conſtituit: præſidijſque diſpoſitis cauit,ne ex improuiſo opprimeretur. Quod cũ animaduerterent duo illi fratres, inito conſilio, certos currus armato milite complent, ac ueluti mercibus onuſtos eò mittunt, qui hinc inde ducti,demum ſub noctem iuxta vigilias conſtitere. Qua occaſione adiutus miles, intempeſta nocte ſubitò ſe curribus expediens, excubitores nihil periculi ſuſpicantes inuadit,capitq́;. Capitur & Baſilius in monaſterio, atque excæcatus ad Vgliſcz vnà cum coniuge mittitur. Pòſt Demetrius,vbi infeſtam ſibi communitatem nobilium, eamq́; ad Baſilium cæcum deficere videt, mox Nowogardiam profugit,relinquens filium Ioannem : ex quo poſtea natus eſt Baſilius Semeczitz,qui etiam me tum in Moſcowia exiſtente, in vinculis detinebatur, de quo infrà plura. Demetrius autem dictus fuit cognomento Semecka,vnde omnes ab eo deſcendentes Semeczitzi cognominantur. Tandem Baſilius cæcus, Baſilij filius,quietè magno ducatu potitus eſt. Poſt Vuolodimerum Monomach, vſque ad hunc Baſilium,Ruſsia carebat monarchis. Filius autem huius Baſilij,Ioannes nomine,feliciſsimus fuit. nam ſimul vbi Mariam, ſororem magni ducis Michaelis Twerenſis, vxorem duxiſſet, ſororium expulit, & occupauit magnum ducatum

Twerenſem, deinde etiam Nowogardiam magnam: cui poſtea omnes alij principes, magnitudine rerum à ſe geſtarum commoti, ſeu timore perculſi, ſeruiebant. Rebus deinde feliciter procedentibus, titulum magni ducis Vuolodimeriæ, Moſcowiæ & Nowogardiæ ſibi vſurpare, monarcham denique ſe totius Ruſsiæ appellare cœpit. Hic Ioannes ſuſcepit ex Maria filium Ioannem nomine, cui in conſortem iunxerat filiam Stephani illius magni Vuaïuodæ Moldauiæ: qui Stephanus Mahumetem Thurcarum, Matthiam Hungariæ, & Ioannem Albertum Poloniæ, reges proſtrauerat. Mortua priore coniuge Maria, Ioannes Baſilij alteram vxorem duxit, Sophiam, filiam Thomæ, latè quondam in Peloponneſo regnantis: filij inquam Emanuelis, regis Conſtantinopolitani, ex Palæologorum genere: ex qua ſuſcepit quinque filios, Gabrielem: Demetrium, Georgium, Simeonem, & Andream: eiſque viuens adhuc patrimonium diuiſit. Ioanni primogenito monarchatum reſeruauit, Gabrieli Nowogardiam magnam conſignauit, cæteris alia iuxta arbitrium ſuum attribuit. Primogenitus Ioannes moritur, relicto filio Demetrio: quem auus in patris mortui locum, iuxta conſuetudinem monarchatu inueſtiuerat. Aiunt Sophiam hanc fuiſſe aſtutiſsimam, cuius impulſu dux multa fecit. Inter cætera induxiſſe maritum perhibetur, vt Demetrium nepotem monarchatu moueret, inque eius locum præficeret Gabrielem.

brielem. Persuasus namque dux ab vxore, Demetrium in vincula conijcit, detinetque. tandē moriens, eidem ad se adduci iusso: Chare, inquit, nepos, peccaui in Deum & te, quòd carceribus mancipatum te afflixi, teque iusta hæreditate spoliaui. iniuriam igitur à me tibi illatam, obsecro mihi remitte: liber abi, iureque tuo vtere. Demetrius hac oratione permotus, noxam auo facilè condonat. Egressus autem Gabrielis patrui iussu comprehenditur, inq; carceres conijcitur. Alij fame illum ac frigore, pars fumo suffocatum putant. Gabriel, viuente Demetrio, gubernatorem se gesit: eo verò mortuo, principatum tenuit, non inauguratus, Gabrielis duntaxat in Basilij nomine commutato. Erat Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collo cauit Alexandro magno duci Lithuaniæ, qui postea rex Poloniæ declaratus est. Sperabát Lithuani iam grauissimas vtriusq; principis discordias eo matrimonio sopitas fore: at longè grauiores inde exortæ sunt. In sponsalibus namq; conclusum erat, vt templum Rhutenico ritu in castro Vuilnensi, destinato loco exædificaretur, eique certæ matronæ ac virgines eiusdem ritus iungerentur. quæ cum aliquanto tempore fieri negligerentur, sumit socer causam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu instructo, cōtra eum progreditur. primum versus prouinciā Seweram in meridiem, secundū verò in Occidentem contra Toropecz & Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch & Smolenczko collo-

collocat.ab ijs exercitũ in subsidijs retinet, quò ei maximè, contra quem Lithwanos pugnaturos animaduerteret, succurrere posset. Postquã autem ad fluuium quendam Vuedrasch vterque exercitus venisset, Lithuani duce Constantino Ostroskij maxima procerum & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis numerum hostium ac ducum quoq; cum cognouissent, magnam spem profligandi hostem concipiunt. Porrò cum fluuiolus conflictũ impediret, ab vtrisq; trãsitus seu vadũ quæritur. Primi autem Mosci aliquot, superata ripa, Lithuanos ad pugnam lacessunt: atq; illi haud timidi resistunt, eosq; insequuntur, fugant, vltraq; fluuiolum pellunt. mox vtrinq; acies committuntur, præliumque atrox oritur. Interea dum vtrinq; eodẽ ardore animorum acriter certarent, exercitus in incidijs collocatus, quẽ paucissimi Rhuteni adfuturum sciebant, ex latere in medios hostes inducitur. Lithuani metu perculsi, dilabuntur: imperator exercitus vnà cum plerisq; nobilibus capitur: reliqui perterriti, castra hosti concedunt: se & arces, Drogobusch, Toropecz, & Biela pariter dedũt. Exercitus verò, qui meridiem versus processerat cui præerat dux Machmethemin Tartarus rex Casani, fortè Brensko ciuitatis præfectum, quẽ vernacula lingua Vuaiwodam vocant, comprehendit, Brenskoque ciuitate potitur. Duo pòst germani fratres, Basilij patrueles, alter de Staradub, alter verò Semeczitz dicti, bonam partem prouinciæ Seweræ possidentes, alioqui Lithwa-

thwaniæ ducibus obedientes, imperio Mosci se tradunt. Sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moscus, quæ Vuitoldus magnus dux Lithwaniæ multis annis, maximisque laboribus abtinuerat. Porrò cum hisce captiuis Lithwanis, Moscus crudelius egit, grauissimis cathenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino duce, vt relicto domino naturali, sibi seruiret. qui cum aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit. obstrictusque grauissimo iuramento, liberatus est. Huic porrò quam uis prædia possessionesque pro status sui conditione attributæ essent, ijs tamen placari ac detineri adeò non poterat, vt ad primam occasionem, per inuias syluas redierit. Alexander rex Poloniæ, magnus dux Lithwaniæ, qui perpetuò magis pace quàm bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs & castris à Mosco occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum socero fecit. Is Ioannes Basilij adeò fortunatus erat, vt prælio Nowogardenses, ad fluuium Scholona superarit, victos adegit, certis conditionibus propositis, se vt dominum & principem agnoscerent, magnam eis pecuniam imperauit: vnde etiam constituens prius ibi locum tenentem suum, abijt. quò, exactis tandem septem annis, reuersus, ciuitatem ingreditur auxilio atchiepiscopi Theophili: incolas ad miserrimam seruitutem redegit: arrepto argento & auro: ablatis denique omnibus ciuium bonis, inde vltra trecenta plaustra bene onusta abuexit.

xit. Ipse semel duntaxat bello interfuit, cum principatus Nowogardiæ & Twerensis occupabantur. aliàs prælio nunquam adesse solebat, & tamen victoriam semper reportabat: adeò, vt magnus ille Stephanus Moldawiæ palatinus, crebrò in conuiuijs eius mentionem faciens, diceret: Illum domi sedendo & dormitando imperium suum augere, se verò pugnando quotidie vix limites defendere posse. Ille etiam reges Casani ex voluntate sua constituit, aliquã do captiuos reduxit, à quibus tamen postremò senex maxima strage profligatus est. Ille idẽ primus castrum Moscowiæ, suamq; sedem, vt hodie cernitur, muro communiuit. Mulieribus porrò vsque adeò infensus erat, vt eius conspectu, si quæ fortè obuiam sibi venissent, tantum non exanimarẽtur. Pauperibus à potentioribus oppressis, iniuriaque affectis, aditus ad eum non patebat. in prandio plerunque adeò se potu ingurgitabat, vt somno opprimeretur. inuitatis interim omnibus timore perculsis, silentibusque: experrectus, oculos tergere, ac tum primum iocari, & hilarem se conuiuis exhibere solebat. Cæterùm etsi potentissimus erat, Tartaris tamen obedire cogebatur. Aduenientibus namq; Tartarorum Oratoribus, extra ciuitatem obuiã procedebat, eosque sedentes stans audiebat. quam rem vxor eius Græca tam grauiter tulit, vt quotidie diceret, sese Tartarorum seruo nupsisse: atque ideo hanc seruilem consuetudinem, vt aliquando abijceret, marito persuasit, vt ægritu-

ægritudinem Tartaris aduenientibus simularet. Erat in castro Moscowiæ domus, in qua habitabant Tartari: vt omnia quæ Moscowiæ agerentur, intelligerét. quod cum ferre vxor pariter nõ posset, certos Oratores instituit, munera ampla Reginæ Tartarorum mittit, supplicãdo, vt eam sibi domum concederet, donaretque: visione etenim diuina commonitam, templum se eò loci ædificaturam: ita tamen, vt aliam domũ Tartaris se assignaturam polliceretur. Consentit hoc regina: diruitur domus, templumq; eo loco extruitur. sic castro eiecti Tartari, domum aliam nec viuentibus adhuc, nec mortuis iam ducibus consequi poterant.

Moritur autem Ioannes ille magnus, anno mundi 7014. cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captiuitate Demetrium nepotem ex fratre, qui a uo adhuc viuente iuxta gentis consuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id viuo adhuc, atq; etiam mortuo pòst nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patrẽ multis rebus imitatus est: ea quæ sibi reliquerat pater, integra custodiuit: ad hæc multas prouincias non tam bello, in quo erat infœlicior, quã industria, imperio suo adiecit. quemadmodum pater Nowogardiam magnã in seruitutẽ suam redegerat, ita & ipse Plescowiam, sociam vrbem: item insignem principatũ Smolenczko, qui plus quã centum annis sub ditione Lithwanorũ fuerat, adeptus est. mortuo etenim Alexandro rege Poloniæ,

niæ,etsi belli causam contra Sigismundum regem Poloniæ & magnum ducem Lithwaniæ nullam haberet,tamen quia regem ad pacē magis quàm bellum inclinatum, Lithwanos verò bellum pariter abhorrentes videret,occasionem belli inuenit. Sororem videlicet suam, Alexandri relictam, dicebat ab eis minimè pro dignitate tractari: Regem præterea Sigismundum insimulabat, Tartaros contra se concitauisse. Quare bellum indicit, Smolenczko obsidet, admotis tormentis: nequicquam tamen oppugnat. Interea Michael Lynczky, ex principum Rhutenorum nobili stemmate & familia ortus, qui quondam summam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moscowiæ profugit, quemadmodum infrà patebit: mox Basiliū ad arma hortatur, eique promittit, se Smolenczko, si iam denuò obsideretur, expugnaturum: ea tamen lege, vt sibi hunc principatum Moscus cōcedat. Pòst cum ad conditiones à Michaele propositas assensus esset Basilius, atque Smolenczko graui iam denuò premeret obsidione, Lynczky pactionibus, seu largitione verius vrbe potitus, militiæque præfectos omnes secum in Moscowiam duxit: vno duntaxat excepto, qui ad dominum suum, nullo proditionis crimine sibi conscius, redierat. reliqui verò centuriones corrupti pecunia & muneribus, redire in Lithwaniam non audebant: & vt culpæ suæ patrocinium prætenderent, iniecerunt metum militibus: dicentes, si Lithwaniam versus iter arripiemus,
C passim

pafsim aut fpoliabimur aut occideremur. quo malo perculfi milites, omnes in Mofcowiam perfecti funt, ftipendioque Principis aluntur.

Hac victoria elatus Bafilius, exercitũ fuũ continuo in Lithwaniam progredi iubet: ipfe verò in Smolenczko manet. Dein cum aliquot propinquiora caftra & oppida deditione capta effent, tum primùm Segifmundus rex Poloniæ obfefsis in Smolenczko, coacto exercitu auxilium, fed tardius, mifit. mox occupato Smolenczko, vbi Litwaniam verfus Mofci exercitum ire animaduertit, ipfe Borifow iuxta fluuium Berefina fitum, aduolat, atque inde exercitũ fuũ Conftantino Oftroskij duce dimittit. qui cum attigiffet Borysthenem, circa Orfam oppidum, quod à Smolenczko XXIIII milliaribus Germanicis diftat, aderat tum iam exercitus Mofci circiter octoginta milia: Lithwanicus autem non excedebat triginta quinque milia hominum, adiunctis tamen aliquot bellicis tormentis: Conftantinus menfe Septemb. dies anni. 1514. ftrato pôte, peditẽ vltra Borysthenẽ, iuxta Orfam oppidum, transfert: equitatus autem anguftum vadum fub ipfo caftro Orfæ fuperat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem tranfiffe, nunciatur Ioanni Andreæ Czeladin, cui fumma rerum à Mofco erat commiffa, vt hanc exercitus partem inuaderet, contereretq;. At ille refpódit: Si partẽ hanc exercit' oppresferimus, fupererit altera pars, cui fortè aliæ iũgi copię poffent, atq; ita nobis maius periculum immineret. expectemus

mus tantisper; dū totus exercitus transferatur, tantę enim sunt nostræ vires, vt sine dubio, nec magno labore, hūc exercitū aut opprimere, aut circumuentū Moscowiam vsq;, veluti iumenta agere possimus. Tandē, quod vnicum restat, totam occupemus Lithwaniā. Interim appropinquabat exercitus Lithwanicus, Polonis & exter no milite mixtus: & cū quatuor millib. passuum ab Orsa processisset, vterq; subsistit. Moscorum duæ alæ longius ab exercitu recesserāt, vt hostē à tergo circumuenirent: acies autem instructa in medio stabat, subductis quibusdam in fronte, qui hostem ad pugnam lacesserent. Ex aduerso Lithwanus diuersas copias, ordine longo col locabat: singuli etenim principatus, suæ gentis copias, & ducem miserant. atque ita singulis suus in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte cōstitutis, Mosci cassicum canentes, primi in Lithwanos impetū faciunt. illi haud timidi resistūt, eosque repellunt. quibus mox alij in auxilium missi, vicissim Lithwanos in fugam conuertunt. sic aliquoties vtraq; pars nouis subsidijs aucta, alteram repellebat. Postremò maxima vi certatur. Lithwani studio cedentes ad locum, vbi tormenta bellica collocauerant, ea in Moscos insequentes conuertunt: extremamque aciem eorū in subsidijs arctius collocatam, feriunt, turbant, dirimuntque. Hoc nouo belli genere Mosci, qui primos duntaxat in acie cum hoste confligentes, in periculo esse putabant, terrētur: turbatiq;, primam aciem iamiam fusam putātes,

fugam capessunt. quos Lithwani conuersi, omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cædūtque. Hanc cædem sola nox ac syluæ dirimerūt. Est inter Orsam & Dobrownam (quæ quatuor mil. Ger. distant) fluuius Cropiwna dictus: in cuius dubijs & altis ripis fugientes, tot Mosci submersi sunt, vt cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti ac consiliarij: quorum præstantiores, Constātinus sequenti die lautissimè accepit, dein ad Regem misit: qui per castra Lithwanica sunt distributi. Ioannes Czeladin cum alijs duobus præcipuis ingrauescentis iam ætatis ducibus, habebatur in ferreis compedibus Vuilnę, hos ego, cū à Cæsare Maximiliano legatus in Moscowiā missus essem, permittente Rege Sigismundo, accessi, eosque consolabar: aureos præterea aliquot, obsecrantibus mutuò dederam. Princeps porrò accepta suorum clade, Smolenczko conti nuò relinquens, in Moscowiam fugit: & ne castrum Drogobusch Lithwani occuparent, incēdi iubet. Lithwanicus exercitus rectà Smolenczko ciuitatem contendit, sed capere eam non potuit: quòd præsidijs impositis, Moscus eam bene firmatam reliquerat: & quòd hyems impendēs obsidionem impediebat: tū quòd plurimi post conflictum præda onusti, satis se effecisse rati, domum repetebant: deniq; quòd neq; Lithwani, neque Mosci expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, pręter recuperata citra Smolenczko tria castra, Rex nihil reportauerat.

uerat. Anno post hunc conflictum quarto, misit in Lithwaniam exercitus Moscus, atque intra meatus Dwinæ fluuij & Poloczko castrum consedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lithwaniam abacta præda cæde & incendijs depopularetur, dimisit. Albertus Gastold Poloczkij Vvayuoda vna noctium egressus, flumine superato, aceruum fœni, quod ad longam obsidionem congesserant Mosci, incendit, hostem inuadit: quorum alij cæsi ferro, alii fugiendo submersi, alij capti, pauci euaserunt, cæteri, qui palátes Lithwaniam vastabant, pars in locis diuersis deuicti, alij in syluis errantes à colonis trucidati sunt.

Casan regnum Moscus quoque eo tempore, tam nauali quàm equestri exercitu erat aggressus, sed re infecta, amisis quampluribus militibus redijt. Porrò princeps ille Basilius, etsi in bello esset infœlicissimus, nihilominus tamen à suis semper, tanquam res fœliciter gereret, laudatur: & cum nonnunquam vix dimidia militum pars domum redierit, tamen ne vnum quidem prælio esse amissum dictitant. Imperio, quod in suos exercet, omnes facilè vniuersi orbis monarchas superat. & id quod pater incœperat, ipse perfecit: nimirum omnes principes, & alios quosuis omnibus castris ac munitionibus exuit. Certè fratribus suis germanis nec arces permittit, nec etiam confidit, omnes iuxta, dura seruitute premit: adeò, vt quemcunque apud se in aula esse, aut in bellum ire, aut legatio-

nē aliquā obire iusserit, obire quoduis suis sumptibus cogatur: exceptis adolescétulis filijs Boiaronū, hoc est, tēuioris fortunæ nobiliū; quos paupertate oppressos, quotannis assumere, eosque inęquali stipēdio proposito alere solet. Porrò quibus in annū sex aureos numerat, ijs tertio quoque anno stipendium exoluitur: quibus autem in singulos annos dantur. XII. aurei, ij coguntur ad quoduis munus obeundum suis & sumptibus & equis aliquot, esse parati ac expediti. præstantioribus, qui legationē aut alia grauiora officia obeunt, aut præfecturæ, aut villæ, aut prædia, habita cuiusque & dignitatis & laboris ratione, attribuuntur: de quibus tamen singulis certos annuos census Principi pendunt, mulcta duntaxat, quam à pauperibus aliquid forte delinquentibus extorquent; & quædam alia illis cedunt, Huiusmōdi autem possessiones vtendas plerunque ad sesquiannum permittit. si quem tamen singulari gratia, seu beneuolentia complectitur, addit meses aliquot: sed elapso eo tempore, cessat omnis gratia; totoque sexennio gratis tibi erit deinceps seruiendum. Erat quidam Basilius Tretyack Dolmatow, charus Principi, & inter intimos Secretarios habitus: quem cum legatum ad Cæsarem Maximilianum decerneret, seque vt præpararet, iuberet, ac cum is viatico se ac sumptibus carere diceret; mox in Bieloyessero captus, inq; perpetuos carceres coniectus; tandē miserrimè perijt: cuius tam mobilia
[illegible] quàm

quàm immobilia bona Princeps sibi vendicauit. & quamuis ter mille florenorum inprompta pecunia repererat, fratribus tamen ac hæredibus suis ne ternũcium quidem dederat. Hoc ita esse, præter communem famam, Ioannes scriba, qui à Principe, vt mihi res in quotidianos vitæ vsus necessarios suppeditaret, constitutus erat, fatebatur: & qui illũ simul, vbi captus erat, in sua custodia habebat: itidẽ duo Basilij fratres, Theodorus & Zacharias, qui nobis redeuntibus ex Mosaisco in Smolenczko procuratores erant dati, sic actam rem affirmabant. Quicquid Oratores ad externos Principes missi, preciosi reportant, id Princeps in suum fiscum reponit, inquiens, aliam ipsis gratiam se facturum: quæ talis est, vt supra dixi. Oratores enim, Knes Iwan, Posetzé, Iaroslawski, & Semen: id est Simeon, Trophimow secretarius, à Cæsare CAROLO, Quinto, ad quem missi erant, donati gratibus torquibus aureis, cathenis, Hispanica & ea quidem aurea moneta: itẽ à Cæsaris fratre FERDINANDO archiduce Austriæ, Domino meo, argenteis poculis, aureis & argenteis pannis, Germanica aurea moneta, cum redeuntes nobiscum in Moscowiam venissent, Princeps continuò & cathenas & pocula, atque maiorem partem Hispanicorum aureorum illis ademit. Eius rei veritatem cum ab Oratoribus inquirerem, alter timẽs ne Principem suum traduceret, constanter negabat: alter verò dicebat, Principem iussisse munera Regia ad se deferri, vt ea videat. Post cum

ſæpius eius rei meminiſſem, alter, aut vt mentiendi occaſionem, ſi pernegaret: aut periculum, ſi fortè veritatem fateretur, effugeret: me poſthac frequentare deſierat. Aulici denique factum non negabant, ſed reſpondebant: Quid tum, ſi alia gratia illis Princeps rependit? Authoritate ſua tam in ſpirituales quàm ſeculares vtitur, libere ac ex voluntate ſua de omnium & vita & bonis conſtituit: conſiliariorum quos habet, nullus eſt tantæ authoritatis, qui diſſentire, aut ſibi in re aliqua reſiſtere audeat. Fatentur publicè, voluntatem Principis, Dei eſſe voluntatē: & quicquid Princeps egerit, ex voluntate Dei agere. ob id etiam clauigerum & cubicularium Dei appellant, exequutorem denique voluntatis diuinæ credunt. Vnde Princeps ipſe, ſi quando preces interponuntur pro captiuō aliquo, aut re alia graui, reſpondere ſolet: Cum Deus iuſſerit, liberabitur. Ita ſimiliter, ſi quiſpiam de re aliqua incerta & dubia quærit, reſpondere communiter ſolent: Deus ſcit, & magnus Princeps. Incertum eſt, an tanta immanitas gentis tyrannum principē exigat: an tyrannide Principis, gens ipſa tam immanis, tamque dura crudeliſque reddatur.

A tempore Rurickh vſque ad hunc præſentem Principem, non alio titulo vſi ſunt principes illi, quàm Magnorū Ducum aut Vvolodimeriæ, aut Moſcowiæ, aut Nowogardiæ, &c. præter Ioannem Baſilij, qui ſe dominum totius Ruſsię, & magnum Ducem Vvolodimerię, &c. appella

appellabat. Hic verò Basilius Ioannis sibi vendicat & titulum & nomen regium, in hunc modum: Magnus Dominus Basilius Dei gratia Rex & Dominus totius Russiæ, & magnus Dux Vuolodimeriæ, Moscowiæ, Nowogardiæ, Plescowiæ, Smolenczkiæ, Tweriæ, Iugariæ, Permiæ, Viackiæ, Bulgariæ, &c. Dominus & magnus Dux Nowogardiæ terræ inferioris, & Czernigowiæ, Rezanię, Vuolotkię, Rschowię, Beloiæ, Rostowiæ, Iaroslawiæ, Bielozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiniæ, &c. Porrò cum omnes hunc Imperatorem nunc appellent, videtur necessarium, vt & titulum & causam huius erroris exponam. Czar Rhutenica lingua regem significat. cum autem communi Slauonica lingua, apud Polonos, Bohemos, & alios omnes sumpta quadam consonantia, ab vltima, & ea graui quidem syllaba Czar, Imperator seu Cæsar intelligatur: vnde omnes qui Rhutenicū idioma seu literas non callent, item Bohemi, Poloni, atque etiam Slaui regno Hungarico subditi, alio nomine regem appellant, nempe Kral, alij Kyrall, quidam Koroll: Czar autem solum Cæsarem, seu Imperatorem dici existimāt: vnde factum, vt Rhuteni interpretes audients Principē suum ab externis nationibus sic appellari, cœperunt & ipsi deinceps Imperatorem nominare, nomenque Czar dignius esse quàm Regis (licet idem significent) existimant. Cæterùm si euoluas omnes eorum historias, atq; sacram scripturam, vbique Regis nomine Czar, Imperatoris

 verò

verò Kessar reperies. Eodem errore Imperator Thurcarum Czar appellatur, qui tamen non alio eminentiore quàm Regis, hoc est, Czar titulo ab antiquo est vsus. Hinc Constantinopolim Czarigrad, quasi dicas Regiam vrbem, Turcæ Europæi, qui lingua Slauonica vtuntur, appellant. Sunt qui principē Moscowiæ Album Regem nuncupant. Ego quidem causam diligēter quærebam, cur Regis Albi nomine appellaretur, cum nemo principum Moscowiæ eo titulo antea esset vsus: imò cōsiliarijs ipsis sępe data occasione, &apertè dixi, nos non Regē, sed Magnū ducem agnoscere. Plerią; tamen hanc Regij nominis rationem esse putabant, quòd sub imperio suo reges haberet: Albi verò rationem nullam habebant. Credo autem, vt Persam nunc propter rubea tegumenta capitis Kisilpassa, id est, rubeum caput vocant: ita illos propter alba tegumenta, albos appellari. Regis porrò titulo vtitur ad Romanum Imperatorem & Pontificem, regem Suetiæ & Daniæ, Magistrum Prussiæ, Liuoniæ: &, vt accepi, ad Turcarum principem ipse verò à nemine horum, nisi fortè à Liuonieñ. Rex appellatur. Titulis autem antiquitùs, tribus circulis triangulo inclusis, vti solebant; quorum primus in supremo circulo hisce verbis continebatur: Deus noster trinitas, quæ fuit ante omnia secula, pater, filius, & spiritus sanctus: nō tamen tres dij, sed vnus Deus in substantia: In secundo, titulus Imperatoris Thurcarum erat, particula adiecta: Fratri nostro dilecto. In tertio,

tio, titulus Magni ducis Moscowiæ, quo se regem, & hæredem ac dominum totius Rufsiæ orientalis & meridionalis fatebatur, in quo com muni formulæ subiunctum vidimus: Misimus ad te nostrum fidelem consiliarium. Ad regem autem Poloniæ huiusmodi titulo vtitur: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia Dominus totius Rufsiæ, & Magnus dux Vuolodimeriæ, Moscowiæ, Nowogardiæ, Smolenski, Tweriæ, Iugariæ, Permiæ, Bolgariç, &c. omisso Regis titulo. neuter enim horum alterius literas nouo titulo auctas, accipere dignatur. Quod quidem nobis Moscowiæ existentibus acciderat, cum regis Sigismundi literas ad se missas, atque titulo ducis Moscowiæ auctas, Moscus grauatim acceperat.

Scribunt quidam, Moscum à Pontifice Romano & à Cæsare Maximiliano nomen expetiuisse, & titulum Regium. Mihi verisimile non vididetur: præsertim cũ nulli homini infensior sit, quàm summo Pont. & quem non nisi Doctoris titulo dignatur. Cæsarem autem Romanum non maiorem se existimat: vt ex literis suis apparet, in quibus nomen suum Imperatoris titulo præponit. Nomen item Ducis apud eos dicitur Knes: nec alium maiorem titulum, vt dixi, vnquam habuerunt, adiuncta illa dictione, Magnus: nam omnes alij qui vnicum principatum habebant, dicebantur Knes: qui verò plures principatus, atque alios Knes subiectos sub

imperio

imperio habebant, Vueliki Knesi, id est Magni Duces appellabantur. neq; alium gradum seu dignitatem habent post Boiaros, qui more nostro locum nobilium (vt suprà dixi) seu equitum tenent. In Croacia verò primores similiter Knesi vocantur: apud nos verò, sicuti & in Hungaria, non nisi Comitum nomen obtinent.

Non dubitarunt mihi viri quidam principes dicere, imò ceu exprobrare, quòd modernus Moscouiæ princeps proferre soleat literas sanctæ memoriæ Imperatoris Maximiliani, quibus nomen Regium tributum sit patri eius Gabrieli, qui postea mutato nomine Basilius vocari maluit: quodq; affirmet, me eas literas ad illum pertulisse. eamq; ob causam factum est, vt in nouissimis cum rege Poloniæ tractatibus, aut Rex appellari, aut omnes pactiones irritas esse voluerit. Etsi verò his sermonibus, tanquam nec veris, nec verisimilibus minimè deberem commoueri: tamen eos non tam mea, quàm optimi & clementissimi principis mei causa cogor refutare, cū videā etiam pijssimos eius manes temere in inuidiam vocari. Non est obscurū, fuisse quandoque simultatem aliquam inter Maximilianū Imper. & Sigismundum Poloniæ regem, ea nimirum tempestate, qua Sigismundus ducebat Stephani comitis Scepusiensis filiam. Nam id eò fieri quidam interpretabantur, vt frater sponsæ Ioannes, nuptijs Annæ filiæ Vuladislai regis Hungariæ, autoritate & opera Sigismundi fratris potiretur: & per hoc impediretur, irritumq;

fieret

fieret ius successionis, quòd Maximiliano, eiúsue nepotibus in regnum Hungariæ debebatur. Qua de causa sanè Maximilianus sua referre existimabat, Moschum perpetuum Lithuanorum & Polonorum hostem, sibi habere coniunctum. At posteaquam conuentu ad Posonium habito, de Annæ nuptijs inter Maximilianum & Vuladislaum, præsente & fauente Sigismundo, conuenit, extinctis subitò & sublatis omnibus suspicionibus & simultatibus, tam arctè cōplexus est Sigismundum Maximilianus, vt nō dubitaret quādoq; dicere (quòd alibi quoq; retulimus) se cum Sigismundo & ad superos & ad inferos esse iturum. Etsi igitur fuit tempus, cum Maximilianus sibi Moschum fœderatum esse vellet: tamen ei regium nomen nunquā tribuit: quod literis & instrumentis vtrinque datis et acceptis, facilè cōprobari potest, si cui fortè testimonium meū, etsi verū & fidele, minus ponderis habere videatur. Cur verò hunc titulū ab Imperatore Maximiliano peteret Moschus, qui antequam quicquam inter eos negocij esset, nō modò se ei parem, sed etiam superiorem videri voluit, nomen suum & titulum semper Imperatorio præponens, siue loqueretur, siue scriberet: quod nunc quoque, vt dictum est, ceu mordicus retinetur. At Regium nomen, ne ad Poloniæ quidem regem scribens, post meum ex Moscouia reditum vsurpauit. Hoc quidem in confesso est, quod ad Imperatorem, aut summum Pontificem scribens, se Regem & Dominum totius Rus-

Rusſię vocat. Quin ne Imperatorio quidē nomi ne abſtinet, ſi quas fortè literas ex Ruthena lingua in Latinam verſas adiungit: nimirum ipſis interpretibus vocem Czar, quę regem ſignificat, Imperatorem vertentibus. Atq; hunc in modū idem ſe & regem & Imperatorē facit. Sed quòd ab Imperatoribus, Maximiliano, eiusúe nepoti bus, creatus ſit Rex, in Poloniæ regum iniuriā, id nemo crediderit. Quorſum enim attineret, eū Regiam dignitatem, vt fama eſt, à ſummo Pontifice petere, ſi eam antea ab Imperatoribus accepiſſet? Atque hæc quidem dicta ſint pro Maximiliano Auguſto, domino meo: qui Sigiſmun do regi, quoad vixit, certus & ſyncerus amicus fuit.

De me verò ipſo quid dicam? Qua frōte quæſo fuiſſem auſus, toties & in Poloniam & in Lithuaniā curſere ac recurrere, in regum Polonię Sigiſmundi patris & filij conſpectum venire, publicis Polonorum conuentibus intereſſe, viros Principes intueri, ſi commodaſſem operā hac in re meam Principi meo, cuius nomine ac verbis, fraternè, amicè, benignè ac beneuolè, & Regi & Ordinibus omnibus frequentiſsimè detuli, quicquid à coniunctiſsimo, optimo, & clementiſsimo Imperatore deferri poſſet? Si nullum eſt ſecretum, quod nō reueletur: certè ſi quid indignū officio meo admiſiſſem id dudum in lucem erupiſſet. Sed conſolor me recti conſciētia, qua nulla eſt conſolatio firmior. Et acquieſco ſuauiter in Regum Poloniæ gratia, ac cæterorum Polo-

niæ

niæ ordinum, quam mihi nunquam edefuiſſe recordor.

Fuerunt fortè tempora, quibus talia minore quàm nũc inuidia ſpargi potuiſſent. Sed hæc ſeri hoc tempore, quid eſt aliud, quàm quærere modos, ad diſſociandas coniunctiſsimorum Principũ voluntates, quæ omnibus ſtudijs atq; officijs copulandæ & conſolidãdæ eſſent? Videbantur acta tranſacta eſſe omnia, quæ nemo non putabat ad reliquias Hungariæ ſeruãdas, & ad amiſſa recuperanda, maximum momentum eſſe habitura. Verũ quibus ea res & antè magno bono fuit, & amplius futura erat, hi ſiue Turcico, ſiue alio quopiam malo ſpiritu afflati, pactorumq; & cõuentorum obliti, res nouas & pernicioſas moliuntur: non reputantes ſecum, in quantum diſcrimen & ſeipſos, & vicinas prouincias, ac in primis Hungariam, de vniuerſo nomine Chriſtiano quàm optimè meritam, ſint adducturi.

MODVS INAVGVRANDI Principes.

MOrem, quo Principes Moſcowiæ inaugurantur, ſequens formula, quam non ita facilè conſecutus ſum, tibi depinget: & qua vſus eſt Magnus Dux Ioãnes Baſilij, cum ſuum nepotẽ Demetrium, vt antea memini Magnum ducem & monarcham Ruſsiæ inueſtiuerat.

In

In medio templi diuæ Virginis, erigitur tabulatum, super quo tria sedilia, Auo scilicet, Nepoti, & Metropolitano collocantur. Constituitur item suggestum, quod ipsi Nolai vocant: super quo Ducalis pileus, & Barma, hoc est ornamentū Ducale, ponuntur. Pōst, ad constitutū tēpus Metropolitanus, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Priores, totusque conuentus Ecclesiasticorum, solennibus ornamentis induti adsunt. Magno itaq; Duce cum Nepote templum ingrediente, canunt Diaconi: Multos annos vni Duci magno Ioanni, secundum consuetudinem. Sub hæc Metropolitanus cum toto clero canere incipit orationem diuæ Virginis, & sancti Petri confessoris, quem ipsi more suo Miraculosum appellant: qua finita. Metropolitanus, Magnus Dux, & Nepos, tabulatum ascendunt, inque sedilia collocata sedent, Nepote interim ab initio tabulati subsistente. Tandem Magnus Dux in hæc verba præfatur: Pater Metropolitane, ex diuina volūtate, à nostris maioribus Magnis Ducibus antiqua & hactenus obseruata consuetudine, patres Magni Duces, filijs suis primogenitis consignabāt MagnumDucatū: & sicut eorū exēplo, genitor meꝰ Magnus Dux, me corā se benedixit Magno Ducatu: ita ego quoque primogenitum meum Ioannem, coram omnibus Magno Ducatu benedixi. Sed quia diuina voluntate accidit, vt filius ille meus mortem obierit, superstes autem sit vnigenitus Demetrius, quē mihi Deus loco filij mei dedit: hunc itaque ego pariter coram

coram omnibus benedico, nunc, & post me, Magno Ducatu Vuolodimeriæ, Nowogardiæ, & cætera. super quibus & patrem eius benedixeram.

Sub hæc Metropolitanus iubet Nepotem locum sibi assignatum accedere, & benedicit illi cruce, Diaconumque iubet orationes diaconorum recitare. ipse interim sedendo iuxta illum, capite inclinato quoque, orat: Domine Deus noster, Rex regum, Dominus dominantium, qui per Samuelem Prophetam elegisti Dauid seruum tuum, & inunxisti illum in Regem, super populum tuum Israel: tu nunc exaudi preces nostras, tuorum indignorum, & respice à Sanctuario tuo ad fidelem seruum tuum Demetrium, quem elegisti, exaltare regem tuis gentibus sanctis, quem redemisti preciosissimo vnigeniti filij tui sanguine: & inunge eum oleo lætitiæ, protege eũ virtute excelsi, pone super caput coronam de lapidibus preciosis, da illi longitudinem dierum, & in dextram sceptrum Regale: pone illum in sedem iustam, circunda illum omnibus armis iusticiæ, fortifica illum in brachio, & subijce illi omnes linguas Barbaricas: & sit totum cor eius in timore tuo, qui te humiliter audiat: auerte illum à fide mala, & demonstra illi saluum conseruatorem mãdatorum sanctæ tuæ vniuersalis Ecclesiæ, vt iudicet populum in iustitia, & iustitiam præstet pauperibus, conseruetque filios pauperum, & cõsequatur dein regnum cœleste.

D Postea

Postea clara voce loquitur: Sicuti est tua potentia, & tuū est regnum: ita & laus & virtus sit Deo patri, & filio, & spiritui sancto, nunc & in secula seculorum. Finita hac oratione, imperat duobus Abbatib. Metropolitanus, vt sibi barma porrigant, quæ vnà cum pileo, quodam tegumēto serico (quod Schirnikoiu appellant) tecta erat. Mox hanc tradit Magno duci, cruceque nepotem signat. Magnus autem dux eam super nepotem ponit. Dein Metropolitanus inquit: Pax omnibus. Cui diaconus: Domine oremus. tum Metropolitanus orans: Tibi vnico regi æterno, cui terrenum quoque regnum creditum: inclinate vos nobiscum, inquit, & orate omnia regnantem: Conserua illum sub protectione tua, contine illū in regno, vt semper bona & decētia agat: fac clarescat iustitia in diebus suis, amplificationeq; sui dominij, & vt in tranquillitate eius quietè, sine discordia viuamus, in omni bonitate & puritate. & hæc submissius. Alta autem voce: Tu es Rex mundi, & seruator animarum nostrarum: laus tibi patri, & filio, spirituique sancto, nunc & in secula seculorum, amen. Tandem pileum Ducalem à duobus Abbatibus mandato sibi allatum, Magno duci porrigit: ad hæc, cruce nepotem in nomine patris, & filij, & spiritus sancti signat. pileum porrò Magno duce capiti nepotis imponente, Metropolitanus primùm, dein archiepiscopus & episcopi accedentes, manu ei benedicebant. His ordine peractis, Metropolitanus, & Magnus dux, nepotem sibi assidere iubent,

iubent, paulisperq; commorati surgunt. Interea diaconus Letaniam (vt vocant) incipit, Miserere nostri Domine: nominans Ioannem magnū ducem. rursus alter chorus commemorat, magnūducem Demetrium nepotē, & alios secundū consuetudinē. Finita Letania, orat Metropolitanus: O sanctissima domina virgo Dei genitrix, et post orationem Metropolitanus & magni duces consident. Sacerdos seu diaconus locum demonstrat, in quo legebatur Euangelium, altaque voce dicit: Multos annos Magno duci Ioanni, bono fideli Christi dilecto, Deo electo, & Deo honorando, Magno duci Ioanni Basilij Vuolodimeriæ, Nowogardiæ & totius Rusiæ monarchæ, per multos annos. Sub hæc sacerdotes ante altare canunt: Magno duci multos annos. itidem in dextro ac sinistro choro diaconi canunt, Multos annos. tandem rursus diaconus alta voce, Multos annos magno duci Demetrio, bono fideli Christi dilecto, Deo electo & honorando: magno duci Demetrio Ioannis Vuolodimeriæ, Nowogardiæ, & totius Rusiæ multos annos. Sacerdotes item apud altare, & in vtroq; choro intonāt, Multos annos Demetrio. Quibus peractis Metropolitanus, Archiepiscopus, Episcopi, & tota congregatio ordine, magnos duces accedunt, eosque honorificè consalutant: accedunt & filij magni ducis, inclinando & salutando magnum ducem.

INSTITVTIONES MAGNI *Ducis iam inaugurati.*

Simon Metropolitanus inquit: Domine & fili, magne dux Demetri diuina voluntate, auus tuus magnus dux fecit tibi gratiã, benedixit te ducatu magno: & tu Domine & fili, habe timorem Dei in corde tuo: ama iustitiam, & iustum iudicium: obedias auo tuo magno duci, & curam de omnibus rectè fidelibus ex toto corde habeto. & nos te Dominum filium suum benedicimus, & Deum oramus pro tua salute. Dein Metropolitanus & magni duces surgunt, Metropolitanusq́ue orans benedicit cruce magno duci, eiusq́ue filijs. tandẽ Liturgia, hoc est, sacro peracto, magnus dux auus se in suam habitationem confert. Demetrius verò in ducali pileo & barma, ex ęde diuæ Virginis, magna Boiaronum caterua, filijsq́ue comitantibus, ad templum Michaelis archangeli pergit, vbi in vestibulo supra pontem à Georgio magni ducis Ioannis filio, ter dengis aureis aspergitur (per dengam genus monetę intellige) templumq́ue ingressio, Sacerdotes letaniam orantes, secundum consuetudinem, cruce ei benedicebant, & iuxta sepulchra ac monumẽta eum signo crucis signabant. Dein templum egrediens, in porta à Georgio rursus dengis aureis aspergitur. Post rectà in templum annunciationis Mariæ progreditur, vbi

vbi Sacerdotes pariter ei benedicebāt, & à Georgio dengis vt antea aſpergebatur. Peractis tandē ijs, ad auum & matrem ſe contulit Demetrius. Acta ſunt hæc anno mundi. 7006. à nato autem Chriſto. 1497. die quarta menſis Februarij.

Interfuerunt autem huic mandato magni ducis, & benedictioni Simonis Metropolitani:

Tychon Archiepiſcopus Roſtowieñ. & Ioroslawienſis: Nyphont, Suſdalienſis & Toruski, Vuaſian Epiſcopus Twereñ. Prothaſius, Reſanenſis & Muromski Afranius Columbnēſis, Ieuſimi, Sarki & Podonski Epiſcopi.

Multi item Abbates & Priores, inter quos potiores Serapiam, prior monaſterij ad ſanctā Trinitatem, diui Sergij & Makirij, Prior monaſterij ſancti Cyrilli: magnus denique conuentus religioſorum & Eccleſiaſticorum aderat. Inter prādendum, muneris quaſi loco oblatum erat cingulum latum auro, argento, gemmis precioſis confectum, quo cingebatur. mox Selgi quoque Pereaslawski, hoc eſt, piſciculi ex lacu Pereaslawienſi, halecibus non diſsimiles, quorum & nomen habēt. Ideo autem id genus piſcium putant afferri, quòd Pereaslaw nunquam ſeparabatur à Moſcowia, vel Monarchia.

Barmai eſt veluti torques latæ formæ, ex ſerico villoſo, extrinſecus tamen auro & omnis generis gemmis concinnè confectus: quem Vuolodimerus præfecto cuidam Caphæ Ianuenſi profligato ademit.

Pileus ipſorum lingua Schapka dictus, quo

Vuolodimerus Monomach vsus est, & quem gẽmis ornatũ, aureis itẽ laminis: quasi quibusdã spirulis subinde sese vibrãtibus, mirè cõcinnatũ reliquit. hactenus dixi de principe, qui maiorem partem Rusiæ tenet.

Cæteras Rusiæ partes nunc vnus Sigismundus Poloniæ rex, magnusq; Dux Litwaniæ tenet. Cæterùm cum regum Poloniæ, qui originẽ suam ex Lithwanis traxerunt, mentio fit, de genealogia eorum quædam subiungenda vidẽtur.

Præfuit magno Ducatui Lithwaniæ princeps quidam Vuitenen, quem cum famulus eius Gedemin, vt Polonorum annales referunt, occidisset, mox & ducatu & vxore potitus est: ex eaq; inter plures alios, præcipuos duos suscepit filios, Olgird & Kestud. Ex Kestud natus est Vuitoldus, quem aliàs Vuitowdum appellant: & Anna, Ianusij ducis Mazoiæ coniunx.

Vuitoldus reliquit vnicam filiam Anastasiã, quæ Basilio duci Moscowiæ in matrimonium collocata, Sophiaq; nominata est: ex qua natus est Basili⁹, pater magni illius Ioãnis, auus Basilij Rhutenorũ principis, ad quẽ Orator missus fui.

Kestud porrò ab Olgird fratre in carcerẽ coniectus, miserè perijt. Vuitoldus quoque, vir, quo maiorem Lithwania non habuit, & ex baptismo Alexander dictus, 1430 moritur.

Olgird Gedemini filius, ex vxore Maria, principe Twerensi Christiana, inter alios filios Iagelonem suscepit. Is regnãdi cupiditate non solum regnum Poloniæ, sed ipsam Hedwigim quoq;,

quæ

quæ tũ diademate insignita regno præfuit, Vuihelmoq; duci Austriæ desponsata fuit, atq; adeò parentibus primatibusq; vtriusq; regni consentientibus, ante nubiles annos Regio more cum eo concubuisset, affectabat: misisq; mox in Poloniã Oratoribus suis, regnum & Hedwigim vxorem expetit. Vt autẽ Polonos in suam sententiã pertraheret, votiq; compos fieret, inter alia fidẽ se Christi vnà cum fratribus suis, ducatibus itẽ Lithwaniæ & Samogithiæ suscepturum pollicetur: alijsq; id genus promissionibus, Polonos in suam sententiã permouit, vt Hedwigis horũ authoritate adducta, atq; etiã inuita, rescisso priore matrimonij fœdere, illi nuberet. quo facto, Iagelo ipse continuò Vuladislai nomine accepto baptisatur, in Regem coronatur, nuptijsq; peractis Hedwige vxore anno Domini 1386 potitur. qua tamen non longè pòst primo in partu mortua, Annam comitẽ Celeiæ duxit vxorẽ: ex qua suscepit vnicam filiam Hedwigim, desponsatã Friderico iuniori Brãdenburgensi. Duxerat & anũ quandã: qua pariter mortua, Rhutenam Andreę Ioãnis ducis Chiowiensis filiã Soncã, quæ pòst assumpto ritu Romano, Sophia appellata est, duxit: ex eaq; suscepit Vuladislaũ & Casimirũ filios.

Vuladislaus patri in regno succelsit, inq; Hũgariæ regem, submoto legitimo hærede, Alberti regis defuncti filio Ladislao posthumo, coronat⁹ ad Vuarnãq; lacũ pòst à Thurcis oppressus est.

Casimirus, qui tum magnũ Lithwaniæ ducatũ tenebat, & qui Ladislao posthumo similiter

D 4 regnũ

regnũ Bohemię, fortè fratris exemplo ductus, adimere voluit, fratri in regno Poloniæ successit. dein eius Ladislai, Hũgariæ & Bohemiæ regis sororem Elisabetham in vxorem duxit: ex qua suscepit filios, Vladislaũ Hungariæ & Bohemiæ regem, Ioannem Albertum, Alexãdrum, Sigismũdum, Poloniæ reges: Fridericũ Cardinalẽ, & Casimirũ, q in Sãctorũ numerũ relatus est.

Vuladislao erat Ludouicus filius, & Anna filia. Ludouicus in regno succeſsit: Maria Philippi regis Castellæ, archiducis Austriæ, filia in vxorem ducta, à Thurcis in Mohacz anno. 1526. oppressus est.

Anna FERDINANDO, Romanorũ, Hungariæ & Bohemiæ regi, archiduci Austriæ nupsit: quatuor filijs, & vndecim filiabus ex ea susceptis, Pragæ tandem in puerperio, anno Domini. 1547. moritur.

Ioannes Albertus sine coniuge obijt.

Alexander Helenã, Ioannis magni ducis Moscowiæ filiam, duxit vxorem: sine liberis tamen deceſsit.

Sigismundus ex priore vxore Barbara, Stephani comitis Zepusiensis filia, suscepit Hedwigin, Ioachimi Brandenburgensis Electoris coniugẽ. Ex posteriore Bona, filia Ioannis Sfortiæ ducis Mediolani & Barij, suscepit Sigismundũ secũdũ Poloniæ regẽ, magnum Lithwaniæ ducẽ, q Elizabethã FERDINANDI Roman. Hũgarię & Bohemiæ regis, &c. filiã, an. 1543. sexta die Maij vxorẽ duxit. quæ tamen immatura morte & sine pro-

prole,an.1545.die Iunij decimaquinta decessit.

Duxit deinde Barbaram,ex domo Radauilorum:quæ antè Gastoldo Lithwano nupta fuerat,inuitis parentibus: & subditis hoc matrimonium tam indignè ferentibus, vt rebellio eorum iam cœpta,in perniciosam seditionem abijsset,si FERDINANDVS rex iniurias filiæ illatas vlcisci,quàm earum memoriam deponere maluisset.Hac verò mortua,idem Sigismundus ad redintegrandam cum Ferdinando coniunctioné & affinitatem conuersus , coniugio sibi copulauit Catharinam,germanam sororemElisabethę, quam Franciscus dux Mantuæ viduam reliquerat.Nuptiæ celebratæ sunt Cracouiæ 31 Iulij,anno 1553. Vtranq; sororem ego,tanquam Magister seu Præfectus Curiæ,ad sponsum deduxi.

Semouites Mazowiæ dux,ex Alexandra Iagelonis sorore suscepit multos filios, filiasq;. Filij sine liberis decesserunt.Ex filiabus Czimburgis nupsit Arnesto Austriæ Archiduci,ex eoque genuit Fridericum Romanorũ Imperatorem , patrem Maximiliani Imperatoris. Maximilianus genuit Philippum,Hispaniarum regem:Philippus CAROLVM V.&FERDINANDVM, Romanorum Imperatores.

Owka Vuoleslao,Thesinensi duci, in matrimonium collocata est.

Amulia , Vuoguslao Stolpensium duci, qui nunc Pomeraniæ dux appellatur,nupsit.

Anna verò , Michaeli duci Lithwaniæ : Catharina innupta obijt.

Porrò Olgird atq; Iagelonis fratres, nepotesque, item filiarũ eiusdẽ liberos, Kestudis deniq; Casimiri, aliorumq; Regum posteros, si quis ordine recẽsere vellet, in immensum tam numerosa proles excresceret: quæ tamen vt subitò aucta est, ita nunc in vno regis Polonię iam mortui filio, Sigismundo secundo Poloniæ rege, masculinus sexus residet.

Quoniam autem in mentionem posteritatis Gedemini, & regũ ex ea stirpe incidimus, haud abs re visum est, si quæ regnantibus Vladislao Hungariæ & Boemiæ, ac eius fratre Sigismundo Poloniæ regibus (Casimiri filijs) euenerunt, subijceremus.

Posteaquam Vuladislaus regno Hungariæ, concedente, & ius successionis sibi reseruante Maximiliano Romanorũ Imp. potitus esset, & vnicam tantum filiam iam consenescens haberet: Maximilianus quo ius successionis aliqua arctiore coniunctione cõfirmaretur, cũ Vuladislao de matrimonio inter alterum nepotum suorum ex filio suo Philippo Hispaniarum rege, & Anna Vuladislai filia contrahendo, tractare cœpit. Nam Annæ nuptias perditè ambiebat Ioannes Zapolitanus, filius Stephani Scepusiensis comitis: cuius summa fuerat apud Mathiam regem, atq; adeò apud ipsum Vuladislaum authoritas. Vehementer adnitente matre vidua, quæ primarios quosq; viros in Comitatibus & prouincijs Hungariæ, muneribus atque stipendijs annuis (quæ sua lingua Iargalass vocant) inescatos, &

& ad

& ad quæuis obsequia obnoxios tenebat: nihil dubitans, quin horum studijs & suffragationibus,& matrimoniũ istud filio conficeret, & per hoc eidem regnum pararet. quibus mulieris machinationibus ingens deinde momentũ addidere nuptiæ, quę inter eius filiã, Ioannis sororem, & Sigismundũ Poloniæ regem factæ sunt. His rebus animaduersis, Maximilianus hoc magis sibi, quod de matrimonio inter nepotem suum & Annam instituerat, vrgendũ esse ratus, cũ exploratum haberet, Vuladislaum idem cupere, sed factione & studijs eorũ qui Ioanni Zapolitano diuincti erant, impediri: aleam sibi iaciendam, & Hungariam armis tentandam esse putauit. quo in bello ego primum militiæ tyrocinium feci. Sed cũ hoc in armorũ strepitu Ludouicum Vuladislao nasci cõtigisset, interpositis primũ inducijs, ad solidiorem pacẽ deuentũ est: quæ deinde huc exijt, vt Vuladislaus cũ filio iã coronato, & filia, ac huius frater Sigismũdus Poloniæ rex Viennã ad Maximilianũ veniret: vbi factis cũ Anna spõsalibus, & extinctis omnibus simultatibus, & suspicionibus, quibus ob ambitionẽ Ioãnis Zapolitani indulgebatur, principes isti perpetuo fœdere sunt cõiuncti. Sic autẽ Sigismundus rex tum Maximiliano Imp. satisfecit, seque approbauit, vt idem aliquando me audiente diceret: Se cũ hoc rege, quácunq; inten dat, & ad superos, & ad inferos esse iturum. De Ludouico vulgò dictum est, quòd immaturo partu editus, immatura ætate vxori iũctus & bar

batus

batus fuerit: ac regno quoq; immaturus, immaturam mortem obierit. His verò addi potest, quòd mors eius regno Hungariæ, & omnibus vicinis, non minus immatura quàm acerba fuerit. Etsi verò salutaribus consilijs destituebatur Ludouicus, tamen optima eum in patriā & subditos suos mente & affectione fuisse, & quibus ea seruarentur rationibus quæsisse, constat. Nā vbi cognouisset, Solimanum post Belgradum captum, nouam & formidabilem expeditionem aduersus se moliri, miserat adolescens Curię suę magistrum Polonum cognomento Trepca, ad patruum suum regem Sigismundum: summis precibus oratum atq; obtestatum, vt ne ad regni sui confinia accedere, ac secum capiendorum cōsiliorum causa conuenire grauaretur. Sed cum hoc præcise recusatum esset à Sigismundo, Trepca cum lachrymis dixisse fertur: Nepotem tuum rex nunquam deinde videbis, nec vllam ab eo legationem audies. Idq; sic euenit. Nam rege Sigismundo ab Hungariæ finibus religionis prætextu longius ad Gedanum in Prussiam abeunte, nepos eius vnà cum eodem Trepca, illa funestissima clade, quā à loco Mohaciensem vocāt, est absorptus. Sed nunc ad Moscos redeo.

Basilio Ioannis de vxore ducenda deliberanti, consultantique, visum tandem fuit, vt potius subditi alicuius filiam, quàm externam duceret: tum vt maximis parceret sumptibus, simul ne vxorem peregrinis moribus diuersaque religione imbutam haberet. Huius autem consilij Ge-
orgius

orgius cognomento Paruus, principis & thesau rarius & consiliarius summus, author fuit. Putabat enim, principem, filiam suam vxorem ductu rum. Sed tandem publico de consilio, Boiaronũ filiæ numero mille & quingentæ, cum in vnum locum conductæ essent, vt ex illis quam vellet, eligeret: delectu princeps habito, Salomeam, Ioannis Sapur Boiaronis filiam, contra Georgij opinionem in vxorem elegerat. Ex ea porrò cũ ad vnum & viginti annos liberos non suscepisset, sterilitate vxoris offensus, eam eo anno quo nos Moscowiam veneramus, nimirum 1526. in monasterium quoddam in Susdali principatu intrusit. huic Metropolitanus in monasterio lachrymanti, eiulantiq;, capillis primùm abscisis, cum cucullam porrexisset, eam sibi inijci hæc adeò non patiebatur, vt apprehensam, in terramq; proiectam cucullã pedibus calcauerit. qua rei indignitate, Ioannes Schygona, vnus ex primarijs consiliarijs, commotus, eam non solum acriter obiurgauit, sed flagello cæcidit, superaddẽs: Túne voluntati Domini resistere audes? illiusq; iussa capessere moraris? Hunc Solomea cum interrogaret, qua se authoritate cæderet? mandato Domini, cum respondisset: animo illa tum fracto coram omnibus, quòd cucullam inuita atq; coacta induat, protestatur, tantæque iniuriæ sibi illatę Deum vltorem inuocat. Salomea itaque in monasterium coniecta, cum princeps Helenam filiam Knes Basilij Lintzkij Cæci, iamque vita defuncti, fratris inquam ducis Michaelis

Lintz-

Lintzkij,qui tum captiuus detinebatur,vxorem duxisset: continuò fama exoritur, Salomeam grauidam,propeque partum esse, rumorem confirmabant duæ matronæ,primorum consiliariorum. Georgij parui thesaurarij, & Iacobi Mazur cubicularij, vxores: aiebantque sese ex ore ipsius Salomeæ audiuisse, vt quæ grauidam se, & prope partum esse fateretur. Qua re audita, grauiter commotus princeps, vtranque à se repulit:alteram, Georgij vxorem, etiam verberibus affecit, quòd tempestiuius de hac re ad se nõ retulisset. Mox vt rem compertam haberet, Theodericum Rack consiliarium, & Potat secretarium quendam, ad monasterium in quo detinebatur, mittit:illisque, vt veritatem rei diligenter inquirerent, demandat. Quidam nobis tum Moscowiæ existentibus, sanctè affirmabant, Salomeam filium Georgium nomine peperisse:nemini tamen infantem ostendere voluisse. Quin cognoscendæ veritatis gratia,quibusdam ad se missis, dicitur respondisse, indignos illos esse,quorum oculi infantem viderent:dum in suam Maiestatem veniret,matris iniuriam vlturum. quidam verò eam peperisse, constanter negabant. Ambigua itaque ea de re est fama.

Basilij porrò Linczkij ex Lithwania profugi filiam, cur vxorem duxerit princeps, duas causas,præterquam quòd se ex ea liberos susceptorum sperabat,fuisse accepi:tum quòd socrus genus suum duxisset ex familia Petrowitz, quæ magni quondam nominis in Hungaria erat Græcorum-

corumque fidem sequebatur: tum quòd Michaelem Linczkij, singulari dexteritate ac rara quadam fortitudine virum, patruum liberi habituri essent. Habebat etenim princeps duos germanos fratres superstites, Georgium & Andream: atque ideo si fortè liberos ex aliquà alia vxore suściperet, eos fratribus viuentibus, parum tutos fore in regni administratione putabat. Michaele autem in gratiam recepto, libertateque donato, filios ex Helena susceptos, authoritate patrui in maiore quiete futuros non dubitabat, de cuius liberatione nobis præsentibus tractabatur: quem etiam vinculis solutum, liberisque custodijs honestè mandatum, vidimus tandem libertate donatum, interque cæteros Knesos testamento à principe nominatum, tutorem denique nepotum suorum Ioannis & Georgij institutum fuisse. Sed postea principe mortuo, cũ viduam regium thorum continuò cum quodam Boiarone cognomento Owczina contaminantem, inque mariti fratres vinculis constrictos sæuientem, crudeliusque imperantem videret, eam, vt honestius & sanctius viueret aliquoties sola pietate ac honestate adductus admonuerat: sed huius illa admonitionem adeò molestè impatienterque tulit, vt mox qua ratione è medio tolleretur, consilium quæreret, causaque reperta, Michaelem aiunt continuò proditionis crimine fuisse insimulatum, atque in carceres rursus coniectum miserè tandem perijsse: viduam quoque non ita diu pòst

vene

veneno ſublatam, Owczina verò adulterum in partes diſſectum fuiſſe. Matre itaque è medio ſublata, maior natu filius Ioannes, 1528. anno natus, in regno ſucceſsit.

RELIGIO.

RVſia vt cœpit, ita in hunc vſq; diem in fide Chriſti ritu Græco perſeuerat. Habuit Metropolitanum, quondam reſidentem in Chiowia, dein in Vuolodimeria, nunc verò in Moſcowia. Pòſt, cùm Metropolitæ ſeptimo quoq; anno Ruſsiam Lithwanorum imperio ſubiectam inuiſerent, exactisq; nummis inde redirent, hoc Vuitoldus, ne videlicet prouinciæ ſuæ argento exhaurirentur, ferre noluit. Conuocatis itaque epiſcopis, proprium Metropolitanum conſtituit, qui nunc Vuilnæ, metropoli Lithwaniæ, ſuam ſedem habet: quæ etſi Romanum ritum ſequatur, plura tamen templa Ruthenici, quàm Romani ritus, in ea cernuntur. Cæterum metropolitæ Rhuteni authoritatem ſuam à patriarcha Conſtantinopolitano habent.

Rhuteni in Annalibus ſuis apertè gloriantur, ante Vuolodimerum & Olham, terram Ruſsiæ eſſe baptizatam & benedictam ab Andrea Chriſti apoſtolo, quem ex Græcia ad oſtia Boryſthenis veniſſe ipſi affirmant: & aduerſo flumine ad montes, vbi nunc Chiowia eſt, nauigaſſe, atque ibi omnem terram benedixiſſe & baptizaſſe: crucem

cem suam illic collocasse, prædixisseque magnã ibi Dei gratiam, multasq; Ecclesias Christianorum futuras. Pòst inde vsq; ad fontes Borysthenis piruenisse in Vuolok lacum magnum, & per fluuium Lowat descendisse in Ilmer lacum: vnde per fluuium Vuolchow, qui ex eodem lacu fluit, Nowogardiam: inde fluuio eodem in Ladoga lacum, & Heua flu. atq; in mare vsq; quod ipsi Vuaretzkoiæ appellant, nos Germanicum, inter Vuinlandiam & Liwoniam, Romam nauigando peruenisse. Postremò in Peloponneso propter Christum, ab Ago Antipatro crucifixũ fuisse. Hæc Annales ipsorum.

Eligebantur quondam Metropolitæ, item Archiepiscopi, conuocatis omnibus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus & Prioribus monasteriorum. inquirebatur vir sanctioris vitę per monasteria & heremos, eligebaturque. Hunc verò principẽ aiunt ad se certos conuocare solere, atque ex eorum numero vnum suo iudicio deligere. Erat eo tempore, cum Cæsaris Maximiliani Oratorẽ Moscowiæ agerẽ, Bartholomęus Metropolita, vir sanctæ vitæ: cumq; princeps violasset iuramentum, per se & ipsum Metropolitã duci Semetsitz præstitum, & alia quædam designasset, quæ vidibantur contra authoritatem illius esse, accessit principem, & inquit: Dum omnem authoritatẽ tibi vsurpas, ideo officio meo præesse non possum. Porrectoq; sibi baculo suo, quem in modum crucis ferebat, officium resignat. Princeps baculum cum officio sine mora

E susci-

suscipit, atque pauperem cathenis vinctum, continuò Bielogesero mittit. Aiunt hunc ibi aliquã diu in vinculis fuisse: liberatum tamen pòst, priuatumque, in monasterio reliquum vitæ exegisse. Huic metropolita Daniel quidam x x x ferè annos natus, homo corpore robusto atq; obæso, facie rubenti, successit: qui ne ventri magis quàm ieiunijs, vigilijs ac orationibus deditus videretur, quoties actum publicum esset celebraturus, sulphuris fumo tum faciem, vt impallesceret, inficere, atque ita pallore imbutus, in publicum prodire solebat.

Sunt & alij duo Archiepiscopi in dominio Mosci, in Nowogardia, scilicet Magnici & Rostoff. Item Episcopi Twerensis, Resanẽsis, Smolensis, Permiæ, Susdali, Columnæ, Czernigowiæ, Sari. Hi omnes Metropolitæ Moscowitico subiecti sunt, habent autẽ suos prouentus certos ex prædijs, & alijs extraordinarijs, vt vocant, accidentalibus: castra autẽ, ciuitates, aut vllã administrationẽ secularem (vt vocant) nõ habent: carnibus perpetuò abstinent. Abbates duos tantũ in Moscowia esse reperi: Priores verò monasteriorum plurimos: qui omnes arbitrio ipsius Principis, cui nemo resistere audet, eliguntur.

Priores quomodo eligantur, ex cuiusdam Varlami, Prioris Huttenensis monasterij, anno 7034 instituti, literis, ex quibus capita rerũ duntaxat excerpsi, apparet. Principiò fratres alicuius monasterij, Magno duci supplicant, vt idoneum Priorem eligat, qui eos diuinis præceptis insti-

instituat. Electus autem, priusquam confirmetur à Principe, cogitur se iuramento atq; inscriptione obstringere, quòd velit in eo monasterio iuxta sanctorum patrum constitutionem piè & sanctè viuere: omnes Officiales iuxta maiorum consuetudinem, consentientibus etiam senioribus fratribus, assumere: singulis officijs fideles præficere, atq; commodum monasterij diligenter procurare: de negotijs & rerum causis, cum tribus aut quatuor senioribus deliberare, factaq; deliberatione, negotium ad totum Collegium fratrum referre, atq; eorum communi sententia de rebus decernere, constituereq;: non lautius priuatim viuere, sed in eadem mensa perpetuò esse, & communi cibo cum fratribus vti: omnes census & reditus annuos diligenter colligere, ac in thesaurum monasterij fideliter reponere. Hęc sub magna pœna, quam sibi infligere Princeps potest, item priuatione officij, seruaturum se promittit. Obstringunt se iuramento quoque ipsi seniores fratres, prædicta omnia sese seruaturos ac Priori instituto fideliter & sedulò obtemperaturos.

Sacerdotes seculares vt plurimum consecrantur hi, qui diu apud ecclesias tanquam diaconi seruierunt. In diaconum autem nemo consecratur, nisi coniugatus, vnde plerunque & nuptias celebrare, & in gradum Diaconatus simul ordinari solent. Si verò sponsa alicuius diaconi malè audit, tum in diaconum, nisi integræ famæ vxorē duxerit, non consecratur. Mortua côiuge

ſacerdos à ſacris obeundis prorſus ſuſpenditur ſi caſtè tamen viuit, officijs ac alijs rebus diuinis, cum cæteris eccleſiæ miniſtris, choro tanquam miniſter intereſſe poteſt. Erat quidem antea conſuetudo, vt vidui caſtè viuentes, ſine reprehenſione ſacra peragerent. Sed nunc mos inualuit, vt nullus viduorum ad ſacra facienda permittatur, niſi monaſterium aliquod ingrediatur, iuxtaque regulam viuat.

Quicunque ſacerdos viduus, ad ſecundas nuptias, quod cuique liberum eſt, tranſierit, is nihil habet cum clero commune: item nullus ſacerdotum aut ſacra obire, aut baptizare, aut alio quouis fungi munere audet, niſi diacono præſente.

Sacerdotes in eccleſijs primum tenēt locum. Et quicunque illorum contra religionem aut officium ſacerdotale quauis ratione fecerit, iudicio ſpirituali ſubijcitur. Si verò furti aut ebrietatis accuſatur, aut in aliud id genus vicij inciderit, à ſeculari magiſtratu, vt vocant, punitur. Vidimus Moſcowiæ ebrios ſacerdotes publicè verberari: qui aliud nihil querebātur, quàm ſeſe à ſeruis, & non à Boiarone cæſos eſſe.

Paucis retroactis annis, quidam Principis locum tenens, ſacerdotem in furto deprehenſum, laqueo ſuffocari fecit. quā rem Metropolita grauiter ferens, ad principem defert. Accerſitus locum tenens, principi reſpondit: Iuxta antiquum patriæ morem, furem, non ſacerdotem ſe ſuſpendiſſe, atque ita ille impunè dimiſſus fuit.

Si sacerdos queritur corá laico iudice, se à quopiam laico esse cæsum (offensiones etenim omnes, ac iniuriarum genera, ad seculare iudicium spectant) tum iudex, si fortè cognouerit hunc ab illo lacessitum, aut quauis iniuria prius affectum fuisse, sacerdotem punit.

Sacerdotes plerunque ex contributione curialium sustinentur, assignanturque illis domunculæ cum agris & pratis, vnde victum suis aut famulorum manibus, instar vicinorum quæritant. Pertenues habent oblationes: aliquando ecclesiæ pecunia datur ad vsuram, de centum decem, eamq; sacerdoti porrigunt, ne suis illum alere sumptibus cogantur. Sunt etiam quidá, qui liberalitate principum viuunt. Certè non multę parochiæ repeniuntur, prædijs ac possessionibus dotatæ: exceptis episcopatibus, & quibusdam monasterijs. Nulla parochia, seu sacerdotiū confertur cuipiam, nisi sacerdoti. In singulis autem templis vnicum tantum altare, & in dies singulos vnicum quoque sacrum faciendum putant. Rarissimè templum reperitur sine sacerdote, qui ter in hebdomada tantum sacra peragere obstringitur.

Vestitum propè laicorum habent, extra piretum paruum, & rotundum, quo rasuram tegunt, pileum amplum contra calorem & imbres superimponentes: aut pileo oblongo ex castorum pilis, colore griseo, vtuntur. Omnes, baculos quibus innituntur, deferunt, Possoch dictos.

Monasterijs præsunt, vt diximus, Abbates &

Priores: quorum hos Igumenos, illos verò Archimandritas vocant. Habēt feuerissimas leges ac regulas: quę tamen sensim labefactæ, iacent. Nullo solatij genere vti audent. Cithara, aut aliud musices instrumentum, si apud aliquem repertum fuerit, grauissimè punitur. Carne perpetuò abstinent. Omnes, non solum principis mandato, sed & singulis Boiaronibus à principe missis parent. Interfui, quum prouisor meus à Priore quodam rem certam peteret: quam cum continuò non dedisset, verbera minabatur: quo audito, euestigiò rem petitā attulit. Sunt plures, qui ex monasterijs in heremum se conferunt, ibique tuguriola faciunt, quæ aut soli, aut cum socijs incolunt: victum ex terra & arboribus quęrunt, nimirum radices, & alios arborum fructus. Hi autem Stolpniki appellantur. Stolp etenim columna dicitur. Domunculas autem angustas, & in altum erectas, columnis sustinent.

Metropolita, Episcopi, & Archiepiscopi, quāuis carnibus perpetuò abstinent: tamen cum inuitant hospites laicos, aut sacerdotes, eo tempore quo carnibus vescuntur, habent hanc prærogatiuam, vt carnes illis in suo conuiuio apponant, quod Abbatibus & Prioribus prohibitum est.

Mitras Archiepiscopi, Episcopi, & Abbates nigras & rotundas ferunt: solus autem Episcopus Nowogardiensis albam bicornem, more nostro fert.

Vestes quotidianæ Episcoporum sunt, sicut alio-

aliorum monachorum : nisi quòd aliquando sericeas ferunt, & præsertim pallium nigrum, quod habet à pectore in vtramque partem tres fimbrias albas, inflexas instar riuuli fluentis: in significationem, quòd ex corde & ore illorum fluunt riuuli doctrinæ fidei, & bonorum exemplorum. Hi ferunt baculum, quo innituntur, quem gentiliter Possoch appellant, in modum crucis. Episcopus Nowogardiensis album fert pallium. Cæterùm Episcopi duntaxat circa res diuinas, ac ipsam religionem piè procurandam ac promouendam sunt occupati: rem autem familiarem, & alia publica negotia, officialibus administranda committunt.

Habent in Catalogo certos Romanos Pontifices, quos inter sanctos venerantur: alios verò, qui post illud schisma fuerunt, execrantur, tanquam eos qui ab Apostolorum sanctorumq; patrum, & septem Conciliorum ordinationibus defecerint, & tanquã hæreticos & schismaticos appellant: eosdemque maiori odio prosequuntur, quàm ipsos Mahumetanos. Dicunt enim, septimo generali Concilio conclusum esse, vt ea quæ in præcedentibus constituta ac determinata erant, in posterum quoque firma, rata & perpetua essent : nec vnquam posthac cuiquam licere aliud Concilium aut indicere, aut accedere, sub pœna anathematis. & hoc seuerissimè seruant. Erat quidam Metropolitanus Russiæ, qui ad instantiam Eugenij Papæ Synodum accesserat, vbi & Ecclesiæ erant vnitæ : re-

uerſus in patriam capitur, omnibus bonis ſpoliatur, atque in carceres conijcitur: ex quibus tandem euaſit.

Inter nos & illos fidei diuerſitatem eſſe, licet ex literarum exemplo cognoſcere, quas Ioannes Metropolita Ruſsiæ ad Archiepiſcopum, vt ipſi dicunt, Romanum, dederat, vt ſequitur:

Dilexi decorem tuum domine, ac pater beat. Apoſtolica ſede ac vocatione dignis ſ. qui ex remotis reſpicis ad humilitatem & paupertatē noſtram, & alis dilectionis foues nos, & ſalutas nos ſicuti tuos ex charitate, & interrogas ſpecialiter de noſtra fide vera & orthodoxa: de qua etiam audiens, vt nobis beatitudinis tuæ Epiſcopus retulit, admiratus es. Et quia tantus es, & talis Sacerdos, propterea ego pauper ſaluto te, honorando caput tuum, & deoſculando manus tuas & brachia. Sis lætus, & à ſuprema Dei manu protectus: & det Dominus omnipotens tibi, tuis ſpiritualibus & nobis, ordinem bonum. Neſcio vnde exortæ ſunt hæreſes, de vera ſalutis & redemptionis via: & mirari ſatis non poſſum, quis diabolorum tam malus ac inuidus, tam veritati inimicus, ac mutuæ beneuolentiæ aduerſarius fuerit, qui fraternam noſtram charitatem à tota Chriſtiana congregatione alienauit, dicens, nos non eſſe Chriſtianos. Nos profectò, Chriſtianos vos ex Dei benedictione ab initio cognouimus, licet in omnibus fidem Chriſtianā non ſeruetis, & in multis diuerſi ſitis: id quod ex ſeptem magnis Synodis oſtendam, in quibus fides

fides orthodoxa & Christiana instituta est, ac prorsus cõfirmata, in quibus etiam tanquam septem columnis sapientia Dei domum sibi ædificauit. In his præterea septem Synodis, omnes Papæ digni sunt habiti cathedra Sancti Petri, quia nobiscum sentiebant. In prima autẽ Synodo erat Syluester Papa, in secunda Damasus, in tertia Cœlestinus, in quarta beatissimus Papa Leo, in quinta Vigilius, in sexta Oaphanius, vir honorandus, & in Sacris scripturis doctus: in septima Sanct. Papa Adrianus, qui misit primus Petrum Episcopum & Abbatem monasterij sanctæ Sabæ: vnde postea exortæ sunt dissensiones inter nos & vos, quæ pullularunt præcipuè in antiqua Rana. Sunt profectò mala multa, quæ à vobis contra leges diuinas ac statuta committuntur: de quibus pauca ad charitatem tuam scribemus. Primum de ieiunio sabbathi, contra legem obseruato: secundò de ieiunio magno, in quo septimanam abscinditis, & carnes comeditis, ac propter carnium voracitatem homines ad vos allicitis. Item, qui sacerdotes secundum legem ducunt vxores, illos vos reijcitis. Item qui à presbyteris in baptismate inuncti sunt, illos vos iam denuò inungitis, dicentes, illa simplicibus sacerdotibus facere non licere, sed solis Episcopis. Item de azymis malis, quæ manifestè Iudaicum seruitium seu cultum indicant. Et quod est caput omnium malorum, vt quæ confirmata sunt per Sanctas Synodos, ea vos cœpistis permutare & peruertere, dicẽtes

de ſpiritu ſancto, quòd non tantum à patre, ſed & à filio procedat: & multa alia maiora, de quibus tua beatitudo ad Patriarcham Conſtantinopolitanum, fratrem ſuum Spiritualem, referre, & omnem diligentiam adhibere deberet, vt aliquádo tollerentur iſti errores, & vt vnanimes eſſemus in concordia Spirituali. ſicut dicit ſanctus Paulus, informás nos: Oro vos fratres propter nomen Domini IESV CHRISTI, vt idem ſentiatis, & dicatis, & non ſit inter vos diſcordia, & ſitis in eodem intellectu ſortificati, & in eadem cogitatione. De iſtis ſex exceſsibus, quantum potuimus, ad vos ſcripſimus: deinceps & de alijs ſcribemus charitati tuæ. Si enim ita res ſe habet, ſicuti audiuimus, agnoſces ipſe nobiſcum, tranſgredi per vos Canones ſanctorum Apoſtolorum, & inſtituta magnarum ſeptem Synodorum, in quibus erant omnes veſtri primi Patriarchæ, & concorditer dicebant, quòd verbum veſtrum eſſet vanum. Et quòd manifeſtè erretis, nunc palàm redarguam. In primis de ieiunio ſabbathi, videtis quæ de iſto S. Apoſtoli docuerunt, quorum doctrinam habetis. & maxime beatus Papa Clemens, primus poſt ſanctum Petrum Apoſtolum, ita ſcribit ex ſtatutis Apoſtolorum, vt eſt in Canone LXIIII. de ſabbatho dicens: Si Eccleſiaſticus inuentus fuerit, qui die Dominico vel ſabbatho ieiunaret, præter ſabbathum magnum, degradetur: ſi autem ſecularis homo fuerit, excommunicetur, & ab Eccleſia ſeiungatur. Secundum erat de ieiunio,
quod

quod vos corrumpitis. Est Iacobitarum & Armeniorum hæresis, qui lacte & ouis in sancto ieiunio magno vtuntur. quis enim verus Christianus audet ita facere & cogitare? Legite Canones sextæ magnæ *Synodi*, in qua Oaphanius Papa vester, ea prohibet. Nos profectò, cum rescíueramus, in Armenia, & alijs quibusdam locis, ouis & caseo in magno ieiunio vesci, nostris illico mandauimus, vt ab eiusmodi cibo atque omni imolo dæmoniorum abstinerent: à quibus si quis non abstineret, ab Ecclesia separaretur: si sacerdos, à sacris suspenderetur. Tertius præterea maximus est error & peccatum, de coniugio sacerdotum, quòd ab illis qui vxores habent, sumere corpus Domini renuitis, cum sancta Synodus, quæ fuit in Gangra, scribat in quarto Canone: Qui spernit sacerdotem, secundum legem vxorem habentem, & dicit, quòd non liceat ex manibus eius accipere *Sacramentum*, sit anathema. Item *Synodus* dicit: Omnis diaconus, vel sacerdos dimittens propriam vxorem, priuetur sacerdotio. Quartum peccatum erat inunctio, seu confirmatio. Nónne vbique dicitur in Synodis: Confiteor vnum baptisma, in remisionem peccatorum? *Si* ergo est vnum baptisma, erit & vnum chrisma, & virtus eadem tam Episcopi quàm sacerdotis. Quintus est error de azymis: qui quidem error est principium & radix totius hæresis, sicuti demonstrabo. & quanquam necesse esset huc multas adducere scripturas, tamē id aliàs faciam, & in præsentia.

ſentiarum hoc tantum dicam: Quia azymi à Iudæis fiunt in memoriam liberationis eorum, & fugæ ex Ægypto: nos autem ſemel Chriſtiani ſumus, nunquam in labore Ægyptiorum fuimus, & huiuſmodi Iudæorum de ſabbatho, azymis, & circuncisione obſeruationes, nobis obmittendas eſſe mandatum eſt. Et ſi aliquis ſequatur vnum ex illis, ſicuti dicit Sanctus Paulus, tenetur totam legem implere, eodem Apoſtolo dicente: Fratres, ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis: quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, ſanctificauit, fregit, & dedit ſanctis diſcipulis, dicens, Accipite & manducate, &cæ. Conſidera quid dico. non dixit, Dominus accipiens azyma, ſed panem. Quòd illo tempore nec azymi erant, nec Paſcha fiebat, nec Dominus tunc comedebat Paſcha Iudæorum, vt daret azyma Apoſtolis, probabile eſt per hoc, quòd Iudæorum Paſcha ſtando fit & comeditur: quod in Chriſti cœna non fiebat, vt Scriptura dicit, Recumbentibus eis cum duodecim, item, Et diſcipulus recubuit ſuper pectus ipſius in cœna. Nam quod ipſe dixit, Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum: Iudæorum paſcha non intelligit, quod antè ſemper comedebat cum ipſis. Neque cum dicit, Hoc facite in meam commemorationem, neceſsitatem faciendi, tanquã Iudæorum Paſcha eſſet, imponit: neque azyma illis, ſed panem dat, cum dicit, Ecce panis quem ego do vobis. ſimiliter ad Iudam: Cui ego dabo panem intingens in ſal,

in ſal, ipſe eſt traditurus me. Si autem dicitis iſtã rationem, quòd nos celebramus in azymis, quia nulla eſt terreſtreitas vel commixtio in diuinis: cur diuinitatis obliti eſtis, & ſequimini ritum Iudæorum, ambulantes in hæreſi ipſius Iuliani, Machumeti, & Apollinaris Loadicenſis, & Pauli Syrij Samoſatenſis, & Eutychij, & Diaſterij, aliorumq́ue qui erant in ſexta Synodo deprauatiſsimi hæretici, diabolico que ſpiritu repleti? Sextus denique error eſt, de Spiritu ſancto. Quomodo enim dicitis, Credo in Deũ patrem & filium, & ſpiritum ſanctum, qui à patre & filio procedit? Mirabile eſt profectò, & horrendum dictu: quòd audetis fidem peruertere: cum ab initio per vniuerſum orbem, in omnibus Chriſtianorum Eccleſijs conſtanter canatur. Credo in ſpiritum ſanctum, & Dominum viuificantem, & à patre procedentem, qui cum patre & filio ſimul adoratur & glorificatur. Quare igitur vos non dicitis, ſicuti alij Chriſtiani omnes: ſed additiones ponitis, & nouam adducitis doctrinã? cum tamen Apoſtolus dicat: Si quis annunciauerit vobis, præter ea quæ vobis diximus, anathema ſit. Vtinam vos non incurratis iſtam maledictionem. Difficile eſt enim, & horrendum, Dei ſcripturam, compoſitam per ſanctos, permutare & peruertere. Neſcitis quàm maximus ſit error. Nã duas virtutes: duas voluntates, & duo principia de ſancto ſpiritu adducitis, adimentes & parui facientes eius honorem, & hæriſi Machidoniæ conformes eſtis: quod abſit. Oro, & me

me inclino ad sanctos pedes tuos, vt ab huiusmodi errorib. qui inter vos sunt, cesses, & maximè ab azimis abstineas. Volui etiã aliquid scribere de suffocatis & immũdis animalibus, & de monachis edentibus carnes: sed de his postea (si Deus voluerit) scribam. Parce autẽ, propter maximã charitatem, quòd de his rebus ad te scripsi. An autem sunt facienda illa quę fiunt, interroga scripturas, & inuenies. Rogo te Domine, vt scribas ad Dominum nostrum patriarcham Constantinopolitanum, & ad sanctos Metropolitas, qui verbum vitæ in se habent, & sicut luminaria in mundo lucẽt. Fieri enim potest, vt Deus per illos super huiusmodi errorib. inquirat, emendet & constituat. Deinde si tibi vedebitur, mihi minimo inter alios omnes, rescribas. Saluto te ego Metropolita Russiæ, & alios omnes tibi subiectos clericos & laicos. Salutant etjam te mecum Sancti Episcopi, Monachi & Reges, magni homines. Charitas spiritus sancti sit tecum & cum omnibus tuis: Amen.

SEQVVNTVR CANONES CVIVSdam Ioannis Metropolitæ, qui dicitur Propheta, quos raptim vt potui adsequi adiungere volui.

Veri in necessitate absque sacerdote baptisentur. Animalia, volucres, ab auibus vèl feris lacer æ, nõ comedãtur: qui verò cõmederint, aut in azymis cẽlebrauerit, vel in septuagesima carne vsi fuerint vel animantiũ sanguinẽ vorauerint, corrigãtur.

Aues

Aues,animalia ſuffocata,non comedantur.

Rhuteni cum Romanis in neceſsitate comedant,celebrent autem minimè.

Rhuteni omnes Romanos non rectè baptiſatos, quia in aquam toti non ſunt immerſi, ad veram fidem conuertant: quibus conuerſis,non ſtatim Euchariſtia,ſicuti nec Tartaris,alijsúe à fide ſua diuerſis,porrigatur.

Imagines antiquæ, & tabulæ,ſuper quibus conſecrationes fiunt, non comburantur: ſed in hortis,aut alio honorifico loco,ne iniuria afficiatur,aut dedecore,ſepeliantur.

Si in loco ſacro domum exædificaueris, locus vbi erat altare,vacuus relinquatur.

Maritus monaſterium ingreſſus, ſi eius vxor alteri nupſerit,in ſacerdotem conſecretur.

Principis filia,ei qui cũmunione in azymis,& cibis vtitur immõdis,nõ in matrimoniũ locetur.

Sacerdotes,hyberno tempore ex animalium, quibus veſcuntur,pellibus,ſemoralia ferant.

Non confeſsi,& aliena bona haud reddẽtes, ad communionem non admittantur.

Sacerdotes & monachi, nuptijs chorearum tempore non interſint.

Sacerdos ſi ſciens,perſonam iam tertiò expetentẽ matrimoniũ coniunxerit,officio priuetur.

Mater filios baptizari volens,ieiunare non valentes,pro illis ieiunet.

Si maritus relicta priore vxore, alteram duxerit,vel vxor alteri nupſerit, ad communionem, niſi ad matrimonium redierit,non admittatur.

Nullus

Nullus alienæ fidei vendatur.

Sciens cum Romanis comedēs, orationibus mundis mundetur.

Vxor ſacerdotis ab infidelibus capta, redimatur: & in matrimonium quia vim paſſa eſt, reaſſumatur.

Mercatores & perigrini ad Romanorum partes proficiſcentes, communione non priuentur: ſed ad eandem, iniunctis quibuſdam pro pœnitentis orationibus reconciliati, admittantur.

In monaſterio conuiuia, aduocando mulieres, non habeantur.

Matrimonium non niſi publicè, in Eccleſijs contrahatur.

SEQVVNTVR QVÆSTIONES *Syrilli cuiuſdam, ad Epiſcopum Niphontem Nowogardienſem.*

Quid ſi homo poſt communionem, ex nimia cibi aut potus repletione euomuerit? RESPON. Quadraginta diebus ieiunando pœniteat. Si nō ob repletionē, verùm ex nauſea, X X diebus: ſi verò alia leui ex cauſa, minus. Sacerdos tale quid committens, X L diebus à diuinis & abſtineat, & ieiunet: ſin alia leui ex cauſa, per ſeptimanam ieiunet: quin medone et carne ac lacte abſtineat. Si autem tertia aut quarta poſt communionem die euomerit, agat pœnitentiam. Sin aliquis Sacramentum euomerit, centum & viginti die-

diebus pœniteat: si verò in infirmitate euomerit, tribus diebus: vomitum verò igni comburat, & centum Psalmos dicat: si autem canis vomitum deuoraret, centum diebus ieiunet.

Si vasa terrea, vel lignea immūda fuerint, quid faciendum? R. Orationibus mundis mūdentur.

Quid pro anima defuncti faciendū? R. Det grifnam vnam pro quinque Missis, cum fumigationibus, panibus, & tritico cocto, quod dicitur Kuthia. Sacerdos verò habeat vinum proprium.

Quid si monacho infirmo, Seraphica veste induto, per octo dies nihil dederim ad edendum? R. Bene factum, quia erat in Angelico ordine.

Quid si Latinus Rhutenico ritu initiari voluerit? R. Intret ecclesiam nostram VII diebus: nouum illi imponatur nomen, singulis diebus quatuor orationes eo præsente dicantur deuotè: abluat se deinde in balneo; septem diebus carnibus & lactarijs abstineat, octaua die lotus ingrediatur ecclesiam. Super quo quatuor illæ orationes dicentur, mundis vestibus induatur, corona seu fertum super caput illi imponatur, chrismate inungatur, cereus illi in manus detur: dū Missa peragitur, communicetur, proque nouo Christiano habeatur.

An aues, pisces, vel alia terrestria animalia, festis diebus interficere liceat? R. Die Dominico, quia dies festus est, homo in ecclesiam eat: humanis verò necessitatibus exigentibus, occidantur.

An Sacramentum in hebdomada Palmarum consecratum, per totum annum seruare liceat?

R. Seruetur in vase mũdo: sacerdos verò id infir mo porrigens, parum vini addat.

An aquam vino addere liceat, communicando infirmum? R. Sufficit vinum tantùm.

An infirmis dęmoniacis, & mente captis, liceat dare Sacramentum? R. Ora illorum tantum Sacramento tangantur.

An sacerdoti habenti vxorẽ in puerperio, quẽadmodum super laicorum fit vxoribus, orationes dicere liceat? R. Non: nam ea in Græcia non seruatur consuetudo, nisi alius non inueniatur sacerdos.

Quid in die Exaltationis S. Crucis edendum? R. Monachi piscibus non vescantur: laici verò eadem die deosculantes S. Crucem, carnes edere possunt, nisi fortè in diem Veneris aut Mercurij inciderit.

An sacerdoti noctu cum vxore cõcumbenti, manè ecclesiam ingredi licet? R. Lauet prius eã partem quæ sub vmbilico est, ecclesiam ingrediatur, Euangelium legat: ad altare verò accedere, vel celebrare prohibeatur. Volens autem sacerdos diebus Solis & Martis celebrare, poterit die Lunæ cum vxore concumbere, & sic deinceps.

An vxorem non habenti, Eucharistia porrigenda? R. Dummodo per integram quadragesimam cum nupta alterius, aut bruto non coierit.

An infantuli post baptismum communicandi? R. In templo, dum sacra peraguntur, aut vespertinæ preces cantantur, communicentur.

Quo cibi genere in ieiunio maiore vtendum?

R. Do-

R. Dominicis & sabbatis diebus, piscibus: alijs verò Ikhri, hoc est, piscium intestinis.

In maiori hebdomada, monachi mel edant, & bibant kwas: id est, aquam acetosam.

In consecratione Kuthie, cerei quot sunt incēdendi? R. Pro animabus, duo, tres verò pro salute viuentis.

Kuthia quomodo conficienda? R. Sint tres partes tritici cocti: quarta verò de pisis, fabis, & cicere, pariter coctis, condiantur melle, & zaccaro, adhibeantur etiā, si habentur, alij fructus. Kuthia aūt hac, peractis exequijs, in ecclesia vtatur.

Quando Bulgari, Polowczi, & Czudi baptisandi? R. Si quadraginta diebus ante ieiunēt, & orationes mundæ super illos dicantur: si verò Slauus fuerit, octo tantum diebus ieiunet. Baptisans autem puerum, manicas bene succingat, ne dum immergit puerum, de lauacro baptismatis in veste aliquid remaneat. Puerpera quoq; à partu quadraginta diebus, templū non ingrediatur.

An mulier post menstrua, communicanda? R. Non communicetur, nisi prius sit lota.

An liceat ingredi habitaculum puerperæ? R. In locum vbi mulier peperit nemo ante triduū ingrediatur. Quemadmodum enim alia immunda vasa, diligenter lauanda: ita habitationem illā orationibus esse prius mundandam.

An post occasum solis sepeliendum? R. Occaso iam sole, nemo sepeliatur: est enim hæc mortuorum corona, videre solem antequam sepeliantur. Plurimum autem meretur, qui ossa mor-

tuorum & imagines antiquas condit.

An liceat marito, circa festum Paschæ sumere Eucharistiã? R. Si cum vxore per quadragesimã non concubuerit. Item, qui dentibus die Paschę ouum attigerit, aut ex cuius gingiua sanguis ma nauerit, eadem die à communione abstineat.

An liceat marito, proxima post communionem nocte cum vxore concumbere? R. Licet, diebus tamen Veneris, Sabbati, & Dominico, si deprauati ingenij conceperit puerum vxor, parentes pœniteant. Si autem nobiles & magni nominis fuerint parentes, dent certas griffnas sacerdoti, vt pro eis oret.

Si fortè lacerata papyrus, quæ aliquid sacrarũ literarum continebat, in terram proiecta fuerit, an eodem loco deambulare liceat? R. Non.

An liceat lacte alicuius vaccæ, eodem die quo vitulum edidit, vti? R. Non, quia est sanguine mixtum: post biduum autem licebit.

Quando potest aliquis à sacris suspendi? R. Sacerdos tempore ieiunij feminæ alicuius amore flagrans, in que os eius linguam insertans, semen deniq; genitale libidine inflammatus spargens, à diuinis per integrum annum abstineat: si verò ante sacerdotium tale quid commiserit, in sacerdotem non consecretur.

Laicus verò eiusmodi peccata ac flagitia designans, eo anno non communicetur.

An sit initiandus sacris is, ex quo aliqua vno duntaxat concubitu concepit? R. Raro concipiunt ex primo coitu, decies autem si congres-

sus fuerit, non consecretur.

Præterea qui virgini stuprum obtulit, aut vxorem suam vitiatam primo concubitu animaduerterit, in sacerdotem pariter non consecretur.

Diuortium celebrans, quomodo pœnitebit? R. Perpetuò ab Eucharistia, nisi iamiam animã agens, abstineat.

Licebítne cuipiam in vita pro animæ suæ salute exequias mortuorum obire? R. licet.

An coniunx coniugẽ, in perficienda pœnitẽtia iuuare potest? R. Nõ potest, tanquã frater fratrẽ.

An sacerdos ea die qua mortuum sepeliuit, & deosculatus est, obire sacra debeat? R. Nõ debet.

An puerpera deploratæ valetudinis, communicari debet? R. Dummodo ex eo loco, vbi enixa est, asportata, ac lota fuerit.

An liceat rem habere cum vxore eo loci, vbi sunt imagines sanctorum? R. Accedens ad vxorem, nónne deponis crucem de collo? similiter nec in habitatione coram imaginibus, nisi bene reclusæ & opertæ fuerint, coire licebit.

An liceat illico à prandio, vel cœna, antequam dormias, in templo orare? R. Vtrum melius, dormire, an orare?

Potéstne sacerdos sine sacerdotali habitu accedere ægrotum, eiq; porrigere Sacramentum? R. Potest.

Quomodo ducendæ vxores? R. Volens vxorem ducere, quadraginta, aut minus octo diebus se ab alijs mulieribus contineat.

An mulieri quæ facit abortũ, pœnitendum? R.

Mulier non casu aliquo, sed temulenta, faciens abortum, pœniteat. Item, quæ viro suo aquam, qua ipsa se lauit, ad bibendum, vt se amet, dederit, sex hebdomadis ieiunet.

An carne & lacte eius vaccæ, qua cum homo miscuit corpus, vtendum? R. Omnes, præter excessorem, vti possunt.

An mulier consilio vetularum, quo concipiat, vtatur? R. Mulieres, antiquarum vetularum consilio, herbis, vt concipiant, vtentes, & nõ potius sacerdotes, qui eas orationibus suis iuuent, accedentes, sex hebdomadis pœniteat, atq; sacerdoti tres griffnas numerẽt. Grauidam autẽ temulẽtus si læserit, ita vt aborsum faciat, medio anno pœniteat. Obstetrices quoq; octo diebus ab ęde sacra abstineant, dum orationibus mundentur.

BAPTISMVS.

BAptizantur hoc modo. Nato infante, mox accersitus sacerdos, ante ianuam habitationis in qua est puerpera, certas stando recitat orationes, pueroq; nomẽ imponit. Dein XL communiter die, si fortè puer ægrotet, defertur in templum, & baptizatur, ac ter in aquã totus immergitur: alioqui baptizatum non crederent. Mox inungitur chrismate, quod consecratum est in hebdomada magna. inungitur deniq; myrrha, vt ipsi dicũt. Aqua verò baptismatis singulis infantibus consecratur, & continuò post baptismum extra templi portam effunditur. Sẽ-

per in templo baptizantur infantes, nisi longinquitas loci nimia, aut frigus puero obesset: neq; vnquam aqua tepida, nisi pueris infirmis, vtuntur. Susceptores ex voluntate parentum assumuntur: & quoties præeunte certis verbis sacerdote, diabolo renunciant, toties in terram expuunt. Sacerdos etiam infanti capillos abscindit, eosq; ceræ etiam intricat, & in tẽplo loco certo reponit. Non adhibẽt sal, neq; saliuã cũ puluere.

SEQVITVR BVLLA ALEXANdri Papæ, ex qua Baptismus Rhutenorum abundè constat.

ALexander Episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Altitudo diuini consilij, quod humana ratio nequit comprehendere, ex suę immẽsæ bonitatis essentia, aliud semper ad salutem humani generis pullulans, tempore congruo, secreto mysterio, quod ipse Deus nouit, opportuno, producit & manifestat: vt cognoscãt homines, ex suis meritis, tanquam ab ipsis, nihil proficere posse, sed eorum salutem & omne donum gratiæ ab ipso summo Deo & patre luminum prouenire. Sanè non sine grandi & spirituali mentis nostræ lætitia accepimus, quòd nonnulli Rhuteni in ducatu Lithwaniæ, & alij ritu Græco viuentes, fidem tamen Christianam aliàs profitentes, qui Vuilnensem ac Chiowiensem, Lutzeorien-

sem,& Mednicensem ciuitates & dioceses, ac alia loca eiusdem ducatus inhabitant,sancto spiritu cooperante illustrati, nonnullos errores, quos hactenus, ritu & more Græcorum viuentes,obseruarunt,penitus ab eorum mentibus & cordibus abdicare, & vnitatem fidei Catholicæ & Latinæ Romanæ Ecclesiæ amplecti,& secundum ritum eiusdem Latinæ & Romanæ ecclesiæ viuere desiderant & proponũt.Sed quia more Græcorum, scilicet in tertia persona baptisati fuerunt,& nonnulli asserunt eos de nouo baptisari debere,prædicti qui ritu Græco hactenus vixerunt, & adhuc viuunt,tanquam antea ritè baptisati, renuunt & recusant de nouo baptisma suscipere. Nos igitur,qui ex commisso nobis desuper,licet insufficientibus meritis,officio pastorali,cupimus singulas oues nobis commissas ad verum ouile Christi perducere, vt fiat ex illis vnus pastor,& vnum ouile, & ne sancta Catholica ecclesia diuersa & deformia membra à capite discrepantia, sed conformia habeat, attendentes quód per fœlicis recordationis Eugenium Papam quartum prædecessorem nostrum, in concilio per eum Florentiæ celebrato, & in quo Græci atque Armeni, vnà cum Romana ecclesia sentientes interfuerunt,definitum fuit,formam huius sacraméti Baptismatis existere, Ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritus sancti,amen:ac etiam per illa verba: Baptizetur talis seruus Iesu Christi, in nomine patris & filij & spiritus sancti:vel, Baptizatur manib. meis

talis,

talis, in nomine patris & filij & spiritus sancti: verum perfici baptisma. quoniam eius principalis causa, ex qua baptisma virtutem habet, sit sancta trinitas: instrumentalis autẽ sit minister, qui tradit exterius sacramentum, si exponitur actus qui per ipsum exercetur ministerium, eius sanctę trinitatis inuocatione efficitur sacramentum: & propterea huiusmodi sacramẽti, sic in tertia persona collati, reiterationem necessariã nõ existere habita etiam super hoc cum fratribus nostris de liberatione matura, auctoritate Apostolica, nobis & alijs Romanis Pontificib. ab ipso Iesu Domino nostro per beatum Petrum (cui & successoribus eius Apostolatus, ministerij dispensationem commisit) tradita, tenore præsentium decernimus atque declaramus, omnes & singulos sic in tertia persona baptizatos, volentes à ritu Græco ad ritum & morem Latinæ & sanctę Romanę Ecclesię venire, simpliciter & sine alia con traditione; aut etiam obligatione, vel coactione, quòd iterum rebaptisentur: etiam cũ intentione, quòd aliàs ritus per oriẽtales Ecclesias seruari soliti, hæreticam prauitatem nõ concernen. obseruari possint: facta prius tamen per eos omnium errorum, rituum Græcorum, à Latina & Romana Ecclesia, & illius ritu ac sanctis institutionibus deuiantium, adiuratione, admittẽdos fore. exhortañ. etiam per viscera misericordiæ Dei nostri, omnes & singulos qui prædicto modo baptizati sunt, & ritu Græco viuunt, vt abnegata omnium errorum, quæ secundum morẽ &

ritum Græcorum hactenus obseruarunt, quique ab inmaculata & sancta Catholica, Latina & Rom. Ecclesia,& illius sanctorũ patrũ institutionibus approbatis deuient, velint ei dem Catholicæ Ecclesiæ illiusq; salubribus documentis, pro animarũ suarũ salute & veri Dei cognitione adhærere:& ne eorũ sanctũ propositũ à quouis retardari possit, modo venerabili fratri nostro Episcopo Vuilnẽsi, in virtute sanctæ obedientiæ cõmittimus & mãdamus, quatenus oẽs & singulos sic baptizatos,& ad vnitatem præfatæ Latinæ Ecclesiæ venire, & errores prædictos abiurare volentes, ad præfatæ Latinæ Ecclesiæ vnitatem, errorum huiusmodi abiurationem per se vel per alium, seu etiam alios seculares Prælatos, Ecclesiasticos seu prædicatores, aut minorum ordinum regularis obseruantiæ professores, doctos & probos, ac alios idoneos, quibus id duxerit committendum, recipiat & admittat: ac tam sibi quàm illi, aut illis, cui vel quibus, quoties expedierit, id duxerit committendum, singulos præfatos, sic inuenientes ab excessibus, propter obseruationem huiusmodi errorum, ac heretica prauitate inde prouueniente, nec non excommunicationis sententia, alijsque censuris & pœnis Ecclesiasticis, quos quomodolibet propter ea incurrent, dicta Apostolica auctoritate absoluendi, ac eis pro modo culpæ pœnitentiam salutarem iniungendi, aliaque in præmissis necessaria faciendi, plenam & liberam licentiam & facultatem concedimus, per præ-

sen-

præſentes. Verùm quia forſan difficile foret,præ ſentes noſtras literas ad ſingula loca, vbi opus fuerit,referre: volumus, & eadem authoritate Apoſtolica decernimus,quòd earundem literarũ tranſſumptũ,manu alicuius notarij publici ſubſcripto, & ſigillo pręfati Vuilnenſ. ſeu alterius alicuius epiſcopi,vel prælati eccleſiaſtici munito,eadem fides prorſus adhibeatur in iudicio & extrà,& aliàs vbilibet, vbi fuerit exhibitum vel oſtēſum,ſicut ipſis literis originalibus adhiberetur,ſi forent exhibitæ vel oſtenſæ,non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus apoſtolicis,cæteriſque contrarijs quibuſcunque. Nulli ergo omnino homini liceat hanc paginam noſtræ conſtitutionis, declarationis, exhortationis,commiſsionis,mandati,conceſsionis,volũtatis & decreti infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit,indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli apoſtolorum eius, ſe nouerit incurſurũ.Datũ Romæ, apud Sa. Petrũ: Anno incarnationis Dominicæ.1 5 0 1.decimo Kalen. Septem. Pontificatus noſtri anno nono.

CONFESSIO.

Confeſsionem quamuis ex conſtitutione habent,vulgus tamen eã Principum opus eſſe, & præcipuè ad nobiles dominos & præſtantiores viros pertinere exiſtimat. Cõfitētur circà Paſcha tis feſtum, magna cordis contritione ac veneratione. Stat confeſſor, vnà cum confitente, in medio

medio templo, vultu conuerso ad imaginem quandam, ad hoc constitutam. Finita dein confessione, pœnitentiaque iuxta delicti qualitatem iniuncta, ante ipsam imaginem subinde sese inclinant, signoq; crucis frontem pectusque signant: magno deniq; gemitu clamāt, IESV CHRISTE fili Dei, miserere nostri. Nam hæc communis illorum est oratio. Quibusdam pro pœnitentia ieiunia, nōnullis certæ quædam precationes (Dominicam etenim orationem perpauci sciunt) iniunguntur: quosdam, qui grauius aliquid commiserint, aqua abluunt. Ex profluente etenim aquam in Epiphania Domini hauriunt, eamque consecratam per totum annum in templo, pro mūdandis & abluēdis grauioribus peccatis eru ant. Item peccatum de Sabbatho commissum, leuius iudicant, minusque pœnitentiæ pro eo iniungunt. Sunt cōplures & leuissimę causæ, propter quas in templum non admittuntur: solent tamen exclusi plerunque portis & fenestris templi astare, atque inde non minus videre & audire sacra, quàm si in templo fuissent.

Is qui concubuerit cum vxore sua, & post cōstitutum tempus se non abluerit, ea die ingredi templum non audet.

COMMVNIO.

Communicant sub vtraq; specie, miscentes panem vino, seu corpus sanguine. Sumit sacerdos cocleari ex calice portiunculam, porrigitq; communicāti. Quotiescunq; aliquis in anno voluerit, modò confessus fuerit, sumere corpus Do-

mini

minini poteſt: alioqui tempus conſtitutum ad feſtum Paſchatis habet. Pueris ſeptem annorum porrigunt ſacramentum: dicuntque, tum hominé peccare. Si puer infirmus fuerit, aut fortè animam agere cœperit, vt de pane ſumere non poſſit, infunditur ei gutta ex calice. Sacramentum ad communicandum, non niſi dum ſacrum fit, conſecratur: pro infirmis autem conſecratur die Iouis, in maiori hebdomada, & conſeruatur per totum annum. Cæterùm cum fuerit neceſſe, accipit inde portiunculam, quam vino imponit, & bene humectatam porrigit ægroto, dein parum aquæ tepidæ addit.

Nullus monachorum, nec ſacerdotum, horas Canonicas, vt vocant, orat, niſi habeat imaginem præſentem: quam etiam nemo, niſi magna veneratione, attingit; qui eam autem in publicum profert, manu eam in altum tollit: quam omnes prætereuntes, aperto capite, cruce ſe ſignantes, inclinando, plurimùm venerantur. Libros Euangelij non niſi in locis honeſtis, tanquam rem ſacram reponunt: neque manibus tãgunt, niſi prius cruce ſe munierint, & capite aperto inclinatoque honorem exhibuerint: pòſt, ſumma cum veneratione in manus ſumunt. Panem quoque, antequam verbis conſuetis more noſtro conſecratus fuerit, circumlatum per Eccleſiam, conceptis verbis venerantur & adorát.

FESTI DIES.

Feſtos dies viri præſtantiores, peractis ſacris, epulis, ebrietate & veſtitu eleganti venerantur: vulgus

vulgus, domestici ac serui, plerunque laborant, dicentes, feriari & à labore abstinere dominorũ esse. Ciues & mechanici, diuinis intersunt: quibus peractis, redeunt ad laborem, sanctius putantes labori incumbere, quàm bibendo, ludendo, & id genus rebus, substantiam & tempus inaniter perdere. Nam vulgo & plebi ceruisiæ & medonis potus prohibitus est: quibusdam tamen solennioribus diebus, vtputa Natalis Domini, ferijs Paschæ, Pentecostes, & alijs quibusdam, potare illis permissum est: quibus sanè non propter diuinum cultum, sed potum potiùs, à labore abstinent.

Trinitatis festum celebrãt die Lunæ, in ferijs Pentecostes. In octaua verò Pentecostes, festum omnium Sanctorum. Diem autem Corporis Christi, more nostro non venerantur.

Iurando ac blasphemando, raro nomen Dei vsurpant. cum autem iurant, per osculum crucis dicta vel promissa firmant. Blasphemiæ eorum, Hungarorum more, communes sunt. Canis matrem tuam subagitet, &c.

Quoties se signo crucis signant, id manu dextera sic faciunt, vt frontem primùm, deinde pectus, mox dexteram, ac demum sinistram pectoris partem punctim in formam crucis tangant. Quòd si quis aliter ducat manum, eum non pro domestico fidei suæ, sed pro alieno habent: sicut me huius ceremoniæ ignarum, ac aliter ducentem manum, hoc nomine notatum & obiurgatum esse memini.

Pur-

PVRGATORIVM.

Purgatorium nullum credunt: sed dicunt, vnicuique vita defuncto, secundum meritum suum esse locum: pijs quidem lucidum, cum angelis placidis: impijs autem obscurum, & cæca caligine obductum, cum angelis terribilibus destinatum esse, in quo extremum expectant iudicium. ex loco & angelis placidis cognoscunt animæ gratiam Dei, semper petūt extremum iudicium: aliæ contrà. Neque animam à corpore separatam, pœnis obnoxiā esse putant. nam cū anima in corpore se contaminauerit, cum corpore esse expiandā. Quòd aūt pro defunctis funebre sacrū faciunt, credunt, eo posse tolerabiliorem animabus exorari ac impetrari locum, in quo facilius expectare futurum iudicium queant. Aqua benedicta nemo se aspergit, nisi à Sacerdote aspergatur. Cœmiteria pro sepeliendis corporibus non consecrant. aiunt enim, corporibus inunctis & consecratis, terram ipsam, non corpora terra, consecrari.

DIVORVM CVLTVS.

Nicolaum Barensem inter sanctos in primis venerantur, deq; eius plurimis miraculis quotidie prædicant; quorum vnicum, quod non ante multos annos contigit, adiungere placuit. Michael quidā Kysaletzki, vir magnus & strenuus, in quodam conflictu Tartarico, quendam magni nominis Tartarum fugiētem est persecutus: quem cum citato equi cursu assequi non posset, Nicolae (inquit) perduc me ad hunc canem.

Tarta-

Tartarus hæc audiens, territus exclamat: Nicolae, si hic tuo auxilio me assequetur, nullum miraculum facies: si verò me alienum à tua fide, ab illius persecutione incolumem seruaueris, tum magnum erit nomẽ tuũ. aiunt Michaelis equũ restitisse: Tartarumq; elapsum. Tartarum quoque deinceps Nicolao ob incolumitatem suam, in singulos vitę suæ annos, certas mensuras mellis obtulisse: totidemq; mensuras Michaeli pariter in memoriã liberationis suæ, adiuncta etiã honoraria veste ex pellibus Madauricis misisse.

IEIVNIVM.

Ieiunãt in Quadragesima septem perpetuas septimanas. Prima lactarijs vtuntur, quam Syrnã, quasi caseacea, appellãt: sequentibus verò septimanis omnes (extra peregrinantes) etiam piscibus abstinent. Sũt qui diebus Dominicis & Sabbato cibum sumunt, reliquis diebus ab omni cibo abstineant. Sunt item, qui diebus Solis, Martis, Iouis & Saturni, cibum sumunt, reliquis tribus quoque abstineant. Reperiuntur etiam plurimi, qui diebus Lunæ, Mercurij & Veneris, panis frusto cum aqua sumpto contenti sunt. Reliqua per annum ieiunia non ita strictè obseruant: ieiunant antem post octauam Pentecostes, quæ illis est dies omnium Sanctorum, vsque ad ferias Petri & Pauli: & dicitur ieiuniũ Petri. Deinde habent ieiunium Diuæ Virginis, à prima Augusti vsque ad Assumptionem Mariæ. Item ieiunium Philippi, sex septimanis in aduentu Domini, & dicitur Philippi: quòd initium eius ieiunij

contin-

contingit festum Philippi, secundum eorum Calendarium. Si denique festum Petri & Pauli, itẽ Assumptionis, inciderit in diem Mercurij, aut Veneris, tum nec ea die carnibus vescũtur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter decollationem S. Ioannis, quam XXIX Augusti quotannis obseruant. Si denique in maiori ieiunio quadragesimæ aliquis solennis dies, vt Annunciationis Mariæ, inciderit, eo piscibus vtuntur. Monachis autẽ multa grauiora & molestiora ieiunia imposita sunt, quos Kwas, hoc est potu acetoso, & aqua cum fermẽto mixta, cõtentos esse oportet. Sacerdotibus quoque aqua mulsa & ceruisia eo tempore sunt prohibita: licet nunc omnes leges ac statuta diffluant, vitientur q;. Porrò extra tempus ieiunij, die Sabbato vescuntur carnibus, Mercurij verò abstinent.

Doctores quos sequuntur, sunt: Basilius Magnus, Gregorius, & Ioannes Chrysostomus: quem dicunt Slatausta, id est aureum os. Concionatoribus carent. Satis esse putant, interfuisse sacris, ac Euangelij, Epistolarum, aliorumq; doctorum verba, quæ vernacula lingua recitat Sacrificus, audiuisse: ad hoc, quòd varias opiniones ac hæreses, quæ ex concionibus plerunque oriuntur, sese effugere credunt, festos dies proximæ septimanę die Dominico annunciant, publicamq; confessionem recitant. Principem porrò ipsum quicquid credere aut opinari vident, id rectum, omnibusque sequendum esse statuunt.

Accepimus Moscowiæ, patriarcham Con-

ſtantinopolitanum ad petitionem ipſius Moſci, miſiſſe quendã monachum Maximilianum nomine, vt omnes libros, Canones, & ſingula ſtatuta ad fidem pertinentia, in ordinem recto iudicio redigeret. Quod cum feciſſet, multisque & grauiſsimis erroribus animaduerſis, coram Principe pronunciaſſet, eum planè eſſe ſchiſmaticũ, qui Romanum aut Græcum non ſequatur ritũ: hæc inquam vbi dixiſſet, non multo pòſt (etſi eum ſumma proſequeretur Princeps beneuolẽtia) dicitur euanuiſſe, ac multorum opiniõe ſubmerſum eſſe. Agebatur tertius annus, dum nos Moſcowię eſſemus, quando Marcus Græcus mercator quidam ex Capha, hoc idem dixiſſe ferebatur: captumque pariter (licet pro eo tũ Turcarum orator improbis quodammodo precibus intercederet) ſublatum è medio fuiſſe. Georgius Græcus cognomento Paruus, Theſaurarius, Cãcellarius ſupremusque conſiliarius Principis, cũ eandem cauſam quoque foueret, defenderetq;, ab omnibus continuò officijs remotus, gratiaq; Principis deciderat. Sed enim eius opera carere Princeps cum haudquaquam poſſet, rurſus in gratiam receptus, ſed diuerſo erat officio præfectus. fuit enim vir ſingulari doctrina, & multarũ rerum experientia preditus, qui cum matre Principis in Moſcowiam venerat: quem tantopere Princeps venerabatur, vt ægrotum ſemel cum ad ſe vocaſſet, primi nominis aliquot ſuis conſiliarijs demandauerat, vt illum in vehiculo ſedentem, in ſuam habitationem vſque ferrent. Sed cum

cum in aulam esset aduectus, ac tot tamque altis gradibus portari se recusaret, depositusq; vehiculo, paulatim ad Principem ascenderet, hunc Princeps cum forte videret, stomachari grauiter cœpit, inq; lectica collocatum ad se deferri iussit. tandem communicatis cum eo consilijs, negotioq; cõfecto, in lectica virum per gradus deferendum iubet, semperque deinceps sursum ac deorsum portandum mandauit.

Religiosorum præcipua cura existit, vt quoslibet homines ad fidē suam perducant. Monachi heremitæ bonam iam olim idololatrarũ partem, diu multumq; apud illos verbum Dei seminantes, ad fidem Christi pertraxerunt. Proficiscuntur etiamnum ad varias regiones Septentrionem versus & orientem sitas, quò non nisi maximis laboribus, famæ ac vitæ periculo perueniũt; neq; inde aliquid cõmodi sperãt: nec petunt: quin hoc vnicum spectant, vt rem gratam Deo facere, & animas multorum deuio errore abductas (morte aliquando doctrinam Christi confirmantes) in viam rectam reuocare, ac eos Christo lucrificare queant.

Est etiam in Moscowia præcipuũ monasterium S. Trinitatis, quod XII. miliaribus Ger. Occidentem versus à Moscowia ciuitate distat, vbi S. Sergius sepultus, multa miracula edere dicitur, admirabilique gentiũ ac populorũ concursu pietateq; celebratur. Eò Princeps ipse sæpe, vulgº verò quotãnis certis dieb' cõfluit, monasterij q; liberalitate alitur. Perhibetur olla cuprea ibi

esse,in qua certi cibi,& vt plurimum olus coquitur. Fit autem,vt siue pauci, siue multi eò venerint,semper tamen cibi tantum remaneat, quo eius monasterij familia saturetur: adeò vt nihil vnquam desit,neque superfluat.

Gloriantur Mosci, se solos verè Christianos esse:nos verò damnant,tanquam desertores primitiuæ Ecclesiæ,& veterum sanctarum constitutionum. Quòd si quis nostræ religionis homo vltro ad moscos transit,aut etiam inuito domino ad eos profugit,quasi discendæ & complectendæ religionis eorum causa,eum negant dimitti,aut etiam repetenti domino reddi oporte re:quod mihi etiam singulari quodā casu est cōpertum,quem huc inserendum putaui. Ciuis quidam Gracouiensis primarius,mihi in Moscouiam eunti commendarat & penè inuito tradiderat,quendam ex honesta Bethmanorum familia natum,nomine Erasmum, adolescentem nō indoctum:potationi tamen vsque adeò deditū, vt nonnunquam vsque ad insaniam inebriaretur,meque frequenti sua ingurgitatione quandoque cogeret,vt ei compedes inijciendos curarē. Itaque erroris sui conscientia victus, associatis sibi Moscis tribus,& auriga meo Polono,nocte quadam è Moscouia vrbe aufugit: & Occa fluuio tranato,versus Asoph iter intendit. Quo cōperto,Princeps continuò suos veredarios,quos illi Gonecz vocant,quoquò versum dimisit, vt ex fuga retraherentur. Hi cū in excubitores, qui aduersus continuas Tartarorum incursiones il-

lis

sis in locis dispositi sunt, incidissent, & exposito eis hoc casu effecissent, vt ipsi quoq; ad perquirendos fugitiuos obequitarent, in hominem obuium incidunt, qui se beneficio noctis deseruisse diceret quinque equites, qui eum rectum iter ad Asoph sibi commonstrare coegissent. Itaque excubitores vestigijs illorum insistentes, cũ noctu ignem, quem incenderant, essent conspicati, equis illorum in pascuis circa locum pernoctandi errantibus, in modum serpentum taciti adrepunt, eosque longius propellunt. Cum igitur experrectus auriga meus, equos longius digressos reducere vellet, ex herbis in eum prosiliunt: eique mortem, si vel minimam edat vocem, minantur, atque ita vinctum tenent. Cumque rursum equos longius propellerent, eosque vnus & alter & tertius reducere vellet, pari modo omnes ordine ex insidijs capiuntur, vno Erasmo excepto: qui se, cum in eum irruerent, stricta framea defendit, & Stanislaum (hoc erat aurigæ nomen) inclamauit. At cum is se captum & vinctum esse respondisset, abiecta framea, Erasmus: Nec ego, inquit, vobis captis, liber esse, aut viuere volo. atque ita sese dedidit, cum ab Asoph bidui itinere abessent. Captiuis reductis, cum petijssem à Principe, vt mihi mei restituerentur, respondit. Non licere cuiquam reddere hominem, qui ad Moscos percipiendæ veræ religionis causa (quam, vt dictum est, se solos tenere prædicant) accessit. Aurigam tamen mihi mox restituit. Sed cum Erasmum reddere recusaret,

dixi dispensatori nobis adiuncto, quem illi Pristauum vocant, malè de Principe sensuros & locuturos homines, si Oratoribus famulos suos adimat. Ne verò vel Princeps, vel ego culpari possemus, rogaui vt eum in conspectum consiliariorum suorum nobis præsentibus venire permitteret, vt illius voluntas ab ipsomet intelligeretur. Hoc vbi assentiente Principe factum esset, percontabar Erasmum, an apud Principem religionis ergò manere vellet? Cum annuisset, ego ei: Si, inquam, lectũ tibi bene straueris, bene decumbes. Pòst Lithwanus quidam, qui se familiæ Comitis Nugarolis adiunxerat, cum eũ à proposito dehortatus esset, hoc ab eo responsum tulit, quòd meam seueritatem timeret. Ibi cum Lithwanus ei dixisset, Num redire vellet, si eum Comes in familiam suam reciperet? assensit. Relata itaq; ad Comitẽ re, cũ idẽ ex me quæsisset, an consentirẽ? respondi, id ei per me liberũ fore. Cupiebã enim & ipse effingere, ne ꝓpinqui eius aliter hãc rẽ, atq; acciderat, interpretarẽtur.

Porrò ad Moscos rarò confugere solent, nisi quibus alibi viuendi locus & securitas non est. Qualis fuit nostris tẽporibus Seuerinus Nordwed, regis Daniæ Christierni præfectus maris, homo quidem militaris, sed quoduis negotiũ in nomine dæmonis auspicari solitus: de quo multa audiui, quæ prudens prętereo. Is cum Regem ob suam immanitatem Holmiæ, quæ caput regni Suetiæ est, vernaculaq; ipsorũ lingua Stokholm appellatur, incolis suis exosum esse, suaq;

spon-

ſponte Daniæ regno ceſsiſſe videret, munitum quendam locum in Gotlandia inſula(quæ duodecim miliaribus Ger. patet) occupauit, ex qua mare Baltheum diu infeſtabat, nemini parcens, æquè amicos ac hoſtes ſpoliabat. Tandem: vbi contra ſe tanquam communem quandam peſtẽ omnes timeret, nullumque locum in quo ab inſidijs tutus eſſe poſſet, videret; aſſumpto certo prædonum numero ad principem Moſcouiæ confugit, venitq́; certis nauibus in fluuium Narua, ad arcem Moſci Iwanowgorod. Inde terreſtri itinere Moſcouiam, eo anno quo ego illic fui, deductus erat. Cęſaris aũt Caroli. V. interceſſione dimiſſus, in obſidione Florentiæ Italiæ ciuitatis, in eius ſeruitio globo ferreo traiectus occubuit.

DE DECIMIS.

Volodimerus myſterijs viuifici lauacri, Anno. 6496. initiatus, decimas vnà cũ Leone Metropolita, de omnibus rebus dandas inſtituit, propter pauperes, pupillos, infirmos, ſenes, aduenas, captiuos atq; pauperes ſepeliẽdos: iuuãdos etiã eos, qui numeroſam haberẽt ſobolẽ, qbuſue bona igni abſumpta eſſent, ac ſubleuãdã deniq; miſerorũ omniũ inopiã, Monaſteriorũ pauperũq; Eccleſias, & in primis propter defunctorũ & viuorũ refrigeriũ. Idẽ Vvolodimerus poteſtati & iuriſdictioni Spiritualiũ ſubiecit oẽs Abbates, Presbyteros, Diaconos, & totũ ſtatũ clericorũ: monachos, moniales, & eas quæ proſcura

ad Sacra conficiunt, quas Proscurnicas vocant: item vxores filiosque Sacerdotum, medicos, viduas, obstetrices, & eos qui miraculum ab aliquo Sanctorum acceperint, quique manumissi essent pro alicuius animæ salute: ministros deniq; singulos monasteriorum & hospitalium, & qui monachorum vestes conficiunt. Quicquid itaq; inter prædictas personas simultatis seu discordiæ exoritur, Episcopus ipse tanquam competens iudex, decernere & constituere potest. Si verò inter laicos & hos, aliquid controuersiarũ oritur, iudicio communi decernitur.

Proscurnicę sunt mulieres iam effœtæ, quæ amplius menses non patiuntur: & quæ panẽ ad sacrificandum, qui proscura dicitur, coquunt.

Episcopi etiam diuortia, tam inter Knesos quàm Boiarones, atq; omnes seculares qui concubinas fouent, constituere debent. Item ad Episcopalem iurisdictionem pertinet, si quando vxor marito non obsequatur, si quisp iam in adulterio seu fornicatione deprehensus fuerit, si vxorem consanguineam duxerit, si coniunx coniugi quippiam mali machinetur. Item diuinationes, incãtationes, venena, contentiones propter hæresim vel fornicationẽ susceptas: aut si filii[9] parentes, sororesúe acerbius increpauerit, læserit ue. Præterea Sodomitas, sacrilegos, mortuorum spoliatores, & qui ad incantandum de imaginibus Sanctorum, aut statua Crucis quicquam aulsferint: qui canem, auem, aut aliud aliquod animal immundum in ædem sacram duxe-

duxerint, aut comederint, punite. Ad hæc, singulas rerum mensuras ordinare, statuereque debent. Nemo autem miretur, si prædicta Canonibus istis atque traditionibus diuersa reperiantur. Sunt enim non tam vetustate ipsa, alia quidem in locis alijs mutata, quàm pecuniæ studio pleraque deprauata, vitiataque.

Princeps si quando Metropolitam conuiuio accipit, solet ei primum in accubitu locum, absentibus fratribus suis, deferre. In funebri sacro, cum Metropolitam atque Episcopos inuitauerit, eis ipse ab initio prandij cibum potumque porrigit: dein fratrem suum, vel principem aliquem virum, qui vices suas ad prandij vsque finem suppleat, constituit.

Cæremonias illorum, quibus solenni tempore in templis vtuntur, vt viderem, equidem impetraueram. Atq; ita vtroq; legationis meę tempore, in festo Assumptionis Mariæ, xv videlicet die Augusti, cum maius templum in arce frondibus arborum stratum, ingressus fuissem, vidi Principem ad dextram portę, qua ingressus erat ad parietem aperto capite stantem, Posochque baculo (vt vocant) innitentem, ante se quendam Colpaack dextra tenentem: Consiliarios verò ad columnas templi, quo loci & nos deducti eramus, stantes. In medio templi, super tabulato, Metropolita solenniter vestitus, mitramq; rotundam supernè imaginibus Sanctorum, infernè verò hermellinis pellibus ornatam gestãs, stabat, Posochq; baculo (quemadmodum Prin-

ceps)innitebatur,atq; mox cantantibus alijs,ipſe cum miniſtris ſuis orabat. dein chorum verſus procedens, in læuam cõtra noſtrum morem conuerſus,per minorem portam egreditur,præcedentibus Cantoribus, Sacerdotibus atq; Diaconis:ex quibus vnus in patena,ſuper capite, panem iam ad ſacrificandum præparatum, portabat:alter verò, coopertum calicem: cæteri promiſcuè,ſancti Petri,Pauli, Nicolai, Archangeli, imagines magna populi circũſtantis acclamatione ac veneratione ferebãt.Quidã porrò ex circũſtantibus acclamãt, Dñe miſerere: alij fronte terram,more patrio,tangebant, flebantque. Varia denique veneratione ac cultu circumlata ſigna vulgus proſequebatur. Pòſt finito circuitu, per mediam chori portam ingreſsis, Sacrũ, ſeu ſummum(vt vocant)officium cœptum eſt:fieri. Cæterùm totum Sacrum,ſeu Miſſa,gentili ac vernacula lingua apud illos peragi ſolet. Epiſtola præterea,Euangelium pro tempore,quo magis à populo percipiantur,extra chorum, populo aſtanti clara voce recitantur.In priore mea legatione, eodem feſto die, vltra centum homines in foſſa arcis laborantes vidi:quòd feriari non niſi Principes & Boiari, vt infrà dicemus, ſolent.

RATIO CONTRAHENDI Matrimonium.

Inho-

INhonestum ac turpe est adolescenti, ambire puellam, vt sibi in matrimonium locetur. Patris est, iuuenem alloqui, vt ducat filiam suam. In hæc autem verba plerunque prologui solent: Cum mihi sit filia, vellem equidem te mihi generum. Ad quæ iuuenis: Si me, inquit, expetis generum, & tibi ita videtur, conueniam parentes meos, & de hac re ad eos referam. Dein si parentes & proximi assensi fuerint, conueniunt, & de his quæ pater filiæ dotis nomine dare velit, tractant. Mox dote constituta, nuptijs dies præscribitur. Interea temporis sponsus ab ædibus sposę vsq; adeò arcetur, vt si fortè petierit, eam saltem vt videret, tum parentes respondere solent: Cognosce ex alijs qualis sit, qui eam norunt. certè nisi sponsalia prius maximis pœnis firmata fuerint, ita vt sponsus non posset, etiam si vellet, sine graui pœna, eam repudiare, aliàs non datur illi accessus. Dotis nomine dantur plerunque equi, vestes, framea, pecora, serui, & similia. Inuitati ad nuptias, pecuniam rarò offerunt: munera tamen, seu donaria sponsæ mittunt, quæ singula sponsus diligenter notata reponit. Finitis nuptijs, deprompta rursus ordine conspicit: atque ex ijs, si quæ placent, sibique vsui futura videntur, ea mittit ad forum, iubetque singula ab his qui rebus precia imponunt, æstimari: reliqua omnia & singula, sin-

ſingulis remittit, cum gratiarum actione. Ea quę ſeruauit, in anni ſpacio iuxta æſtimationem, pecunia, aut alia aliqua re æqualis valoris compenſat. Porrò ſi aliquis donum ſuum pluris fecerit, tum ſponſus ad iuratos æſtimatores continuò recurrit, illumque horum æſtimationi ſtandum eſſe cogit. Item ſi ſponſus poſt elapſum annum non ſatisfecerit, aut munus acceptum non reſtituerit, tum in duplo ſatisfacere tenetur. Deniq; ſi alicuius donum iuratis æſtimandum dare neglexerit, ex voluntate atque arbitrio eius qui dedit reponere cogitur. Atque hunc morem vulgus ipſum in omni liberalitate, ſeu donationis genere obſeruare ſolet.

Matrimonium ita contrahũt, vt quartum gradum conſanguinitatis aut affinitatis non contingant. Hæreticum putant, germanos fratres, germanas ducere ſorores. Item, nemo ſui affinis ſororem ducere in vxorem audet. Obſeruant etiã ſeueriſsimè, ne hi matrimonio implicentur, inter quos ſpiritualis cognatio baptiſmatis interceſſit. Si quis alteram vxorem ducit, fitque bigamus, concedunt id quidem, ſed vix legitimum matrimonium eſſe putant. Tertiam vxorem ducere, ſine graui cauſa non permittunt. Quartam autem nec concedunt cuipiam, nec etiam Chriſtianum eſſe iudicant. Diuortium admittunt, & dant libellum repudij: id tamen maximè celant, quòd contra religionem ac ſtatuta eſſe ſciunt. Principem ipſum Salomeam vxorem, propter ſterilitatem repudiatam, in monaſterium intru-
ſiſſe,

fiſſe,atque Helenam filiam Knes Baſilij Lynski duxiſſe,paulo antè diximus. Ante aliquot annos etiam quidam dux Baſilius Bielski ex Lithuania in Moſcowiam profugerat: eius vxorē iuuenem,& quam paulo antè duxerat,cum amici diutius apud ſe detinerent, (putabant enim illum amore ac deſiderio adoleſcentulæ rurſus rediturum) Bielski cauſam vxoris abſentis in conſilium Metropolitæ refert, communicatoque conſilio, Metropolita inquit: Quando non tua, ſed vxoris potius, atque adeò cognatorum culpa fit, vt cum ea eſſe tibi non liceat, equidem legis gratiam tibi faciam, teque ab ea abſoluam. Quare audita, mox aliam ex principum Reſanēſium progenie natam duxit, ex qua etiam filios ſuſcepit, quos nunc in magna apud Principem authoritate vidimus.

Adulterium non appellant, niſi quis alterius vxorem habuerit. Tepidus eſt vt plurimum coniugatorum amor, præſertim nobilium & principum virorum: eo quòd puellas nunquam antè viſas ducunt: ac ſeruitijs Principis occupati, deſerere eas coguntur, aliena interim turpique libidine ſeſe contaminantes.

Mulierum conditio miſerrima eſt. Nullā enim honeſtam credunt, niſi domi concluſa viuat, adeoq; cuſtodiatur, vt nuſquam prodeat. Parū inquam pudicam exiſtimant, ſi ab alienis exteris ue conſpiciatur. Domi autem concluſæ, nēt duntaxat, & fila trahunt: nihil prorſus iuris aut negotij in ædibus habent. Omnes labores domeſtici

mestici seruorum opere fiunt. Quicquid mulierum manibus suffocatur, siue gallina, siue aliud aliquod animalium, id abhorrent tanquam impurum. Qui verò pauperiores sunt, eorum vxores domesticos labores obeunt, & coquunt. Cæterum cũ viris absentibus fortè, & seruis, gallinas iugulare volunt, stant pro foribus, tenentes gallinam, aut aliud animal, & cultrum: prætereuntesq́; viros, vt ipsi interficiãt, plurimũ rogant.

Rarißimè in templa, rarius etiam ad amicorũ colloquia, nisi senes admodum sint, omniq́; suspicione careant, admittũtur. Certis tamen & festiuis diebus animi gratia concedũt vxoribus ac filiabus, vt in pratis amœnißimis conueniant, vbi super quadam rota instar Fortunæ insidentes, alternatim sursum ac deorsum mouentur: aut alioqui funem appendunt, quo suspensæ ac insidentes, hinc inde impulsæ feruntur, mouenturq́;: aut deniq́; quibusdam & certis cãtilenis, manibus plaudentes se oblectant, choreas prorsus nullas ducũt. Est Moscowiæ quidã Alemanus faber ferrarius, cognomento Iordanus, qui duxerat vxorem Rhutenã, ea cum apud maritũ aliquandiu esset, hũc ex occasione quadam amicè sic alloquitur: Cur me, cóiunx charißime, nõ amas? Respondet maritus: Ego verò te vehemẽter amo. Nondum, inquit, signa habeo amoris. Quærebat igitur maritus, qualia signa vellet? Cui vxor: Nunquam, ait, me verberasti. Mihi sanè verbera, inquit maritus, non videbantur signa amoris: sed tamẽ nec hac parte deero. Atq́;

ita non multo pòst, crudelissimè eam verberauit: fassusque mihi est, longè maiore amore se à sua vxore posthac obseruatum fuisse. quam rem sæpius exercuit: nobisq; tum Moscowiæ existẽtibus, ceruicem illi tandem & crura præcidit.

Omnes se Principis chlopos, id est seruos fatẽtur. Item præstantiores, ex maiore parte emptos aut captos seruos habent: quos autem liberos in seruitio nutriunt, ijs non est liberum quo libet tempore discedere. Si aliquis citra voluntatem domini abit, nemò eum assumit. Si dominus bonum ac commodum famulum non bene tractat, fit quodammodo infamis apud alios, neque posthac alios famulos assequi potest.

Gens illa magis seruitute, quàm libertate gaudet. nam morituri vt plurimùm certos seruos manumittunt: qui se tamen continuò alijs dominis, pecunia accepta, in seruitutem vendicãt. Si pater filiũ, vt mos est, vendit, & is quocunq; tandem modo liber factus, aut manumissus fuerit, pater hũc rursus atq; iterũ iure patriæ potestatis vendere potest. Post quartã autẽ venditionẽ, nil iuris amplius in filium habet. Vltimo supplicio sol⁹ Princeps seruos, & alios afficere potest.

Princeps altero, aut tertio quoq; anno, per prouincias delectu habito, filios Boiaronũ conscribit: vt numerũ illorum, & quot quisq; equos ac seruitores habeat, cognoscat. Dein singulis stipendia proponit, vt suprà dictum est. Qui verò per facultates rei familiaris possunt, stipendio militant. Raro illis datur quies: nam aut bel-

bellum infert Lithwanis, aut Liwonienſibus, aut Suetenſibus, aut Tartaris Caſanenſibus. aut ſi nullum bellum gerit, præſidia tamen in ſingulos annos in locis circa Tanaim & Occam, ad reprimendas Tartarorum Præcopenſium eruptiones ac deprædationes, viginti milia hominũ imponere ſolet. Solet etiam quotannis ex ſuis prouincijs ordine quoſdam vocare, qui Moſcowiæ ſibi omnia ac quælibet præſtant officia. Belli autem tempore, non annuis ex ordine & alternis officijs inſeruire, ſed omnes & ſinguli, tam ſtipendiarij quàm gratiam Principis expectantes, in bellum ire coguntur.

Habent equos paruos, caſtratos, ſoleis carentes, leuiſsima frena: tum ephippia in eum vſum accommodata, vt ſe in omnes partes nullo negotio vertere, arcumque intendere queant. Pedibus vſqueadeò attractis inſidentes equo, vt nullum haſtæ aut teli paulo vehementiorem ictum ſuſtinere queant. Calcaribus pauciſsimi, flagello plerique vtuntur, quod ſemper minimo digito dextræ inhæret, vt id quoties opus ſit, apprehendant & vtantur: rurſus ſi ad arma deuentum fuerit, proiectum è manu pendeat.

Communia arma ſunt, arcus, telum, ſecuris, & baculus, inſtar cæſtus, qui Rhutenicè Keſteni, Polonicè Baſſalick dicitur. Framea nobiliores & ditiores vtuntur. Pugiones oblongos in modum cultellorum dependentes, in vaginis adeò reconditos habent, vt vix ſupremam capuli partem attingere, aut neceſsitate cogente apprehendere

dere poſsis. Loro pariter freni longo, & in extremitate perforato vtuntur, quod digito ſiniſtro annectunt, vt arcum apprehēdere, eoq; retento vti poſsint. Porrò quanquam ſimul & eodē tempore manibus teneant frenum, arcum, frameam, telum & flagellum, iſtis tamen ſcitè & ſine vllo impedimento norunt vti.

Nonnulli ex præſtantioribus, lorica, thorace affabrè ceu ex quibuſdam ſquamis concinnato, & armillis: paucisſimi autem criſta, inſtar pyramidis in ſummitate exornata, vtuntur.

Sunt qui habent veſtem bombycis lana ſuffertam, ad ſuſtinendos quoſcunque ictus. Lanceis quoque vtuntur.

Peditatu verò & tormentis in confl ctu nunquam vſi ſunt. Etenim quicquid agunt, ſiue adoriuntur, ſiue inſequuntur, ſiue fugiunt hoſtem, id repentè & celeriter faciunt: atque ita illos nec peditatus, nec tormenta ſubſequi poſſunt.

Modernus tamen princeps Baſilius, cum rex Præcopenſis, nepotem ſuum in Caſanenſe regnum induxiſſet, & in reditu iuxta Moſcowiā tredecim millibus paſſuum caſtrametatus eſſet, anno inſequenti circa Occam fluuium caſtra po ſuerat. atq; peditatu tū primū & tormētis vſus eſt, fortaſſe vt potentiā ſuam oſtentaret: aut maculam ſuſceptam priori anno, ex turpisſima fuga, in qua dicebatur aliquot diebus ſub aceruo fœni delituiſſe, deleret: aut deniquè regē, quem ditionem ſuam rurſus inuaſurum putabat, à finibus ſuis arceret. Certè nobis præſentibus habuit

H ex

ex Lithwanis, variaque hominum colluuie, mille & quingentos ferè pedites.

Hostem primo impetu audacissimè aggrediuntur, nec diu perseuerant: ac si innuere vellent, Fugite, aut nos fugiemus.

Ciuitates rarò vi, aut impressione acriore expugnare, sed longa magis obsidione, homines fame aut proditione ad deditionem adigere solēt. Quāquā Basilius Smolentzko ciuitatē admotis tormentis, quæ partim ex Moscowia secū addu xerat, partim ibi in obsidione fuderat, oppugna bat, quassabatq;: nihil tamē effecerat. Obsederat & Casan magna militum vi, admotis pariter tormentis, quę secundo fluuio eò portauerat: sed tū quoq; vsq; adeò nihil effecerat, vt dum arx incē sa funditus conflagraret, atq; ex integro rursus ædificaretur: ne nudum quidem collem interim miles ascendere, occupareúe ausus fuerit.

Habet Princeps nunc fusores tormentarios Alemanos & Italos, qui præter pixides, tormen ta bellica, item ferreos globulos, cuiusmodi & nostri Principes vtuntur, fundunt: quibus tamē in conflictu, quòd omnia in celeritate posita habent, neque sciunt neque possunt vti.

Omitto etiam, quòd tormentorū discrimen, seu, vt verius dicam, vsum ignorare vidētur. Nesciunt inquā, quādo vel maioribus, quibus muri demoliuntur: vel minoribus quibus acies impetusq; hostium disrumpitur, vti debeāt. Id quod cùm aliàs sæpe, tum maximè eo tempore accidit, quum Tartari Moscowiam iamiam oppugnaturi

gnaturi ferebantur. tum enim Locum tenens tanquam in re subita, maius tormentum sub portam castri, ridente bombardario Germanicolloco, candum iusserat, cum id tamen vix tridui spacio eò deduci potuisset, ad hæc semel duntaxat exoneratum testudinem & portam dissipasset.

Magna est hominum, vt in alijs negotijs, ita in bello gerendo, diuersitas ac varietas. Moscus enim quamprimum fugam arripit, nullam salutem cogitat, præter eam quam fuga habere potest: assecutus, seu apprehensus ab hoste, nec se defendit, nec veniam precatur.

Tartarus verò deiectus ex equo, spoliatus omnibus armis, grauissimè etiam vulneratus, manibus, pedibus, dentibus, quoad & quacunque potest ratione, ad extremum vsque spiritum se defendere solet.

Thurcus, dum videt se omni auxilio ac spe elabendi destitutum, supplex veniam petit, armis abiectis ac iunctas ad ligandũ manus victori porrigit, speratq; captiuitate vitã se impetraturum.

Castris collocandis amplissimum locum eligunt, vbi præstantiores tentoria erigunt: alij verò ex arbustis veluti arcum in terram figunt, penulisque tegunt, quò ephippia, arcus, & id genus alia recondant, seq; ab imbre defendant. Equos ad pascua pellunt, quorum causa tam latè disiuncta tentoria habent: quæ nec curru, nec fossa, nec alio quouis impedimento muniunt; nisi fortè locus natura sit, aut

aut ſyluis,aut fluminib⁹, paludibúſue munitus.

Poſſet fortè cuipiam mirum videri,quòd ſe & ſuos tam exiguo ſtipendio,& tam diu, vt ſuprà dixi, ſuſtineant: ideo illorum parſimoniam & frugalitatem paucis aperiam. Qui habet ſex,aut aliquando plures equos,ex ijs vno tanquam baiulo,ſiue clitellario, qui vitæ neceſſaria portet, vtitur. In primis habet milium contritum in ſacculo,longitudine duorum aut trium palmitum: deinde ſuillæ carnis ſalſæ libras octo,aut decem. habet & ſal in ſacculo:& ſi diues eſt,mixtum pipere. Præterea vnuſquiſque ſecum fert ſecurim, fomitem, lebetes, aut ollam cupream, vt ſi aliquò fortè deueniat, vbi nihil fructuum, allij, cæpæ, aut carnis ferinæ reperiat, tum ignem accendit,ollamque aqua replet, in quam coclear plenum milij,ſale addito,inijcit,coquitq; : eo cibo dominus & ſerui contenti viuunt. Porrò ſi dominus nimium famelicus fuerit,totum abſumit:itaque ſerui aliquando ad totum biduũ aut triduum egregiè ieiunant. Ad hæc, ſi dominus vult lautius epulari, tum addit paruam portiunculam carnis ſuillę. Hoc non loquor de præſtantioribus,ſed mediocris conditionis hominibus. Duces exercitus, & alij militiæ præfecti, inuitant aliquando pauperiores illos: qui ſumpto bono prandio, interdum pòſt ad biduum, aut triduum cibo abſtinent.

Item cũ habent fructus,aut alliũ,aut cępas,tũ facilè alijs omnibus carere poſſunt. Ingreſſuri prælium, plus ſpei ponunt in multitudine, & quan-

quantis copijs hostem adoriantur, quàm robore militum, ac instructo quàm probè exercitu: feliciusque eminus, quàm cominus pugnant. atque ideo hostem circumuenire, & à tergo adoriri, præcipuè student.

Tubicines multos habent. hi dum patrio more, omnes vnà tubas inflant, intonantq́;: mirum tum ac inusitatum quendam concentum audires. Habent & aliud quoddam genus Musices, quod gentili lingua Szurna appellant. Eo si quãdo vtuntur, tum vna hora, plus minus, sine vlla respiratione, seu aeris attractione quodammodo canunt. Buccas autẽ primùm implere aere solẽt: dein naribus spiritũ idẽtidem attrahere edocti, tuba vocem absq; intermissione edere dicuntur.

Omnes vestitu, seu corporis cultu simili vtuntur. tunicas oblongas sine plicis, manicis strictioribus, Hungarorum ferè more, gestant: in quibus Christiani nodulos, quib. pectus constringitur in dextro: Tartari verò haud dissimili vestitu vtentes, sinistro latere habent, Ocreas ferè rubeas, easque breuiores, vt quæ genua non attingant, soleasque ferreis clauiculis munitas gestant. Indusia omnes ferè varijs coloribus circa collum exornata habent: eaque monilibus seu globulis argẽteis, aut cupreis deauratis, additisq; ornamenti causa vnionibus, constringunt.

Ventrẽ nequaquam, sed femora cingunt: atq; adeò pubetenus, quo magis promineat venter, cingulum dimittunt. Quin & nunc Itali & Hispani, imò & Germani ita assueuerunt.

Adoleſcentes & pueri pariter feſtiuis diebus, ſed in ciuitate loco amplo & cebebri, vnde videri & exaudiri à pluribus queant, conuenire ſolent. quibuſdã autẽ ſibilis ceu ſigno dato, conuocãtur: conuocati illico concurrunt, manusq; conferũt. certamẽ pugnis ineunt, mox pedibus promiſcuè ac magno impetu faciem, guttur, pectus, ventrem, genitalia quatiunt: aut quacunque ratione poſſunt, alios alij inter ſe de victoria concertantes proſternũt, adeò vt ſæpe exanimati aſportentur. Porrò quicunque plures vincit, diutius in arena durat, fortiſsimeq; verbera tolerat, is præ cæteris laudatur, victorque celebris habetur. Hoc certaminis genus inſtitutum eſt, vt aſſueſcant adoleſcentes verbera ferre, ictusque quoſcunque tolerare.

Iuſtitiam ſtrenuè exercent in prædones: quibus comprehenſis, calcanea primùm frangere, dein in biduum aut triduum vſq;, dum intumeſcant, quieſcere: pòſt, fracta iam ac intumefacta, rurſus motare iubent. Non alio genere torquendi & flagitioſos, ad confitenda latrocinia, ſociosq; ſcelerum indicandos, vtuntur. Cæterùm ſi in quæſtionem vocatus, ſupplicio dignus fuerit repertus, ſuſpẽditur. Alio genere pœnę ſontes rarò puniuntur, niſi quid immanius cõmiſerint.

Furta rarò capitali pœna, imò homicidia rarò, niſi prædæ gratia facta fuerint, puniuntur. Qui verò furem in furto deprehendit, & occidit, impune id facere poteſt: ea tamen conditione, ſi occiſum in aulam Principis detulerit, &

rem

rem vt acta est exposuerit.

Cum brutis congredientes, ne illi quidem vltimo afficiuntur supplicio.

Pauci ex præfectis habent authoritatem, vltimum supplicium irrogãdi. Ex subditis nemo aliquem torquere audet. Pleriq; malefactorũ Moscowiam, seu ad alias principales ciuitates ducũtur, Hyemali autem tẽpore vt plurimũ in fontes animaduertunt: æstiuo enim, bellicis negotijs impediuntur.

SEQVVNTVR ORDINATIOnes à Ioanne Basilij Magno Duce, Anno mundi 7006. factæ.

QVum reus fuerit in vnum rublũ cõdemnatus, soluat Iudici altinos duos, Notario octo dẽgas. Si verò partes redeũt in gratiã, priusquam in locum duelli venerint, nõ minus Iudici & Notario soluant, ac si iudicium factum fuisset. Si venerint in locum duelli, quem Ocolnick & Nedelsnick duntaxat decernere possunt, ibiq; forte in gratiam redierint, soluant Iudici, vt suprà, Ocolniko L. dengas, Nedelsnico similiter L. dengas, & duos altinos: Scribæ quatuor altinos, & vnam dengam. Si verò venerint ad duellum, & alter victus fuerit, tum iudici reus quantũ ab eo postulatur, soluat, Ocolniko det poltinam & arma victi, Scribæ L. dengas, Nedelsniko poltinã

& quatuor altinos. Si verò duellum committi-tur propter aliquod incendium, necem amici, rapinam vel furtum, tunc accusator si vicerit, ab reo accipiat quod petijt, Ocolniko detur poltina & arma victi, Scribæ L.dengæ, Nedelsniko poltina, Vestono (est autem Veston, qui ambas partes præscriptis conditionibus ad duellum cõmittit) quatuor altinos: & quicquid victus reliqui habuerit, vendatur, iudicibusq; detur: corpore autem, iuxta delicti qualitatem puniatur.

Interfectores dominorũ suorũ, proditores castri, sacrilegi, plagiarij, itẽ qui res in alterius domũ clanculum inferũt, easdẽq; furto sibi ablatas dicũt, quos Podmetzchek vocant, præterea qui incendio homines affligunt, quiq; manifesti malefactores fuerint, vltimo supplicio afficiuntur.

Qui primũ furti cõuictus fuerit, nisi fortè sacrilegij aut plagij accusetur, morte non est afficiẽdus, sed publica pœna emendãdus: hoc est, baculis cędendus, & pœna pecuniaria à iudice mulctãdus.

Si iterũ in furto deprehẽsus fuerit, & nõ habuerit vnde accusatori aut iudici satisfaciat, morte plectatur.

Si alioqui fur conuictus, nõ habeat, vnde accusatori satisfacere posset, cęsus baculis, tradatur accusatori.

Si quis furti accusetur, & honestus aliquis vir iureiurando affirmet, illum antea quoq; furti cõuictũ, aut furti causa cuipiam reconciliatũ fuisse, neglecto & omisso iudicio, morte afficiatur: de bonis eius fiat, vt suprà.

Si

Si aliquis vilis conditionis, aut suspectæ vitæ, furti insimuletur, vocetur in quæstionem. Si verò furti conuinci non potest, datis fideiussoribus, dimittatur ad vlteriorem inquisitionem.

Pro scripto decreto, seu lata sententia, æstimatione vnius rubli soluantur Iudici nouem dengæ: Secretario, qui sigillum habet, altinum vnũ: Notario, dengæ tres.

Præfecti, qui non habent authoritatem, causa cognita, decernere ac sententiam ferre, hi alterã partium in aliquot rublis condemnent, dein decretum ad Iudices ordinarios mittant, quod si iustum ac æquitati consonum illis videtur, tum de singulis rublis, singuli altini Iudici, Secretario verò IIII dengæ soluantur.

Quicunque alterum furti, spolij, seu homicidij accusare vult, Moscowiam proficiscitur, petitque vt talis in ius vocetur. Datur illi Nedelsnick, qui reo diem dicit, eundemq; Moscowiã perducit. Reus porrò in iudicio cõstitutus, plerunque crimen sibi obiectum negat. Si actor testes producit, tum ambæ partes interrogantur, an dictis stare velint. Ad id communiter respondent: Audiantur testes secũdum iustitiam & cõsuetudinem. Si contra reum attestantur, tũ reus statim se opponit, & contra testimonia & personas excipit, dicens: Peto mihi decerni iuramentum, meq; iustitiæ diuinæ permitto, petoq; campum & duellum. Atque illis ita, iuxta patriæ cõsuetudinem, duellum decernitur.

Vterque quemuis alium, suo loco ad duellum

constituere, armis item vterque instruere se quibuslibet potest, pixide & arcu exceptis. Cōmuniter autem loricas oblongas, aliquando duplices, thoracē, armillas, galeā, lāceā, securim, & ferrum quoddam in manu, instar pugionis, in vtraque tamen extremitate acutum, habent: quo altera manu ita expeditè vtuntur, vt in quolibet congressu nō impediat, neq; manu cadat. eo autem in pedestri certamine plerunque vtuntur.

Certamen primùm ineunt lancea, dein alijs vtuntur armis: cum multis annis Mosci cum externis aut Germanis, aut Polonis, aut Lithwanus certantes, plerunq; succubuissent. Nouissimè autem cū Lithwanus quidam XXVI annos natus, cum quodam Mosco, qui plusquam XX duellis victor euaserat, congressus, occisus esset: Princeps indignatus, illum vt videret, continuò accersiri iubet, quo viso, in terram expuit, & statuit, ne in posterum vlli externo duellum contra suos decerneretur. Mosci plurimis ac diuersis armis se onerant verius, quàm armant, externi autem consilio magis quàm armis tecti, congrediuntur. Cauent in primis: ne manus conserāt: quod Moscos plurimum brachijs lacertisq; valere sciunt, sola industria ac agilitate illos tandem lassos vincere solent. Vtraque partium habet multos amicos atque fautores, certaminis sui spectatores: sed prorsus inermes, exceptis fustibus, quibus interdum vtuntur. Etenim si alteri horū videtur iniuria aliqua fieri, tum ad propulsandam eius iniuriam fautores ipsius accurrunt,

runt,

runt, mox etiam alterius: atque ita vtrinque cer tamen ſpectantibus exoritur iucundum. agitur enim res capillis, pugnis, fuſtibus, ſudibusque præuſtis.

Vnius nobilis teſtimonium plus valet, quàm multorum vilis conditionis hominum. Procuratores rariſsimè admittuntur, quiſque cauſam ſuam exponit. Princeps, quanquam ſeueriſsimus ſit, nihilominns tamen omnis iuſtitia, & pa làm ferè, venalis eſt. Audiui quendã conſiliariũ, qui iudicijs præerat, fuiſſe deprehenſum, quòd ab vtraque partium in quadam cauſa munera accepiſſet: & pro altero, qui plus dederat, iudicaſſet. quod factum, ad Principem delatus, non negabat: illum, pro quo iudicaſſet, hominem di cebat diuitem, honeſto loco, atque ideo magis huic quàm illi inopi & abiecto credendum. Tãdem, quamuis Princeps ſentẽtiam reuocaſſet, ridens tamen, illum impunè dimiſit. Fortaſſe tantæ auaritiæ ac improbitatis cauſa eſt ipſa egeſtas, qua ſuos cum ſciat Princeps oppreſſos, ad illorum facinora atq; improbitatem, quaſi impunitate propoſita, conniuet. Pauperibus non patet aditus ad Principem, ſed ad ipſos conſilia rios tantum, & quidem difficillimus.

Ocolnick perſonam Prætoris, ſeu Iudicis à Principe conſtituti ſuſtinet: aliàs ſupremus conſiliarius, qui ſemper apud Principem verſatur, eo nomine vocatur. Nedelſnick, eſt commune quoddam eorum officium, qui homines in ius vocant, malefactores capiunt, car-

ce-

ceribusq; coërcent. atque hi Nobilium numero continentur.

Coloni sex dies in septimana domino suo laborant, septimus verò dies priuato labori conceditur. Habent aliquot priuatos, & à dominis suis attributos agros, & prata ex quibus viuunt, reliqua omnia sunt dominorum. Sunt præterea miserrimæ conditionis, quòd illorum bona, nobilium ac militum prædæ exposita sunt, à quibus etiam per ignominiam Christiani, aut nigri homunciones vocantur.

Nobilis, quantumuis pauper fuerit, turpe sibi tamen ac ignominiosum esse putat, si manu laboraret. Hoc autem turpe non esse ducit, cortices, seu putamina fructuum, & præsertim melonum, allij, ac cœparum, à nobis & famulis nostris abiecta, de terra leuare ac deuorare. Cæterùm sicuti cibo parcè, sic potu, vbicunq; se occasio offert, immoderatè vtuntur. Omnes ferè tardi ad iram, item superbi in paupertate: cuius grauem comitem habent, seruitutem. Vestes oblõgas, pileos albos apicatos ex lana coacta, qua penulas barbaricas confectas videmus, solidosque ex officina gestant. Vestibula ædium satis quidẽ ampla, & alta: fores verò habitationum humiles habent, ita vt ingressurus quispiam demittere se & inclinare cogatur.

Manuario qui viuunt labore, & operam suã vendunt, mercedem vnius diei referunt dẽgam cum dimidia: artifex duas, neque hi strenuè laborant, nisi bene verberati. Audiui seruitores ali quan-

quando conqueſtos,quòd à dominis non eſſent probè verberati. Credunt ſe ſuis dominis diſplicere:ſignumque eſſe indignationis, ſi non verberentur.

DE INGRESSV IN ALTErius domum.

IN ſingulis ædibus & habitationibus habent imagines ſanctorũ,pictas, aut fuſas, loco honorificentiore. & cum alius alium accedit, ingreſſus habitaculum,continuò caput aperit, ac vbi imago ſit, circumſpicit:qua viſa, ter ſe crucis ſigno munit, caputq; inclinãs inquit. Domine miſerere. Dein ſalutat hoſpitẽ,his verbis: Deus det ſanitatem. Mox porrectis manibus, deoſculãtur ſe mutuò, capitaq; inclinant, dein continuò alter alterũ intuetur,vter nimirũ ſe magis inclinaret, demitteretque:atque ita ter quaterque alternatim caput inclinantes, honoremque mutuò exhibentes, quodammodo concertant.Pòſt ſedent, negotioque ſuo confecto, hoſpes rectà in medium habitaculi procedit, facie ad imaginem conuerſa:rurſusque ter ſigno ſe crucis munit,prioraque verba inclinato capite repetit. Poſtremò data acceptaque prioribus verbis ſalute, abit. Si eſt alicuius authoritatis vir, illũ tum hoſpes ſequitur ad gradus vſque: ſin præſtantior, longius comitatur,habita &obſeruata cuiuſque dignitate. Mirabiles obſeruant cæremonias, nulli etenim tenuioris fortunæ homini licet intra portam domus

mus alicuius præstantioris equitare. Difficilis quoque pauperioribus ac ignotis aditus est, etiā ad vulgares nobiles: qui vel hoc nomine rarius in publicum prodeunt, quo maiorem authoritatem suiq; obseruantiam retineant. Nullus etiam nobilis, qui paulo ditior est, ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, nisi subsequatur equus. Hyemis tamē tēpore, cum equis, soleis carentibus, propter glaciem, absque periculo vti non possunt: aut quando aulam Principis, aut Diuorum templa forte ingrediuntur, tū equos domi relinquere solent.

Domini intra priuatos parietes semper sedēt, raro aut nunquam inambulando quicquam tractant. Mirabantur plurimum, dum nos deambulantes in diuersorijs nostris, atque inter ambulādum negotia frequenter tractare viderent.

Veredarios Princeps, ad omnes ditionis suæ partes, diuersis in locis cum iusto equorū numero habet: vt cum cursor Regius aliquo missus fuerit, equum sine mora in promptu habeat. Est autem cursori liberum, vt quemcunque voluerit, eligat equum. Mihi ex Nowogardia magna celeriter Moscowiam proficiscenti, Magister postarum, qui illorum lingua Iamschnick appellatur, aliquādo triginta, nonnunquam quadraginta, quinquagintáue adduci mane primo curabat equos, cum vltra duodecim opus non haberē. Vnusquisque igitur nostrûm, equum qui sibi commodus videbatur, sumebat: defessis dein illis, cum ad aliud in itinere diuersoriū, quod Ia-
mā

ma appellant, peruenimus, continuò ephippio & freno retentis, permutauimus. Licet cuilibet celerrimo vti equorũ cursu: & si fortè aliquis cõcidat, aut durare non posit, tũ ex proxima quaque domo alium rapere, aut alioqui abs quouis obuiã fortè occurrente, Principis duntaxat cursore excepto, sumere impunè quidẽ licet. Equũ porrò in itinere viribus exhaustũ, relictũq; Iamschnick requirere, item alterum ei cui ereptus erat restituere, preciumq; ratione itineris habita, persoluere solet. Plerunq; de X vel X X werst, numerantur sex dengæ. Eiusmodi porrò vereda riorũ equis, seruitor meus ex Nowogardia Moscowiã, interuallo 600 werst, hoc est. CXX. Ger. miliar. LXXII horis peruenit. quod quidẽ eò magis mirandum est, cum equuli tam parui sint, & longè negligentius quàm apud nos curentur, tantos tamen labores perferant.

DE MONETA.

Monetam argenteam quadruplicem habent: Moscowiticam, Nowogardẽsem, Twerẽsem, & Plescowiensem. Moscowiticus nummus nõ rotunda, sed oblõga & ouali quodammodo forma, Denga dictus, diuersas habet imagines. antiqua, in vna rosæ: posterior, hominis equo insidẽtis imaginem. in altera autem parte vtraq; scripturam habet. Illorum porrò centum, vnũ Hungaricalem aureum: Altinum sex dengæ, Grisnã viginti, Poltinam centum, Rublum ducentæ faciunt. Noui nunc vtrinque characteribus signati cuduntur, & quadringenti valent Rublum.

Twe-

Twerensis vtrinque scripturam habet, & valore Moscowitico æquiparatur.

Nowogardensis in vna parte Principis in solio sedentis, hominisque ex aduerso sese inclinãtis imaginem: in altera scripturam habet, atque Moscowiticum valore in duplo superat. Grisna porrò Nowogardensis X I I I I. Rublus autem ducentas vinginti duas dengas valet.

Plescowiensis, caput bouis coronatum, in altera verò scripturam habet. Habent præterea cu pream monetam, quæ Polani vocatur. horum sexaginta dengam Moscouiticam valent.

Aureos non habent, nec cudunt ipsi, sed Hungaricalibus ferè, interdum etiam Renanis vtuntur: preciumque eorum sæpe mutant, præsertim cum externus auro aliquid mercaturus sit, tum continuò precium eius minuunt. si verò aliquò profecturus, auro indigeat, eius tum rursus precium augent.

Rigenzibusque rublis vtuntur propter vicini tatem, quorum vnus valet duos Moscowiticos. Moneta Moscowitica est ex puro & bono argento: ea quamuis nunc quoque adulteratur. Non audiui tamen, ob hoc facinus in quempiã animaduersum esse. Omnes fere aurifabri Moscowiæ nummos cudunt: & quicunque affert massas argenteas puras, nummosque cupit, tum nummos & argentum appendunt, atque æqua lance librant. Exiguum est, & constitutum precium, quod vltra æquale pondus soluendum est aurifabris, paruo alioqui laborem suum venden-

dentibus. Scripserunt quidam, prouinciam hãc rarissimè abundare argento: Principem præterea, ne id exportaretur, prohibere. Prouincia sanè argentum nullum habet, nisi quod (vt dictũ est) importatur: nec Princeps vsqueadeò efferre prohibet, sed cauet verius. atque ideo permutationem rerum facere, & alia, vt pelles, quibus abundant, aut quid aliud eiusmodi, pro alijs rebus dare, recipereq; suos iubet, quo argentum & aurum in prouincia retineat. Vix centum annis vtuntur moneta argentea, pręsertim apud illos cusa. Initiò cum argentum in prouinciam inferebatur, fundebantur portiũculę oblõgę argenteæ, sine imagine & scriptura, æstimatiõe vnius rubli: quarum nulla nunc apparet. Cudebatur etiam moneta in Galitz principatu. ea autem cũ æquabili valore careret, euanuit. Porrò ante monetam, proboscide & auriculis aspreolorum, aliorumque animalium, quorum pelles ad nos afferuntur, vtebantur: ijsque vitæ necessaria, ceu pecunia, emebant.

Numerandi ratione ea vtuntur, vt res quascunque per Sorogk, aut Dewenosto, hoc est, aut quadragesimo aut nonagesimo numero, quẽadmodum nos centesimo, numerent, diuidãtq;. Numerantes itaque subinde repetũt, multiplicãtq;, bis Sorogk, ter Sorogk, quater Sorogk. i. quadraginta, aut bis, ter, quater Dewenostò, hoc est nonaginta. Mille, gẽtili lingua Tissutzæ: itẽ decem millia, vna dictione, Tma: viginti millia, Dwetma. 30000. Tritma exprimunt.

Quisquis merces qualescunque Moscowiam attulerit, eas continuò apud portitores, seu telonij præfectos, profiteri ac indicare cogitur: quas hi stata hora conspiciunt, æstimantq;. æstimatas verò, nemo nec vendere nec emere audet, nisi prius fuerint Principi indicatæ. Porrò Princeps si quicquam emere voluerit, tum mercatori interim res suas nec indicare, nec cuiquam licitari eas integrum est. quo fit, vt mercatores interdum diutius detineantur.

Neq; etiam cuiuis mercatori, præter Lithwanos, Polonos, aut illorũ imperio subiectos, Moscowiam venire liberum est. Nam Suetensibus, Liwoniensibus, & Germanis ex maritimis ciuitatibus, Nowogardiæ duntaxat: Thurcis verò & Tartaris Chloppigrod oppido, quò nundinarum tempore diuersi homines ex remotissimis locis confluunt, mercaturã exercere ac mercari concessum est. Quando verò Legati ac Oratores Moscowiam proficiscuntur, tum omnes vndecunque mercatores in illorum fidem ac protectionem suscepti, Moscowiam & liberè, & sine portorijs ire possunt, ac etiam cõsueuerunt.

Maior pars mercium sunt massæ argenteæ, panni, sericum, panni serici & aurei, vniones, gemmæ, aurum filatum. interdũ viles etiã quasdam res suo tempore portant, ex quibus non parum lucri referunt. Sępe etiam accidit, vt rei alicuius desiderio omnes teneantur: quam qui primus attulerit, plus iusto lucratur. Dein cũ plures mercatores earundem rerum magnam copiam

ad-

aduexerint, tanta nonnunquam vilitas conse-quitur, vt is qui res suas quamplurimo vendiderat, easdem rursus vilescente precio emat, magnoq; suo commodo in patriam reducat. Merces verò quæ inde in Germaniam portantur, sunt pelles, & cera: in Lithwaniam & Thurciam, corium, pelles, & albi longi dētes animalium, quæ ipsi Mors appellant, quæq; in mari septentrionali degunt, ex quibus manubria pugionum Thurci affabrè conficere solent. nostrates piscium dentes esse putant, & nominant. In Tartariam verò sellæ, frena, vestes, corium: arma autem & ferrum non nisi furtim, aut ex singulari Præfectorum permissione exportantur, ad alia loca intra Orientem & Septentrionem. Panneas tamē & lineas vestes, cultellos, secures, acus, specula, marsupia, aut quid aliud eiusmodi ducunt. Mercantur fallacissimè ac dolosissimè: nec paucis verbis, vt quidam scripserunt. Quin dum precium afferunt, ac rem minoris dimidio precio in fraudem venditoris licentur: mercatores nonnunquam non vno tantum aut altero mense suspensos ac incertos detinent, verùm ad extremam desperationem quosdam perducere solēt. Cæterùm qui mores illorum tenet dolosaq; verba, quibus precium rei imminuunt, tempusq; extrahunt, non curat, aut dissimulat: is res suas sine aliquo dispendio vendit.

Ciuis quidā Cracouiensis, ducentos centenarios cupri aduexerat, quos Princeps emere voluit, & mercatorem tam diu detinuit, vt is tan-

dem fastidio affectus, rursus versus patriam cuprum reduceret. Porrò cum aliquot miliaribus ab vrbe abesset, subordinati quidam illum sequuntur, eiusque bona, ac si portorium non soluisset, inhibent, interdicútq;. Mercator reuersus Moscowiam, apud consiliarios Principis de iniuria sibi illata cõqueritur. illi audita causa, mox se vltro constituunt medios: ac negotium sese transacturos, si gratiam petat, pollicentur. Mercator callidus, qui sciebat Principi ignominiosũ fore, si eiusmodi merces ex ditione sua reducerentur, ac si non reperiretur quispiam qui tantas merces mercari & exoluere posset, non vllã gratiam petit, sed iustitiam sibi administrari postulat. Tandem cum viderent adeò obstinatum, vt qui abduci à proposito non posset, neq; illorum dolo aut fraudi cedere vellet, cuprum Principis nomine emunt: ac persoluto iusto precio, hominem dimittunt.

Externis singulas res carius vẽdunt: ita vt quæ vno ducato alioqui emunt, ea quinq;, octo, decem, interdum viginti ducatis indicent. Quanquam ipsi vicissim, aliquando rem raram ab externis decem, aut quindecim florenis mercẽtur, quæ vix vnum aut alterum valet florenum.

Porrò contrahendis rebus, si quid forrè dixeris, aut imprudentius promiseris, eorum diligenter meminerunt, pręstandaq; vrgent: ipsi verò, si quid vicissim promiserint, minimè præstãt. Itẽ, quamprimum iurare incipiunt, aut obtestari, scias illico dolum subesse, animo enim fallẽdi ac deci-

decipiendi iurant. Rogaueram quendam consiliarum Principis, vt me in emendis certis pellibus, ne deciperer, iuuaret: qui vt facilè operã mihi suam erat pollicitus, ita rursum diutius me suspensum tenuit. Voluit proprias mihi obtrudere pelles. adhæc alij ad illum concurrebãt mercatores, præmia pollicentes, si eorum merces bono mihi venderet precio. Ea est enim mercatorum consuetudo, vt in emptione ac venditione medios se cõstituãt, atq; vtriq; partiũ acceptis separatĩ muneribꝰ, operã suã fidelẽ polliceãtur.

Est ampla & murata domus non longè ab arce, Curia dominorũ mercatorum dicta, in qua habitant mercatores, mercesq; suas reponunt: vbi sanè piper, crocus, sericij panni, & id genus aliæ merces, longè minoris quàm in Germania, venduntur. Hoc autem tribuendum est rerum permutationi. Nam dum Mosci pelles alioqui vili precio comparatas, plurimi æstimant: externi vicissim, forte illorum exemplo, merces suas paruo quoq; emptas opponunt, cariusque indicant, quo fit, vt vtrique ęquali permutatione rerum facta, res præsertim pro pellibus acceptas, mediocri precio, & sine lucro vendere possint.

Pelliũ magna est diuersitas. Zebellinorũ enim nigredo, longitudo & densitas pilorum, maturitatem arguunt. Item si congruo tempore, quod in pellibus alijs pariter obseruatur, capiãtur, precium augent. Citra Vstyug & Dwinam prouinciam rarissimè, circa Peczoram verò sæpius & præstantiores reperiuntur.

Madauricæ pelles ex diuersis partibus, ex *Sewera* bonæ, ex Heluetijs meliores, ex *Swetia* verò optimæ afferuntur. Illic tamen maior est copia. Audiui aliquando Moscowiæ repertas Zebellinorum pelles fuisse, quarum aliæ XXX, aliæ verò XX aureis venditæ sunt. At eiusmodi ego nullas potui videre.

Hermelinorum pelliculæ ex pluribus pariter locis inuersę afferuntur, quibus tamen plerisque emptoribus imponitur. Habent signa quædam circa caput & caudam, ex quibus agnoscuntur, an congruo tempore sint captæ. Nam simul vbi hoc animal captum fuerit, excoriatur, pellisque inuertitur, ne attritis pilis deterior fiat. Si quod non suo tēpore captum fuerit, pellisque ideo bono ac natiuo colore careat, tum ex capite (vt dictum est) & cauda, certos pilos tanquam signa, ne incongruo tempore captum agnoscatur, euellunt, extrahūtq;, atque ita emptores decipiunt. Singulæ autem tribus ferè, quatuórue dengis venduntur: paulo ampliores carent ea albedine, quę alioqui pura in minoribus apparet.

Vulpinæ, & præsertim nigræ, ex quibus plerunq; tegmina capitis facere solent, plurimi fiūt, decem enim nonnunquam XV aureis venduntur. Aspreolorū pelliculæ ex diuersis quoque partibus afferuntur, ampliores tamen ex Sibier prouincia: nobiliores verò alijs quibuslibet, ex Schwuaij, non longè à Cazā. Porrò ex Permia, Vviatka, Vstyug, & Vuolochda, fasciculis semper X. numero colligatæ afferuntur: quarum in sin-

singulis fasciculis duæ sunt optimæ, quas Litzschna appellant: tres aliquanto deteriores, quas Crasna vocant: quatuor, quas Pocrasna: vna, & ea quidem vltima, Moloischna dicta, omniū est vilissima. Harum singulæ vna, aut duabus dengis emuntur. Ex his meliores & selectas, in Germaniā & alias prouincias, mercatores magno suo commodo portant.

Lyncium pelles, parui: luporum verò, ab eo tempore quo in Germania ac Moscowia in precio esse cœperunt, plurimi fiunt. Luporum præterea terga longè in minore, quam apud nos, sunt precio.

Castorū pelles apud illos habentur in magno precio: omnesq; iuxtà ex his, quòd nigro, eoque natiuo sint colore, fimbrias vestium habent.

Pellibus domesticorum catorum, mulieres vtuntur. Est quoddam animal, quod gentili lingua Pessetz vocant: huius pelle, quod plurimum caloris adferre corpori solet, in itinere seu profectionibus vtuntur.

Vectigal, seu portorium omnium mercium, quæ vel importantur, vel exportātur, in fiscū refertur. De qualibet re, ęstimatione vnius rubli, pēduntur septem dengæ: extra ceram, de qua non solum iuxta æstimationem, sed pondus quoque, vectigal exigitur. De quolibet autem pondere, quod gentiliter Pud appellant, quatuor dengæ penduntur.

De mercatorū itineribus, quib' in importādis ac exportādis mercibus, ac per diuersas Mosco-

wiæ regiones vtuntur, infrà in Chorographia Moſcowię,copioſe explicabo.

Vſura communis eſt: quam licet magnum peccatum eſſe dicant, ab ea tamē nemo ferè abſtinet. Eſt autem quodammodo intolerabilis, nimirum de quinque ſemper vnum: hoc eſt, de centum viginti. Eccleſiæ mitius, vt dictum eſt, videntur agere, quæ decem pro centum (vt vocant) accipiunt.

NVNC CHOROGRAPHIAM principatus & Dominij Magni Ducis Moſcowiæ aggrediar, puncto in Moſcowia principali ciuitate conſtituto: ex qua progreſſus, circumiacentes atq; celebriores duntaxat principatus deſcribam. Etenim in tanta vaſtitate, prouinciarum omnium nomina exactè indagare non potui. Quare ciuitatum, fluminum, montium, quorundamq́; locorum celebrium nominibus contentus ſit Lector.

***

VRBS Moſcowia itaque, Ruſſiæ caput & metropolis, ipſaq; prouincia, & qui hanc præterlabitur fluuius, vnum idemq́; nomen habent, vernaculaq́; gentis lingua Moſqwa appellantur. Quódnam autem cæteris nomen præbuerit, incertum. Veriſimile tamen eſt, ea à fluuio nomen accepiſſe. Nam etſi vrbs ipſa olim caput gen-

gentis non fuerit, Moscorum tamen nomen veteribus non ignotum fuisse constat. Porrò Mosqwa fluuius in Twerensi prouincia, LXX ferè supra Mosaisko werst (est autem werst, Italicū ferè miliare) haud procul à loco qui Oleschno dicitur, fontes suos habet: indeq; emēso LXXXX werst spacio, ad Moscowiam ciuitatem decurrit: receptisq; in se aliquot fluuijs, Orientem versus, Occam fluuium illabitur. Cæterùm sex supra Mosaisko miliaribus, primùm nauigabilis esse incipit: quo loco materia ad fabricādas domos, aliosq; vsus ratibus imposita, Moscowiā defertur. Infra autem ciuitatem merces aliaq; quæ ab externis hominibus importantur, nauibus aduehuntur. Tarda autem in fluuio, atq; difficilis, propter gyros, seu męandros, quibus multis incuruatur, nauigatio est: pręsertim inte Moscowiam & Columnam ciuitatem, tribus ab eius ostijs passuū millibus in littore sitam: vbi CCLXX werst spacio, flexionibus multis longisq; nauigantium cursum impedit atq; remoratur. Fluuius non admodum piscosus, vt qui præter viles & vulgares, nullos pisces habeat. Moscowia quoq; prouincia, nec lata nimis, nec fertilis est: cuius fœcunditati, ager vbique arenosus, qui mediocri siccitatis aut humiditatis excessu segetes enecat, plurimum obest. Accedit ad hæc, immoderata asperaq; nimis aeris intemperies, qua hyemis rigore solis calorem superante, sata quandoque ad maturitatem non perueniunt. Etenim tam intensa ibi nonnunquam sunt

I 5 frigo-

frigora, vt quemadmodũ ęstatis tempore apud nos æstu nimio, sic ibi frigore immenso terra in hiatum discedat: aqua etiam tum in aerem effusa, sputumque ex ore proiectum, anteaquam terram contingat, congelantur. Nos ipsi, cum anno 1526 eò peruenissemus, ramos fructiferarum arborum, rigore hyemis anni præcedentis prorsus perijsse vidimus: quæ eo anno adeò dura fuit, ut complures veredari (quos ipsi Gonecz vocant) in vehiculis gelu concreti, reperti sint. Fuere qui tum pecora Moscowiam, funibus alligata, ex proximis pagis ducerent: vique frigoris oppressi, vnà cum pecoribus perierunt. Præterea multi circulatores, qui cum ursis, ad choreas edoctis, in illis regionibus vagari solent, tum mortui in vijs reperti sunt. Quin & vrsi ipsi, fame eos stimulante, relictis syluis, passim per vicinas villas discurrebant, inque domos irruebant: quorum conspectum atque vim cum rustica turba fugeret, frigore foris miserè peribat. Atq; tanto frigori, æstus quoque nimius quandoq; respondet, vt anno Domini 1525, quo immoderato solis ardore omnia ferè sata exusta fuerunt, tantaq; annonæ caritas eam siccitatem consecuta est, vt quod tribus antea dengis emebatur, id x x, aut x x x pòst emeretur. plurimi pagi & syluæ, frumentaque nimio æstu incensa cõspiciebantur. Quorum fumus ita regionem oppleuerat, vt prodeuntium hominum oculi grauiter fumo læderentur: & absque fumo caligo quędam oboriebatur, quæ multos obcęcauerat.

Totam porrò regionem non ita diu admodũ ſyluoſam fuiſſe, ex magnarum arborum truncis, qui etiamnum extant, apparet, quæ quãuis agricolarum ſtudio ac opera ſatis culta ſit, iis tamen quæ in agris proueniunt exceptis, reliqua omnia ex circumiacentibus prouincijs eò afferuntur. nam frumento quidem, oleribusq; communibus abundat: ceraſa dulciora, nucesq; (auellanis tamen exceptis) in tota regione non reperiuntur. Aliarum arborum fructus habent quidẽ, verùm inſuaues. Melones autem ſingulari cura ac induſtria ſemenant. terram fimo permixtã in areolas quaſdam altiores componunt, inq; eas ſemen condunt: hac arte calori ac frigori immoderato æquè ſuccurritur. Nam ſi fortè æſtus nimius fuerit, rimulas tanquam ſpiracula quædam, ne ſemen calore nimio ſuffocetur, per fimum terræ mixtum faciunt: in frigore verò nimio, lætaminis calor ſeminibus reconditis præſtat auxilium.

Melle Moſcowia prouincia, ferisq; (leporibus tamen exceptis) caret. Animalia noſtris longè minora ſunt, neq; tamen cornibus (vt quidã ſcripſit) carent. Vidi enim ibi boues, vaccas, capras, arietes, cornuta omnia. Iam verò ciuitas Moſcowia, inter alias ciuitates Septentrionales, Orientem verſus multum porrigitur: quod nobis in profectione noſtra: obſeruatu haud difficile fuit. Nam cum Vienna egreſsi, rectã Cracouiam, atque inde centum ferè Ger. miliarium itinere, in Septentrionẽ progreſsi fuiſſemus, itinere

tandem

tandem in Orientem reflexo, Moſcowiã, ſi non in Aſia, tamen in extremis Europæ, quà maximè Aſiam cõtingit, finibus ſitam peruenimus. De qua re infrà in Tanais deſcriptione plura dicã. Vrbs ipſa lignea eſt ſatisq; ampla: quę procul etiam amplior, quàm re ipſa ſit, apparet. nã horti, areæq; in qualibet domo ſpacioſæ, magnam ciuitati acceſsionem faciunt: quam fabrorum, aliorumq; opificum igni vtentium, in fine ciuitatis longo ordine protenſæ ædes, inter quas ſunt prata & agri, etiam magis adaugent. Porrò non procul à ciuitate domunculæ quædam apparent, & trans fluuium villæ, vbi non multis retroactis annis, Baſilius Princeps ſatellitibus ſuis nouam Nali ciuitatem (quod eorum lingua Infunde ſonat) exædificauit, propterea quod cum alijs Ruthenis medonem & ceruiſiam bibere, exceptis paucis diebus in anno, prohibitum ſit, ijs ſolis bibendi poteſtas à Principe ſit permiſſa: atq; eam ob rem, ne cæteri illorum conuictu corrumperẽtur, ab reliquorũ cõſuetudine ſunt ſeiũcti. Haud procul ab vrbe ſunt aliquot Monaſteria, quæ vel ſola procul ſpectantibus vna quædã ciuitas eſſe videtur. Porrò vaſta ciuitatis magnitudo facit, vt nullo certo termino contineatur, nec muro, foſſa, propugnaculíſue commodè ſit munita. Plateæ tamẽ quibuſdam in locis, trabibus per tranſuerſum ductis, obſtruuntur: adhibitisq; cuſtodibus ad primam noctis facem ita obfirmantur, vt nemini noctu aditus poſt ſtatã horam illàc pateat: poſt quam qui deprehenſi fortè

fue-

fuerint à custodibus, aut verberantur, spolianturque, aut in carcerem conijciuntur, nisi fortè noti honestique viri fuerint. Hi enim à custodibus ad sua deduci solent. Atque tales custodiæ quà liber in ciuitatem patet aditus, locari solent. Nam reliquam vrbis partem Mosqua alluit, in quem sub ipsa vrbe, Iausa fluuius illabitur, qui ob altas ripas rarò vadari potest. In hoc molendina complura, in publicum ciuitatis vsum constructa sunt. hisque fluuijs ciuitas nonnihil munita esse videtur: quæ præter paucas lapideas ædes, templa & monasteria, prorsus lignea est. Ædium in ea vrbe numerum vix credibilem referunt. Aiebant enim, sexto ante aduentum nostrum in Moscowiam anno, Principis iussu ædes cõscriptas fuisse, eorumq; numerum 41500. superasse. Ciuitas hæc tam lata ac spaciosa, admodum lutosa est. quamobrẽ in vicis ac plateis, alijsq; celebrioribus locis, põtes passim extructi sunt. Est in ea castrum, ex lateribus coctis con structum, quod ab vna parte Mosqwa, ab altera Neglima flumine alluitur. Neglima autem ex paludibus quibusdam manat, qui ante ciuitatẽ circa superiorem castri partẽ ita obstruitur, vt in stagni formam exeat: indeq; decurrẽs, fossas castri replet, in quibus sunt molendina: tandemq; sub ipso castro, vt dixi, Mosqwæ fluuio iũgitur. Castrum autem tanta magnitudine est, vt præter amplissimas ac magnificè extructas ex lapide Principis ædes, Metropolitanus episcopus, itẽ Principis fratres, Proceres, alijq; quàplurimi, spacio-

ſpacioſas in eo ædes ligneas habeant. Eccleſiæ ad hæc in eo multæ, vt amplitudine ſua ciuitatis propemodum formam referre videatur. Hoc caſtrum roboribus tantum initiò circundabatur: atque ad magni Ducis Ioannis, Danielis filij, temporavſque, paruum ac ignobile erat. Is enim Petri Metropolitæ ſuaſu, primus ſedem Imperij eò tranſtulit. Nam Petrus amore Alexij cuiuſdam, qui ibi ſepultus claruiſſe miraculis dicitur, eò loci ſedem ſibi prius elegerat, eoque mortuo, atque ibidem ſepulto, cum ad eius tumulum miracula pariter fierent, locus ipſe religionis ac ſanctitatis quadã opinione adeò celebris factus eſt, vt poſteri Principes omnes, Ioannis ſucceſſores, ibi Imperij ſui ſedem habendam eſſe duxerint. Nam mortuo Ioanne, eiuſdem nominis filius, ſedem ibi retinuit: ac poſt eum Demetrius, poſt Demetrium Baſilius, is qui ducta Vuitoldi filia, Baſilium Cæcum poſt ſe reliquit. Ex quo Ioannes, eius Principis pater, apud quẽ Oratorem egi (qui primus caſtrum muro cingere cœpit) natus eſt: cui operi triceſimo fermè anno pòſt ſupremam manum eius poſteri impoſuere. Eius caſtri propugnacula baſilicæ, cum Principis palatio, ex latere ab hominibus Italis, quos propoſitis magnis præmijs Princeps ex Italia euocauerat, Italico more extructa ſunt. Multæ autem, vt dixi, in hoc ſunt eccleſiæ, ligneæ fermè omnes: duabus tamen inſigniori-bus, quæ ex lateribus extructæ ſunt, exceptis: quarũ altera diuæ Virgini, altera diuo Michaeli

eſt

est facta. In templo diuæ Virginis sepulta sunt duorum Archiepiscoporum corpora, qui, vt Principes eò suam Imperij sedem transferrent, ibique Metropolim constituerent, autores fuere: eamque maximè ob rem in diuorum numerum sunt relati. In altero templo principes vita defuncti humantur. Construebantur, nobis præsentibus, plura etiam templa ex lapide. Regionis cœlum adeò salubre est, vt ibi vltra Tanais fontes, præsertim in Septentrionem, ac etiam magna ex parte Orientem versus, memoria hominum, nulla vnquam pestis sæuierit. Habent tamen interdum intestinorum & capitis morbum quendam, pesti haud dissimilem, quem ipsi Calorem appellant: eo qui corripiuntur, paucis diebus pereunt. Is morbus in Moscowia nobis existentibus, grassabatur, vnumque ex familiaribus nostris absumpsit. atque cum in tam salubri regione degant, si quando in Nowogardia, Smolentzko, & Plescowia pestis sæuit, quoslibet illinc ad se venientes, regione sua metu contagij excludunt.

Gens Moscowiæ cæteris omnibus astutior & fallacior esse perhibetur, fluxa in primis in contractibus fide: cuius rei ipsi haud ignari, si quando cum externis commercia habent, quo maiorem fidem obtineant, non Moscowitas se, sed aduenas esse simulant.

Longissimus in Moscowia dies in solstitio æstiuali XVII horarum, cum tribus quartalibus, esse dicitur. Certã poli eleuationẽ tũ ex nemin

mine potui cognoscere: quamuis quidā L V I I I graduum se accepisse, incerto tamen autore, diceret. Ipse tandem facto per Astrolabium periculo, vtcūq; solem nono die Iunij in meridie obseruaui L V I I I graduum. Ex qua obseruatione, cōputatione hominū harū rerum peritorū, deprehensum est, altitudinē poli L. graduū esse: longissimum aūt diē, X V I I horarū, & vnius quartalis.

Moscowia loco principali descripta, ad reliquas Magni Ducis Moscowiæ subiectas prouincias progrediar, ordine primùm Orientem versus seruato: dein per Meridiem & Occidentem atque Septentrionem circumeuntes, rectà in Orientem æquinoctialem deueniemus.

Vuolodimeria ciuitas magna primùm occurrit, quæ castrum ligneum sibi cōiunctum habet. Hæc à tempore Vuolodimeri, qui postea Basilius dictus est, vsq; ad Ioannem Danielis filium, Russiæ metropolis fuit. Sūt autem inter Vuolgam & Occam, magna duo flumina, triginta sex à Moscowia in Orientē miliaribus Ger. sita, loco adeò fertili, vt ex vno tritici modio sæpe X X. nonunquā X X X modij proueniāt. Eā Clesma fluuius alluit, cætera syluæ magnæ vastæq; cingūt. Clesma porrò quatuor à Moscowia miliaribus Ger. oritur, multisq; ibi molendinis celebris ac cōmodus est: qui infra Vuolodimeriam, vsq; ad Murom oppidum, in Occæ littore situm, spacio duodecim miliarib. nauigatur, Occæq; fluuio iūgitur. A Vuolodimeria viginti quatuor miliariū rectà in Orientem, in vastis syluis principatus

olim fuit: cuius populi Muromani vocabantur, animaliũ pellibus, melle & piscibus abũdantes.

Nowogardia inferior ciuitas, ampla & lignea cum castro, quod Basilius pręsens monarcha ad Vuolgæ & Occæ fluuiorũ confluxum ex lapide in scopulo exædificauit. Aiunt quadraginta miliaribus Ger. eam à Murom abesse, in Orientẽ. quod si ita est, centum miliarib. Nowogardia à Moscowia distabit. Regio fertilitate, rerumque copia Vuolodimeriam æquat. Atq; hic Christianæ religionis hac quidem parte terminus est. nã licet princeps Moscowiæ vltra Nowogardiã hanc, castrum, cui Sura nomen est, habeat: tamẽ interiectæ gentes, quæ Czeremissæ appellantur, non Christianam, sed Machumeti sectam sequũtur. Porrò ibi & aliæ gentes sunt, Mordwa nomine, Czeremisis permixtæ, quæ cis Vuolgã, ad Suram, bonam regionis partem occupant. Czeremissæ enim vltra Vuolgam in Septentrione degunt: ad quorum differentiã, qui circa Nowogardiã habitant, Czeremissæ superiores, seu montani, non à montibus quidem, qui ibi nulli sunt, sed à collibus potius, quos accolunt, nuncupantur.

Sura fluuius Mosci & Casanensis regis dominiũ diuidit, qui ex Meridie veniens, viginti octo miliarib. infra Nowogardiam, cursu in Orientẽ flexo, Vuolgam influit. in quorum confluxu, ad alterum littus, ijs Basilius princeps castrum erexit, idq; à suo nomine Basilowgorod nominauit: quod postea multorum malorum seminariũ

extitit. Haud procul inde est Moscha fluuius, qui & ipse ex Meridie profluens, Occam supra Murom illabitur, non longè ab oppido Cassimowgorod, quod Moscus Tartaris habitandū concessit. Horum mulieres arte quadam vngues, decoris causa, nigro colore inficiūt, ac aperto capite, passisq; crinibus perpetuò incedunt. A Moscha fluuio Orientem & Meridiem versus, ingentes occurrunt syluæ, quas Mordwa populi, qui proprio idiomate vtuntur, ac Principi Moscowiæ subiecti sunt, inhabitāt. Eos quidam idololatras, alij Mahometanos esse volūt. Hi in pagis passim habitant, agros colunt, victū ex ferina carne & melle habent, pellibus abūdant preciosis: duri in primis homines. nam & Tartaros latrocinantes sæpe fortiter à se propulsarunt, pedites ferè omnes, arcubus oblōgis conspicui, sagittandiq; peritia præstantes.

Rezan prouincia inter Occam & Tanaim fluuiū sita, ciuitatem ligneā non longè à ripa Occæ habet. Erat in ea castrum, quod Iaroslaw vocabatur: cuius nunc, præter vestigia, nihil extat. Haud procul ab ea ciuitate, Occa fluuius insulam facit, quæ Strub dicitur, magnus olim ducatus, cuius Princeps nemini subiectus erat. Columna ex Moscowia inter Orientem & Meridiem, seu (vt alij volunt) in Orientem hyemalē ciuitas occurrit. Dein Rezan, quæ à Moscowia triginta sex miliaribus Ger. distat. Hæc prouincia cæteris omnibus Moscowiæ prouincijs fertilior est: in qua, vt aiunt, singula grana frumenti

menti binas quandoque, plur ésue ſpicas proferunt: quarũ culmi tam denſe accreſcunt, vt nec equi facilè tranſire, nec coturnices inde euolare poſsint. Mellis, piſciũ, auiũ, ferarũq; ibi magna copia, arborumq; fructus lógè Moſcowiæ fructibus nobiliores: gens audacisſima, bellicoſisſimaque.

Ex Moſcowia ad hoc vſq; caſtrũ, vltraq; ſpacio XXIIII ferè miliarium Ger. fluit Tanais, loco qui Donco dicitur: vbi mercatores in Aſoph, Capham, & Conſtantinopolim euntes, naues ſuas onerant quod plerunq; fit in autumno, pluuioſa anni parte. nam Tanais ibi alijs anni temporibus non ita aquis abundat, vt oneratas naues beneferre queat. Dominabatur Rezan quandoque Baſilius magnus dux, qui ſororem Ioannis Baſilij magni ducis Moſcowiæ duxerat, ex eaque Ioannem & Theodorum ſuſcepe rat. Mortuo Baſilio, Ioannes filius ſuccedit: qui ex vxore Knes Theodori Babitz filia, Baſiliũ, Theodorum & Ioannem filios genuit. ex quibus, mortuo patre, maximi natu duo filij, dum quiſque ſibi imperium vendicare nititur, in cam pis Razanẽſibus congreſsi: armis decertarũt: in qua pugna alter occubuit, nec multo pòſt, qui victor fuerat, in eiſdem cãpis moritur, in cuius rei memoriã, ſignum crucis ex robore ibi erectũ eſt. Minimus natu, qui ex tribus fratribus adhuc ſupererat, cognita fratrũ ſuorum morte, adiunctis ſibi Tartaris, principatu, pro quo fratres de certauerant, quemq; mater adhuc poſsidebat,

vi potitur:quibus peractis, cum Duce Moscowiæ agit, vt quemadmodum maiores sui nemini obstricti, cum principatum liberè tenuissent, possedissentq́;, ita se quoque imperare fineret. Dum hæc paciſceretur, ad magnum Principem delatus est, quòd regis Tauricæ, quo cum Principi bellum erat, filiam vxorē expeteret. quàm ob rem cum à Principe vocatus fuisset, metu ad uentū tardat, protrahitq́;. tandē à Simeone Crubin, vno ex consiliarijs suis persuasus, in Moscowiam proficiscitur: vbi Principis iussu captus, liberis custodijs mādatur. Subinde Princeps matre illius eiecta, & in monasterium intrusa, castrū cum principatu occupat: & ne aliqua quandoq; secessio Rezanensium fieret, bonam eorum partem per diuersas distribuit colonias. qua re totius principatus vires labefactatæ corruerunt. Porrò cum anno Domini. 1521. Tartari prope Moscowiam castra posuissent, Ioannes per tumultum è custódia elapsus, in Lithwaniā profugit: vbi etiam tum exulabat.

Tulla oppidum quadraginta ferè miliaribus Ger. à Rezan distat, à Moscowia verò in Meridiem triginta sex: estq́; vltimum oppidum ad cā pestria deserta, in quo Basilius Ioannis castrum ex lapide cōstruxit, quod fluuius eiusdem nominis præterlabitur. Vppa verò alius fluuius, ab ortu castrum alluit: Tullæq́; fluuio iunctus, Occā supra Vvorotinski viginti ferè miliaribus Ger. influit. à cuius ostijs haud ita procul, Odoyow castrum situm est. Porrò oppidum Tulla, etiam

Ba-

Basilij tempore proprium principem habebat.
Tanais fluuius famosissimus, qui Europam ab Asia disterminat, octo fermè à Tulla in Meridiem miliaribus nonnihil in Orientem deflectendo, oritur, non ex Ripheis montibus, vt quidam prodidere: sed ex Iwanowosero, hoc est, Ioannis lacu ingenti, qui in longitudine & latitudine circiter 1500. werst patet: inq; sylua, quā quidam Okonitzkilies, alij Iepiphanowlies appellant, ortum habet. Ex hoc lacu Schat & Tanais, magna duo flumina, emergunt. Schat in Occidētem, Vppa fluuio in se recepto, Occam inter Occidentem & Septentrionem influit. Tanais autem primo cursu rectà in Orientem fluit, atq; inter Casan & Astrachan regna sex vel septem miliaribus Ger. à Vuolga fluuio labitur: dein reflexo in Meridiem cursu paludes facit, quas Mæotidis vocant. Ad eius porrò fontes proxima ciuitas est Tulla, supra ostia verò tribus ferè in littore miliaribus Asoph ciuitas, quę prius Tanas vocabatur. supra hanc quatuor dierum itinere Achas oppidum est, ad eundem fluuium situm, quem Rhuteni Don appellant. Hunc ab optimorum piscium copia singulari, item amœnitate, quod vtraque fluminis ripa diuersis herbis, radicibusq; suauissimis, adhæc arboribus fructiferis plurimis, varijsque in modum horti, quasi industria quadam exculta atque consita sit, satis laudare non possunt. Et quod tanta ferarū, quæ paruo negotio sagittis conficiuntur, ibi sit copia: vt per ea loca iter facientes, ad vitam susten

tandã nulla alia re, igni tantũ ſaleq; excepto, in digeāt. In his partibus nõ miliaria, ſed dierũ itinera obſeruantur. Ego quantũ cõiectura aſſequi potui, à fontibus Tanais ad eius oſtia vſq;, terreſtri itinere rectà eundo, ſunt octuaginta ferè miliaria Ger. A Dõco, quo loco Tanaim primũ nauigabilem eſſe dixi, vix viginti diebus nauigando, peruenitur Aſoph, ciuitatem Turcis tributariã: quæ quinq;, vt aiunt, diætis ab Iſthmo Tauricę, quem alias Præcop vocãt, diſtat. In ea multarum ex diuerſis orbis partibus gentiũ inſigne eſt emporium: quò vt omnibus, cuiuſcunque nationis ſint, liber patet acceſſus, libera etiã vendendi emendiq́ue cuilibet datur copia: ita ciuitate egreſsis omnibus quidlibet impunè facere licet. De aris autem Alexandri & Cæſaris, quas plerique ſcriptores in his locis fuiſſe commemorant, vel earum ruinis, nihil certi ex indigenis, alijsq́ue qui ea loca ſæpiſsimè peragrarunt, cognoſcere potui. Milites quoque, quos Princeps ad Tartarorum excurſiones explorandas, & coercendas, quotannis ibi in præſidijs habere ſolet, ſuper hac re à me interrogati, nihil ſe vnquam tale vel vidiſſe, vel audiuiſſe reſponderunt. Circa oſtia tamen minoris Tanais, quatuor ab Aſoph diætis, iuxta locum Velikiprewos ad S. montes, ſtatuas imagineſq́ue quaſdam marmoreas & lapideas vidiſſe ſe, non negabant. Minor porrò Tanais in Serwerski principatu oritur, vnde Donetz Sewerski vocatur, tribusq; diætis ſupra Aſoph in Tanaim illabitur,

tur. Cæterùm qui ex Moscowia in Asoph terrestri itinere proficiscuntur, hi Tanai, circa Don co vetus & dirutum oppidum, traiecto, à meridie nonnihil in orientem reflectuntur: quo loci, si recta ab Tanais ostijs linea ad eius fontes ducatur, Moscowiam in Asia, non in Europa sitam reperies.

Misceneck palustris locus est, in quo olim castrum erat, cuius etiamnum vestigia extant. Circa hunc locum adhuc quidam in tuguriolis habitant, qui necessitate imminente, in paludes illas, ceu castrum refugiunt. Ex Moscowia in Msceneck, meridiem versus eundo, sexaginta ferè miliaria Ger. sunt: ex Tulla ferè triginta. A Msceneck decem & octo ferè miliaribus ad partem sinistram, Occa fluuius oritur: qui primùm in Orientem, dein in Septentrionem, postremò in Orientem æstiualem (vt ipsi vocant) cursum suum dirigit. atque ita Occa, Msceneck forma circuli propemodum dimidiati claudit: multaque subinde oppida, Vuorotin scilicet, Coluga, Cirpach, Corsir, Columna, Rezan, Casimowgorod, & Murom alluit: tandemque Vvolgam infra Nowogardiam inferiorem ingreditur, syluisq; vtrinque clauditur, quæ meile, aspreolis, hermelis et martibus plurimũ abũdant. Campi omnes quos alluit, fertilissimi sunt: nobilissimus in primis piscium copia fluu us cuius pisces cęteris Moscowię fluminibus præferuntur, maximè qui circa Murom capiũtur. Habet

præterea pisces quosdam peculiares, quos ipsi sua lingua vocant Beluga, miræ magnitudinis, sine spinis, capite & ore amplo, Sterlet, Schewriga, Osseter: postrema tria Sturionum genera: & Bielaribitza, hoc est, album pisciculum nobilissimi saporis. horum maximam partem ex Vuolga eò deuenire putant. Ex Occæ porrò fontibus duos alios fluuios oriri aiunt, Sem & Schosna: quorum Sem, Sewera principatum perfluit: oppidumq; Potiwlo præterlapsus, in Desna fluuium, qui Czernigo oppidum interlabitur, atque infra Chiowiam in Borysthenem fertur, influit: Schosna autem rectà in Tanaim defertur.

Corsira in ripa Occæ fluminis oppidum est, sex miliaribus supra Columnam. Habebat aliquando sui iuris dominum: qui cum ad Principem Basilium, tanquam qui in necem eius conspirasset, delatus fuisset, eamque ob rem sub venationis prætextu à Principe vocatus fuisset, illeque armatus (nam à quodam, ne inermis iret, admonitus fuerat) cum ad Principem in venatione venisset, neq; tum admissus esset, sed cum Michaele Georgij Principis Secretario ad vicinum oppidum Czirpachire, ibique se operiri iussus esset: vbi à Principis Secretario ad bibendum inuitatus, idque (vt solet) pro Principis sui incolumitate, cum in eas insidias quas nullo modo euitare posset, se prolapsum esse sentiret: accersito sacerdote, haustoque poculo moritur, atque ita nephario hoc facinore, Basilius Czirpach oppido, octo miliaribus à Corsira ad Occam flu

nium

uium ſito, vbi etiam loco plano mineræ ferri effodiuntur, potitus eſt.

Coluga oppidum ad Occam fluuium triginta ſex miliaribus à Moſcowia abeſt, quatuordecim à Czirpach. Fiunt ibi affabrè cælata pocula lignea, aliæq; è ligno res ad cultũ domeſticũ pertinentes: quæ inde in Moſcowiam, Lithwaniá, aliasque circumiacentes regiones paſsim deferuntur. Solet ibi Princeps quotãnis præſidia ſua contra incurſiones Tartarorum habere.

Vuorotin principatus eiuſdem nominis, cum ciuitate & caſtro, tribus ſupra Colugam miliaribus, non procul à littore Occæ ſito, nomen habet. Hunc principatum Ioannes Knes Vuorotinski cognomento poſsidebat, vir bellicoſus, ac multarum rerum experientia excellens, quo duce Baſilius princeps præclaras ſæpe ex hoſtibus victorias reportauerat. Sed anno. 1521. quo tempore rex Tauricæ Occa traiecto, magno exercitu Moſcowiam, vt ſuprà dictum eſt, inuaſerat, ad eumque coërcendum & reprimendum Demetrius Knes Bielski, homo iuuenis, cũ exercitu à Principe miſſus fuiſſet, isq; Ioãnis Vuorotinski, aliorumque ſanis conſilijs neglectis, viſo hoſte turpi ſe fugæ mãdaſſet: Principeq; poſt Tartarorum diſceſſum, de fugæ autoribus diligenter inquirente, Andrea Principis fratre (qui reuera eius fugæ autor fuerat) alijsq; abſolutis, Ioannes Vuorotinski non ſolum in ſummam venit Principis indignationem, ſed captus etiam, atque principatu ſuo exutus eſt. Poſtremò di-

missus quidem fuit ex custodia, ea tamen condi tione, ne Moscowia vnquam egrederetur. Hunc nos quoque inter primarios viros Moscowiæ, in aula Principis vidimus.

Sewera magnus principatus est, cuius castrũ Nowogrodek, haud ita diu Sewerensium principum, priusquam hi ab Basilio principatu exuerentur, sedes erat. eò ex Moscowia dextrorsum in Meridiem, per Colugam, Vuorotin, Serensko & Branski, centum quinquaginta miliaribus Ger. peruenitur: cuius latitudo ad Borysthenem vsque protenditur. Vastos desertosq; passim campos habet: circa Branski autem syluam ingentem. Castra oppidaq; in eo sunt complura: inter quæ Starodub, Potiwlo, Czernigow, celebriora sunt. Ager quatenus colitur, fertilis est. Syluæ hermellis, aspreolis & martibus, melleq; plurimum abundant. Gens propter assidua cum Tartaris prælia, valdè bellicosa. Cæterùm Basilius Ioannis, vt alios plerosq;, ita hunc quoque principatum sibi subiecit, hoc modo. Erant duo Basilij ex fratribus nepotes: horum alter cognomẽto Semetzitz, castrum Nowogrodek: alter uerò Staradub ciuitatem tenebat. Potiwlo autem Demetrius quidam Princeps possidebat. Porrò Basilium Semetzitz, cũ strenuus in armis, eamq; ob rem Tartaris terrori esset, tanta regnandi libido inuaserat, vt principatum solus expeteret. neque quieuit, donec Basilium Staradubski afflictissimum redderet: eoq; depulso, prouinciam suam occuparet, quo eie-

eiecto, Demetrium alia via aggressus est: quē apud Principem detulit, tanquam qui animum deficiendi à Principe haberet. Qua re Princeps commotus, Basilio mādat, uti Demetrium, quacunq; arte captum, ad se Moscowiam mitteret. Huius itaq; fraude Demetrius in venatione circumuentus fuit. Præmiserat enim Basilius equites quosdam ad castri sui portas, qui eum fuga euadere conantem exciperent, à quibus tum captus, in Moscowiam deductus, atq; in vincula coniectus fuit. Hanc iniuriam filius, quem vnicū habebat, Demetrius, adeò molestè tulit, vt ad Tartaros confestim confugeret. Vtq; patri illatam iniuriam celerius grauiusque vlcisceretur, Christiana fide abnegata, in Machumeti ritum circumciditur. Interim dum apud Tartaros ageret, accidit, vt puellam quandam venustissimā deperiret: qua cum aliàs potiri non posset, inuitis eam parentibus clàm abduxit. Eam rem serui, qui cum eo circuncisi fuerāt, puellæ propinquis clàm indicarunt: à quibus quadam nocte subitò oppressus, cum puella sagittis conficitur. Basilius Princeps audita filij ipsius Demetrij fuga ad Tartaros, senem arctioribus vinculis constringi iubet. qui nō multo pòst morte filij apud Tartaros cognita, carcere mœroreque confectus, eodē anno qui à nato Christo M D X I X erat, obijt. Aq; hæc omnia Basilio Semetzitz autore facta sunt: cuius impulsu antea quoque Princeps & Corsiræ dominum, & germanum suum fratrem, captos in carcere occidit. Cæterū
quem-

quemadmodum ſæpe fieri ſolet, vt qui alijs inſidias ſtruunt, in eaſdem tandem ipſi incidant: ita & huic Semetzitz contigit. Nam ipſe quoq; apud Principem defectionis crimine inſimulatus eſt. Eam ob rem cum Moſcowiam vocatus fuiſſet, illeq;, niſi publicæ fidei literæ Principis & Metropolitæ iuramento confirmatæ, ſibi prius mitterentur, eò ſe venturum pernegaret: miſsis acceptisq; ex ſententia literis, X V I I I I Aprilis, 1523 anni Moſcowiã cum veniſſet, honorificè muneribus etiam oblatis à Principe exceptus fuit: ſed paucos poſt dies captus, in carcerẽ conijcitur, vbi & tunc detinebatur. Cauſam captiuitatis ſuę hãc fuiſſe aiunt, quòd literas ad regẽ Poloniæ, quibus ſe ad eum deficere velle ſcripſerat, præfecto Chiowienſi miſiſſet: qui reſignatis literis, cum iniquum eius erga principem ſuũ animũ cognouiſſet, continuò eas Principi Moſcowiæ miſit. Alij verò rationem magis veriſimilem afferunt. Solus enim Semetzitz in toto Moſci Imperio ſupererat, qui caſtra & principatus poſsidebat: quibus, vt facilius hunc eijceret, tutiusq; imperaret, perfidiæ crimen, quo ille è medio tolleretur, in illum excogitatũ eſt. Ad quod alludẽs morio quidam, quo tempore Semetzitz Moſcowiam ingrediebatur, ſcopas & palam circumferebat. qui cum interrogaretur, quid ſibi hoc apparatu vellet? Imperium principis nondum prorſus purgatum eſſe, reſpondit: nunc verò commodum tempus verrẽdi adeſſe, quo feces omnes eijciendę forent. Hanc prouinciam Ioannes

nes Basilij, Alexandri magni Ducis Lithwaniæ exercitu ad Vuedrosch fluuium profligato, primus imperio suo adiecit. Porrò Sewerenses principes genus suũ à Demetrio magno Duce Moscowiæ ducunt. Erant Demetrio filij tres, Basilius, Andreas, & Georgius. Ex his Basilius natu maximus, iuxta patrias leges, patri in regno successit. Ex alijs duobus, Andrea videlicet & Georgio, Sewerenses principes generis sui originem traxerunt.

Czernigow triginta miliaribus à Chiowia, totidẽ verò à Potiwlo abest. Potiwlo verò distat à Moscowia cẽtum quadraginta miliaribus Ger. à Chiowia sexaginta, à Branski trigintaocto. Hæc vltra syluam magnam, quæ vigintiquatuor miliaribus in latitudinem protenditur, sita est.

Nowogrodeck decem octo miliaribus distat à Potiwlo, à Staradub quatuordecim: Staradub à Potwlo triginta duobus miliaribus.

Eũtibus ex Potiwlo in Tauricam, per solitudinem fluuij Sna, Samara, & Ariel occurrunt: ex quibus posteriores duo latiores, profundioresq; sunt: in quibus traijciendis dum viatores diutius nonnũquam detinentur, à Tartaris sæpe circũueniuntur, capiũturq;. post hos Koinskawoda & Moloscha fluuij occurrũt, quos nouo quodam traiectionis genere superant: resectas arbusculas in fasces colligant, quibus se suaq; imponũt, atq; ita remigantes secundo fluuio in alterũ littus deferuntur. Alij huiusmodi fasces equorũ caudis alligant, qui flagris impulsi, natantes in vlte-

vlterius littus, homines secum trahunt, transferuntque.

Vgra fluuius profundus & lutosus, non lōgè à Drogobusch in sylua quadam oritur, interque Colugam & Vuorotin in Occam exoneratur. Is fluuius olim Litwaniā à Moscowia diuidebat.

Demetriowitz oppidum & castrum inter Meridiem & Occidētem, decem & octo miliaribus abest à Vuiesma, à Vuorotim circiter viginti.

Smolentzko ciuitas Episcopalis, ad Borysthenem fluuiū sita, castrum in vlteriore fluminis littore Orientem versus habet, roboribus constructum, quod plurimas domos in ciuitatis formā complectitur. Hoc quà in collem porrigitur (nā parte alia Borysthene alluitur) fossis, ad hæc stipitibus acutis, quibus hostium incursus arcetur, munitū: Basilius Ioānis sæpius grauissimè oppugnauit nunquā tamen illud vi capere potuit. At postremò militum, præfecti que cuiusdam Bohemi, de quo suprà in historia Michaelis Linski dictum, proditione eo potitus est. Ciuitas in valle sita, colles circumquaque fertiles habet, syluisque vastissimis cingitur, ex quib. pellium diuersarum magnus prouentus. Templū in castro diuæ Virgini sacrum, alia verò ædificia lignea: in ciuitatis suburbio Monasteriorum è lapidibus constructorum ruinæ complures videntur. Ex Moscowia porrò ad Smolentzkum, inter Meridiem & Occidentem euntibus, decem & octo miliarium itinere, Mosaisko primùm occurrit: inde viginti sex, Vuiesma: pòst decem & octo,

octo, Drogobusch: atque inde totidem, in Smolentzko peruenimus, totumque hoc iter octuaginta miliaribus Ger. constat: quamuis Lithwani & Moscowitæ centum computent. Ego tamen ter loca illa peragraui, nec plura obseruaui. Hunc principatum Basilio imperante, Vuiltoldus magnus Dux Lithwaniæ Moscis anno 1413 ademerat. Eundem Basilius Ioannis anno 1514, die X X X Iulij, Sigismundo regi Poloniæ eripuit.

Drogobusch & Vuiesma, castra & oppida lignea sunt, ad Borysthenem sita, quę olim sub dominio Principum Lithwaniæ erant. Est sub oppido Vuiesma eiusdem nominis fluuius, qui haud procul inde, duobus videlicet werst, in Borysthenem fertur: solentq; oneratæ mercibus naues inde Borysthenem deuehi, atq; pòst vicissim aduerso Borysthene Vuiesmam vsq; portari.

Mosaisko quoq; castrum & oppidum ligneum, circa quod magna diuersicolorum copia leporum est: soletq; Princeps quotannis venationes suas ibi habere, atq; nonnunquam diuersorum Principum Oratores audire: sicuti nobis in Moscowia existentibus, Lithwanos Oratores audiuit: nosq; eò pariter ex Moscowia accersitos, vbi mandatis Principum nostrorum confectis dimissi fuimus. Porrò imperium principum Moscowiæ, tempore Vuitoldi, quinque aut sex miliaribus vltra Mosaisko protendebatur.

Biela principatus, cum castro & ciuitate eiusdē nominis, ad fluuium Opscha, in vastis syluis sexa-

ſexaginta miliaribus Ger. magis in Occidentem à Moſcowia diſtat: à Smolentzko triginta ſex, à Toropetz triginta. Huius olim Principes ex Gidemino oriundi erant: ſed Caſimiro rege Poloniæ imperante, Iagellonis filij hunc principatũ obtinebant. quo tempore, Baſilius princeps Bielæ, qui aliàs Bielski appellatur, ad Ioannem patrem Baſilij defecit, ſe ſuaque illi ſubdidit, vxoreque ſua in eo motu in Lithwania relicta, aliã, vt ſuprà dictum eſt, in Moſcowia duxit: ex qua tres ſuſcepit filios, quos nos apud Principem vidimus, è quorum numero Demetrius propter patris ſui authoritatem in magno precio honoreque habebatur. Porrò hi tres fratres, quamuis ex Bielski paterna hæreditate viuebant, eiusq; annuis redditib. alebantur, eò tamen ire nõ audebãt. nam Moſcowiæ princeps, Bielski principatum illis ademit, titulumq; ſibi vſurpabat.

Rſowa Demetrij ciuitas: cum caſtro, rectà in Occidentem viginti tribus miliaribus abeſt à Moſcowia: caſtrum, à quo Princeps titulum ſibi vſurpat, ad fluuium Vuolga ſitum eſt, habetque latiſsimam ditionem. Eſt & alia Rſowa centũ quadraginta miliaribus à Moſcowia, à Vuelikiluki viginti, totidem à Pleſcowia, quæ deſerta appellatur. Vltra Rſowam Demetrij, per certa miliaria progrediendo in Occidentem, eſt ſylua Vuolkonzki dicta, ex qua quatuor fluuij oriuntur. In ea ſylua eſt palus, quæ Fronow vocatur: ex qua fluuius non ita magnus duobus ferè miliaribus in lacum quẽdam Vuolgo influit: vnde

rurſus

rurſus aquarum multitudine adauctus emergit, Vuolgaque ſumpto à lacu nomine vocatur: qui multis paludibus emenſis, multis etiam fluminibus in ſe receptis, viginti quinque, vel (vt alij volunt) ſeptuaginta oſtijs in mare Caſpium, à Ruthenis Chwalinsko morie appellatum, & non in Pontum, vt quidam ſcripſit, exoneratur. Porrò Vuolga à Tartaris Edel, à Ptolomæo Rha vocatur: tantaque inter hunc & Tanaim in eam peſtribus eſt vicinitas, vt ſeptem duntaxat milia ribus diſtare affirment. Quas autem ciuitates & oppida prætei labatur, ſuo loco referemus. In ea dem ſylua decem ferè à palude Fronowo miliaribus eſt Dnyepersko pagus: circa quem oritur Boryſthenes, qui ab incolis Dnieper vocatur, quem nunc Boryſthenem dicimus. Haud procul ab eo loco eſt monaſterium ſanctæ Triuitatis, vbi oritur alius fluuius priore maior, Niepretz per diminutionem dictus. Ambo autem hi fluuij inter fontes Boryſthenis & paludem Fronowo confluunt, quo loco Moſcowitarum & Chloppienſium merces nauibus impoſitæ, in Lithwaniam deferuntur: ſolentque mercatores ibi in monaſterium ceu diuerſorium diuertere. Porrò quòd Rha & Boryſthenes non ex iiſdem fontibus, iuxta quorundam opinionem, oriantur, cùm ex alijs, tum ex complurium mercatorum certa relatione, qui in illis partibus rem fecerunt, compertum habeo. Boryſthenis autem curſus hic eſt, vt primùm Vuieſman Meridiem verſus alluat: mox reflexo in Orientem curſu,

oppida Drogobusch, Smolenczko, Orscham, & Mogilef prælerlabatur: indeq; rursus in meridiem tendens, Chiowiam, Circassos & Otzakow contingit. vbi deinceps in pontem exoneratur, videtur eo loco mare formam lacus habere: & Otzakow quasi in angulo est ad ostia Borysthenis. Nos enim ex Orschain Smolenczko venimus, ubi impedimenta nostra nauibus vsq; Vuiesmam deduximus: & tantum inundabat, vt Monachus Comitem à Nugaroli, & me scapha piscatoria per syluas longè deuexerit: equi verò narando pluries superarunt itinera.

Dwina lacus à fontibus Borysthenis decem ferè miliaribus, & totidem à palude Fronowo distat. Ex eo fluuius eiusdem nominis versus Occidentem, qui à Vuilna viginti miliar. abest, ac dein in Septētrionem decurrit, & prope Rigam metropolim Luwoniæ mare Germanicū (quod Rutheni Vuareczkoie morie vocant) illabitur: alluit Vuitepsko, Polotzko, Dunenburg: & nō perfluit Plescowiam, vt quidam scripsit. Liwonienses hunc fluuium ex bona parte nauigabilem, Duna appellant.

Lowat quartus fluuius, cæteris tribus minimè comparandus, oritur inter lacum Dwina, & paludem Fronowo, aut ex ipsa palude. non potui equidem eius fontes, etsi haud procul à Borysthenis fontibus distāt, prorsus explorare. Est autem ille fluuius, vt eorum Annales habent, in quem S. Andreas apostolus ex Borysthene per siccum nauiculam traduxit, & qui einensis quadraginta

draginta ferè miliaribus, Vuelikiluki alluit, inq; Ilmen lacum influit.

Vuolock ciuitas & castrum in Occidentem æquinoctialem viginti quatuor miliaribus distat à Moscowia, à Motaisko duodecim ferè, à Twer viginti. Huius loci titulũ Princeps sibi vsurpat, soletque quotannis ibi animum, falconibus lepores insectando, relaxare.

Vuelikiluki castrum & ciuitas in Occidentẽ à Moscowia centum quadraginta miliaribus, à Nowogardia magna sexaginta ferè, à Poloczko autem triginta sex miliaribus distat. hac etiam itur ex Moscowia in Lithwaniam.

Toropecz est castrum, cum ciuitate, inter Vuelikiluki & Smolenczko, ad confinia Lithwaniæ, distat à Luki decem & octo ferè miliaribus.

Twer, siue Otwer, amplissima olim ditio, vna ex magnis Russiæ principatibus ad Vuolgam fluuium sita, triginta sex miliaribus Occidentẽ æstiualem versus, distat à Moscowia: habetque ciuitatem magnam, quam Vuolga interfluit, in altera autem ripa, qua Twer Moscowiam spectat, castrum habet, ex cuius opposito Twertza fluuius Vuolgã influit: quò equidẽ in Otwer nauigio perueni, & altero die Rha fluu. nauigaui. Porrò ciuitas hæc Episcopalis sedes erat, viuẽte Ioanne Basilij patre, quo tempore Twerensem Principatũ magnus Dux Boris moderabatur. Cuius postea filiã Mariam princeps Moscowiæ Ioannes Basilij vxorẽ duxerat: ex eaque Ioannẽ primogenitũ, vt suprà dictũ, susceperat Boris au

tem mortuo, Michael filius succeſsit: qui poſteá à ſororio ſuo magno Duce Moſcowiæ principatu depulſus, exul in Lithwania moritur.

Terlack oppidum decem mil. à Twer: eius dimidia pars ſub Nowogardiæ, altera Twerenſi dominio erat, duoque ibi Locum tenentes imperabant. Oriuntur ibi quoq;, vt ſuprà dixi, duo fluuij, Twertza & Sna: hic Nowogardiam in Occidentem, ille in Orientem decurrit.

Nowogardia magna, ampliſsimus totius Ruſſiæ principatus eſt, patrio ſermone Nowigorod quaſi Noua ciuitas ſeu Nouũ caſtrũ dicitur. Quicquid enim muro cinctũ, roboribus munitũ, aut alioqui ſeptum eſt, Gorod appellãt. Eſt autẽ ampla ciuitas, quam Vuolchow fluuius nauigabilis interfluit, qui ex Ilmen lacu vix duobus werſt ſupra ciuitatem emergens in lacum Neoa, quem nunc Ladoga, ab oppido quod ei adiacet, appellant, illabitur. Nowogardia porrò in Occidentem æſtiualem, à Moſcowia centum viginti miliaribus abeſt. quanquam ſunt qui centum duntaxat computant: à Pleſcowia triginta ſex, à Vuelikiluki quadraginta, ab Iwanowogorod totidem. Cæterùm ciuitas hæc olim dum floreret, ſuique iuris eſſet, latiſsimam ditionem in quinque partes diſtributam habebat: quorum quælibet pars non ſolum de publicis ac priuatis rebus cognoſcendis, ad ordinarium ac competentem ſuæ partis magiſtratum referebat, verùm in ſua duntaxat ciuitatis regione contrahere res quaſcunque, ac commodè cum alijs ciuibus ſuis conſi-

cere poterat: nec licebat cuiquam, ad aliquem alium eiusdem ciuitatis magistratum, quacunque in re prouocare. Eoque tempore totius Russiæ maximum ibi erat emporium. ingens enim mercatorum turba vndique ex Litwania, Polonia, Swetia, Dania, ipsaque Germania eò confluebat, ciuesque ex tam frequenti multarum gentium concursu, opes suas copiasq; augebat. Quin & nostra tempestate licet Germanis suos ibi habere quæstores, seu rationarios. Imperiū eius magna ex parte in Orientem & Septentrionem extenditur. Liwoniam, Einlandiam, atque Nordwegiam ferè contingebat. Eius loci mercatores, cum vno eodemque vehiculo Augusta Vindelicorum profectus eò peruenissem, me impense rogarunt, vt vehiculum quo tam longum iter emensus fuissem, in æde ipsorum sacra perpetuæ memoriæ ergò relinquerē. Habuit etiam Nowogardia principatus ad Orientem, Dwinam & Vuolocgdā: ad Meridiem verò dimidiā partē Tersack oppidi, non longe à Tweria. Et quamuis hæ prouinciæ, quòd fluuijs & paludibus oppleantur, steriles sint, commodeque habitari non possint: nihilominus ex ferarum pellibus, melle, cera, & piscium copia magnum quæstum faciunt. Principes porrò, qui ipsorum Reipub. præessent, suo arbitrio ac voluntate constituebant, imperiumque augebant, vicinas gentes quauis sibi ratione deuinciendo, ac stipendio tanquam autoramento quodam proposito in sui defensionem obstringentes. Ex eiusmodi

gentium, quarum opera Nowogardenses in conseruanda Republica sua vtebantur, societate factum est, vt Mosci suos se ibi Præsides habere gloriarentur, Lithwaniq; vicissim eos sibi tributarios assererent. Hunc principatum dum Archiepiscopus ipse consilio ac autoritate sua administraret, Ioannes Basilij Moscowiæ Dux inuale rat, septem perpetuos annos graui eos bello premens. Tandem mense Nouembri, anno Domini 1477. ad fluuium Scholona conflictu Nowogardenses superans, certis quibusdam conditionibus ad deditionem eos compulit, præfectumque suo nomine vrbi imposuit. Cum autem absolutum in hosce imperium nondum se habere putaret, neq; sine armis id se assequi posse cerneret, sub religionis prætextu, ac si à Ruthenico ritu deficere volentes, in fide contineret, Nowogardiam venit, eamq; hac simulatione occupauit, inq; seruitutem redegit: Archiepiscopum, ciues, mercatores, externos, omnibus bonis spoliauit: trecentosq; currus inde auro, argento, gemmisq; onustos, vt quidam scripsere, Moscowiã abduxit. Equidem Moscowiæ diligéter de hac re percontabar, accepiq; longè plures currus prędа onustos inde abductos fuisse. Neque mirum. Nam capta ciuitate Archiepiscopũ, ditiores & potẽtiores omnes, secum Moscowiam abduxerat, inq; horum possessiones, subditos suos quasi nouas colonias remiserat. Ex illorum itaq; possessionibus, præter cõmunes redditus, maximũ quotannis vectigal in Fiscum percipit. De Archi-

epis-

episcopatus quoq; prouentibus, cuidam Episco po tũ à se constituto, paruã dũtaxat reddituũ portionẽ cõcesserat: quo mortuo, sedes Episcopalis diu vacabat. Tandem ad maximã ciuiũ ac subditorũ petitionẽ, ne perpetuò Episcopo carerent, rursus quendã, nobis tũ præsentibus, instituerat.

Nowogardenses olim idolũ quoddã, nomine Perun, eò loci quo nunc est monasteriũ, quod ab eodẽ idolo Perunzki appellatur, collocatum, in primis colebãt, venerabanturq;. Dein baptismate assũmpto, id loco motũ, cum in flumen Vuolchow deiecissent, aduerso dicitur fluuio natasse: & circa pontem auditam fuisse vocem, Hæc vobis Nowogardenses in mei memoriam. simulq; cũ dicto, fustem quandã mox in pontẽ proiectũ fuisse. Solet etiamnum contingere, vt certis anni diebus hæc vox Perun audiatur: qua audita, subitò eius loci ciues concurrũt, seq; fustibus mutuò cædũt. tantusq; inde tumultus quoq; oboritur, vt vix magno Præfecti labore sedari possit. Accidit præterea, vt Annales eorum referunt, dum Nowogardenses Corsun Grecię ciuitatẽ ad septem perpetuos ãnos graui obsidione premerẽt, interim vxores eorum morę pertęsæ, tum etiam de salute ac aduentu maritorũ dubitantes, seruis nuberẽt. Expugnata tandem ciuitate, quum victores mariti ex bello reuersi, ęreas portas superatæ, vrbis, ac magnam quandam campanam, quam ipsi in cathedrali eorum Ecclesia vidimus, secũ attulissent: seruiq; dominos quorũ vxores duxerãt, vi repellere conarẽtur: dñi i dignitate rei

commoti, depositis, cuiusdam consilio, armis, lora & fustes tanquam in mancipia arriperent: quibus serui territi, inque fugam conuersi, loco quodam qui etiamnum Chloppigrod, hoc est Seruorum castrum dicitur, se reciperēt, defenderentque. Verùm victi, meritis à dominis supplicijs affecti fuere. Habet Nowogardia in solstitio æstiuali longissimum diem XVIII horarum, & vltrà. Regio multo frigidior est ipsa Moscowia. Gentem quoque humanissimam ac honestam habebat: sed quæ nunc procul dubio peste Moscowitica, quam eò commeantes Mosci secum inuexerunt, corruptissima est.

Ilmen lacus, qui in antiquis Ruthenorum scriptis Ilmer vocatur, & quem alij Limidis lacum appellant, est supra Nowogardiam duobus werst: in longitudinem XII, in latitudinem verò VIII miliaribus Germanicis patet: duosq́; præter alios, celebriores fluuios excipit, Louat & Scholona. Is ex quodā lacu emergit. vnum verò emittit Vuolchow, qui Nowogardiam interlabitur: emensisque triginta sex miliaribus, Ladoga lacum ingreditur. Is in latitudinem sexaginta, longitudinem centum ferè miliaribus, insulis tamen quibusdam interiectis, patet: effunditque magnum fluuium Neoa, qui Occidentem versus in Germanicum mare sex ferè mil. decurrit. ad cuius ostia, sub dominio Mosci, in medio flumine situm est castrum Oreschak, quod Germani Nutemburg appellant.

Russ, olim antiqua Russia dicta, antiquū oppidulum

dulũ eſt,ſub ditione Nowogardiæ,à qua duodecim,ab Ilmen verò lacu tredecim miliaribus diſtat. Habet falſum fluuium,quem ampla foſſa in modum lacus ciues coercent,indeq́; aquam per canales pro ſe quiſq; in ædes ſuas deriuant ſalq́; coquunt.

Iwanowgorod caſtrum Ioannes Baſilij, à quo etiam nomen accepit, ad ripam Nerwæ fluuij,lapide exædificauit. Eſt ibi quoq; ex aduerſo in altera ripa Liwonienſium caſtrum, quod ab eodem fluuio Nerwa appellatur. Hæc duo caſtra Nerwa fluuius interlabitur, dominiũq́; Nowogardenſium ab Liwonienſi diuidit. Porrò Nerwa fluuius nauigabilis,ex eo lacu quem Rutheni Czutzko,ſeu Czudin,Latini Bicis,ſeu Pelas,Germani verò Peijſues appellant, emergit: duobuſq́ue in ſe receptis fluuijs, Pleſcowia & Vueſikareca,qui venit ex Meridie,Opotzka oppidũ Pleſcowia à dexteris relicta,præterfluit. Facilis autem ex Pleſcowia in mare Baltheum eſſet nauigatio, niſi ſcopuli quidam, non longè ab Iwanowgorod & Nerwa, impedimento eſſent.

Pleſcowia ciuitas ad lacum ſita eſt,ex quo eiuſdem nominis fluuius emergit,ac per mediam ciuitatem decurrit ſex mil. in lacum, quem Rutheni Czutzko vocant,exoneratur. Sola autem Pleſcowia,in toto Moſci dominio, muro cingitur:eſtque in quatuor partes diuiſa,quarum ſingulæ ſuis mœnibus cõtinentur. Quę res quibuſdã occaſionẽ erroris præbuit,vt eam quadruplici

 muro

muro cinctam esse diceret. Huius ciuitatis ditio seu principatus, gentiliter Pskow, seu Obskow vocatur. Olim amplissima, suique iuris erat: sed eam tandē Ioānes Basilii anno Dom. M D I X. quorundam sacerdotum proditione occupauit, atque in seruitutē redegit, item campanā ad cuius pulsum Senatus ad rempublicam constituēdam cogebatur, abstulit: ipsisque per colonias aliò deductis, introductisq; in eorum locū Moscis, libertatem eorum prorsus imminuit. Vnde factum, vt pro cultioribus, atque adeò humanioribus. Plescowiensiū moribus, corruptiores in omnibus ferè rebus Moscowiensiū mores sint introducti. Tanta enim in contractibus Plescowiensium erat integritas, candor, & simplicitas, vt omni verbositate in fraudem emptoris omissa, vno tantum verbo res ipsas indicarent. Plescowienses autem, vt etiam hoc obiter adijciā, in hunc vsque diem cæsarie non Ruthenorum, sed Polonorum more, bifurcata vtuntur. Distat autem Plescowia in Occidentem triginta sex miliaribus à Nowogardia, ab Iwanowgorod quadraginta, totidem à Vuelikiluki. Per hanc quoque ciuitatem ex Moscowia & Nowogardia itur Rigam, Liwoniæ metropolim, quæ sexaginta miliaribus à Plescowia distat.

Vuotzka regio inter Occidentem & Septentrionem sita, viginti sex, aut ad summum triginta miliaribus abest à Nowogardia, inque sinistra castrum Iwanowogorod relinquit. In hac regione hoc prodigij loco refertur: animalia, cuiuscū-

que generis in eã inducta fuerint, colorem suum in albedinẽ mutare. Locus hic postulare videtur vtrationem locorum & fluuiorum circa mare, vsq; ad fines Swetiæ perstringã. Nerwa fluuius quemadmodum suprà dixi, Liwoniam à Mosci ditione diuidit: à quo si ab Iwanowogorod secundũ littus maris, Septentrionẽ versus progrediare, Plussa fluuius occurrit, ad cuius ostia Iáma castrũ situ est. Duodecim mil. ab Iwanowgorod, à Iamma totidem, spacio quatuor miliarium, occurrit castrum & fluuius eiusdẽ nominis Coporoia: inde ad fluuiũ Neoa, & castrũ Oreschack, sex miliaria numerantur: ab Oreschak verò ad fluuium Corela, vnde ciuitas nomen accepit, sunt septem miliaria. Atque inde tandem itinere duodecim miliarium peruenitur ad fluuium Polna, qui dominium Mosci à Finlandia, quam Rutheni Chainska Semla vocant, quæ sub ditione Regum Swetiæ est, diuidit.

Est & alia Corela præter iam nominatam, prouincia, quæ suum territorium atque idioma habet, sexaginta ferè & amplius miliarib. à Nowogardia in Septentrionem sita. Ea quamuis à finitimis quibusdam gentibus tributum exigit, nihilominus & ipsa regi Swetiæ itẽ, & Mosco, ratione dominij Nowogardẽsis, tributaria est.

Solowki insula in Septentrionem, inter Dwinam & Corelam prouinciam, à continenti octo miliaribus in mari sita est: quæ quantũ à Mosco wia distet, propter crebras paludes, syluas, & vastas solitudines, certa interualli ratio nõ habetur.

Quam-

Quamuis ſint qui eam 300. miliaribus à Moſcowia, à Bieloieſero autem 200. abeſſe dicant. Sal in ea inſula copioſus decoquitur. Eſtque ibi monaſterium in quod mulierem aut virginem ingredi, grande piaculum eſt. Eſt etiam ibi piſcatio copioſa piſcium, quos indigenæ Selgi vocãt, quos nos haleces eſſe putamus. Aiunt hic Solẽ æſtiuali ſolſtitio perpetuò, duabus tantum horis exceptis, ſplendere.

Dimitriow ciuitas cum caſtro, à Moſcowia, ab Occidente in Septentrionem parum deflectẽdo, duodecim miliaribus diſtat. Hanc Georgius magni Ducis frater, tũc poſsidebat. Eam Iachroma fluuius, qui Seſt fluuium influit, præterlabitur. Porrò Seſt Dubnam, qui in Vuolgá exonera tur, excipit. Vnde tanta fluuiorum cõmoditate, magnæ ibi mercatorum opes, qui merces ex Caſpio mari per Vuolgam, labore non ita magno, in diuerſas partes, atque adeò Moſcowiam vſque inducunt.

Bieloieſero ciuitas cum caſtro, ad lacum eiuſdem nominis ſita eſt. Sonat autem Ruthenis Bieloieſero, albus lacus. Porrò ciuitas non eſt in ipſo lacu ſita, vt quidã retulerũt: paludibus tamẽ ita vndequaque cingitur, vt inexpugnabilis eſſe videatur. Quare ducti Principes Moſcouię, theſauros ibi ſuos recõdere ſolẽt. Abeſt autẽ Bieloieſero in Septentrionem centum miliarib. à Moſcowia, totidemq; à Nowogardia magna. Duæ verò viæ ſunt, per quas ex Moſcowia, itur Bieloieſero: altera propinquior per Vglitz, hyemali tẽ

pore

pore, æstate per Iaroslaw altera. Vtraque autem via, propter crebras paludes, & sylvas fluuijs ob sitas, haud cõmodè, nisi stratis pontibus, concre tis glacie, conficitur, quo fit, vt ibi locorum diffi cultate miliaria sint breuiora. Accedit ad hanc iti neris difficultatẽ, vt propter crebras paludes, syl uas, ac vndiq; concurrentes fluuios, loca inculta sint, nullisq; ciuitatibus frequentata. Lacus ipse duodecim miliaribus in longitudinem, totideq; in latitudinem patet: in quem trecenti, vt fertur & sexaginta fluuij exonerantur. Vnus autem Schocksnatantum ex eo emergit, qui quindecim miliarib. supra Iaroslaw, & quatuor infra Molo gã oppida, Vuolgã influit. Pisces qui ex Vuolga in hunc fluuium ac lacum perueniunt, meliores fiunt: imò tanto nobiliores, quanto diutius in eo fuerint, redduntur. In quibus agnoscendis ea est piscatorum peritia, vt pisces in Vuolgam teuet- sos, captosq;, quanto tẽpore in eo fuerint, agno- scant. Huius loci indigenę proprium habẽt idio- ma: quamuis nunc fermè omnes Ruthenicè lo- quantur. Longissimũ hi diem in Solstitio æsti- uali dicuntur habere, decem & nouem horarũ. Retulit nobis quidam haud patui nominis vir, se primo vere, cum arbores iam frondescerent, cele ri cursu ex Moscowia Bieloieserum cõtendisse: superatoque Vuolga fluuio, reliquum itineris, quòd omnia ibi niuibus glacieq; oppleta essent, vehiculis confecisse. Et quanquam longior ibi hyems sit, fruges tamen eo, quo in Moscowia, tẽpore & maturescunt, & colligũtur. A lacu Bie

loiesero,

loiefero, intra teli iactum, est alius lacus sulphur proferens: quod fluuius quidam ex eo manãs, ceu spumas supernatantes, affatim secum defert. Inscitia tamen populi, eius ibi nullus vsus est.

Vglitz ciuitas cum castro, ad littus Vuolgæ sita est: distatq; à Moscowia viginti quatuor, à Iaroslaw 30. à Twer quadraginta miliaribus. Ceterùm hęc prædicta castra sunt in meridionali Vuolgæ ripa ciuitas verò ex vtraque parte.

Chloppigrod locus, in quem Nowogardensium seruos confugisse suprà dixi, duobus miliaribus distat ab Vglitz. Haud procul inde castrum nunc demolitum conspicitur, ad fluuium Mologa, qui ex Nowogardiæ magnæ ditione octuaginta miliaribus fluens, Vuolgã ingreditur: in cuius ostijs est eiusdem nominis ciuitas & castrũ, à quo duobus miliaribus in eiusdẽ fluminis ripa Chloppigrod ecclesia tantum sita est. Eo loci nundinæ in toto Mosci dominio, quarum etiam aliàs memini, sunt frequentissimæ. eò etenim, præter Swetenses, Liwonienses, atque Moscowitas, Tartari, alięq; quã plurime gẽtes, ex Orientalibus Septentrionalibusque partibus confluunt, quæ rerum tantum permutatione vtuntur. Rarus enim, ac fermè nullus apud has gentes est auri, argentiue vsus. Vestes factas, acus, cultellos, coclearia, secures, aliaque eiusmodi, vt plurimum pellibus permutant.

Pereaslaw ciuitas & castrum, à Septentrione aliquantum vergens in Orientem, vigintiquatuor miliaribus abest à Moscowia: sita autem est

ad

ad lacum, in quo, vt in insula Solowki, Selgi pisciculi, quorum supra memini, capiuntur. Ager satis fertilis est, & copiosus, in quo perceptis frugibus, Princeps venatione tempus fallere solet. Est in eodem agro lacus, ex quo sal decoquitur. Per hanc ciuitatem proficiscuntur, quibus Nowogardiam inferiorem, Castroma, Iaroslaw & Vglitz eundum est. In his partibus vera itinerũ ratio propter crebras paludes & syluas haberi non potest. Est etiam ibi Nerel fluuius, ex lacu quodã profluẽs, qui supra Vglitz Vuolgã influit.

Rostow ciuitas & castrum, Archiepiscopalis sedes, cum Bieloiesero & Murom, inter præcipuos & antiquiores Rusiæ principatus, post Nowogardiam magnam habetur. Eò ex Moscowia, rectà per Pereaslaw itur, à qua decem miliaribus distat. Sita est ad lacum, ex quo Cotoroa fluuius, qui Iaroslaw prꝑterlabitur, emergit, Vuolgamque influit. Soli natura fertilis est, piscibus in primis ac sale abundans. Regio hæc olim secundo genitis magnorum Ducum Rusiæ propria erat, quorũ posteri nouissimè per Ioannem Basilij patrem ea depulsi, exutique sunt.

Iaroslaw ciuitas & castrum adripam Vuolgæ, distat à Rostow duodecim mil. rectà itinere ex Moscowia sumpto. Regio satis fertilis est, ea præsertim parte, qua vergit ad Vuolgam: quꝑ etiam, quemadmodum Rostow, secundogenitorũ Principum erat, quas monarcha ipse vi oppressit, Et quanquam prouinciæ Duces, quos Knesos appellant, adhuc supersint: titulũ tamen Prin-

Princeps, Knesis, velut subditis regione cõcessa, sibi vsurpat. Tres autem Knesi secundo genitorũ posteri, quos Rutheni Ioroslawski appellãt. eam regionem possident. Primus est Basilius, is qui nos ex hospitio ad Principem duxit, & reduxit. Alter est Simeon Fœderowitz, à Kurba patrimonio suo Kurbski dictus, homo senex, sobrietate singulari, ac ipsa vitæ rigiditate, qua ab ineunte ætate vsus est, valde exhaustus. multis enim annis esu carnis abstinuit: piscibus quoq; Solis, Martis & Saturni tantum diebus vescebatur: Lunæ verò, Mercurij & Veneris, ab eisdem ieiunij tempore abstinebat. hunc magnus Dux aliquando per Permiam, in Iuhariam, ad longinquas gentes debellandas, cũm exercitu supremũ Imperatorem mittebat. qui bonam eius itineris partem, propter niuis magnitudinem, pedes cõfecit: quibus dissolutis, reliquum itineris nauigijs peregit, & montem Petzoram transgressus. Vltimus est Ioannes cognomento Possetzen, qui Principis sui nomine Oratorem apud Carolum Cæsarem in Hispaniis agebat, & nobiscum reuersus est: qui adeò pauper erat, vt vestes, & Kolpackh (quod capitis tegumentum est) aliunde (quod certo scimus) pro conficiendo itinere commodatò sumeret. Quare multum errasse videtur, qui scripsit, hunc Principi suo in quacunque necessitate triginta milia equitum ex ditione seu patrimonio suo mittere posse.

Vuolochda prouincia, ciuitas & castrum, in qua Episcopi Permiæ sedem quidem suam, sed

sine imperio habent, ab eiusdem nominis fluuio nomen accepere. sita est inter Orientem & Septentrionem, ad quam ex Moscowia per Iaroslaw itur. Abest autem à Iaroslaw quinquaginta miliarib. Ger, à Bieloiesero ferè quadraginta. Regio tota palustris & syluestris est, vnde fit, vt exactam itineris rationem propter crebras paludes & fluuiorũ anfractus, hoc quoque in loco viatores obseruare non possint. Quo enim magis progrediare, hoc plures & inuiæ paludes, fluuij, ac syluę occurrũt. Porrò Vuolochda fluuius in septentrionẽ, ciuitatẽ præterlabitur: cui Suchana fluuius ex lacu cui Koinzki nomen est, emergens, octo mili. infra ciuitatem iungitur, nomenque Suchanæ retinet, atque inter Septentrionem & Orientẽ labitur. Vuolochda prouincia olim sub ditione Nowogardiæ magnæ erat, quæ cum castrum natura loci firmum habeat, aiunt Principẽ partẽ thesauri sui illic reponere solere. Eo anno quo nos Moscowiæ eramus, tanta illic erat annonæ caritas, vt vnus quo ipsi vtũtur fruméti modius, XIIII dengis vẽderetur: qui alioqui in Moscowia III, V, aut sex dengis emi solet.

Vuaga fluuius piscosus, inter Bieloiesero & Vuolochdam, in paludibus, densissimisque syluis oritur, ac Dwinam fluuium influit. Fluuij accolæ, quòd panis vsu ferè careant, venatione viuũt. Capiuntur autẽ ibi vulpes nigræ, & coloris cinericei. Porrò compẽdiario itinere inde ad prouinciam & fluuium Dwina peruenitur.

Vstyug prouincia, à ciuitate & castro, quæ ad

fluuium Suchana sita sunt, nomen accepit, à Vuolochda abest centum miliaribus, à Bieloieſero centum quadraginta. Hæc prius ad ostiā fluuij Iug, qui ex Meridie in Septentrionem fluit, sita erat. Postea propter loci commoditatem, ad dimidium ferè miliare suprà ostia posita est, vetusque nomen adhuc retinet. Nam Ruthenis Vsteie ostium est: vnde Vstyug, quasi ostiū Iug dicitur. Hæc prouincia olim subiecta erat Nowogardiæ magnæ, in qua rarus & propemodū nullus panis vsus: piscibus & feris pro cibo vtuntur, Sal ex Dwina habent. Idioma quoque proprium, quamuis Ruthenico magis vtuntur. Zabellinorum ibi pelles nec multæ, nec admodum excellentes: aliarū tamen ferarum pellibus abundant, vulpinis pręsertim nigris.

Dwina prouincia & fluuius ab Iug & Suchana fluuiorum confluxu Dwinę nomen accepit. nam Dwina Ruthenis duo, vel bini sonat. Is fluuius emensis centum miliaribus Oceanum Septentrionalem, quà Swetiam & Nordwegiam alluit, atque à terra incognita Engraneland diuidit, ingreditur. Hæc prouincia in ipso Septentrione sita, olim Nowogardensium ditionis erat. Numerātur autē à Moscowia ad Dwinæ ostia trecenta miliaria: quamuis vt antea dixi, in regionibus quæ trans Vuolgam sunt, propter crebras paludes, fluuios, ac vastas syluas, itineris ratio obseruari non potest: coniectura tamen ducimur, vt vix ducenta miliaria esse putemus. quādoquidē ex Moscowia in Vuolochdam, ex Vuo

lochda

lochda in Vstyug, in Orientē aliquantulum: ex Vstyug postremò per Dwinam fluuium rectà in Septentrionē peruenitur. Hęc prouincia, præter Colmogor castrum, & Dwinam ciuitatem, quæ inter fontes & ostia in medio propemodum sita est, castrumque Pienega in ipsis Dwinæ ostijs situm, oppidis & castris caret. Pagos tamen complures habere dicitur, qui propter terræ sterilitatem longè lateque distant. Victum hi ex piscibus, feris, ferarumque pellibus quærunt, quibus omnis generis abundant. In maritimis huius regionis locis, vrsos albos, & eos pro maiori parte in mari degentes reperiri aiunt: quorum pelles in Moscowiam sæpius deferuntur. Ego binas mecum, prima mea in Moscowiam legatione, reportaui. Regio hæc sale abundat.

ITINERARIVN AD PETZORam Iugariam, & Obi vsque fluuium.

PRincipis Moscowiæ ditio longè in Orientem, & aliquanto in Septentrionem, ad loca quę sequuntur, protenditur: super qua re scriptum quoddam, quo eius itineris ratio continebatur, lingua Ruthenica mihi oblatum fuit, quod & trāstuli, & hic certa ratione subiūxi. Quāquā qui ex Moscowia eò proficiscūtur, ab Vstyug & Dwina, per Permiā, vsitato magis & cōpendiario

rio itinere vtantur. A Moſcowia ad Vuolochdam quingenta werſt numerantur, à Vuolochda ad Vſtyug dextrorſum ſecundo fluuio, & Suchana, cui iungitur, deſcendendo, ſunt quingenta werſt, quibus ſub Streltze oppido duobus werſt, ſub Vſtyug cõiungitur fluuio Iug, qui fluit ex Meridie: à cuius oſtijs vſque ad fontes, vltra quingenta werſt computantur. Cæterùm Suchana & Iug poſtquam confluxerint, amiſsis prioribus nominibus, Dwinæ nomen aſſumũt. Per Dwinam deinceps quingenta werſt, ad Colmogor peruenitur: à quo infrà itinere ſex dierum, Dwina ſex oſtijs Oceanum ingreditur. Atque huius itineris maxima pars nauigatione cõſtat. nã itinere terreſtri à Vuolochda vſq; ad Colmogor, traiecto Vuaga, ſunt mille werſt. Haud procul à Colmogor, Pienega fluuius, qui ab Oriẽte à dexteris fluit: emẽſiſq; ſeptingẽtis werſt, Dwinam illabitur. Ex Dwina ad locum qui dicitur Nicolai, per Pienegam fluuium ducenta werſt, peruenitur, vbi itinere dimidij werſt naues in fluuiũ Kuluio transferuntur. Kuluio verò fluuius ex eiuſdẽ nominis lacu in Septentrione oritur, à cuius fontibus iter ſex dierum eſt, vſque ad oſtia, vbi Oceanum ingreditur. Nauigatione ſecundum dexterum littus maris, ſequentes poſſeſsiones prȩterleguntur: Stanwiſche, Calunczſcho, & Apnu. Circumnauigataque Chorogoski Noſz promontorio, & Stanuwiſche, Camenckh & Tolſtickh, tãdem in fluuium Mezen, quò ſex dierum itinere ad eiuſdem nominis pagum

pagũ in oſtijs fluuij Piesza ſitũ peruenitur. per quem rurſus à ſiniſtra Orienté æſtiualem verſus aſcendédo, triũ hebdomadarũ itinere Piescoya fluuius occurrit. Vnde tráſlatis per quinq; werſt. in duos lacus nauibus, geminæ patent viæ: quarũ altera, parte ſiniſtra in fluuium Rubicho, per quem in fluuium Czircho peruenitur, ducit. Alij via altera, & breuiore, ex lacu naues rectà in Czircho deferunt: à quo niſi tempeſtate detineantur, trium hebdomadarum ſpacio in fluuium oſtiaq́ue Czilme magnum Petzora fluuium, qui eò loci duarum werſt latitudine extenditur, influentem deueniunt: quò delapſi, ſex dierum itinere ad oppidum & caſtrum Puſtooſero, circa quod Petzora ſex oſtijs Oceanum ingreditur, peruenitur. Huius loci accolæ, ſimplici ingenio homines, anno Domini. 1518. primùm baptiſmum ſuſceperunt. A Czilmæ oſtijs, vſque ad oſtia fluuij Vſſa, per Petzorá eundo, eſt iter vnius mẽſis. Vſſa autem fontes ſuos habet in monte Poyas Semnoi, qui ab ortu æſtiuali ad læuam eſt, fluitq́ue ex ingenti eiuſdem montis ſaxo, quod Camen Bolſchoi vocant. Ab Vſſæ fontibus, vſque ad eius oſtia, vltra mille werſt numerantur. Porrò Petzora à Meridionali hac hyemali parte fluit, à quo ex Vſſæ oſtijs aſcendendo, vſque ad oſtia Stzuchogora fluuij, eſt iter triũ hebdomadarum. Qui hoc itinerarium conſcripſerant, dicebant, inter Stzuchogore & Potzſcheriema fluuiorum oſtia ſe quieuiſſe: atq; ad vicinũ caſtrum Strupili, quod ad littora Ru-

thenica in montibus ad dextram situm est, commeatum, quem ex Russia secũ portauerant, deposuisse. Vltra Petzora & Stzuchogora fluuios ad mõtem Camenipoias, itẽ mare, insulas vicinas, castrumque Pustoosero, variæ & innumeræ gentes sunt, quæ vno ac communi nomine Samoged (quasi diceres seipsos comedentes) nuncupantur. Apud hos magnus prouentus auium, diuersorumq; animalium, vt sunt zabellini, martes, castores, hermelli, aspreoli, & in Oceano Mors animal, de quo suprà, præterea vess. Item albi vrsi, lupi, lepores, equiwoduani, cete, pisciscque nomine Semsi, aliiq́ue quàmplurimi. Hę verò gentes in Moscowiam non veniunt: sunt enim feræ, quæ aliorum hominum cœtum, vitæq́ue societatem refugiunt. Ab Stzuchogoræ ostijs aduerso flumine vsque ad Poiassa, Artawische, Cameni, maioremque Poiassa, iter trium hebdomadarum. Porrò ad montem Camen trium dierum ascensus est, à quo descendendo ad fluuium Artawischa, inde ad Sibut fluuium, à quo castrum Lepin, à Lepin ad *Sossam* fluuium peruenitur. Huius fluuij accolæ Vuogolici nuncupantur. *Sossa* autem à dexteris relicto ad fluuium *Oby*, qui oritur *ex Kitaisko* lacu, peruenitur: quem vix vno die & celeri cursu traiecerunt, adeò vasta huius fluuij latitudo est, vt ad octoginta ferè werst extendatur. Hunc quoque Vuogulici & Vgritzschi gentes accolunt. Ab Obea castello secundum *Oby* fluuiũ ascẽdẽdo, vsq; ad Irtische fluuiũ, in quẽ *Sossa* ingreditur,

ostia

ostia, est trium mensium iter. In his locis duo castra sunt, Ierom & Tumen, quibus præsunt domini Knesi Iuhorski, magno Duci Moscо(vt aiunt) vectigales. Multa ibi animalia, pellesque quam plurimæ.

Ab Irtische fluuij ostijs ad castrum Grustina, duorum mensium iter: à quo ad lacum Kitai, per Obi fluuium, quem fontes suos in hoc lacu habere dixi, est plus quàm trium mensium iter. Ab hoc lacu plurimi homines nigri, communis sermonis expertes, veniunt: merces varias, in primis autē vniones, lapides preciosos, secum adferentes, quas populi Grustintzi & Serponowtzi mercantur. hi à castro Serponow Lucomoryæ vltra Obi fluuium in montibus sitæ nomen habent. Lucomoryæ antem hominibus mirabile quiddā ac incredibile, & fabulæ persimile aiunt accidere, quos in singulos annos, nempe XXVII die Nouembris, quæ apud Ruthenos S. Georgio sacra est, mori aiunt: ac vere in sequenti maximè ad XXIIII Apr. ranarum instar, denuò reuiuiscere. Cum his quoque Grustintzi & Serponowtzi populi noua, & aliàs inconsueta habent cōmercia. Cum enim statum tempus moriendi, seu dormiendi ipsis imminet, merces certo loco deponunt, quas Grustintzi & Serponowtzi, relictis suis interim æqua commutatione mercib. auferunt: eas illi rediuiui, si iniquiore æstimatione abductas esse viderint, rursus repetunt: vnde licet plurimæ ac bella inter eos oriuntur. Ab Obi fluuio, parte sinistra descēdēdo sunt Calami

populi, qui ab Obiowa & Pogosa eò commigrarunt. Infrà Obi ad Auream anum, vbi Obi Oceanũ ingreditur, fluuij sunt, Sossa, Berezwa, & Danadim, qui omnes ex monte Camen, Bolschega, Poiassa, scopulisque coniunctis oriuntur. Ab his fluminibus quæcunque ad Auream anum vsq; gentes habitant, vectigales dicuntur Principi Moscowiæ.

Slata baba, id est Aurea anus, idolum est, ad Obi ostia, in prouincia Obdora, in vlteriori ripa situm. Secundum Obi littora, vicinisq; circũ flu minib. multa pa$s$im castra sita sunt, quorum do mini omnes Principi Moscowiæ (vt ferunt) subijciuntur. Narrant, seu, vt verius dicam, fabu lantur, hoc idolum Auream anum statuam esse, in formam cuiusdam anus, quæ filium in gremio teneat: atq; ibi iam denuò alterum cerni infantẽ, quem eius nepotem esse aiunt. Præterea instrumenta quędam ibi posuisse, quæ perpetuum sonum in modum tubarum edant. Quod si ita est, equidem ventorum vehementi & perpetuo in ea instrumenta flatu fieri puto.

Cossin fluuius ex montibus Lucomoryæ delabitur. in huius ostijs Cossin castrum est, quod olim Knes wentza, nunc verò illius filij possident. Eò à Cossin magni fluuij fontibus, est iter duorũ mensium. Porrò ex eiusdem fluuij fontibus alter fluuius Cassima oritur, emensaq; Lu comorya in magnum fluuium Tachnin influit: vltra quem prodigiosæ formæ homines habitare dicuntur, quorũ alij ferarũ more, toto corpore pilis

pilis horrent: alij caninis capitibus, alij prorsus sine collo pectus pro capite habent, longasq; sine pedibus manus. Est & in Tachnin fluuio piscis quidã, capite, oculis, naso, ore, manib. pedibus, alijsq; humana prorsus forma, nulla tamen voce: qui, vt alij pisces, suaue ex se præbet obsoniũ.

Hactenus, quæcunque retuli, ex oblato Itinerario Ruthenico, à me ad verbum traducta sunt: in quibus etsi fabulosa quædam, vixq, credibilia esse videantur, veluti de hominibus mutis, morientibus & reuiuiscentibus, Aurea anu, monstrosis hominum formis, pisceque humana effigie: de quibus etsi ipse quoque diligenter inuestigauerim, nihil tamen certi à quopiam, qui ea oculis suis vidisset (quamuis omnium fama rem ita se habere prædicarent) cognoscere potui. tamen vt alijs ampliorem harum rerum præberem inuestigandi occasionem, nolui quicquam obmittere, vnde & locorum vocabulis ijsdem, quibus à Ruthenis nuncupantur, vsus sum.

Noss, Ruthenis nasus dicitur: quo nomine promontoria ad nasi similitudinem in mare prominentia, vulgò appellant.

Montes circa Petzoram fluuium Semnoi poyas, id est Cingulus mundi vel terræ vocantur. Poyas enim Ruthenis cingulum significat. Lacus Kithai: à quo magnus Chan de Chathaia, quem Mosci Czar Kythaiski appellant, nomen habet. Chan autem Tartaris regem sonat.

Lucomoryæ loca maritima syluestria sunt, quæ ab accolis sine vllis ædibus habitantur.

Quamuis autem Itinerarij author plurimas Lucomoryæ gentes principi Moscowiæ subiectas esse referebat: tamen cum in propinquo Regnũ Tumen sit, cuius princeps Tartarus est, & vernacula eorum lingua Tumenski Czar, id est Rex in Tumen appellatur, magnaque damna haud ita pridem principi Moscowiæ intulit: verisimile est, propter viciniam has gentes ipsi potius subiectas esse.

Ad Petzoram fluuiũ, cuius in Itinerario mentio fit, ciuitas & castrũ Papin, seu Papinowgorod situm est: huius accolę Papini, qui diuersum à Ruthenico idioma habent, nuncupãtur. Vltra hunc fluuiũ altissimi mõtes ad ripas vsq; protenduntur, quorũ vertices ob continuos ventorũ flatus omni prorsus materia gramineq; ferè carent. hi etsi varijs in locis varia habeãt nomina, cõmuniter tamen Cingulum mundi vocantur. In his mõtibus nidificãt Gerofalcones, de quib⁹ infrà, cũ de Principis venatiõe verba facturus sũ. Crescũt etiã illic arbores cedri: circa quas nigerrimi Zebelli reperiũtur. Atq; in Principis Moscowię ditione hi mõtes soli visuntur, qui veteribus Rhiphæi fortè, vel Hyperborei montes visi sunt: & quòd perpetuis niuibus ac glacie rigeant, transiriq; facile non possint, Engroneland prouinciã incognitam faciũt. Basilius Ioãis fili⁹ Moscowię dux, aliquãdo ad explorãda vltra hos montes loca, gentesq; debellandas, duos Præfectos ex suis per Permiã & Petzoram miserat, Simeonem & Pheodorowitz Kurbski à patrimonio suo ita

nun-

nuncupatum, ex Iaroslawski genere oriundum & Knes Petrum Vſchatoi. quorum Kurbski me in Moſcowia exiſtente, adhuc in viuis erat: mihiq; de hac re percontanti, decem & ſeptem in aſcendendo monte dies ſe cõſumpſiſſe dicebat: neq; tamen montis verticem, qui patri nomine Stolp, hoc eſt columna nuncupatur, ſuperare potuiſſe. Extenditur mons ille in Oceanum, vſque ad oſtia Dwinæ & Pegzora fluuiorum. Et hæc de Itinerario ſatis.

AD PRINCIPATVS MOSCOVIÆ REDEO.

Vſdali principatus, cũ eiuſdẽ nominis caſtro & ciuitate, in qua ſedes Epiſcopalis eſt, inter Roſtow & Vuolodimeriã ſita eſt. Quo tempore Moſci imperij ſedes Vuolodimeria erat, inter pręcipuos hic principatus numerabatur, ac reliquarum adiacentium vrbium metropolis erat. Creſcente pòſt imperio eius, ſede Moſcowiam tranſlata, Principum ſecundogenitis eſt attributus: quorum tandem poſteri, ex quibus Baſilius Schinski cum nepote ex fratre (qui dum nos Moſcowiæ eſſemus, adhuc viuebant) per Ioannem Baſilij eo ſunt exuti. Inſigne in ea vrbe Veſtalium monaſterium eſt, in quo Solomea à Baſilio repudiata, erat incluſa. Inter omnes Principis Moſcowiæ principatus ac prouincias, vbertate ſoli, rerumq; omnium copia, Reſan primas ſibi

ſibi vindicat:ſecundum hanc ſunt,Iaroslaw,Roſtow, Pereaſlaw, Suſdali, Vuolodimeria:quę fertilitate terrę fertilitate terrę,proximè accedunt.

Caſtromowgorod ciuitas cum caſtro,in Vuolgæ littore ad orientem æſtiualem viginti ferè miliaribus abeſt ab Ioroslaw, Nowogardia inferiori circiter quadraginta. Fluuius, à quo ciuitas nomen habet,ibi Vuolgam influit.

Galitz alius principatus cum ciuitate & caſtro, ex Moſcowia in Orientem per Caſtromowgorod euntibus occurrit.

Vuiathka prouincia vltra Kamam fluuium,in Orientẽ æſtiualem centũ quinquaginta ferè miliaribus abeſt à Moſcowia:ad quam itinere breuiore quidem ſed difficiliore, per Caſtromowgorod & Galitz peruenitur. nam præter paludes ac nemora, quæ inter Galitz & Vuiathkam ſunt,iterq; impediunt, Czeremiſſæ populi paſſim ibi vagantes latrocinãtur. Quare fit, vt itinere per Vuolochdam & Vſtyug longiore, ſed faciliore tutioreq; eo proficiſcantur. Diſtat autem Vuiathka ab Vſtyucg centũ viginti miliaribus,à Cazan ſexaginta. Regioni eiuſdem nominis fluuius nomen dedit, in cuius littore ſunt Chlinowa, Orlo,& Slowoda. Et Orlo quidem quatuor miliaribus eſt infra Chlinowam. Dein ſex miliaribus Occidentem verſus deſcendendo, Slowoda. Cotelnitz autẽ octo à Chlinowa miliaribus, ad Rhecitzan fluuium, qui ex Oriente fluens inter Chlinowa & Orlo, in Vuiathkam exoneratur. Regio paluſtris & ſterilis eſt, ſeruorum fugitiuo-

tiuorum velut asylum quoddam: melle, feris, piscibus, aspreolisque abūdans. Hæc olim Tartarica ditionis erat, adeò vt adhuc hodie vltra citraque Vuiathkam, maximè in ostijs quibus Kamā fluuium ingreditur, Tartari imperent. Itinera illic computantur per Czunckhas. Czunckhas autem continet quinq; werst. Kama fluuius exoneratur in Vuolgam duodecim miliarib. infra Cazan. huic fluuio adiacet Sibier prouincia.

Permia magna & ampla prouincia, à Moscowia ducentis quinquaginta (seu, vt quidam volunt, trecentis) miliaribus recta inter Orientem & Septentrionem distat. Ciuitatem eiusdem nominis ad Vischora fluuium habet. qui decem miliaribus infra Kamam influit. Eò propter crebras paludes & fluuios, terrestri itinere vix, nisi hyeme, peruenitur: æstate verò per Vuolochdā, Vstyug, Vitzechdaq; fluuium, qui duodecim ab Vstyug miliaribus Dwinam influit, nauigijs iter hoc facilius conficitur. Cæterùm qui ex Permia in Vstyug proficiscūtur, ijs aduerso Vischora nauigandū est: emēsisq; aliquot fluuijs, nauibusq; terra quandoq; in alios fluuios translatis, ad Vstyug tandem trecentis ab Permia miliaribus deueniunt. Rarissimus in ea prouincia panis vsus: loco tributi equos & pelles quotannis Principi pendunt. Idioma proprium habent: characteres item proprios, quos Stephanus episcopus, qui eos in fide Christi vacillantes confirmarat (nam antea in fide adhuc infantes, episcopū quendam idem attentantem excoriauerant) pri-

mus

mus adinuenit. Hic Stephanus postea Demetrio Ioannes filio imperante, apud Ruthenos in numerum deorum relatus est. Supersunt adhuc ex ijs in syluis passim plures idololatræ, quos monachi & heremitæ eò proficiscentes, non cessant ab errore vanoque cultu reuocare. Hyeme in Artach ferè, quemadmodum in plurimis Russiæ locis, iter faciunt. sunt autem Artach, ligneæ quædam & oblongæ soleæ, sex fermè palmarum longitudine, quibus in pedes inductis feruntur, magnaque celeritate itinera conficiunt. Canibus, quos in hunc vsum magnos habent, pro iumentis vtuntur, quibus sarcinas, quemadmodum infra de ceruis dicetur vehiculis circũuehunt. Aiunt eam prouinciam Orientem versus, Tartarorum prouinciæ quæ Tumen dicitur, esse conterminam.

Iugariæ prouinciæ situs ex supradictis patet. Rutheni per aspirationem Iuhra proferunt, & populos Iuhrici vocant. Hęc est Iuharia, ex qua olim Hungari progressi, Pannoniam occuparunt, Attilaque duce multas Europæ prouincias debellarunt. Quo nomine Moscowitæ multum gloriantur, quòd eorum subditi magnam Europæ partem olim sint depopulati. Referebat Georgius Paruus dictus, natione Græcus, in priori mea legatione inter tractatus volens ius Principis sui deducere ad magnum Ducatum Lithwaniæ, regnum Poloniæ, &c. Iuharos subditos magni Ducis Moscowię extitisse, & ad paludes Mæotidis consedisse: deinde Pannoniam
ad

ad Danubium, & inde nomen Hũgariæ accepisse: demum Morawiã, ex fluuio sic nominatam: & Poloniam à Polle, quod est planicies, occupasse: de fratris Attilæ nomine Budam nominasse. Relatá saltem volui referre. Aiunt Iuharos in hunc diem eodem cum Hungaris idiomate vti. quod an verũ sit, nescio. Nam etsi diligenter inquisierim, nemine tamen eius regionis hominẽ habere potui, quo cũ famulus meus linguę Hungaricæ peritus colloqui potuisset. Hi quoq; pelles pro tributo Principi pendunt. Quáuis vniones gemmæq; illinc in Moscowiam afferantur, non tamen in eorum Oceano colliguntur, sed aliunde, præcipuè verò à littoribus Oceani, ostijs Dwinæ vicinis afferuntur.

Sibier prouincia Permiam & Vuiathkam contingit, quæ an castra & ciuitates aliquas habeat, compertum non habeo. In hac oritur Iaick fluuius, qui in mare Caspium exoneratur. Regionẽ propter viciniã Tartarorum desertam, aut si qua parte colitur, à Tartaro Schichmamai occupatã esse aiũt. Huius indigenæ proprio idiomate vtũtur. quęstum faciunt maximè ex aspreolorũ pellibus, quæ aliarũ prouinciarũ aspreolos magnitudine & pulchritudine excellunt: quarũ tamẽ copiã in Moscowia tum nullam habere potuimus.

Czeremissæ populi sub Nowogardia inferiore in sylvis habitãt. propriam hi linguam habẽt, Machumetique dogma sequuntur. Regi Cazanensi nunc parent, quáuis maxima eorum pars duci Moscowiæ olim tributaria esset: vnde subditis

ditis Moscowiæ adhuc annumerantur. Adduxerat inde Moscowiam Princeps illorum multos, defectionis crimine suspectos: quos ibi vidimus. Hi autem cum ad fines Lithwaniam versus missi fuissent, tandem in varias partes dilapsi sunt. Hæc gens à Vuiathka & Vuolochda, ad fluuium Kamam vsque, longè lateque sine vllis ædibus habitant. Omnes tam viri quàm fœminæ cursu sunt velocissimi, sagittarij porrò peritissimi omnes, arcu nunquam è manibus deposito: quo adeò oblectantur, vt etiam filijs cibum non præbeant, nisi præfixum scopum sagitta feriant.

Duobus miliaribus à Nowogardia inferiore plurimæ erant domus ad ciuitatis oppidique similitudinem, vbi sal decoquebatur. Hæ paucos ante annos à Tartaris exustę, Principis iussu restitutæ sunt.

Mordwa populi ad Vuolgam sunt, infra Nowogardiam inferiorem in littore Meridionali, Czeremissis, nisi quòd frequentiores domos habent per omnia similes. Atque hic nostræ digressionis, Moscicique imperij terminus esto.

Nunc de vicinis ac conterminis populis certa quædam subiungam, eodem quo ex Moscowia egressus sum ordine in Orientem seruato. Hac autem parte Tartari Cazanenses primi occurrunt: de quibus, antequam ad peculiaria ipsorum perueniam, in genere quædam referenda sunt.

DE TARTARIS.

De Tartaris,eorumq; origine, præter ea quæ in Annalibus Polonorum, & duobus de Sarmatijs libellis cõtinentur, multi pafsim multa fcripfere: quæ hoc loco repetere, magis tædiofum quàm vtile effet. Quæ autem ipfe in Ruthenorum annalibus, multorũq; hominum relatione cognoui, paucis adfcribenda cenfui. Aiunt Moabitenos populos, qui poftea Tartari dicti funt, homines lingua, moribus, habitúq; à reliquorum hominum ritu cõfuetudineq; difsidentes, ad fluuium Calka perueniffe: qui vnde veniffent, quo religionis dogmate vterentur, omnibus ignotum fuiffe. Quanquam à quibufdam Taurimeni, ab alijs Pitzenigi, alij s alio nomine appellarentur. Methodius Patanczki epifcopus, ex Ieutriskie defertis inter Septẽtrionem & Oriẽtem eos pro cefsiffe dicit, caufamque migrationis talem refert. Gedeonem quendam, primi nominis virũ, terrorem ipfis de fine mundi, quẽ imminere dicebat, quandoq; iniecifſe: cuius oratione inducti, ne amplifsimæ orbis opes cũ mundo fimul interirent, innumera cũ multitudine ad fpoliandas prouincias exiuiffe: & quicquid ab Oriente ad Euphratẽ, finumq; Perficum cõtinetur, crudeliter diripuiffe. atq; ita prouincijs pafsim vaftatis Polowtzos gẽtes, quæ adiunctis fibi Ruthenorũ auxiliaribus copijs, folæ occurrere aufæ erãt, ad fluuium Calka profligaffe: anno mundi 6533. Quo loco autorem libelli de duabus Sarmatijs, de Polowtzis populis, quas venatores interpre-

tatur, erraſſe clarum eſt. Polowtzi enim campe-
ſtres dicuntur. nam Polle, campus eſt: Lowatz,
& Lowtzi, venatores, adiuncta autē tzi, vel ski
ſyllaba, nō mutat ſignificationem: neq; enim ab
vltimis, ſed primis ſyllabis ſignificatio deducen-
da eſt. Et quòd eiuſmodi Ruthenorum dictioni-
bus ſyllaba generalis ski adijci ſolet, ea res homi
ni impoſuit: atq; ita Polowtzi, campeſtres, &
non venatores interpretari oportet. Polowtzos
Rutheni Gotthos fuiſſe perhibēt: quorum tamē
ſententiæ non accedo. Qui Tartaros deſcribere
velit, multas nationes deſcribat neceſſe eſt. Nā
ex ſola ſecta hoc nomen haben t: & diuerſæ nati
ones ſunt, longè ab inuicem diſtantes. Atqui ad
inſtitutum redeo. Bathi Tartarorum rex magna
manu à meridie in Septentrionem egreſſus, Bul-
gariam, quæ ad Vuolgam infra Cazan eſt, occu-
pauit. Anno dein ſequenti, qui erat 6745, ſequu-
tus victoriam, in Moſcowiam vſq; peruenit, vr-
bem Regiā aliquandiu obſeſſam per deditionem
tandem accepit: ſed fide quam dederat, non ſer-
uata, omnibus cæſis, vltra progreſſus, vicinas
prouincias, Vuolodimeriam, Pereaslaw, Ro-
ſtow, Suſdali, compluraq; caſtra & oppida, cæ-
ſis, aut in ſeruitutem abductis inhabitatoribus,
exuſsit: Georgiū magnum Ducem inſtructo ex-
ercitu ſibi occurrentem profligauit, & occidit:
Baſilium item Conſtantini, captiuum ſecum ab-
duxit, interemitq;. quæ omnia, vt ſuprà dictum
eſt, anno mundi 6745. geſta ſunt. Ab eo tempo-
re omnes ferè Ruſsiæ princeps, à Tartaris inau-
gura-

gurabantur,illisq; parebant,vsq; ad Vuitoldum magnum Lithwaniæ Ducem,qui prouincias suas,& quæ in Russia occupauerat,à Tartarorum armis fortiter defendit,vicinisq; omnibus terrori fuit. Magni autem duces Vuolodimeriæ & Moscowiæ,vsq; ad modernum Basilium Ducē, semper in præstita semel Tartarorum Principū fide & obedientia permanserunt. Hūc Bathi,annales referunt, ab Vulaslaw Hungarorū rege qui post baptismum Vuladislaus dictus,inq; diuorū numerū relatus est,occisum fuisse in Hungaria. nam cum regis sororem, quā in regni depopulatione fortè nactus fuerat,secum abduxisset,rexq; & sororis pietate,& indignitate rei cōmotus,hunc insecutus fuisset:impetuq; in Bathi facto,cū soror arreptis armis,adultero cōtra fratrē auxilio esset:iratus rex,sororē vnà cū Bathi adultero iterfecit. Hęc gesta sunt āno mūdi 6745.

Asbec ipsi Bathi in imperio successit,moriturque anno mundi 6834.cui filius Zanabeck suffectus est:qui fratribus suis, vt solus sine metu regnaret,occisis, moritur anno 6865. Hunc Berdebeck sequutus, qui fratribus duodecim pariter occisis, obijt 6867. Post quem Alculpa, à Naruss quodam regulo, cum liberis statim ab initio imperio occisus,, non vltra mensem imperauit. Ad hunc regnum iam possidentem, omnes Principes Russiæ conuenerunt, imperandique in sua quisque prouincia potestate impetrata, abierunt. Occiditur anno 6868. Cui Chidir in regno succedens, à filio Themerhoscha

occiſus eſt: qui regno per ſcelus parto, vix ſeptem diebus potitur. Etenim à Temnick Mamai eiectus, cum vltra Vuolgam fugiſſet, ab inſequentibus militibus occiſus eſt, anno 6869. Poſt hos Thachamiſch imperium adeptus, anno mundi 6890, cum exercitu XXVI Auguſti egreſſus, Moſcowiam ferro igniq; vaſtauit. Is à Themirkutlu profligatus, ad Vuitoldum magnũ Lithwaniæ ducẽ profugit, Themirkutlu porrò regno Sarai anno mundi 6906 præfuit, moritur 6909. Cui Schatibeck filius in imperio ſucceſſit. poſt quem Themiraſſack, cum exercitũ maximum in Retzan, ad depopulandam Moſcowiam duxiſſet, tantum terrorem principibus Moſcowiæ iniecit, vt deſperata victoria, abiectis armis, ad diuorũ tãtum auxiliũ cõfugerent. In Vuolodimeriam ſtatim pro imagine quadã diuæ Mariæ Virginis, quæ multis miraculis editis ibi celebris erat, mittunt: quæ cum in Moſcowiam duceretur, Princeps omni cum multitudine honorificè illi obuiam procedit, eáq; primùm vt hoſtem auerteret humilimè implorata, maxima veneratione ac reuerentia in ciuitatem deducit. quo cultu ſe impetraſſe dicunt, quòd Tartari vltra Retzan non fuerint progreſsi. In cuius rei perpetuam memoriam eò loci, vbi imago expectabatur, ſuſceptaq́; fuit, templum exædificatum eſt: dieſq; is quem Rutheni Stretẽne, id eſt obuiationis diem vocant, XXVI Auguſti quotannis ſolenniter celebratur. Acta ſunt hæc anno 6903.

Nar-

Narrant Rutheni, hunc Themiraſſack obſcuro genere natum, ex latrocinijs ad tantum dignitatis gradum perueniſſe, furemq; in adoleſcentia egregium fuiſſe, indeq́ue nomen acquiſiuiſſe. Et quòd aliquando ouem furatus, deprehenſusq; à domino ouis, iactu lapidis vehementiore crus illi fractum fuiſſet: idq; cum ferro quodam colligaſſet, à ferro & claudicatione nomē ſibi inditum fuiſſe. Themir enim ferrum, Aſſack claudũ ſignificat. Is Conſtantinopolitanis à Turcis grauiter obſeſsis, filium ſuũ cum auxiliaribus copijs miſit: qui profligatis Turcis, ſoluta obſidione, ad patrem victor reuerſus eſt, Anno 6909.

Tartari in hordas diuiduntur, in quibus Sawolhenſis horda & celebritate & multitudine primas tenuit: nam reliquæ hordæ omnes ex ea originem traxiſſe dicuntur. horda autē illis conuentum, ſeu multitudinem ſignificat. Quamuis autem quælibet horda peculiare nomen habeat, ſcilicet Sawolhenſium, Præcopenſium, Nahaiſenſium, & aliæ multę, quę omnes Mahometani ſunt: Turcas tamē ſe vocari ægrè ferũt, probriq; loco ducunt. ſed Beſermani appellari gaudent, eoque nomine & Turci ſe appellari volunt. Vt autem varias longè lateq́ue prouincias Tartari incolunt, ita etiam moribus, ipſoq; vitæ genere non in omnibus conueniũt. homines ſtatura mediocri, lata facie, obeſa, oculis intortis & concauis, ſola barba horridi, cætera raſi. inſigniores tantũ viri crines cõtortos, eosq; nigerrimos ſecũdum aures habēt, corpore valido, animo au-

daci: in Venerem, eamq; præposteram, putres: equis, alijsq; animalibus quoquo modo interēptis suauiter vescūtur: demptis porcis, à quibus lege abstinent. inediæ somniq; adeò patientes, vt toto nonnunquã quatriduo ea perferant, laboribus necessarijs nihilominus intenti. Rursus aliquid fortè ad vorandum nacti, supramodum se ingurgitãt, eaq; crapula priorem inediam quodãmodo resarciunt, nihil reliqui facientes: atq; ita cibo laboribusq; obruti triduo, quatriduóue perpetuo dormiũt. quos sic altum dormientes, Lithwani & Rutheni, in quorum regionem derepētè irruũt, prædasq; inde abigunt, insequuti, omni amoto metu passim sine excubijs, ordine, cibo, somnoq; sepultos, opprimũt incautos. Equitantibus porrò si fames sitisq; molesta fuerit, qui bus insident equis, venas solent incidere, haustoq; eorum sanguine famem pellũt, atq; iumentis hoc prodesse putant. Et quoniam incertis omnes ferè vagantur sedibus, stellarũ, in primis verò poli arctici, quem ipsi sua lingua Selesnikoll, hoc est ferreũ clauum vocãt, aspectu cursum suum dirigere solent. Lacte equino in primis delectantur, quòd eo homines & fortes & pingues fieri credunt. Herbis quamplurimis, præsertim ijs quæ circa Tanaim crescunt, vescuntur. salē paucissimi vtuntur. Horum reges si quando suis commeatũ distribuãt. 40. hominibus vaccam vnam aut equum dare solent: quibus mactatis, intestina præstantiores tantum sumunt, ac inter se diuidunt. quæ ad ignem eatenus calefacta, vt adhæ-

adhærentia stercora decuti posint, abstergique, vorant. Non solum autem digitos pinguedine vnctos, sed etiam cultrum lignúmue, quo stercus detersum fuerat, suauiter lingunt, suguntq;. Capita equorum, vt apud nos aprorum, in delicijs habentur, præstantioribusq; tantum apponuntur. Equis ceruice depressa, pusillisq; sed fortibus abundant. qui æquè inediam laboremque bene ferre possunt: ramisque & corticibus arborũ, herbarumq; radicibus, vngulis è terra excussis, eulsisq; alũtur. His ita ad laborẽ assuefactis, Tartari commodisimè vtuntur: aiũtq; Mosci, perniciores hos sub Tartaris, quàm sub alijs esse. Hoc genus equorum Pachmat vocãt. Stellas, stapedesque ligneas habent, nisi si quas alias à vicinis Christianis rapuerint, aut emerint. Et ne equorum dorsa atterantur, gramine, seu arborum folijs eas suffulciũt. Flumina transnatant: qui si fortè fugientes insequentium hostium vim extimuerint, sellis, vestibus, alijsq; impedimentis omnibus abiectis, armis tantum retentis, effusissimè fugiunt. Porrò arma illorum sunt, arcus & sagitta: framea apud eos rara. Pugnam cum hostibus eminus audacisimè ineunt: in qua tamen non diu perseuerant, sed simulata fuga, hostibus insequentibus, occasione data primùm in eos à tergo tela torquent: dein conuersis derepentè equis, in dissipatos hostium ordines denuò impetum faciunt. Cum in parentibus campis pugnandum est, hostemque intra teli iactum habent, non structa acie prælium ineunt,

ſed ſinuoſo agmine in gyrum, quo certior & liberior hoſtem iaculandi via pateat, circum ferũtur. Eſtq; euntium & redeuntium mirus quidam ordo. in quam quidem rem ductores, quos ſequuntur, harum rerum peritos habẽt: qui ſi vel hoſtiũ telis icti ſuccubuerint, aut fortè metu perculſi, in ducẽdo ordine aberrauerint, tanta totius exercitus fit cõfuſione, vt nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hoſtẽ torquere poſsint. Hoc genus certaminis ipſi à rei ſimilitudine choreã appellant. In anguſtijs autem ſi fortè decertãdum eſt, nullus huius ſtratagematis eſt vſus. atq; ideo fugæ ſe mãdãt: quoniã nec clypeo, nec lãcea, nec galea muniti ſunt, vt hoſtẽ in ſtataria pugna ſuſtinere poſsint. In equitando hunc morem ſeruãt, vt contractis in ſellam ſedeant pedibus, quo facilius in vtrumque latus ſe poſsint conuertere: & ſi quid fortè delapſum, de terraq; tollendum fuerit, ſtapedibus innixi, nullo negotio tollunt, in quo adeò exercitati ſunt, vt etiam currẽtibus celeriter equis id efficiant. Haſtis impetiti, in alterũ latus ad declinandum ictum aduerſarij ſubitò ſe demittunt, altera duntaxat manu pedeque equo adhærentes. Dum vicinorum prouincias infeſtãt, quiſq; duos aut tres, pro opibus, equos ſecum ducit, vt vno ſcilicet defatigato, altero ternóue vti poſsit: laſſos interim manu ducũt Frena leuiſsima habent, flagellis pro calcaribus vtũtur. Caſtratos tantũ equos habẽt, quòd tales arbitrantur plus laboris inediæq; ferre poſſe. Veſtimentis iiſdẽ tam viri quã fœminæ vtũtur, nec in cul-

in cultu à viris quicquam differunt, nisi quòd caput velo lineo tegunt, caligisque itidem lineis nautarum maritimorũ instar vtũtur. Eorũ reginæ dum procedunt in publicum, facies solent obtegere. Reliqua turba, quæ in campis passim degit, vestes ex ouium pellibus confectas habent: quas non mutãt, nisi longo vsu prorsus attritæ, laceræque fuerint, Vno in loco nõ diu cõmorantur: rati graue esse infœlicitatem, diu in eodẽ lo co hærere. Vnde irati quandoq; liberis, graue malũ imprecantes, solent dicere: Vt eodẽ in loco perpetuò tanquã Christianus hæreas, propriũque fœtorem haurias. quare depastis vno in loco pascuis, cũ armẽtis, vxorib. & liberis, quos in palustris secũ circunferunt, aliò migrant. quãuis hi qui in oppidis & vrbibus degunt, aliam viuendi rationem sequantur. Si bello aliquo grauiore implicantur, vxores, liberos, senesq; in loca collocãt tutiora. Iusticia apud illos nulla. nam vt quisq; re aliqua indiguerit, eam ab altero impunè rapere potest. Si quis apud iudicẽ de vi, illa taq; iniuria conqueritur, reus non negat, sed ea re se carere nõ potuisse dicit, tum iudex huiusmodi proferre solet sententiam: Si tu vicissim re aliqua indigueris, rape ab alijs. Sũt qui dicunt, eos non furari, an verò furẽtur, aliorum esto iudiciũ: certè homines rapacissimi sunt, nẽpe pauperrimi, vt qui alienis semper inhiant, aliorũ pecora abigunt, homines spoliant, abducuntque, quos Turcis alijsq; quibuscunq; aut vendunt, aut redimendos concedunt, puellis tantũ seruatis. Ci

nitates & castra raro oppugnāt; villas, pagosq; cōburūt: adeoq; de illatis dānis sibi placēt, vt quo plures prouincias desolauerint, hoc se regna sua ãpliora reddidisse putēt. Si in dissensiõe aliqua quispiã īter ipsos occidatur, autoresq; sceleris capti fuerīt, eqs, armis, vestib. tãtū ablatis, dimittūtur. Homicida porrò, accepto vili equo & arcu, hìs verbis à iudice dimittitur: I, & rē tuā cura. Auri argētiq; apud illos vsus, extra mercatores, ferè nullus: rerū tantū permutatiõe vtūtur. Erat aliqñ à Moscis pinguis Tartarus quidā captus, cui cū Moscus dixisset, Vnde tibi, canis, tãta pinguedo, cū nõ habeas quod edas? Cur nõ habeã, inqt Tartarus, quod edã, cū tã vastã ab Ortu vsq; ad Occasum terrã possideam: ex qua nõne affatim nutriri possum? tibi potius, qui tã paruam orbis portionem tenes, & quotidie pro illa contendis, deesse puto quod edas.

Cazã regnū, ciuitas & castrū eiusdē noīs, ad Vuolgã, in vlteriore fluminis ripa. 70. fere miliarib. Ger. infra Nowogardiã inferiorē sita sunt. Huius prouinciæ rex exercitū. 30000. habere potest, pedites pręsertim, in quibus Czeremissæ & Czubaschi sagittarij peritissimi sunt. Czubaschi aūt, nauigãdi arte excellunt. Cazã vrbs à Vuiathka principali castro. 60. miliarib. Ger. abest. Cultiores hi Tartari reliquis sunt, vtpote qui & agros colãt, ĩ domibus degãt, mercaturasq; varias exerceant: quos Basilius Moscowiæ princeps eò adegit, vt se sibi subijcerēt, atq; eius arbitrio reges acciperēt: quod illis partim ob opportunitatē fluuiorū, qui ex Moscowia in Vuolgã influūt, partim ob mutua commercia, quibus illi carere nõ poterant, factu haud difficile fuit. Cazanensibus quondam rex erat Chelealeck: qui cū relicta vxore Nursultã sine liberis decessisset, Abrahemī quidã ducta vidua regno potitur. Ex hac Abrahemin duos suscepit filios, Machmedemī & Abdelatiw. Ex priore aūt vxore, quæ Batmassa soltãvo cabatur, Alegã filiū habuit. Is patre defunctο,

cto, vt primogenitus in regnū succesit: cūq; mandatis Mosci non vbiq; obtēperaret, à Mosci cōsiliarijs, quos ibi vt regis animum obseruarent, habebat, aliquādo in cōuiuio inebriatus, atq; in vehiculum, ac si domū veheretur, positus, ea nocte ductus est Moscowiā versus, quem aliquādiu detētū, Princeps tādem in Vvolochdam misit, vbi reliquum ætatis peregit. Eius aūt matrē cū Abdelatiw & Machmedemin fratribus, Bieloiesero relegauit. Codaiculu vnus ex Alegæ fratribus baptisatus nomen Petri accepit: cui post Basilius, modernus princeps, sororem suā matrimonio iunxit. Meniktair autem alter ex Alegæ fratribus in sua, quoad vixit, secta permansit: pluresq; genuit liberos, qui post decessum patris cū matre oēs baptisati & mortui sunt: vno Theodoro, qui nobis in Moscowia existentibus adhuc superérat, excepto. Alega porrò ita in Moscowiam abducto, Abdelatiw sufficitur: qui cum pari ratione, vt Alega, regno amotus fuisset, Machmedemin ex Bieloiesero emissum, Princeps in eius locum substituit. Is regno vsq; ab anno Domini. 1518. præfuit. Nursultā, quam Chelealeck & Abrahemin tegum vxorem esse dixi, post Alegæ mortem Mendligero regi Præcopiensi nupsit. Hæc deinde cum ex Mendligero prolem non haberet, priorūq; filiorū desiderio teneretur, ad Abdelatiw venit in Moscowiā. Inde progressa, ad Machmedemī alterū filiū in Gazā regnantē, pfecta est, an. Dñi. 1504. Cazanēses à Principe Moscowiæ defecerūt. Eā defectionē cū multa bella secuta sint, varieq; à Principib. qui se ī societatē huius belli iūxerāt, diu vtriq; pugnatū, neq; in hūc vsq; diē finis bello impositus sit, altius huius belli rationē repetere visum est. Cū Cazanensiū defectio Basilio Moscowiæ Principi innotuisset, rei indignitate & vlciscēdi libidine motus, ingentem exercitum adiunctis tormētis bellicis in eos misit. Cazanenses, quibus pro vita & libertate cū Moscis pugnan-

nandum erat, audito terribili Principis in se apparatu, cum hostibus in pugna stataria se haud pares fore viderent, astu eos circumueniendos censuere. Quare collocatis palàm cõtra hostem castris, optima copiarum suarum parte locis opportunis in insidias abdita, ipsi veluti terrore perculsi, relictis derepentè castris, fugæ se mandarunt. Mosci, qui non ita procul aberant, cognita Tartarorum fuga, solutis ordinibus, citato cursu in hostium castra irruunt. in quibus diripiendis dum occupati, rerumque suarum securi essent, Tartari cum Czeremissis sagittarijs, ex insidijs progressi, tantam in eos stragem ediderunt, vt Mosci relictis tormentis, machinisque bellicis, aufugere cogerentur. In ea fuga machinarum magistri duo relictis tormentis, cum alijs euasere. quos Princeps in Moscowiam reuersos beneuolè accepit. Horum alterum Bartholomæum, natione Italum, qui assumpta pòst Ruthenorum fide, magna etiam tunc apud Principem erat autoritate & gratia, liberaliter donauit. Redierat ex ea clade tertius bõbardarius, cũ tormento sibi commisso: seque magnam & solidam apud Principem gratiam initurum, seruato diligenter & reducto tormento, sperabat. quem Princeps iurgijs adortus: Tu, inquit, cum me & te tanto exposueris periculo, aut fugere volebas, aut te cum tormento hostibus dedere, quorsum ista præpostera in seruando tormento diligentia? cuius ego iacturam nihili facio, dummodo homines mihi supersint, qui ea fundere,
ijsque

ijsque vti sciant. Cæterùm Machmedemin rege, sub quo Cazanenses defecerant, mortuo, Scheale ducta eius vxore vidua, Principis Moscowiæ & fratris vxoris auxilio, Cazan regnum obtinuit: cui quatuor tãtum annis, magno subditorũ & odio & inuidia præfuit. Augebant hęc turpis & mollis corporis constitutio, erat enim homo ventre prominenti, rara barba, facie penè muliebri: quæ eum bello haudquaquam idoneũ esse ostenderent. Accedebat ad hæc, quòd contempta ac neglecta subditorum suorum beneuolentia, Principi Moscowiæ plus æquo faueret, ac externis plus quàm suis fideret. Quibus reb. Cazanenses ducti. Sapgirei, Mendligeri filio, vni ex Tauricæ regibus, regnum deferunt. quo aduenientе, Scheale regno cedere iussus, cum se viribus inferiorem, infestosque suorum in se animos cerneret, fortunæ cedere optimum ratus, cum vxoribus, concubinis, omnique supellectili in Moscowiam, vnde venerat, redijt. hæc acta sunt anno Domini. 1521. Scheale ita è regno profugiente, Machmetgirei rex Tauricæ Sapgirei fratrem magno exercitu in Cazan introducit: firmatisque Cazanensium erga fratrem animis, Tauricam rediens, traiecto Tanai, Moscowiam versus contendit. Eo tẽpore Basilius rerum suarum securior, nihilque tale metuens, audito Tartarorum aduentu, coacto pro tempore exercitu, cui Demetrium Bielski ducem præfecit, ad Occam fluuium, vt Tartarorum transitum impediret, præmittit. Machmetgirei viribus superior, Occa

Occa celeriter traiecto, ad piscinas quasdam tredecim werst ab ipsa Moscowia castrametatus est. Inde eruptione facta, omnia rapinis incendisisq; compleuit. Sub id temporis Sapgirei pariter cum exercitu ex Cazan profectus, Vuoldimeriã & Nowogardiã inferiorẽ depopulatus est. His peractis, fratres Reges ad Columnã ciuitatẽ cõueniunt, viresq́; coniungunt. Basilius cum ad tãtum hostem propulsandum imparem se esse videret, Petro sororio suo, ex regibus Tartarorũ oriundo, alijsq́; nonnullis proceribus, in castro cũ præsidio relicto, ex Moscowia fugit: adeò ti more perculsus, vt rerum suarum desperatione, aliquãdiu sub aceruo fœni, vt quidam referunt, latuerit. Vicesima nona Iulij, Tartari vltrà progressi, latè omnia incendijs cõpleuerant: tantũq́; terrorẽ Moscis incusserãt, vt se in castro & in ciuitate parũ tutos putarent. In ea trepidatione à mulieribus, pueris, aliaq́; imbelli ætate, qui curribus, vehiculis ac sarcinis in castrum confugiebant, tantus in portis tumultus oboritur, vt nimia festinatione se inuicem & impedirent, & cõculcarẽt. Ea multitudo tantũ fœtorem in castro fecerat, vt si hostis triduo aut quatriduo sub vrbe permansisset, etiam peste obsessis pereundũ fuisset. nam in tanta hominum colluuie, vt quisque locum occuparat, ita naturæ satisfacere cogebatur. Erant tum temporis Moscowiæ Oratores Liwonienses: qui cum conscensis equis fugæ se mandassent, & circumquaq; nihil præter ignes & fumum viderent, seq; à Tartaris circundatos esse

esse arbitrarentur, adeò properarunt, vt vna die in Twer, quæ triginta sex miliaribus Ger. à Moscowia abest, peruenirent. Magnam tum laudem meruerunt bombardarij Alemanni, præsertim Nicolaus, prope Rhenum, non longè à Spira, Imperiali Germaniæ ciuitate, natus: cui à præfecto, alijsque consiliarijs, qui nimio timore iam ferè confecti erant, tuendæ vrbis negotium blãdissimis verbis committitur: orantibus, vt tormentis maioribus, quibus mœnia deijci solent, sub portam castri deductis, Tartaros inde arceret. Horum autem tam vasta erat magnitudo, vt vix tridui spacio eò perduci potuissent. Sed neque pulueres bombardicos tam multos habebant paratos, quibus vel semel maius tormentum exonerari potuisset. Solent enim Mosci perpetuò hunc morem seruare, vt omnia in recondito, nec quicquam tamen præparatum habeant: verùm vrgente necessitate, omnia tum demum celeriter conficere student. Visum est ergo Nicolao, vt tormenta minora, quæ procul à castro erant recondita, humeris hominum celeriter in medium adducerentur. Iis dum detinerentur, clamor derepentè exoritur, Tartaros adesse: quæ res tantum timorem oppidanis incusserat, vt proiectis per vicos bombardis, etiam mœnium defendendorum curam omitterent. Quòd si tum centum hostium equites impetum in ciuitatem fecissent, paruo negotio eam funditus igni consumpsissent. In ea trepidatione, præfectus, quique cum

cum eo in præsidio erant, optimũ rati, vt Machmetgirei regis animum, missis muneribus plurimis in primis autem medone, placarent, & ab obsidione auerterent: acceptis muneribus, Machmetgirei se obsidionem soluere, & prouincia velle decedere respõdit, si datis literis Basilius se se obstringat, perpetuum se tributarium regi fore, quemadmodum eius pater & maiores sui fuissent. Quibus literis pro voluntate scriptis, acceptisq́;, Machmetgirei exercitum ad Rezan reduxit. vbi data Moscis redimendi & permutandi captiuos copia, reliquam prædam sub auctione vendidit. Erat tum temporis in Tartarorum castris Eustachius, cognomento Taskowitz, qui regis Polonię subditus, cum auxiliaribus copijs ad Machmetgirei venerat. Nam inter regem Poloniæ ac Moscowiæ ducem nullæ tum induciæ erant. Is spolia quædam ad castrũ subinde deferebat venalia, eo consilio, vt data occasione, vnà cum ementibus Ruthenis in castri portas irrueret, idque depulsis inde custodibus occuparet. Huius conatum rex simili astu adiuuare voluit. Ad præfectum arcis, quendam ex suis, hominem sibi fidum, mittit, qui Præfecto tributarij sui seruo mandet, vt ea quæ petebat, sibi administret, atque ad se veniat. Præfectus autem Ioannes Kowar, rei bellicæ eiusmodique artiũ non ignarus, nulla conditione induci potuit, vt castro exiret: verùm simpliciter respondit, se nõdum edoctum esse Principem suum Tartarorũ tributarium & seruum esse, quòd si edoceretur,

scire

ſcire ſe quid facto opus foret. Quare illico Principis ſui literæ, quibus ſe regi obſtrinxerat, proferuntur, atq; exhibentur. Interim dum oſtenſis literis præfecti animus ita ſollicitatur, Euſtachius ſuũ agens negotiũ, caſtro magis ac magis appropinquabat: quóue magis fucus latêret, Knes Theodorus Lopata, homo primarius, alijque complures Rutheni, qui in Moſcowiæ depopulatione in hoſtium manus deuenerant, certa pecunia redempti reſtituebantur. Ad hæc, plerique ex captiuis negligentius ſeruati, ac de induſtria quodammodo dimiſsi, in caſtrum euaſerant: ad quos repetendos cum Tartari magna multitudine caſtro appropinquaſſent, Rutheni metu perculſi, profugos denuò reſtituiſſent, Tartarique nihilominus à caſtro adeò non recederent, vt pluribus ſubinde aduenientibus, eorum numerus adaugeretur: Rutheni propter imminens periculum, in magno terrore, ſummaque rerum deſperatione erant, neque quid facto opus eſſet ſatis videbant. Tum Ioannes Iordan, natione Alemanus, ex valle Oeni oriundus, machinarum magiſter, periculi magnitudinem magis quàm Moſci perpendens, ex ſuo arbitrio collocatas ordine machinas in Tartaros & Lithwanos exonerauit: eosque ita terruit, vt relicto caſtro omnes diffugerent. Rex per Euſtachiũ, huius technæ artificem, de illata iniuria cum præfecto expoſtulat: qui quum ſe inſcio ac inconſulto bombardarium machinas exoneraſſe dixiſſet, omnẽque huius facinoris culpam in illum tranſtuliſ-

O ſet,

ſet, mox bombardarium tradi ſibi rex poſtulat. atq;, vt plerunq; in rebus deploratis fit, maxima pars, quo hoſtili terrore liberarentur, hunc dedē dum cenſuere, ſolo Ioanne Kowar præfecto renuente. atque eius maximo beneficio tum Alemanus ille ſeruatus fuit. Nam rex ſiue moræ impatiens, ſiue quòd milites præda onuſtos haberet, re ſua id exigente, ſubitò (literis etiam Moſcowiæ Principis, quibus ſe tributarium perpetuò ſibi fore obſtrinxerat, in arce relictis) ſolutis caſtris, in Tauricam deceſsit. Porrò tantam captiuorum multitudinem ex Moſcowia ſecum duxerat, vt ea vix credibilis eſſe videatur. Aiunt enim numerum octingentorum millium exceſſiſſe, quam in Capha partim Turcis vendiderat, partim interfecerat. nam ſenes & infirmi, qui vendi magno non poſſunt, adq; laborem perferendum inutiles ſunt, apud Tartaros iuuenibus non ſecus ac catulis lepores, quo primæ militiæ tyrocinia inde addiſcant, aut lapidandi, aut in mare præcipitandi, aut alio quouis mortis genere interficiendi obijciuntur. qui autem venduntur, perpetuo ſexennio ſeruitutem ſeruire coguntur: quo exacto, liberi quidem fiunt, prouincia tamen decedere non audent. Sapgirei rex Cazā, quoſcunq; ex Moſcowia captiuos abduxerat, in Aſtrachan emporio non longè ab oſtijs Vuolgæ ſito, Tartaris vendidit. Tartarorum regibus ita ex Moſcowia profectis, Baſilius princeps rurſus Moſcowiam redijt: atq; cum in ingreſſu Nicolaum Alemanum, cuius ſolertia & diligentia

tia castrum seruatum fuisse dixi, in ipsa castri porta, quò ad excipiendum Principem ingens multitudo confluxerat, stantem vidisset, clara voce: Tua, inquit, fides erga me & diligentia, quam in seruando castro præstitisti, nobis cognita sunt, huiusque officij gratiam cumulatè tibi reponemus. Alteri quoq; Alemano, Ioanni, qui ab castro Rezan Tartaros exoneratis repentè machinis depulerat, aduenienti: Saluúsne es? inquit. Deus nobis vitam dedit, hanc tu denuò nobis conseruasti: magna erit erga te gratia nostra. Vterque se liberaliter donatum iri à Principe sperabat: nihil tamen illis datum est, quamuis Principem hac de re sæpe fatigassent, promissorumque admonuissent. Qua Principis ingratitudine offensi, dimissionem, vt patriam, à qua diu abfuissent, cognatosque suos possent inuisere, efflagitant. ea re effectum est, vt decem priori stipendio cuique floreni, iussu Principis, adijcerentur. Interea cum in aula Principis de Ruthenorum fuga ad Occam, quis eius autor extitisset, contentio fuisset orta: Seniores in Knes Demetrium Bielski exercitus ducem, hominé iuuené, à quo consilia sua spreta fuissent, omnem culpam transferebant, eiusque incuria Tartaros Occam transijsse: contrà ille depulsa à se culpa, Andream iuniorem fratrem Principis primum omnium fugam inijsse, cæterosque hunc sequutos fuisse dicebat. Basilius, ne seuerior in fratrem, quem autorem fugæ fuisse con-

 stabat,

ſtabat, eſſe videretur, ex præfectis vnũ, qui vnà cũ fratre profugerat, iniectis cathenis, dignitate & principatu priuauit. Ineunte deinde æſtate, vt acceptam à Tartaris cladẽ vlciſceretur Baſilius, ignominiamq́; quã fugiens & ſub fœno latitans ſuſceperat, deleret, coacto ingẽti exercitu, adiuncto etiam magno tormentorum & machinarum apparatu, quibus antea in bellis Rutheni nunquam vſi fuerant, profectus ex Moſcowia cum omni exercitu, ad Occam fluuium, Columnáq; ciuitatem conſedit. inde miſsis ad Machmetgirei in Tauricam caduceatoribus, ad certamen eum prouocat. ſuperiore enim anno, ſe, nõ indicto bello, ex inſidijs, furum latronumq́ue more oppreſſum fuiſſe. ad ea rex reſpondit: Sibi ad inuadendam Moſcowiam ſatis multas vias patẽre: bella non magis armorum, quàm temporum eſſe: proinde ea ſe ſuo magis quàm alieno arbitrio, gerere ſolere. Quibus verbis irritatus Baſilij animus, tum etiam quòd vlciſcendi libidine arderet, motis caſtris, anno Domini 1523, in Nowogardiam, inferiorem ſcilicet, vt inde Cazan regnũ depopularetur: occuparetq́ue, contendit. Inde profectus ad fluuium *Sura*, in finibus Cazanẽſium, caſtrum quòd à ſuo nomine appellauit, erexit: neq; tũ vltra progreſſus, exercitũ reduxit. Sequenti verò anno Michaelẽ Georgij, vnũ ex præcipuis cõſiliarijs ſuis, maioribus quàm prius copijs, ad ſubigendũ Cazan regnũ miſit. Eo apparatu adeò terribili, *Sapguei rex* Cazani perculſus, acceſito ad ſe ex fratre nepote, rege Tauricæ, iu-

cæ, iuuenem tredecim annorum, qui interim regno præesset, ad Turcarum Imperatorem, eius auxilium opemque imploraturus, cõfugit. Cum autem iuuenis auunculi monitis parens, iter aggressus, ad Gostinowosero, id est insulam quæ mercatorum dicitur intra Vuolgæ meatus, non longè à castro Cazan sitam peruenisset, liberaliter honorificeque à regni principibus susceptus est. Nam Seyd, supremus Tartarorum sacerdos (qui in tãta apud eos autoritate ac veneratione est, vt etiã reges aduenienti occurrant, stantesq; huic equo insidẽti manũ porrigant: capiteq; inclinato, quod solis cõcessum est regib. tangãt: nã Duces non eius manum, sed genua: nobiles verò pedes, plebeij vestes tantum, aut equũ manu attingũt) in eo comitatu fuit. Is Seyd, cum Basilij partes clàm foueret, sequereturq;, iuuenem capere, & Moscowiam vinctũ mittere satagebat: sed deprehensus, captusq;, cultro in publico occiditur. Michael interea, dux exercitus, coactis in inferiore Nowogardia ad machinas commeatumq; deferendũ nauibus, quarum tãta multitudo erat, vt fluuius alioqui amplus, nauigantiũ multitudine opertus vndique esse videretur: ad Cazanum cum exercitu properabat. cumque ad mercatorum insulam Gostinowosero peruenisset, locatis septima die Iulij castris, viginti diebus, dum equitatum expectat, ibi commoratus est. Interea Cazan castrum, quod ex lignis exstructum erat, per quosdam à Moscis subornatos incenditur, ac intuente Ruthenorũ exercitu

funditùs exuritur. Tanta occupandi castri occasio, adeò formidine ac ignauia Ducis neglecta fuit, vt nec militem ad expugnandum castri collem eduxerit, nec Tartaros id denuò ædificantes impediuerit: verùm vigesima octaua eiusdē mensis die traiecto in eam partem qua castrum situm est, Vuolga, ad Cazanca fluuium cum exercitu consedit, viginti diebus bene gerendæ rei occasionem captans. Ibi moratus, nec longè ab eo Cazanensis quoque Regulus sua castra locat: emissisq; Czeremissis peditibus, Ruthenos sæpius, frustra tamen, infestat. quem Scheale rex, qui quoque ad id bellum nauibus venerat, scriptis literis admonet, vt regno suo hæreditario cedat. Ad quæ ille paucis: Si regnum hoc meum (respondit) habere cupis, age ferro decernamus vtrique. id cui fortuna dederit, habeat. Dum Rutheni ita frustra moras trahunt, absumpto quem abduxerant commeatu, fame laborare incipiunt. nam Czeremissis omnia circumquaque vastantibus, hostiumq; itinera diligenter obseruantibus, nihil adferri poterat: adeò vt nec Princeps de exercitus sui, qua premebatur, necessitate cognoscere, nec ipsi quicquā illi significare posset. Huic rei duos Basilius præfecerat: vnum, Knes Ioannem Paliczki, qui ex Nowogardia instructis commeatu nauibus, secundo fluuio ad exercitum descenderet: relictoq; ibi commeatu, statu etiam rerum præsenti considerato, ocyus ad se reuerteretur. alter eandem ob rem cum quingentis equitibus terrestri itinere missus fuerat, qui à Czeremis-

remissis, in quos inciderat, cũ suis cæsus est, vix nouem per tumultum fuga elapsis. Præfectus grauiter saucius, tertio pòst die in manibus hostiũ obijt. Huius cladis fama cum ad exercitum peruenisset, tãta in castris consternatio, quam vanus de toto equitatu ad internecionem cæso subitò obortus rumor etiam adauxerat, coorta est, vt nihil nisi de fuga cogitarent. in quam cum omnes consensissent, hæsitabant adhuc, aduersóne fluuio, quod difficillimum erat, redirent, an secundo tantisper descenderent, donec alios fluuios attingerent, ex quibus pòst terrestri itinere longo circuitu reuerterentur. In his dum fame, supra modum eòs vrgente, essent consultationibus, nouem, quos ex quingentorum cæde elapsos fuisse dixi, fortè superueniunt, Ioannemq; Palitzki cũ commeatu aduenturum nunciant: qui etsi cursum suum maturaret, sinistra tamẽ fortuna vsus, maiore parte nauium amissa, cum paucis in castra peruenit. Etenim cum diutino labore fatigatus, vna nocte quietis causa in Vuolgæ littus se recepisset, Czeremissæ continuò magno accurrentes clamore, quísnam præternauigaret, sciscitantur? quos Palitzki seruitores, nautarum seruos esse rati, iurgijs increpantes, flagris se postero die cæsuros minantur, quòd domini sui somnum ac quietem importunis vociferationibus interturbarent. Ad quæ Czeremissæ: Cras, inquiunt, aliud nobis vobiscum negotium erit: nam vinctos vos omnes Cazan ducemus. Manè igitur sole nondum apparente, cum densissima

nebula totum littus occupasset, Czeremissæ derepentè in naues impetu facto, tãtum terrorem Ruthenis incusserant, vt Palitzki præfectus classis, relictis in manu hostium nonaginta maioribus nauibus, in quibus singulis triginta viri erant, soluta à littore naui, medium Vuolgæ teneret, nebulaq; tectus ferè nudus ad exercitũ perueniret. Atq; inde pòst, plurium nauium comitatu rediẽs, haud dispari fortuna vsus, in Czeremissarũ insidias iterum prolapsus est. Nauibus enim, quibus deducebatur, amissis, ipse vix cũ paucis incolumis euasit. Dum Rutheni ita fame hostiliq; vi vndequaq; vrgentur, à Basilio missus equitatus Vuiega fluuio, qui à Meridie Vuolgam influit, octoq; e miliaribus à Cazan abest traiecto, ad exercitum contenderet, à Tartaris & Czeremissis bis excipitur: cum quibus congressi, multis vtrinq; desideratis, Tartaris deinde cedentibus, se reliquo exercitui coniunxerũt. atq; ita exercitu equitatu firmato, Cazan castrũ quintadecima Augusti obsideri cœptũ est. Quare cognita, regulus ad alterum oppidi latus in conspectu hostium, sua quoq; castra locauit: emissoq; subinde equitatu hostium, castra obequitare, eosq; lacessere iubet. atq; ita crebræ vtrinque velitationes fiebant. Narratum est nobis ab hominibus fide dignis, qui ei bello interfuerunt, sex aliquando Tartaros in planiciem ad Mosci exercitum processisse: quos cum rex Scheale cẽtum quinquaginta equitibus Tartaricis aggredi vellet, à duce exercitus prohibitum fuisse: duobusq;

busq; milibus equitum ante eum collocatis, occasionem rei bene gerendæ præreptam sibi fuisse. Hi cũ Tartaros circũuenire, & quasi concludere, ne fuga elaberẽtur, vellent: Tartari eorum conatũ hoc astu eludere, insequentibus Moscis paulatim cedere, parumque progresi subsistere. Idem Mosci cum facerent, eorum Tartari timiditatem animaduertentes, mox arreptis arcubus tela in eos torquebant: inque fugam conuersos persequuti, complures sauciabãt. Moscis denuò in se conuersis, paululum cedere, iterumq; subsistere, atque ita hostem simulata fuga ludificare. Hæc dum fiunt, duo Tartarorum equi, tormenti ictu prostrantur, illæsis tamen equitib. quos reliqui quatuor saluos ac incolumes, duobus milibus Moscorum spectantibus, ad suos reduxere. Dum equites se ita mutuò ludificant, magna vi interea admotis tormentis, castrum oppugnabatur: neque obsessi segnius, exoneratis pariter in hostem tormentis, se defendebãt. In eo certamine bombardarius, quem vnicũ in castro habebant, *ex* Ruthenorũ statione sphęrula bõbardica ictus, occubuit. Quare comperta, mercenarij ex Germanis & Lithwanis milites, magnam spem ad occupãdum castrum concipiunt: quibus si præfecti animus respondisset, haud dubiè eo die castro potiti fuissent. Verùm is cum suos inedia, quæ quotidie etiã magis adaugebatur, premi cerneret, priusquam per internuncios de ineundis inducijs clàm cum Tartaris egisset, adeò militum conatum non probauit

vt eos etiam cum iracũdia corriperet, verberaq; minaretur, quòd se inscio & inconsulto castrum oppugnare auderent. Bene enim in tanta rerum angustia Principis sui rebus consultum fore putabat, si initis cum hoste quibuscunq; inducijs, tormenta & exercitum saluum reportaret. Tartari quoq; cognita præfecti voluntate, in spem bonam adducti, conditiones quas præfectus offerebat, scilicet vt missis in Moscowiam legatis, pacem cum Principe transigerent, libenter susceperunt. quibus ita constitutis, Palitzki præfectus soluta obsidione, cũ exercitu in Moscowiã reuersus est. Fama erat, præfectũ à Tartaris muneribus corruptũ obsidionem soluisse. quam quidã natione Sabaudiensis adauxerat: qui cum tormento sibi commisso, ad hostes deficere voluisset, deprehensus in itinere, atq; seuerius examinatus, confessus est, se deficere voluisse: atque vt plures ad hanc defectionem sollicitaret, argenteos se nummos & pocula Tartarica ab hostibus accepisse. in quem tamen in tam manifesto scelere deprehensum, Præfectus nihil durius statuit. Reducto ita exercitu, quem centum octoginta millium fuisse perhibent, Cazan regis Oratores ad pacem firmandam ad Basilium veniunt. qui etiam tum, dum nos Moscowiæ essemus, aderant: neq; adhuc vlla tunc futuræ pacis spes inter eos erat. nam & nundinas, quæ circa Cazan in mercatorum insula fieri consueuerant, in Cazanensium iniuriam Basilius Nowogardiam transtulit: graui in dicta pœna, si qui in posterũ ex suis ad mercatum

catum in insulam proficiscerentur, eamque nundinarum translationem magno Cazanensibus incommodo futuram sperabat: atq; vel salis (cuius Tartari illis tantum nundinis copiam à Ruthenis habebant) emptione adempta, ad deditionem eos cogi posse. Verùm huiusmodi nundinarum translatione non minus incommodi sensit Moscowia, quàm ipsi Cazanenses. Plurimarum enim rerum, quæ ex mari Caspio, Astrachan emporio, ad hæc Persia & Armenia per Vuolgam importabantur, consequuta est caritas ac penuria: maximè autem nobilissimorum piscium, ex quorum numero Beluga est, qui citra & vltra Cazan in Vuolga capiuntur.

Hactenus de bello Principis Moscowiæ cum Tartaris Cazanensibus gesto. Nunc ad intermissam de Tartaris narrationem denuò redeo.

Post Tartaros Cazanenses, primi Tartari cognomento Nagai occurrunt, qui vltra Vuolgam circa mare Caspium, ad fluuium Iaick ex prouincia Sibier decurrentem habitant. Hi reges non habent, sed duces. Nostra tempestate tres fratres, æquali diuisione prouinciarum facta, ducatus illos obtinebant: quorum primus Schidack, ciuitatem Scharaitzick vltra fluuium Rha, Orientem versus, cum adiacente ad Iaick fluuium regione obtinebat: alter Cossum, quicquid inter Kamam Iaick & Rha fluuios esset: Schichmamai tertius fratrum Sibier prouinciæ partem, & omnem circumiacentem regionem posidet. Schichmamai interpretatur sanctus, vel potens.

Atque

Atq; hæ quidem regiones omnes ferè ſyluoſæ ſunt: extra eam quæ ad Scharaitzick vergit, quæ campeſtris eſt.

Inter Vuolgá & Iaick fluuios, circa mare Caſpium, habitabát quondam Sawolhẽſes reges, de quibus poſtea. Apud hos Tartaros rem admirádam, & vix credibilem, Demetrius Danielis, vir (vt inter Barbaros) grauis ac fide ſingulari, nobis narrauit: patrem ſuum aliquando à Principe Moſcowiæ ad Zawolhenſem regem miſſum fuiſſe: in qua dum eſſet legatione, ſemen quoddam in ea inſula, melonum ſemini, paulo maius acro tundius, alioqui haud diſsimile, vidiſſe: ex quo in terram condito, quiddam agno perſimile, quinq; palmarum altitudine ſuccreſceret: idque eorum lingua Boranetz, quaſi agnellum dicas, vocaretur. nam & caput, oculos, aures, cæteraque omnia in formam agni recens editi, pellem præterea ſubtiliſsimam habere, qua plurimi in eis regionibus ad ſubducenda capitis tegumenta vterentur. eiuſmodi pelles vidiſſe ſe, multi coram nobis teſtabantur. Aiebat inſuper, plantam illam, ſi tamen plantam vocari phas eſt, ſanguinem quidem habere, carnem tamen nullá: verùm carnis loco, materiam quandam cancrorum carni perſimilem. vngulas porrò nó vt agni corneas, ſed pilis quibuſdá ad cornu ſimilitudiné veſtitas: radicem illi ad vmbilicũ, ſeu ventris medium eſse. viuere aũt tamdiu, donec depaſtis circum ſe herbis radix ipſa inopia pabuli areſcat. Miram huius plantæ dulcedinem eſſe: propter

quam

quam à lupis, cæterisque rapacibus animalibus multum appeteretur.

Ego quamuis hoc de semine & planta pro cō mento habuerim, tamen & antea tanquam à viris minimę vanis auditum retuli: & nunc tanto libentius refero, quòd mihi vir multæ doctrinæ Guilhelmus Postellus narrauit, se audiuisse à quodā Michaele, apud rempub. Venetā publico Turcicæ & Arabicæ linguæ interprete, quòd viderit à finibus Samarcandæ ciuitatis Tartaricæ, cæterarumq; regionum quæ ad Euroaquilonem mare Caspium respiciūt, vsq; in Chalibontidē, deferri quasdam pelles delicatissimas, plantæ cuiusdam in illis regionibus nascentis, quæ aliqui Musulmani ad capita sua rasa fouenda medijs pileis inserere, ac pectori quoq; nudo appli caresoleant. Plantam sibi tamen non visam esse, nec nomen se scire, nisi quòd illic Samarcandeos vocetur: eamq; esse ex animali instar plantæ in terram defixo. Quæ cum ab aliorum narratione non dissideant, mihi (inquit Postellus) penè persuadent, vt hanc rem minus fabulosam esse putem, ad gloriam Creatoris, cui omnia sunt possibilia,

A Principe Schidack, progrediendo in Orientem viginti diebus, occurrunt populi quos Mosci appellant Iurgenci, quibus Barack Soltan, magni Cham seu regis de Cataia frater imperat. A domino Barack Soltan, decem diætis itur ad Bebeid Chā. Hic est ille magnus Chā de Cataia.

Astrachan vrbs opulenta, magnumq; Tartarorum

rorum emporium, à qua tota circumiacẽs regiõ nomen accepit, decem dierum itinere infra Cazan in citeriore Vuolgę ripa, ad eius ferè ostia sita est. Quidã hanc nõn ad Vuolgæ ostia, sed aliquot dierum itinere inde distare aiunt. Equidem eo loco quo Vuolga fluuius in multos ramos, quos quidẽ septuaginta esse aiunt, scinditur, pluresq; insulas facit, totidemq; fere ostijs Caspiũ mare tanta aquarum copia ingreditur, vt procul spectãtibus mare esse videatur, Astrachan sitã esse puto. Sunt alij, qui eam Citrahan appellant.

Vltra Vuiatkam & Cazan, ad Permiæ viciniã Tartari habitant, qui Tumenskij, Schibanskij, & Cosatzkij vocantur. ex quibus Tumenskij in syluis habitare, decemq; milium numerum aiũt non excedere. alij præterea Tartari trans Rha fluuium sunt, qui quòd soli capillos nutriant, Kalmuchi vocantur: & ad mare Caspium Schamachia, à qua etiam regio nomen accepit, ita appellati, homines in texendis sericeis vestibus excellentes, quorum ciuitas sex dierum itinere abest ab Astrachan, quã vnà cum regione rex Persarum haud ita diu (vt aiunt) occupauit.

Asoph ciuitas ad Tanaim, de qua supra, septẽ dierum itinere distat ab Astrachan: ab Asoph autem, Taurica Chersonesus, præcipuè autẽ Præcop ciuitas, abest quinq; dierum itinere. Inter Cazan autẽ & Astrachan, longo secũdum Vuolgã tractu, ad Borysthenem vsq;, campi deserti sunt, quos Tartari nullis certis sedibus inhabitant: præter Asoph & Achas ciuitatem, quæ est duodecim

decim miliaribus supra Asoph ad Tanaim: & minori Tanai vicinos Tartaros, qui terram colunt, certasque sedes habent. Ab Asoph ad Schamachiam sunt duodecim diætæ.

Ab Oriente Meridiem versus reflectendo, circa Mæotidis paludes & Pontū, ad fluuium Cupa, qui paludes influit, Aphgasi populi sunt, quò loci vsq; ad Merula fluuium, qui Pontum illabitur, montes occurrūt, quos Circassi, seu Ciki incolunt. Hi montium asperitate freti, nec Turcis, nec Tartaris parent. Eos tamen Christianos esse, suis legibus viuere, in ritu & cæremonijs cum Græcis conuenire, lingua Slawonica (qua vtuntur) sacra peragere, Rutheni testantur. Audacissimi piratæ sunt. nā fluuijs, qui ex eorum montibus fluunt, nauibus in mare delapsi, quoscunq; possunt spoliant: eos præsertim, qui ex Capha Constantinopolim nauigant. Vltra Cupa fluuiū est Mengarlia, quam Eraclea fluuius interlabitur: deinde Cotatis, quam quidam Colchim esse arbitrantur. Post quem Phasis occurrit, qui priusquam mare illabatur, haud procul ab ostijs Satabellum insulam facit: in qua fama est, Iasonis naues quondā stetisse. Vltra Phasim, Trapezus.

Tauricæ Chersonesi paludes, quę ab ostijs Tanais in longitudinem trecenta miliaria Italica habere dicuntur, ad Caput S. Ioannis, promontorium, quà in arctum coeunt, duo tātum miliaria Italica continent. In ea Krijm ciuitas, olim regum Tauricæ sedes: à qua Krijmskij nominabātur. Postea toto Isthmo, spacio mille ducentorū

passuum

pasſuum ad inſulæ formam perfoſſo, reges non Krijmskij, ſed Præcopskij, ab illa nimirum perfoſsione ſumpto vocabulo, nomen accepere. Præcop enim, lingua Slawonica perfoſſum ſonat. Vnde apparet, ſcriptorem quendam erraſſe, qui Procopium quendam ibi regnaſse ſcripſit. Porrò tota Cherſoneſus, ſylua quadam per medium ſcinditur: eaq; pars quæ Pontum reſpicit, in qua Capha inſignis vrbs, olim Theodoſia dicta, Genuenſium colonia, tota à Turca poſsidetur. Capham autem Mahumetes, qui expugnata Conſtantinopoli, Græcorum imperium deſtruxit, Genuenſibus ademit. Alteram peninſulæ partem Tartarus poſsidet. Omnes autem Tartari, Tauricæ reges, originem ſuam ex Sawolhenſibus regibus ducunt: & cum domeſtica ſeditione aliqui regno pulſi fuiſsent, nec vſquam in vicinia firmam ſedem habere poſsent, hanc Europæ partem occupauere: veterisq; iniuriæ haud immemores, diu cum Sawolhenſibus dimicabant: donec patrem noſtrorum memoria, Alexandro magno duce Lithwaniæ in Polonia imperante, Scheachmet rex Sawolhenſis in partes Lithwaniæ venit, ſcilicet vt inito cum Alexandro rege fœdere, coniunctis viribus Mahmetgirei regem Tauricæ eijcerent. In quam rem vterque quidem princeps conſenſit. Cum autem Lithwani iuxta eorum conſuetudinem longius quàm par eſt, bellum differrent, vxor Sawolhenſis regis, eiusque quem in campis habebat exercitus, moræ, tum etiam frigoris impatientes, eorum

eorum regem in oppidis quibuſdam agentem ſollicitant, obmiſſo Poloniæ rege, vt in tempore rebus ſuis prouideat. Quod cum illi perſuadere non poſſent, vxor relicto marito, cum parte exercitus ad Mahmetgirei Præcopenſem regem deficit: cuius impulſu, Præcopenſis exercitum ad profligandas reliquas Sawolhẽſis copias mittit. quib. diſsipatis, Scheachmet Sawolhenſis rex infœlicitatem ſuam videns, ſexingentis ferè equitibus comitatus, Albam ad Thijran fluuiũ ſitam ſpe auxilij à Turca implorandi confugit. In ea ciuitate cum ſtructas ſibi, vt caperetur, inſidias intellexiſſet, conuerſo itinere, vix media parte equitum aſſumpta, Chiowiam peruenit. vbi à Lithwanis circumuentus, captusq́ue, cum regis Poloniæ iuſſu Vuilnam deduceretur, obuiam ſibi rex progreſſus, honorificè ſuſceptum, ad Polonorũ conuentum ſecum duxit: quo quidem conuentu bellum aduerſus Mendligerei decernitur. Sed cũ Poloni in cogendo exercitu tempus longius, quàm par erat, extraherẽt, Tartarus vehementer offenſus, denuò de fuga cogitare cœpit: in qua deprehenſus, ad Trokij caſtrum, quatuor à Vuilna miliaribus retractus eſt. quem ego ibi vidi, vnaq; cum eo pranſus ſum. Atque hic Sawolhenſium regum imperij finis fuit: cum quibus & Aſtrachã reges, qui quoque ex eiſdem regibus originem traxerunt, vnà perierunt. quibus ita oppreſsis & extinctis, regum Tauricæ potentia maiorem in modum adaucta: vicinis gentibus terrori erat, adeò vt & regem Poloniæ ad certum ſtipẽdium

pendendum cogerent, ea conditione, vt eorum opera quauis vrgente necessitate vtatur. Quin & Moscowię Princeps, missis subinde muneribus illum sibi deuincire solebat. quod ideo fit, quia cũ mutuis assiduè bellis implicentur, vterq; Tartarorum ope armisq; alterum se sperat opprimere posse. Cuius ille haud ignarus, acceptis muneribus vtrũq; vana spe lactabat. id quod vel eo tem pore, dum ego Cæsaris Maximiliani nomine apud Moscowię Principem de pace cum rege Poloniæ ineunda tractarem, apparuit. Nam cũ Moscowiæ Princeps ad æquas pacis cõditiones induci non posset, rex Polonię Præcopensem regẽ pecunia conduxit, vt Moscowiam cum exercitu ab vna parte adoriretur, se quoq; ex altera Opotzkam versus impetum in Mosci ditionem facturum. qua arte Poloniæ rex Moscum ad tolerabiles pacis conditiones cogi posse sperabat. Quod Moscus animaduertens, missis Oratoribus suum vicissim apud Tartarum egit negotium, vt scilicet in Lithwaniam, quam tum omni metu vacuam ac præsidio destitutam esse dicebat, vires suas conuerteret. Cuius consilium Tartarus, sui commodi duntaxat ratione habita, secutus est. Atq; is eiusmodi Principum dissensionibus potentior factus, cum imperij augendi libidine tene retur, neque quiescere posset, ad maiora animum applicuit: Mamaiq; Nahaicensi principe sibi adiuncto, Tauricam anno Domini 1524. mense Ianuario, cum exercitu egressus, regem Astrachan adortus est, cuius vrbem, cum ea relicta, metu pro-

profugiſſet, obſedit, & occupauit, manſitq; victor in ciuitate ſub tectis. Interim Agis Nahaicenſiũ quoque princeps, fratrem ſuum Mamai increpat, quòd tam potẽtem vicinum ſuis copijs iuuaret. Præterea eum monet, vt Machmetgirei regis indies creſcentẽ potentiã ſuſpectam haberet. poſſe enim, vt inſanabili ille animo eſſet, fieri, vt conuerſis in ſe fratremque armis, vtrumque regno depulſum aut interimat, aut in ſeruitutem deducat. Quibus verbis Mamai permotus, fratri nunciat, eumque hortatur, vt quàm magnis poſſet copijs ad ſe properaret. poſſe enim nunc cũ Machmetgirei magno rerũ ſucceſſu elatus, ſecurius ageret, vtroſque eo metu leuari. Agis fratris monitis parens, ad præſcriptum tempus ſecum exercitu, quem ad defendendas in tot bellis regni ſui fines iamprius coegerat, affuturum omnino promiſit. Qua re intellecta, Mamai continuò regem Machmetgirei monet, ne militem ſoluta diſciplina ſub tectis aleret, corrũperetque: ſed vrbe relicta, in campis potius, vt mos eſt, degeret. Cuius conſilio acquieſcens rex, militem in caſtra educit, aduolat Agis cum exercitu, ſeq; fratri iungit: atq; hi non ita multo pòſt Machmetgirei regẽ nihil tale timentem, cum Bathir Soltan filio, vigintiquinq; annos nato, prandẽtem, facto derepentè impetu obtruncãt, eiusq; maiorem exercitus partem fundunt, & reliquos in fugam vertunt: ac vltra Tanaim, Tauricam vſq; inſequentes, cædunt, fugantque. Præcop ciuitatem, quam in Cherſoneſi ingreſſu eſſe dixi,

P 2 obſe-

obſident: tentatiſque omnibus, cum ea nec vi, nec deditione potiri poſſe viderent, ſoluta obſidione domum redeunt. Horum ergo opera rex Aſtrachan regno ſuo iterum potitus eſt: viresq; regni Tauricæ, cum Machmetgirei fortiſsimo & fœliciſsimo rege, qui potenter aliquandiu imperauit, conciderunt. Machmetgirei occiſo, frater eius Sadachgirei, Turcarum imperatoris (cui tũ ſeruiebat) auxilio Præcopenſe regnum occupauit: qui cum Turcarum moribus imbutus, rarius præter Tartarorum morem in publico verſaretur, neq; ſubditis ſuis ſe conſpiciendum exhiberet, à Tartaris, qui hanc inſolitam rem in Principe ferre non poterant, eijcitur, inq; eius locum ex fratre nepos ſubſtituitur. à quo cum Sadachgirei captus fuiſſet, nepotẽ, ne cæde in ſe ſæuiat, ſed à ſuo ſanguine abſtineat, ſenectutis ſuæ miſereatur, denique vt priuatus reliquũ vitæ in caſtro aliquo deducere, nomenq; duntaxat regium, tota regni adminiſtratione nepoti permiſſa, retinere poſsit, ſupplex orat, & impetrat.

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè ſunt. Chan, vt ſuprà dixi, rex eſt: Soltan, filius regis: Bij, dux: Mutſa, filius ducis: Olboud, nobilis, vel conſiliarius: Olboadulu, alicuius nobilis filius: Seid, ſupremus ſacerdos: homo verò priuatus, Kſi. Officiorum verò, Vlan, ſecunda è rege dignitas: nam reges Tartarorum quatuor viros, quorum conſilio in rebus grauibus potiſsimum vtuntur, habent. ex his primus, Schirni vocatur: ſecundus Barni, tertius Gargni, quartus Tziptzan.

zan. Hactenus de Tartaris: nunc de Lithwania, Moſcowiæ vicina, dicendum eſt.

DE LITHVVANIA.

Lithwania Moſcowiæ proxima eſt. non autē de ſola prouincia, ſed regionibus illi adiacentibus, quæ ſub Lithwaniæ nomine comprehenduntur, nunc loquor. Hæc longo tractu ab oppido Circaſs, quod ad Boryſthenem ſitum eſt, in Liwoniam vſq; protenditur. Porrò Circaſsi, Boryſthenis accolæ, Rutheni ſunt, alij ab his quos ſuprà ad Pontum in montibus habitare dixi. His noſtra tempeſtate præficiebatur Euſtachius Taſcowitz, (quem cum Machmetgirei rege in Moſcowiam vnà profectum fuiſſe, ſuprà dixi) vir belli peritiſsimus, aſtutia ſingulari: qui cum crebra cum Tartaris commercia haberet, ſæpius tamen eos fudit. quin & ipſum Moſcum, cuius aliquan do captiuus fuerat, in magna ſæpe pericula addu xit. Eo anno, quo nos Moſcowiæ eramus, miro aſtu Moſcos profligauit: dignaque mihi res viſa eſt, quæ hoc loco aſcriberetur. Tartaros quoſdã habitu Lithwanico in Moſcowiam deduxit, in quos, ceu Lithwanos, nullo metu Moſcos irruituros ſciebat. Ipſe diſpoſitis loco opportuno inſidijs, Moſcos vlciſcentes prẹſtolatur. Tartari depopulata parte Seweræ prouinciæ, Lithwaniam verſus iter arripiunt: indeq; mutato itinere, cum Lithwaniam tenuiſſe cognouiſſent, Moſci Lithwanos eſſe rati, mox vindictæ cupiditate magno impetu in Lithwaniam irruunt. qua vaſtata, cum præda onuſti redirent, ab Euſtachio ex inſi-

dijs circumuenti, ad vnum omnes cæduntur. Qua re cognita, Moscus Oratores ad Poloniæ regem, qui de illata sibi iniuria conquererentur, misit. quibus rex: Suos non intulisse, sed iniuriam vltos esse, respondit. Ita Moscus vtrinque delusus, damnum cum ignominia ferre coactus est.

Infra Circassos nullæ habitationes Christianorum sunt. Ad Borysthenis ostia, Otzakhow castrum & ciuitas, quadraginta miliaribus à Circass, quam Tauricæ rex non ita diu Poloniæ regi ademptam possidebat. Hanc nunc Turcus tenet. Ab Otzakhow ad Albam, circa ostia Thirę, quæ veteri nomine dicitur Moncastro, quatuordecim miliaribus ab Otzakhow, in Præcop quatuordecim miliarib. A Cercass circa Borysthenem ad Præcop quadraginta miliarib. Supra Circassos septem mil. per Borysthenem ascendendo, Cainow oppidum occurrit: à quo decem & octo miliarib. est Chiowia, vetus Russiæ metropolis: quam magnificam & planè regiam fuisse, ipsæ ciuitatis ruinæ, monumentaque, quæ in ruderibus visuntur, declarant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus ecclesiarum, monasteriorumque desolatorum vestigia, præterea cauernæ multę, in quibus vetustiss. sepulchra, corporaque in his nondum absumpta visuntur. Ab hominibus fide dignis accepi, puellas ibi vltra septimum annum raró castitatem seruare. rationes varias audiui, quarum nulla mihi satisfacit: quibus, mercatoribus abuti quidem, sed abduce-

re

re minime licet. Nam si quis abducta puella deprehensus fuerit, & vita & bonis, nisi Principis clemētia seruatus fuerit, priuatur. Lex etiam ibidem est, qua externorum mercatorum (si qui ibi fortè decesserint) bona aut regi cedunt, aut eius præfecto: id quod apud Tartaros & Turcas, in Chiowiensib. apud se mortuis obseruatur. Ad Chiowiam monticulus quidam est, per quem mercatoribus via aliquanto difficiliore transeundum est: in cuius ascensu, si fortè currus aliqua pars frangatur, res quæ in curru portabantur, Fisco vindicantur. Hæc omnia D. Albertus Gastol Palatinus, Vuilnensis regis in Lithwania vicegerens, mihi retulit. Porrò à Chiowia ascendendo per Borysthenem triginta miliaribus, Mosier ad fluuium Prepetz, qui duodecim miliarib. super Chiow Borysthenem influit, occurrit. Thur fluuius piscosus influit Prepetz. à Mosier autem ad Bobranzko, triginta. Inde ascenden do vigintiquinque miliaribus, peruenitur in Mogilew, à qua Orsa sex miliaribus abest. Hæc iam enumerata secundum Borysthenem oppida, quæ omnia in Occidentali littore sita sunt, regi Poloniæ: Orientali verò, Moscowiæ principi subijciuntur: præter Dobrownam, & Mstislaw, quæ Lithwaniæ ditionis sunt. Traiecto Borysthene quatuor miliaribus Dobrownam, indeque viginti Smolenzko deuenitur. Ex Orsa nobis iter fuit in Smolenczko, & tum Moscowiam vsque.

Borisowo oppidum viginti duobus ab Orsa in Occidentem miliaribus abest, quod Beresina

fluuius, qui infra Bobrantzko Borysthenem influit, præterlabitur. Est autem Beresina, vt oculis conspexi, amplior aliquanto Borysthene, ad Smolentzko. Planè puto hunc Beresinam, id quod etiam vocabuli sonus indicare videtur, ab antiquis Borysthenem habitum fuisse. nam si Ptolemæi descriptionem conspexerimus, Beresina fontibus magis quàm Borysthenis, quem Nieper appellant, conueniet.

Lithwania porrò quos Principes habuerit, quãdo Christianismo initiata fuerit, ab initio satis dictum est. Huius gentis res ad Vuitoldi vsq; tempora, semper florebant. Si bellum aliunde ipsis immineat, suaq; aduersus hostium vim defendere debeant, vocati quidem, ad ostentationem magis quàm ad bellum instructi, magno apparatu veniunt: verùm delectu habito, citò dilabuntur. Quod si qui remanserint, hi equis vestibusq; melioribus, quibus instructi nomina dederunt, domum remissis, cum paucis quasi coacti, ducẽ sequuntur. Cæterùm magnates, qui certum militum numerum suis sumptibus in bellum mittere coguntur, data duci pecunia, se redimentes, domi remanent: eaq; res adeò dedecori non est, vt militię præfecti, ducesq; publicè in conuentibus castrisq; proclamari faciant, si qui velint, numerata pecunia exautoratos domum redire posse. Tanta autem inter hos quidlibet agendi est licentia, vt immodica libertate non vti, sed abuti videantur, Principũq; bona impignorata possideant: adeò, ut Principes in Lithwaniam venientes,

tes,suis,ni prouincialium ope subleuentur,vectigalibus ibi viuere non potuerint. Gentis habitus oblongus,arcumq; Tartarorum, hastam verò & scutum Hungarico more gerunt.equis bonis,iisdemq; castratis,sine soleis ferreis,quos mollibus coercent lupatis, vtuntur.

Vuilna est caput gentis: ciuitas ampla, intra colles sita, ad confluxum fluuiorum Vueliæ & Vuilnæ. Vuelia autem fluuius aliquot infra Vuilnam miliaribus, Crononem influit. Cronon autem, oppidum Grodno,nomine haud ita dissimili,præterlabitur, Prutenosq; populos quondam ordini Teutonicorum subiectos (quibus nunc Albertus Marchio Brandenburgensis, posteaquam se regi Poloniæ subdidit, cruceq; & ordine deposito,hæreditarius præest) à Samogitis, eo loci quo Germanicum mare illabitur,dirimit: vbi est oppidum Mumel.nam Germani Crononem Mumel; patrio verò vocabulo Nemen appellant. Vuilna porrò nunc est muro cincta. multa templa ædesq; lapideæ in ea exædificatur, in qua episcopalis sedes est,quā tunc Ioannes regis Sigismundi filius naturalis, vir singulari humanitate præditus,tenebat,nosq; in reditu nostro humaniter excepit. Preterea parochialis ecclesia,& aliquot monasteria,& præcipuum Franciscanorum de obseruantia cœnobium,maximis sumptibus extructum,excellit. Multo plura tamen sunt Ruthenorum templa in ea, quam Romanæ obedientiæ. In Lithwaniæ principatu sunt tres Romanæ obedientiæ episcopatus: Vuilnensis scili-

 cet,

cet, Samogithiæ, & Chiowiensis. Rutheni verò episcopatus in regno Polonię & Lithwania, aut suis incorporatis principatibus, sunt, archiepiscopus Vuilnæ nunc degens, Polocensis, Vuolodimeriensis, Lucensis, Pinski, Chomensis, Præmisliensis. Lithwani melle, cera, cinere, quibus potissimum abundant, quæstum faciunt, quæ magna ab eis copia Gedanum, deinde in Holandiā deferuntur. Picem quoq; & asseres ad fabricandas naues, frumentum quoq; Lithwania abundè præbet. Sale caret, quod venale ex Britannia habet. Quo tempore Christiernus Daniæ regno eiectus, mareque piratis infestum esset, sal non ex Britannia, sed ex Russia portabatur: quo etiamnum vtuntur apud Lithwanos. Nostra tempestate apud Lithwanos duo potissimum viri bellica laude clari fuere: Constantinus Knes Ostrosski, & Knes Michael Linzki. Constantinus vt plurimum Tartaros fudit: non occurrendo multitudini prædantium, sed præda onustos sequebatur. cumque redirent ad eum vsq; locum, in quo se omni metu solutos, respirandi & quiescendi commodum spacium habere putabant (is locus erat illi notus) cumq; eos inuadere constituisset, monuit suos, vt sibi ea nocte cibaria pararent, nā se eis nullam ignis copiam in noctem futuram, esse facturum. Itaq; sequenti die continuato itinere, cum Tartari noctu nulla flamma aut fumo apparente, putarēt hostes regressos, aut dilapsos, eoq; & equos in pascua dimitterent, mactarent, vorarent, & se somno dederent: Constantinus

primo

primo diluculo inuadens, magnis cladibus eos affecit. Knes verò Michael Linski, qui cum adolescens adhuc in Germaniā venisset, & apud Albertum Saxoniæ ducem eo tempore in Frisia bellum gerentem strenuè se gessisset, ac per omnes militiæ gradus magnum sibi nomen peperisset, Germanorumq; apud quos adoleuerat moribus imbutus, in patriam rediјsset, apud Alexandrum regem magna authoritate ac summo loco fuit: adeò vt rex arduas quasque res ex eius iudicio ac arbitrio constitueret. Accidit autem, vt cum Ioanne Sawersinski Palatino Trocensi, regis causa in dissensionem veniret, vbi compositis tandem rebus, in vita regis omnia quieta inter illos manebant: at mortuo rege, manebat Ioanni altamente repositum odium. nam ex eo priuatus erat Palatinatu. Tum ipse & complices, atq; amici, apud Sigismundum regem, qui Alexandro successerat, crimine affectati imperij, ab æmulis quibusdam delatus est, & prodiror patriæ nominatus. Cuius iniuriæ Knes Michael impatiens, cum sæpe regem appellasset, rogassetq; vt communi iudicio, quo tantum crimen à se depellere posse dicebat, causam inter se & Sawersinski actorem discerneret: cumque rex illius petitioni locum non daret, in Hungariam ad Vladislaum regis fratrem proficiscitur: à quo literis & Oraroribus, quibus ad cognoscendam suam causam rex admonebatur, impetratis, tentatisque omnibus, cum causæ suæ cognitionem à rege impetrare non posset, indignitate rei permotus Michael

chael, tale facinus se aggressurũ, regi dixit, quod ipsi sibiq; aliquando foret mœreri. At cum domum iratus se recepisset, quendam ex suis hominem sibi fidum, cum literis mandatisq; ad Moscowiæ Principem mittit. Scripserat autem, si Princeps securam liberamq; ad se viuendi copiam, datis in hanc rem literis, atq; addito iuramẽto, sibi promitteret, eaq; res honori emolumentiq́ue sibi apud Principem foret, se castris quæ in Lithwania possideret, alijsq; vi aut deditione occupatis, ad se deficere velle. Eo nuncio Moscus, qui viri fortitudinem & dexteritatem cognitam haberet, mirificè exhilaratus, omnia quæ à se Michael peteret, datis vt volebat literis, iuramentoq́ue addito, se facturum recepit. Rebus ita apud Moscum ex sententia confectis, Michael vlciscẽdi libidine flagrans in Ioannem Sawersinski, qui tum in villa sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctaui) toto impetu fertur, eumq; ne elabi posset, dispositis circum ædes militum stationibus, immisso percussore quodam Mahumetano, in lectulo dormientem opprimit, obtruncatq;: qua re peracta, ad castrum Miensko cum exercitu progressus, vi illud, aut deditione occupare nitebatur: sed Miensko occupatione frustratus, alia subinde castra oppidaq; aggressus est. Interea cum regis in se copias aduenire, seq; illi longè imparem esse intelligeret, obmissa castrorum oppugnatione, in Moscowiam se contulit: vbi à Principe honorificè exceptus est. nã Lithwaniam illi parem non habere sciebat. Vnde ma-

de magnam de eo ſpem conceperat, ſe eius conſilio, opera, induſtria, vniuerſam Lithwaniam poſſe occupare. qua ſpe haud prorſus fruſtratus eſt. Nam communicatis cum eo conſilijs, Smolenzko inſignem Lithwaniæ principatū denuò obſedit, & eam viri huius induſtria magis quàm viribus cepit. Vnus enim Michael, militibus qui in præſidio erant, omnem vrbis defendendæ ſpē ſua præſentia ademit: eosq; & metu & pollicitationibus, vt caſtrum proderent, permouit. Quòd eo audacius maioreq; ſtudio faciebat, quoniā Baſilius, ſi Michael Smolenzko quacūq; arte potiri poſſet, ſe caſtrū cū prouincia adiacente perpetuò ſibi conceſſurū promiſerat. Quibus tamē promiſſis adeò ille poſtea non ſtetit, vt Michaelē de pactione ſe appellantē, vana tantū ſpe lactaret, atq; illuderet. Qua re vehementer Michael offenſus, nódum abolita è pectore Sigiſmundi regis memoria, cuius gratiam, opera amicorum quos in eius aula tum haberet, ſe facilè cóſequi poſſe ſperabat, ex ſuis quendā ſibi fidum ad regem mittit, ſeq;, ſi quæ grauius in ſe commiſiſſet, cōdonaret, rediturum pollicetur. Grata hęc legatio regi fuit: nuncioq; continuò publicæ fidei, quas petabat, literas dari mandauit. Verùm cum Michael literis regijs non prorſus fideret, quo tutius redire poſſet, à Georgio Pisbeck & Ioanne de Rechenberg, equitibus Germanis, quos ea authoritate apud regem, eiusq; conſiliarios eſſe ſciebat, vt regem vel inuitum poſſent ad ſeruandam fidem cogere, ſimiles literas efflagitauit, impetrauitque.

Sed

Sed cum eius rei nuncius in Mosci custodias incidisset, captusque esset, re patefacta, Principiq; celeriter significata, Michael Principis iussu capitur. Eodem tempore nobilis quidam ex Trepkonum familia, adolescens Polonus, à Sigismundo rege ad Michaelem Moscowiam missus erat: qui vt mandata regis commodius exequi poset, perfugam se simulabat. Is quoque haud meliore fortuna vsus, à Moscis capitur: & cum perfugam se diceret, neque sibi fides adhiberetur, adeò arcani continens fuit, vt etiam grauiter tortus, id non reuelaret. Porrò cum Michael captus, in conspectum Principis in Smolenzko adductus fuiset: Perfide, inquit, digna te pro meritis pœna afficiam. ad quæ ille: Perfidiæ crimen, quod mihi impingis, non agnosco. nam si tu mihi fidem promissaq; seruasses, fidelissimum me in omnibus seruitorem habuisses. sed cum te eã floccifacere, meq; à te insuper eludi viderem, graue mihi in primis est, ea quæ animo in te concœperam, me exequi non potuisse. mortem ego semper contempsi, quam vel ea causa libenter subibo, ne vultum tuum Tyranne amplius conspiciam. Deinde Principis iussu in magnam populi frequentiam in Vuiesma abductus, vbi supremus belli Præfectus proiectis in medium grauibus, quibus vinciendus erat, cathenis: Princeps te, inquit, Michael maxima (vt scis) dum fideliter seruires, gratia prosequebatur. Postquam autem proditione fortis esse voluisti, hoc te secundum merita tua munere donat, simulq; cum dicto, ca-

thenas illi inijci iubet. qui dum ita ſpectante mul titudine cathenis conſtringeretur, ad populum conuerſus: Ne captiuitatis, inquit, meæ falſa apud vos fama ſpargatur, quid fecerim, curque captus ſim, paucis aperiam: vt vel meo exemplo, qualem Principem habeatis, quidque quiſque veſtrum de eo ſperare debeat, aut poſsit, intelligatis. Ita orſus, totius ſui in Moſcowiam itineris rationem, quæque Princeps ſcriptis literis, addito iuramento, ſibi promiſiſset, neque vllà ex parte promiſsis ſtetiſset, referebat. Cumq; ſua de Principe expectatione falſus eſſet, voluiſſe denuò in patriam redire: ideo ſe captum eſſe. qua iniuria cum præter meritum afficeretur, mortē ſe nō magnopere refugere, præſertim cum ſciret, communi lege naturæ omnibus æquè moriendum eſſe. Et cum corpore valido, ingenioq; ad omnia verſatili eſſet, multum etiam valebat conſilio, ſerijs iocoſisque rebus æquè idoneus, planeque (vt aiunt) omnium horarum vir: qua animi dexteritate multum ſibi gratiæ authoritatisque apud omnes, Germanos præſertim, vbi educatus fuerat, conciliauerat. Tartaros, Alexādro rege imperante, inſigni clade profligauerat: neque à Vuitoldi morte, Lithwani tam præclaram à Tartaris victoriam vnquā reportarunt. Hunc Germani voce Bohemica, Pan Michael vocabant: qui cum, vt homo Ruthenis Græcorum in fide ritum ab initio, eoq; pòſt obmiſſo, Romanū ſequutus fuiſſet, quo Principis in ſe irā indignationemq; leniret, mitigaretq;, in vinculis denuò Ruthenicum aſſum-

aſsũpſit. De eius liberatione, nobis in Moſcowia exiſtentibus, multi pręclari viri, in primis autem Principis coniunx, quæ ſibi ex fratre neptis erat, apud Principem laborabat, intercedebat pro eo etiam Cæſar Maximilianus, literasq; ſpeciales in priore mea legatione ad Principem nomine ſuo dederat: quibus tamen vſq; adeò nihil effectum eſt, vt mihi tum nec aditus ad ſe patêret: imò ne videndi ſui copia dabatur. In altera verò legatione, cum forte de liberatione eius tractaretur, ſæpius à Moſcis interrogabar, an hominem nouiſſem? quib. equidem, quod in rem ſuam fore putabam, nomen me duntaxat eius aliquando audiuiſſe, reſpondi. Atq; Michael tum liberatus ac dimiſsus fuit, cuius neptim Princeps, viuente adhuc priore vxore cum duxiſset, tantam ſpem in eo ponebat, vt filios ſuos illius virtute à fratrib. in regno tutos fore crederet: tutorem deniq; filiorum ſuorum teſtamẽto inſtituerat. Mortuo dein Principe, viduam laſciuientem cum identidẽ increparet, proditionis crimine ab ea inſimulatus, captusq́; infœlix moritur. Qua re patrata, nõ longè pòſt, ipſam quoq; ita ſęuientem, veneno ſublatam: adulterum verò Owtzina dictum, in partes laniatum ac diſsectum aiunt.

Vuolonia, inter Lithwanię principatus, gentem bellicoſiòrem habet.

Lithwania admodum ſyluoſa eſt. paludes ingentes, & multos fluuios habet: quorum alij, vt Bog, Prepetz, Thur & Bereſina, Orientem verſus Boryſthenẽ illabuntur. alij verò, vt Boh, Cronon,

non, & Narew, Septentrionem versus decurrũt. Cœlum inclemens, animalia omnis generis parua habet, frumento quidem abundat, sed seges rarò ad maturitatem peruenit. Gens misera, & graui seruitute oppressa. Nam vt quisq; famulorum caterua stipatus, domum coloni alicuius ingreditur, impunè quiduis facere, res ad vitæ vsum necessarias rapere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare licet. Colonis quauis de causa ad dominos suos absque muneribus aditus non patet. quod si etiam admittantur, ad Officiales & Præfectos relegantur: qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, constituúntue. Neq; verò hęc solum tenuium ratio est, sed etiam nobilium si à procerib. impetrare quippiam volunt. Audiui à quodam primario Officiali apud Regem iuniorem, qui dixit, Vnumquodq; verbum in Lithwania aurum esse. Regi quotannis imperatam pecuniam pro defendendis regni finibus pendunt. Dominis, præter censum, hebdomadatim sex dies laborare: Parocho deniq; ducta, vel mortua vxore, liberis similiter natis, aut vita defunctis, eo quo confitentur tempore, certam numerare pecuniam coguntur. Tam dura porrò seruitute à Vuitoldi tempore in hunc vsq; diem detinentur, vt si quis fortè capite damnatus fuerit, de seipso, iubente domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere cogatur. quòd si fortè facere recusauerit, tum crudeliter cæsus, atque immaniter excarnificatus, nihilominus suspenditur. Hac seueritate effectum est, vt si Iudex aut

Q Præ-

Præfectus in re præsenti constitutus, reo moram forte nectenti, minatus fuerit, aut solummodo dixerit, Festina, dominus irascitur: tum miser grauissima verbera extimescens, laqueo vitam finit.

DE FERIS.

Feras habet Lithwania, præter eas quę in Germania reperiũtur, Bisontes, Vros, Alces, quos alij onagros vocant, equos syluestres. Bisontem Lithwani lingua patria vocant Suber: Germani impropriè *Aurox*, vel *Vrox*: quod nominis vro conuenit, qui planè bouinam formam habet, cum bisontes specie sint dissimilima. Iubati enim sunt bisontes & villosi secundum collum & armos, barba quadam à mento propendente. pilis muscũ redolentibus, capite breui, oculis grandioribus, & toruis, quasi ardentibus, fronte lata: cornibus plerunque sic diductis & porrectis, vt interuallum eorum tres homines bene corpulentos insidentes capere possit: cuius rei periculum factum perhibetur à rege Poloniæ Sigismundo, huius qui nunc regnat Sigismundi Augusti patre, quem bene habito & firmo corpore fuisse scimus, duobus alijs se non minorib. sibi adiunctis. Tergum ipsum ceu gibbo quodam attollitur, & priore & posteriore corporis parte demissiore. Qui venantur bisontes, eos magna vi, agilitate & solertia pręditos esse oportet. Deligitur locus venatui idoneus, in quo sint arbores iustis dirempt æspacijs, truncis nec crassis nimis, vt facilè circumiri possint: nec paruis, vt ad tegendum hominem sufficiant. Ad has arbores singuli venatores

tores disponuntur,atq; vbi canibus persequentibus exagitatus bisons eum in locum propellitur qui primus ex venatoribus sese profert, in eum magno impetu fertur. At is obiectu arboris sese tuetur, & quà potest percutit venabulo feram: quæ ne sæpius quidem icta cadit, sed incensa magis ac magis rabie, non tantum cornua, sed etiã linguam vibrat:quam ita scabram & asperam habet, vt venatorem solo vestis eius attactu comprehendat & attrahat: nec antè relinquat, quàm occidat. Quod si quis fortè circumcursitando & feriendo delassatus respirare cupit, is feræ obijcit pileum rubrum,in quem & pedibus & cornibus sæuit. Si verò alteri in idem certamen non confecta fera descédere libet,vt fieri necesse est,si salui illinc abire velint:is eã facilè in se prouocat, si vel semel sono barbaro Lululu succlamarit.

Vros sola Masowia Lithwaniæ contermina habet:quos ibi patrio nomine Thur vocant,nos Germani propriè Vrox dicimus. Sunt enim verè boues syluestres, nihil à domesticis bobus distantes, nisi quòd omnes nigri sunt, & ductum quendam instar lineæ ex albo mixtum per dorsum habent. Non est magna horum copia suntq; pagi certi,quibus cura & custodia eorum incũbit: nec ferè aliter quàm in viuarijs quibusdam seruantur. Miscentur vaccis domesticis, sed non sine nota. Nã in armentum postea, perinde atq; infames, à cæteris vris non admittuntur: & qui ex eiusmodi mixtione nascuntur vituli, non sunt vitales. Sigismundus Augustus rex mihi apud se

Q 2 orato-

oratori donauit exenteratum vnum, quem venatores eiectum de armento semiuiuum confecerant: recisa tamen pelle, quæ frontem tegit, quod non temerè factum esse credidi: quáquam cur id fieri soleret, per incogitantiam quandam nó sum percontatus. Hoc certum est, in precio haberi cingulos ex vri corio factos. & persuasum est vulgo horum præcinctu partum promoueri. Atq; hoc nomine regina Bona, Sigismundi Augusti mater, duos hoc genus cingulos mihi dono dedit: quorum alterum serenissima Domina mea Romanorum Regina, sibi à me donatum, clementi animo accepit.

Quæ fera Lithwanis sua lingua Losś est, eam Germani Ellend, quidam Latinè Alcen vocant: Poloni volunt onagrum, hoc est, asinum agrestem esse, non respondéte forma. Sectas enim vngulas habet: quanquam & quę solidas haberent, repertæ sint. sed id perrarum est. Animal est altius ceruo, auribus & naribus prominulis, cornibus à ceruo nonnihil diuersis, colore item magis ad albedinem tendente. Cursus est velocissimi: non quo cætera animalia modo, sed gradarij instar. Vngulæ, tanquam amuletum, contra morbum caducum gestari solent.

In desertis campis circa Borysthené, Tanaim & Rha, est ouis syluestris, quam Poloni Solhac, Mosci Seigack appellant, magnitudinis capreolæ, breuioribus tamen pedibus: cornua in altum porrecta, quibusdam circulis notata, ex quibus Mosci manubria cultellorum transparentia faciunt:

unt: velocissimi cursus, & altissimorũ saltuum.

Samogithia proxima Lithwaniæ est prouincia, in Septentrionem ad mare Baltheum, quæ Prussiam quatuor miliarium Germanicorum spacio à Liwonia diuidit: nullo oppido, aut castro munito insignis. huic ex Lithwania à Principe Præfectus, quem sua lingua Starosta, quasi seniorem appellant, præficitur. neque temerè is, nisi grauissimas ob causas, officio mouetur: sed quoad viuit, perpetuò manet. Episcopum habet Romano Pontifici subiectum. In Samogithia hoc in primis admirandum occurrit, quòd cum eius regionis homines procera vt plurimum statura sint, filios tamen alios corporis magnitudine excellentes, alios perpusillos, ac planè nanos, veluti vicissitudine quadam, procreare solent. Samogithæ vestitu vili eoque vt plurimum cinericio vtuntur. In humilibus casis, iisque oblongioribus vitam ducunt, in quibus ignis in medio conseruatur: ad quem cum paterfamiliâs sedet, iumẽta, totamque domus suæ supellectilem cernit. Solent enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, sine vllo interstitio pecora habere. Maiores vrorũ cornibus pro poculis etiam vtuntur. Audaces sunt homines, & ad bellum prompti: loricis, aliisque plurimis armis, præcipuè autem cuspide, & eo breuiore, venatorum more, in bello vtuntur. Equos adeò paruos habent: vt vix credibile sit, ad tantos labores eos sufficere posse: quibus foris in bello, domiq; in colendis agris vtuntur. Terram non ferro, sed ligno proscindunt: quod eo

magis mirandum, cum terra eorum tenax, & nõ arenosa sit, quaque pinus nunquam crescit. Araturi ligna complura, quibus terram subigunt, locoque vomeris vtuntur, secum portare solent: scilicet, vt vno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex prouinciæ præfectis, quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos ferreos vomeres adferri fecerat. Cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes aliqua cœli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgusque agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri adscriberet, nec aliud quicquam in causa esse putaret, Præfectus veritus seditionem, amoto ferro, suo eos more agros colere permisit. Prouincia hæc nemoribus, syluisq; abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri solent. Sunt etiamnum illic idololatræ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus, lacertarum instar, pedibus, nigro obœsoq; corpore, trium palmarum longitudinem non excedentes, Giwoites dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt: eosq; lustrata domo statis diebus ad appositum cibum prorepentes, cum tota familia, quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam venerantur. Quod si aduersi quid illis accideret, serpentem Deum domesticum malè acceptum ac saturatum esse credunt. Cum priori ex Moscowia itinere rediens, in Troki venissem, referebat hospes meus, ad quem fortè diuerteram, se eodem quo ibi eram anno, ab eiusmodi quodam

dam ſerpentis cultore aliquot aluearia apum emiſse: quem cum oratione ſua ad verum Chriſti cultum adduxiſset, vtq; ſerpentem quem colebat occideret, perſuaſiſset, aliquanto pòſt cum ad viſendas apes ſuas eò reuerſus fuiſset, hominem facie deformatum, ore auriū tenus miſerabilem n modum diducto offendit. Tanti mali cauſam nterrogatus, reſpondit, ſe, quòd ſerpenti deo ſuo manus nepharias inieciſſet, ad piaculum expiandum, luendamque pœnam, hac calamitate puniri: multaq; grauiora, ſi ad priores ritus ſuos non rediret, eum pati oportere. Hæc quamuis non in Samogithia, ſed in Lithwania ſunt acta, pro exemplo tamen adduxi. Mel nuſquam melius, nobiliúsue, quodq; minus ceræ habeat, albumq; ſit, quàm in Samogithia, reperiri aiunt.

Mare quod Samogithiam alluit, quodq; Baltheum, quidam Germanicum, alij Prutenicum, nonnulli Veneticū: Germani verò alludentes Baltheo, Pelts appellant: Sinus propriè dicitur. interluit namq; Cimbricā Cherſoneſum, quā hodie Yuchtland, & Sunder Yuchtland Germani: Latini verò, nomine inde pariter ſumpto, Iuciam vocant. Alluit & Germaniam, quam Baſsā dicunt, incipiendo ab Holſatia, quæ Cimbricam contingit: dein Lubicenſem terrā, item Viſmariā, & Roſtok, Magno polenſiū Ducum ciuitates, totūque Pomeraniæ tractum id quod nomen eius loci indicat. Pomorijæ enim Slawonica lingua idē eſt, ac ſi diceres, Iuxta mare, ſeu maritimū. Inde Pruſſiam, cūius metropolis eſt Gdanum, quod & Ge

danum & Dantiſcum appellatur, alluit. Porrò Ducis Pruſsię ſedes eſt, quam Germani Regium montem appellant. Eò loci certo anni tempore, ſuccinum mari innatans, magno hominum periculo, propter ſubitum maris acceſſum & receſsū aliquando, piſcatur. Samogithiam vix IIII miliaribus cōtingit: atq; longo tandem tractu Liwoniā, &eam partem quā vulgo Khurland, Curetos abſq; dubio vocant, & regiones quę Moſco ſubſunt: Vuinlandiā deniq;, quæ Swetenſium ditionis eſt, vnde etiam Venedicū nomen originē duxiſſe arbitrātur, circumluit. Ab altera autem parte Swetiam contingit. Totum autem Daniæ regnum, quod inſulis maximè conſtat, in hoc ſinu continetur: exceptis Iucia & Scandia, quæ continenti adhærent. Gotlandia quoque inſula regno Daniæ ſubiecta, in hoc ſinu eſt: ex qua pleriq; Gotthos prodiiſſe putabant: cum tamen longè anguſtior ſit, quàm quæ tantam hominū multitudinem capere potuiſſet. Præterea ſi Gotthi ex Scandia progreſsi fuiſſent, ex Gotlandia in Swetiam, & iterum reflexo per Scandiam itinere (quod rationi minimè cōſentaneum eſt) oportuiſſet eos reuerti. In Gothia inſula adhuc Vuijsby ciuitatis ruinæ extant, in qua omnium illac prætemauigantium lites ac controuerſiæ cognoſcebantur ac conſtituebantur: eò etiam ex longinquis illis maritimis locis cauſæ ac negotia deferebantur, prouocabanturque.

Liwonia prouincia in longitudine ſecundum mare protenditur. Huius metropolis eſt Riga, cui

cui Teutonici ordinis magister præest. In ea, prę ter Rigensem archiepiscopum, Riualiensis & Osiliensis episcopi sunt. Oppida habet complura: præcipuè autem ciuitatem Rigam ad fluuium Dwina, non longè ab ostijs: item Rewaliam & Derbteñ ciuitates. Rewaliam Rutheni Roliwan Derbt verò Iuryowgorod appellant. Riga nomẽ suum vtraq; lingua retinet. Fluuios nauigabiles, Rubonem & Nerwam habet. Huius prouinciæ Princeps, fratres ordinis, quorum primi Commẽdatores vocantur, item proceres & ciues, Germani ferè omnes sunt. Plebs vt tribus ferè linguis vtitur, ita in tres ordines seu tribus est diuisa. In Liwoniam ex Germaniæ principatibus, Iuliacẽsi, Geldrensi, & Monasteriensi, quotannis noui & seruitores & milites deducuntur: quorum pars in demortuorum, alij in eorum locum qui defuncti annuo officio, quasi manumissi in patriam redeunt, succedunt. Insigni equorum copia adeò abundant, firmiqué sunt, vt hactenus tam regis Poloniæ, quàm magni Ducis Moscowiæ hostiles & frequentes in agros eorum incursiones fortiter sustinuerint, seq; strenuè defenderint.

Anno Domini 1502, mense Septembri, Alexander Poloniæ rex, magnusque Lithwaniæ Dux, Magistrum Liwoniensem Vualtherum à Pleterberg, pactionibus quibusdam induxit, vt ipse instructo exercitu Moscowię Ducis prouincias aggrederetur: pollicitus, vbi is hostilem terram attigisset, cum magno se exercitu affuturũ. Sed enim Rex cum ad constitutũ tempus, sicuti receperat,

non veniſſet, Moſciq; cognito hoſtium aduentu, ingenti multitudine magiſtro occurriſſent, isque cum ſe deſertum videret, neque ſine ſumma turpitudine periculoque retrocedere poſſet, ſuos primùm pro tempore paucis adhortatus, mox exoneratis tormẽtis, ſtrenuè hoſtem aggreditur, primoque impetu Ruthenos diſsipat, atq; in fugam couertit. Cum autem pro numero hoſtium pauciores eſsent victores, grauioreque armatura præpediti, hoſtem longius perſequi non poſsẽt: Moſci re cognita, recuperatis animis, denuò in ordines redeunt, atque Pletenbergij peditatum, qui circiter mille quingenti instructa phalange hoſti ſe oppoſuerunt, aggreſsi ſtrenuè cędunt. In ea pugna Præfectus Matthæus Pernauer, cum fratre Henrico, & vexillifero Cõrado Schwartz, periere. Huius vexilliferi egregium facinus memoratur. nam cum hoſtium telis obrutus, confectusq; diutius ſtare non poſset, priuſquam occũberet, alta voce virum aliquem fortem, qui vexillum à ſe reciperet, inclamabat. ad cuius vocem Lucas Hamerſtete, qui ſe ex Braunſuicenſibus ducibus, illegitimo tamen thoro, oriundum gloriaretur, illicò accurrens, vexillum ex moribundi manibus capere nitebatur. quem Conradus, ſiue quòd ſuſpectam haberet illius fidem, ſiue quòd tanto honore indignum eſse arbitraretur, tradere recuſauit. Cuius iniuriæ Lucas impatiens, educto gladio manum Conradi cum vexillo amputat. Conradus nihilominus vexillum altera manu & dentibus mordicus apprehendens, tenet,

net, laceratque. Lucas vexilli fragmentis arreptis, proditisque peditum copijs, ad Ruthenos deficit. Huius defectione factum est, vt quadringenti ferè pedites ab hostibus miserè trucidarentur: reliqua turba cum equitatu, seruatis ordinibus, ad suos incolumes rediere. Huius cladis autor Lucas, postea à Moscis captus, atq; in Moscowiam missus, in aula principis aliquandiu honesto loco fuit. Verùm is acceptæ à Moscis iniuriæ impatiens, ex Moscowia clam ad Christiernum Daniæ regem postea profugit, à quo tormẽtis præficitur. Cum autem pedites aliqui, qui ex ea clade euaserant, in Daniam elapsi, illius proditionem Regi indicassent, nec cum eo vnà militare vellent, rex Christiernus eum in Stockholm misit: mutatoque pòst regni statu, Iostericus, aliàs Gustaus Swetiæ rex, recuperata Stockholm Lucam ibi inuentum, numero familiarium suorum ascribit, & Vuiburg oppido præficit: vbi cũ nescio cuius criminis se insimulari cerneret, veritus grauiora, denuò in Moscowiam se recepit: vbi ego illum honorificè vestitutum, inter Principis stipendiarios vidi.

Swetia imperio Mosci contermina, Nortwegiæ & Scandiæ non secus coniuncta est, atque Italia Neapolitano regno & Pedemonti: marique Baltheo, dein Oceano, & eo quod nunc Glaciale appellamus, circumquaque ferè alluitur. Swetia, cuius regia Holmia, quam incolæ Stockolm, Rutheni Stecolna appellãt, amplissimum regnum, multas & varias nationes complectitur:

tur:inter quas virtute bellica celebres Gotthi, qui in Oſtrogothos, id eſt orientales: & Veſtrogothos, id eſt occidentales Gotthos, pro regionum quas incolunt ſitu, diuiſi: indeq; progreſsi, toti orbi, vt pleriq; ſcriptores memoriæ prodiderunt, terrori fuere.

Nortwegia, quam quidam Nortwagiam appellant, longo tractu Swetiæ adiacet, mariq; alluitur. Atq; vt hæc à Sud, id eſt Meridie: ita illa à Nort, id eſt Septentrione, ad quem ſita eſt, nomẽ accepit. Germani enim quatuor orbis plagis vernacula nomina indidere, prouinciasq; his adiacentes inde denominauere. Oſt enim, Orientem ſignificat: vnde Auſtria, quam Germani propriè exprimunt, Oſterreich. Vueſt, Occidentem: à quo Vueſtualia. ita à Sud & Nort, vt dictum eſt, Swetia & Nortwegia.

Scandia verò non eſt inſula, ſed continẽs, Swetiæ regni pars, quæ longo tractu Gotthos contingit, & cuius nunc bonam partem rex Daniæ poſsidet. Cæterùm cum eam, harum rerum Scriptores, maiorem ipſa Swetia fecerint, ex eaque Gotthos & Longobardos progreſſos fuiſſe retulerint: videntur, mea quidem ſentẽtia, hæc tria regna veluti integrum quoddam corpus, Scandię duntaxat nomine comprehendiſſe: quia tum illa terræ pars inter mare Baltheum, quod Finlandiam alluit, & Glaciale mare, incognita fuit: quęq; adhuc propter tot paludes, innumeros fluuios & intemperiẽ cœli inculta, atq; parũ cognita eſt. Quæ res fecit, vt pleriq; hanc immenſæ magnitudinis

dinis insulam, vno Scandiæ nomine appellaret.

De Corela suprà dictum est, eam & regi Swetiæ,& principi Moscowię, quòd ditioni vtriusq; Principis interposita est tributariam esse. eaq; re vterque suam esse gloriatur: cuius fines ad mare Glaciale vsque protenduntur. Cæterùm cum de Glaciali mari varia multaque à plerisq; scriptoribus tradantur, haud abs re fore visum est, si illius maris nauigationem paucis subiungam.

NAVIGATIO PER MARE Glaciale.

QVo tempore Serenissimi Principis mei Oratorem apud magnū Ducem Moscowiæ agebam, aderat fortè Gregorius Istoma, Principis illius interpres, homo industrius, qui apud Ioannem Daniæ regem, linguam Latinam didicerat. is anno Domini 1496, à suo Principe cum magistro Dauid natione Scoto, regis Daniæ tunc Oratore, quem ego quoq; priori legatione illic cognoui, ad regem Danię missus, totius itineris sui rationem nobis compendiò retulit: quòd cum nobis in tanta locorum difficultate arduum & nimis laboriosum videretur, paucis, sicuti ab eo accepi, describere volui. Principiò dicebat, se cum Dauid iā dicto oratore, à Principe suo dimissos, Nowogardiam magnam peruenisse. Cum autē eo tempore regnum Swetiæ à rege Daniæ defecisset, ad hęc Moscus cū Swetensibus dissideret,

atque

atq; adeò commune & consuetum iter illi propter tumultus bellicos tenere non possent, aliud iter longius quidem, ac tutius ingressos fuisse: ac primùm quidem ex Nowogardia ad ostia Dwinæ ac Potiwlo, difficili admodum itinere peruenisse. Dicebat autem iter hoc, quod ob molestias & labores nunquam satis detestari poterat, esse spacio trecentorum mil. Conscensis denique in Dwinæ ostijs quatuor nauiculis, littus Oceani dextrum se nauigando tenuisse, ibiq; montes altos & asperos vidisse: tandē confectis XVI. mil. sinuq; quodam traiecto, littus sinistrum adnauigasse. atq; mari amplo à dextris relicto, quod à Petzora fluuio, quemadmodū & adiacentes mōtes, nomen habet, ad Finlappiæ populos peruenisse: qui etsi humilibus in casis passim secūdum mare habitant, ferinamq; propemodum vitā ducant, feris tamen Lappis sunt mansuetiores. Eos Mosco vectigales esse dicebat. Relicta postea Lapporum terra, ac octuaginta mil. nauigatione confecta, Nortpoden regionem, regi Swetiæ subiectam, attigisse. Hanc Rutheni Kaienska Semla, populos verò Kayeni appellant. inde emenso ac superato littore flexuoso, quod in dextrum protendebatur, ad promontorium quoddam, quod Sanctum Nasum appellant, se peruenisse dicebat. Est autem Sanctus Nasus, saxum ingens, ad nasi similitudinem in mare prominens: sub quo antrum vorticosum conspicitur, quod singulis sex horis mare absorbet, ac alternatim magno sonitu reddit euomitque eiusmodi voraginem. Alij
vm-

vmbilicum maris, alij Charybdim dixere. Tantã autē huius gurgitis vim esse, vt naues aliasque in propinquo res attraheret, inuolueret atq; absorberet: neque se vnquam in maiori periculo fuisse aiebat. Nam gurgite subitò ac violenter nauem, qua vehebantur, ad se attrahente, vix magno labore renitentibus remis sese euasisse. Supe rato S. Naso, ad quendam montem saxosum, quem circumire oportebat, peruenisse: vbi cum ventis reflantibus aliquot diebus detinerentur, nauta, Saxum (inquit) hoc quod cernitis, Semes appellant: quod nisi munere aliquo à nobis placatum fuerit, haud facilè præteribimus. quem Isthoma, ob vanam superstitionem se increpasse aiebat. increpatus nauta subticuit, totoque illic quatriduo vi tempestatis retentos, ventis postea quiescentibus, soluisse. Cumque secundo iam flatu veherentur, nauclerum dixisse: Vos admonitionem meam de placando Semes saxo, tanquam vanam superstitionem irridebatis: at nisi ego noctu clàm ascenso scopulo, Semes placassem, nequaquam transitus nobis concessus fuisset. Inter rogatus, quid Semi obtulisset? auenæ farinam butyro permixtam, super lapidem quem prominere vidimus, se fudisse dicebat. Postea cum ita nauigarent, aliud ingens promontorium, Motka nomine, ad peninsulæ speciem ipsis occurrisse: in cuius extremitate Barthus castrum, quod præsidialem domum significat, esset. Habent enim ibi reges Nordwegiæ, ad defendendos fines, militare præsidium. Tantam autem eius promontorij

torij longitudinem in mare esse dicebat, vt vix octo diebus circumiri posset. qua mora ne impedirentur, & nauiculas & sarcinulas per Isthumum dimidij miliaris interuallo, magno labore humeris traduxerunt. Dein in Dikilopporum, qui feri Loppi sunt, regionem, ad locum Drontnomine, qui ducentis à Dwina in Septentrionem miliaribus abest, nauigasse. atq; eò vsq; Moscowię Principem, vt ipsi narrant, tributa exigere solere. Relictis porrò ibi scaphis, reliquum itineris terra trahis confecisse. Referebat præterea, ceruorum ibi greges, ut apud nos boum, esse, qui Nordwegorum lingua Rhen vocantur, nostratibusq; ceruis aliquanto maiores sunt: quibus Loppi vice iumentorum vtantur, hoc modo. Vehiculo in scaphæ piscatoriæ formam facto, ceruos iungunt: in quo homo, ne citato, ceruorum cursu excidat, pedibus alligatur. Lorum, quo ceruorum cursum moderatur, sinistra: dextra verò manū baculum tenet, quo vehiculi, si fortè in aliquam partē plus ęquo vergeret, casum sustineat. atq; eo vehendi genere viginti miliaria se vno die confecisse, ceruūq; tandē dimisisse: quē ad dominum suum stabulaq; cōsueta sponte redijsse, dicebat. Eo tandem itinere confecto, ad Berges ciuitatem Nordwegiæ, rectà in Septentrionem inter montes positam, indeque equitatione in Daniam peruenisse. Cæterùm apud Dront & Berges in solstitio æstiuali, dies vigintiduarum horarū esse dicitur. Blasius alter Principis interpres, qui paucos ante annos à Principe suo ad Cæsarem

rem

rem in Hiſpaniam miſſus fuerat, diuerſam, magiſque compendiariam itineris ſui rationem nobis expoſuit. Dicebat enim, cum ad Ioannem regem Daniæ miſſus fuiſſet ex Moſcowia, Roſtow vſq; pedes veniſſe: conſcenſisq; nauibus Pereaslaw, à Pereaslaw per Vuolgam in Caſtromow: indeque ſeptem werſt terreſtri itinere ad fluuiolum quendam ſe perueniſſe, per quem cum in Vuolochdam primùm, Suchanã deinde, & Dwinam, ad Berges vſq; Norwegiæ vrbem nauigaſſet, omniaque pericula & labores quos Iſthoma ſuprà retulit, nauigando ſuperaſſet, rectâ tandem Hafniã Daniæ metropolim, quę Germanis Koppenhagen dicitur, perueniſſe. In reditu vterq; ſe per Liwoniam in Moſcowiam reuerſos fuiſſe, illudque iter annuo ſpacio confeciſſe dicebat. quamuis alter, Gregorius Iſthoma, ſe media huius temporis parte tempeſtatibus in plerisq; locis detentum & remoratum fuiſſe aiebat. Vterq; tamen conſtanter affirmabat, ſe mille & ſeptingẽta werſt, hoc eſt 340 miliaria hoc itinere peragraſſe. Demetrius item ille, qui nouiſsimè apud ſummum Pontificem Romæ Oratorem egit, ex cuius etiam relatione Paulus Iouius Moſcowiã ſuam deſcripſit, perq; hoc ipſum iter in Nordwegiam & Daniam miſſus venerat, omnia ſuprà dicta ita ſe habere confirmauit. Cæterùm hi omnes, de congelato ſeu glaciali mari à me interrogati, nihil aliud reſponderunt, quàm ſe in maritimis locis plurimos & maximos fluuios, quorũ vehementi & copioſo in fluxu maria longis ſpa-

cijs ab ipsis littoribus propelluntur, vidisse, eosque ab ipsis littoribus per certa spacia vnà cum mari congelari: vti fit in Liwonia, alijsq; Swetiæ partibus. quamuis enim concurrentium ventorum impetu glacies in mari frangatur, in fluminibus tamen raró, vel nunquam, nisi inundatio aliqua superueniat, glacies tum congesta eleuatur, aut frangitur. nam glacierum frusta, fluuiorum vi in mare delata, per totum ferè annum supernatant: adeoq; frigoris vehementia denuò concrescunt, vt aliquando plurium annorum glaciem in vnum concretam, ibi cernere liceat. id quod ex frustis, quæ à ventis in littus propelluntur, facilè cognoscitur. Equidem & Baltheum mare in plurimis locis & sæpius congelari, à fide dignis audiui. Dicebant, etiam in ea regione, quę à feris Loppis habitatur, Solem æstiuali solstitio quadraginta diebus non occidere: tribus tamen noctis horis corpus solis caligine quadam obductum, vt radij illius non appareant, videri: tantumque luminis nihilominus præbere, vt nemo à labore suo tenebris excludatur. Mosci iactant, se ex illis feris Loppis habere vectigal. quod etsi verisimile non sit, mirum tamen non est, cum alios vicinos ab ipsis vectigal exigentes non habeant. Tributi autem loco pelles & pisces, cum aliud non habeant, pendũt. Persoluto autem annuo tributo, nemini se quicquam debere, suique se iuris esse gloriantur. Loppi quamuis pane, sale alijsque gulæ irritamentis careant, solisque piscibus & feris vtantur, multum tamen proni in libi-

libidinem esse perhibentur. Sagittarij porrò peritissimi omnes, adeò vt si quas nobiliores in venatione feras nanciscantur, eas quò pelle integra & immaculata potiantur, missa in proboscidem sagitta interficiunt. Mercatores, aliosque hospites peregrinos, domi cum vxore, venatum euntes relinquunt. reuersi, si vxorem hospitis consuetudine lætam ac solito hilariorem reperiant, munere aliquo hunc donant: sin minus, turpiter expellunt. Iam consuetudine hominum externorum, qui quæstus gratia eò commeant, innatam feritatem deponere, ac mansuetiores fieri incipiunt. Mercatores libenter admittunt, à quibus ex crasso panno vestes, item secures, acus, coclearia, cultri, pocula, farina, ollæ, idque genus alia ipsis afferuntur: ita vt coctis iam cibis vescantur, humanioresque mores induerint. Vestibus, quas ipsi ex diuersis ferarum pellibus consuunt, vtuntur, eoque habitu in Moscowiam aliquando veniunt: paucissimi tamen caligis, ac pileis, ex pelle ceruina confectis, vtuntur. Nullus illis aureæ & argenteæ monetæ vsus, sola rerum permutatione contentis: & cum aliorum idiomata non calleant, apud exteros muti propemodum esse videntur. Tuguriola sua corticibus arborum tegunt: & nusquam certas sedes habent, sed absumptis vno loco feris ac piscibus, aliò migrant. Narrabant etiam prædicti Moscowię Principis Oratores, se in eisdem partibus altissimos montes, ad Ætnæ similitudinem flammas semper eructantes vidisse; & in ipsa Nort-

wegia multos montes perpetua conflagratione corruisse. Quare adducti quidam, purgatorium ignem ibi esse fabulātur. de quibus montibus, dū legatione apud Christiernum Danorum regem fungerer, eadem ferè ab Nordwegiæ Præfectis, qui tum fortè aderant, accepi. Circa ostia Petzoræ fluuij, quæ sunt dextrorsum ab ostijs Dwinę, varia magnaq; in Oceano dicuntur esse animalia. Inter alia autem, animal quoddam magnitudine bouis, quod accolæ Mors appellant. Breues huic, instar castorum, sunt pedes: pectore pro reliqui corporis sui proportione aliquanto altiore, latioreq́;, dentibus superioribus duobus in longū prominentibus. Hoc animal sobolis ac quietis causa, cum sui generis animalibus, Oceano relicto, gregatim montes petit: vbi antequam somno, quo natura profundiore opprimitur, se dederit, vigilē, gruum instar, ex suo numero cōstituit: qui si obdormiscat, aut forte à venatore occidatur, reliqua tum facilè capi possūt: sin mugitu, vt solet, signū dederit, mox reliquus grex excitatus, posterioribus pedibus dētibus admotis, summa celeritate, tanquā vehiculo per montē delapsi, in Oceanum se præcipitant: vbi in supernatantibus glacierū frustis pro tempore etiā quiescere solēt. Ea animalia venatores, solos propter dentes insectātur: ex quibus Mosci, Tartari, & in primis Turci, gladiorum & pugionum manubria affabrè faciunt: hisq; pro ornamento magis, quàm vt grauiores ictus (vt quidam fabulatus est) incutiāt, vtuntur. Porrò apud Turcos, Moscos & Tartaros

hi den

hi dentes pondere veneunt, piſciumque dentes vocantur.

Mare Glaciale vltra Dwinam, ad Petſchora, & Obi oſtia vſq;, longè lateq; protéditur. vltra quæ Engronelandt regioné eſse aiunt. Eam cùm ob altos montes, qui perpetuis niuibus obſiti rigét, tum perpetuam glaciem mari innatantem (quæ nauigationem impediat, periculoſamq; faciat) à conuerſatione ſeu commercio noſtrorū hominū ſeiunctam, atq; ideo incognitam eſse audio.

DE MODO EXCIPIENDI ET *tractandi Oratores.*

ORator in Moſcowiā proficiſcēs eiusq; limitibus appropinquās, nuncium ad proximam ciuitatē mittit, qui eius ciuitatis Præfecto indicet, ſe Oratoré talis Domini, limites Principis ingreſſurum. Mox Præfectus, non ſolum à quo Principe mittatur, ſed cuius etiā conditionis, dignitatiſue ſit ipſe Orator, item quotus veniat, diligenter inquirit: quibus cognitis, aliquem cum comitatu, habita tam Principis à quo mittatur, dignitate, quàm Oratoris ratione, ad excipiendum & deducendum Oratorem mittit. Interim etiam magno Duci, vnde & à quo veniat, continuò ſignificat. Miſſus, ex itinere pariter aliquem ex ſuis præmittit, qui Oratori ſignificet, Magnum hominem aduenire, qui eum certo loco (locum deſignans) excepturus ſit. Porrò Magni hominis titulo propter

rea vtuntur, quòd illud prædicatũ Magnus, tribuitur omnibus excellentioribus personis. neq; enim quẽquam strenuum, aut nobilem, aut Baronem, illustrem aut magnificũ vocant, aut alio deniq; id genus titulo ornant. Cæterùm in congressu, missus ille adeò nõ cedit loco, vt niuem hyberno tempore, vbi subsistit, verrere, seu terere ita iubeat, quò Orator preterire queat, ipse interim via trita, seu publica non cedit. Præterea in cõgressu & hoc obseruare solent. mittunt nunciũ ad Oratorem, qui eum admoneat, vt ex equo aut vehiculo descendat: si autem aliquis aut lassitudinem, aut ægritudinem causatus fuerit, tũ respondent: quòd nec proferre, nec audire verba Domini, nisi stando liceat. Imò missus diligenter cauet, ne prior ex equo aut vehiculo descendat, ne videatur hac re derogare domino suo, quin vbi Oratorem ex equo descendere animaduertit, tum primùm & ipse descendit.

In priore mea legatione nunciabam occurrẽti extra Moscowiã, me fessum esse de via, & vt in equis expediremus expedienda. At sibi id faciundum (repetita priore causa) nequaquã videbatur. Interpretes & alij iam descẽderant, monentes me, vt & ego descenderem. Quibus respondebam, quamprimum Moscus descẽder, me quoq; descẽsurum. Equidem cum viderẽ ipsos eam rẽ tãti facere, deesse ipse quoq; Domino meo, eiusq; minuere authoritatem, pariter nolui. Sed enim prior descendere cum renueret, illaq; superbia aliquantisper protraheretur, finem facere volẽs mo

ui pedem ex subijce ephippiario, tanquam descē surus, qua re animaduersa, missus continuò ex equo descendit: ego verò lentè me ex equo detuli, ita vt illum à me illusum esse pœnituerit.

Sub hæc accedēs, aperto capite inquit: Magnī domini Basilij, Dei gratia regis & domini totius Russiæ, & magni ducis: &c. (recitando potiores principatus) Locūtenēs & Capitaneus N. prouinciæ, &c. iussit tibi significare. Postquam intellexit te Oratorem tanti domini, ad magnum dominum nostrum venire, misit nos tibi obuiā, vt te ad se deduceremus. (repetēdo titulum Principis, & Locūtenentis.) Præterea nobis demandatum est, vt inquireremus, quàm sanè equitaueris. (is enim modus est in excipiendo, Quàm sanè equitasti?) Dein Oratori dextrām missus porrigit: neq; rursus honorem prior exhibet, nisi videat Oratorē caput suum aperire. Sub hæc, humanitatis fortè officio adductus, vltrò Oratorem compellat, quærens, quàm sanè equitasset. Postremò dat signū manu innuens, Ascende & vade. Conscensis tandem equis, aut vehiculis, subsistit loco vnà cū suis: neq; via cedit Oratori, sed postremus à longe sequitur, curatq; diligēter ne quisquā retrocedat, aut subsequatur: procedente Oratore, mox sciscitātur primū nomen Oratoris, & singulorū seruitorū: item nomina parentum, & ex qua quisq; prouincia oriundus sit, qualem quisq; calleat linguam, & cuius sit cōditionis, an principis alicuius seruitor, an Oratoris consanguineus, aut affinis sit: & an prius quoq; in eorum prouincia

fuerit. quæ singula ad magnum ducem per literas continuò referunt. Porrò cum paululum progressus est Orator, occurrit homo, mandatum dicens à se Locum tenente habere, vt sibi de omnibus necessarijs prouideat.

Dobrowna igitur, oppidulo Lithwaniæ, ad Borysthenē sito, egressi, octoq; eodem die miliaribus confectis, cum limites Moscowiæ attigissemus, sub diuo pernoctauimus: fluuiolum aquis redundantem ponte strauimus, vt post mediam noctem inde progredi, & Smolentzko peruenire possemus. Nam ab ingressu, seu limite, in principatum Moscowiæ, Smolentzko ciuitas duodecim miliarib. tantum Germanicis distat. Manè cum ad vnum ferè miliare Germ. progressi essemus, honorificè suscipimur: atq; inde vix ad dimidiū miliare progressi, loco sub diuo nobis constituto patienter pernoctauimus: postero die rursus ad duo miliaria progressis, locus pernoctandi constitutus fuit, vbi à deductore nostro prolixè & lautè accepti sumus. Cæterùm sequenti die (quæ erat dies Palmarum) quamuis seruitoribus nostris mandaueramus, vt nullibi subsisterent, qui cum sarcinis rectà Smolentzko contenderent: eos tamen, vix ad duo miliaria Ger. progressi, in loco ad pernoctandum constituto detentos inuenimus. Nos autem cum vlterius pergentes viderent, obsecrabant, vt saltem ibi prandium sumeremus. quibus parendum erat. Ea etenim die deductor noster, Oratores sui domini ex Hispania à Cæsare nobiscum reuertentes,

Knes

Knes Ioannem Poletzen Iaroslawski, & Simeonem Trophimow ſecretariũ inuitauerat. Ego, qui ſciebam cauſam, cur nos tam diu in his ſolitudinibus detinerent(miſerant etenim ex Smolentzko ad magnũ Ducem, nunciando aduentũ noſtrum, expectantes reſponſum, an liceret nos ducere in caſtrum, nec ne)volui experiri animum illorum, ingrediorq́; viam Smolentzko verſus. Id alij procuratores cum animaduertunt, eueſtigiò ad deductorem currunt, diſceſſum noſtrum nunciant: mox reuerſi, orant, miſcentes etiam precibus minas, vt maneremus. Sed illis interea huc atque illuc curſitantibus, cum ad tertium ferè pernoctandi locum perueniſſemus, meus procurator inquit: Sigiſmunde quid agis? cur pro arbitrio tuo in alienis dominijs contra ordinationem domini progrederis? Cui reſpondi: Equidem non ſum aſſuetus in ſyluis, more ferarum, ſed ſub tectis & inter homines viuere. Oratores domini veſtri trãſierunt per regnum domini mei pro arbitrio ſuo, & deducti ſunt per ciuitates, oppida & villas. Hoc idem & mihi liceat. Neque eſt mandatum domini veſtri, neque cauſam neceſsitatemúe tantæ moræ video. Poſtea aiunt ſeſe pa ũ deflexuros, cauſantes noctem iam imminere: præterea ſerò caſtrum ingredi haud qua quã conuenire. Horum autem nos cauſas, quas prætendebant, contemnentes, rectà Smolẽtzko contendimus: vbi tã anguſtis tuguriolis procul à caſtro accepti fuimus, vt equos, niſi prius effractis ianuis, inducere nõ potuerimus. Sequenti die rur

ſus per Boryſthenem traducti,ex oppoſito ferè caſtri ad Boryſthenem pernoctauimus. Tandem Locumtenens per ſuos nos excepit,atque quintuplici ferè potu honorat: Maluatico ſcilicet, & Græco vino,cætera erant medones varij,item pane & certis ferculis. Manſimus in Smolentzko decem dies, expectantes reſponſum magni Ducis. Venerant autem duo nobiles à magno Duce, vt noſtri curam haberent, noſque Moſcowiam deducerent. Ædes verò,vtriuſque noſtrum ingreſsi,ornati commodis veſtibus, nequaquam caput aperientes,putabant id nos priores facere oportere: quod tamen neglexìmus. Poſtremò cum mandatum Principis vtrinque referendum, & audiendum eſſet, prolato Principis nomine, honorem exhibuimus. Cæterùm quemadmodum varijs in locis detenti, tardius Smolentzko veneramus:ita ibi quoque diutius quàm par fuit, detinebamur. Ne autem longiore mora grauius offenderemur, aut ipſi deſiderio quodammodo noſtro deeſſe viderentur,ſemel atque iterum nos acceſſerant, dicentes, Cras manè diſcedemus. Nos itaque manè equos celeriter adornauimus, accinctique tota die expectauimus. Tandem veſperi cum quadã pompa veniunt,ſeq; eo die haud quaquam expedire potuiſſe reſpondent. Cras manè tamen rurſus, vt antea, iterſeſe ingreſſuros pollicentur: quod pariter diſtulerunt: nam vix tertia die pòſt,circa meridiem diſceſſeramus, eaque tota die ieiunauimus. Sequenti quoque die longius iter conſtituerant, quàm quo currus

nostri peruenire possent. Interea temporis omnes fluuij hybernis niuibus dissolutis, aquarum multitudine redundabant. Riuuli quoque nullis coerciti ripis, ingentem aquarum vim voluebãt: adeò vt tutò, citraque maximos labores transiri non possent. Pontes enim ante horam, duas aut tres facti, exundantibus aquis natabant. Parum igitur abfuit, quin Comes Leonhardus de Nugarolis Cæsaris Orator, altera die post discessum à Smolentzko, submersus fuisset. Equidem dum in ponte iamiam natante starem, curaremque vt impedimenta transportarentur: equus sub eo conciderat, eumque in cæca ripa reliquerat. Procuratores duo illi, proximi tum Comiti, ne pedem quidem auxilij ferendi gratia mouissent: adeò vt nisi alij à longè accurrissent, eumque iuuissent, actum de eo fuisset. Veneramus eo die ad quendam pontem, quem Comes cum suis maximo periculo transierat. Ego, qui currus sciebam haud subsequuturos, citra pontem mansi, & villici cuiusdam domum sum ingressus. Et cum procuratorem negligentius cibum curare viderẽ, propterea quòd sese commeatum præmisisse responderet: ipse à matrefamilias cibum, quem libenter & iusto precio dabat, comparabam. Hoc ille vbi rescriuit, matronę illico inhibuit, ne quicquã mihi venderet. Quod cum animaduerti, nuncium illius accersi, mandauique vt procuratori diceret, vt aut cibum tempestiuè ipse curet, aut emendi copiam permittat: quod nisi faciat, caput sim illi diminuturus. Noui, inquam, morem vestrum:

ſtrum: multa conquiritis ex mandato domini, & hoc noſtro nomine, quæ tamen nobis non porrigitis. ad hoc non permittitis, vt noſtris ſumptibus viuamus, minatus ſum, hæc me Principi dicturum. His verbis minui illius authoritatem, ita vt deinceps me non ſolum obſeruaret, ſed quodammodo veneraretur. Pòſt venimus ad confluxū Voppi & Boryſthenis fluuiorum, ibiq́ue onerauimus Boryſthenē ſarcinulis noſtris, quæ Moſaisko vſq; aduerſo flumine portabātur: nos verò Boryſthene ſuperato, in quodam monaſterio pernoctauimus. Sequēti die equi noſtri in ſpacio dimidij miliaris Ger. tres fluuios, aliosq; plurimos riuulos redundantes, non ſine periculo natare cogebantur. Nos illos per Boryſthenem ſcalmis piſcatorijs à monacho quodam vecti circum iuimus, atq; tandem XXVI. Aprilis Moſcowiam attigimus. A qua cùm dimidio mil. Ger. abeſſemus, occurrit nobis feſtinabundus, ſudoreq; diffluens, ſenex ille ſecretarius, qui in Hiſpanijs legatus erat, nuncians, dominum ſuum nobis obuiā mittere magnos homines: nominans eos, qui nos præſtolarentur, excepturique eſſent. Ad hæc ait, decere vt in congreſſu ex equis deſcendamus, & ſtantes verba domini audiamus. Poſtea manu porrecta confabulabamur. Equidem inter alia cauſam tanti ſudoris cum quæſiuiſſem, mox alta voce reſpondit: Sigiſmunde, eſt alius mos ſeruiendi apud dominum noſtrum, quàm tuum. Porrò dum ita progredimur, videmus longo ordine, veluti exercitum quendam, ſtantes: atque

mox

mox nobis appropinquantibus, ex equis descendentes: quod & ipsi vicissim fecimus. Cæterùm in ipso congressu, quidam initiò ita orsus est: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia rex & dominus totius Russiæ, &c. (totum titulum recitans) intellexit, vos Oratores fratris sui Caroli electi Romanorum Imperatoris & supremi regis, ac eius fratris Ferdinandi, aduenisse: misit nos suos consiliarios, nobisque iniunxit, vt à vobis inquireremus, quã sanus esset frater suus Carolus Rom. Imp. & supremus rex. Sub hæc, similiter de Ferdinando. Secundus ad Comitē Leonharde Comes, inquit, Magnus Dominus (totum titulum recensens) iniunxit mihi, vt tibi obuiam irem, teque in hospitium vsque deducerem, tibique de omnibus necessarijs prouiderem. Tertius hoc idem ad me dixit. Hæc aperto capite, vtrinque cum dicta & audita essent, primus rursus inquit: Magnus Dominus (recitando titulũ) iussit, vt ex te, Leonharde Comes, inquirerem, quàm sanè equitasses. Hoc idem ad me. Quibus iuxta eorum consuetudinem respondimus: Deus det sanitatem magno Principi. Clementia autē Dei & gratia Magni ducis sani equitauimus. Idem hoc rursus: Magnus dux, &c. (subinde titulum repetens) misit tibi Leonharde gradarium cum ephippio, & alium quoque equum ex suo stabulo. Hæc eadem ad me. Ad quæ cum gratias egissemus, porrigunt nobis manus, & vterque vtrunque nostrũ ordine interrogant, quàm sanè equitassemus. Tandem dicebant, Decere vt do-

minum

minum eorum honoremus, equosque donatos conscendamus: quod quidem fecimus. atque fluuio Moscua traiecto, præmissisq; alijs omnibus, subsequimur. In ripa porrò est monasterium: inde per planiciem, perque medias hominum turbas, quæ vndique accurrebant, in ciuitatem, atque adeò diuersoria ex opposito sita deducti sumus. Erant autem ædes vacuæ & habitatoribus, & omni supellectile. Vterque verò procurator indicabat suo Oratori, se vnà cum illis procuratoribus qui nobiscum ex Smolentzko venerant, habere à Domino mandatum, nobis vt de omnibus necessarijs prouideant. statuebant etiam coram nobis scribam, dicentes illum constitutum esse, vt quotidie cibum & alia necessaria afferat. hortantur denique, vt si quid vsquam nobis deesset, illis id significaremus. Deinceps singulis ferè diebus nos inuisebant, semper de defectu inquirentes. Habent autem constitutam sustinendi rationem, aliam pro Germanis, aliam pro Lithwanis, aliã pro aliorũ Oratoribus. Habent inquã certum numerum, & eum quidem præscriptum, constituti procuratores, quantum videlicet dent panis, potus, carnis, auenæ, fœni, & aliarum omnium rerum, iuxta numerum singularum personarum. Sciunt quantum lignorum ad culinam, itẽ quantum ad vaporaria calefacienda, quantum salis, piperis, olei, cæpe, aliarumque minimarum rerum in singulos dies dare debeant. Eandem rationem quoque obseruant procuratores, qui Oratores deducunt & reducunt ex Moscowia. Cæterùm

rùm quamuis ſuperque tam cibi quàm potus ſup peditare ſolebant, tamen omnia ferè quæ petieramus, prioribus commutata dabāt. Quintuplicem potum ſemper afferebant, triplicem medonem, duplicem ceruiſiam. Aliquando pro certis rebus mea pecunia ad forum miſeram, præcipuè verò pro viuis piſcibus. id grauiter ferebant, dicentes, domino eorum inde magnam fieri iniuriam. Indicabam etiam procuratori, me nobilibus, quorū quinque numero mecum habui, lectulos curare velle. At ille mox reſpondebat, non eſſe conſuetudinem, lectulis cuiquam prouidere. Cui reſpondi: Me nō petere, ſed velle emere: atque ideo secū communicare, ne poſthac, vt antea, iraſceretur. Sequenti itaque die reuerſus inquit: Retuli ad conſiliarios domini mei, de quibus heri colloquebamur. Iniunxerūt mihi, vt tibi dicerem, ne nūmos pro lectulis exponeres. nam quemadmodum noſtros homines in partibus veſtris tractaſtis, eadem ratione ſeſe & vos tractaturos pollicentur. Cum autem per biduum quieuiſſemus in hoſpitio, quæſiuimus à procuratoribus noſtris, qua die Princeps nos accerſurus, auditurusque eſſet: Quandocunq; volueritis, reſpondent, referemus ad conſiliarios domini. Mox petiuimus. Erat nobis cōſtitutus terminus, ſed in aliū diem reiectus. Pridie autem eius diei, venerat ipſe procurator, dicens: Conſiliarij noſtri domini mandarunt mihi, vt tibi nunciarem, te cras ad Principem noſtrum iturum. Porrò quotieſcunque nos vocarunt, ſemper interpretes ſecum habuerunt. Eo

dem

dem vesperi reuertitur interpres, & dicit: Præpara te, quia vocaberis ad conspectum domini. Itẽ manè reuertitur, rursus commonens: Hodie eris in conspectu domini. Dein vix quartali vnius horæ elapso, similiter vtriusque nostrum venit procurator dicẽs: Iá iam magni homines pro vobis venient, atq; ideo decet vos in easdem conuenire ædes. Cum itaque Cæsareum oratorem accessissem, continuò interpres aduolat, & magnos homines, eosq; præcipuos apud Principẽ viros, qui nos in aulam essẽt deducturi, nunc adesse ait. Erat autem quidam Knes Basilius Iaroslawski, magno Duci sanguine iunctus: alter, vnus ex ijs qui nos nomine Principis exceperát: quos comitabátur plurimi nobiles. Interim procuratores nostri mouebant nos, vt illis magnis hominibus honorem exhiberemus, & obuiam iremus. quibus respondimus, scire nos debitum officium nostrum, atque etiam facturos. Cæterùm cum iam illi ex equis descendissent, atq; hospitale diuersorium Comitis ingrederentur, procuratores subinde nos vrgebant, vt illis obuiam procederemus, eorumq; Principem indeferendo honore, nostris dominis quodammodo præponeremus. nos verò interim dum illi ascenderent, nũc hoc, nunc aliud impedimentum simulantes occursum tardamus, atque rectà in medijs gradibus in illos incidimus: eosque vt aliquantisper respirarent, in habitationem ducere voluimus, sed id facere renuebant. Ipseque Knes, inquit, Magnus Dominus (recitando integrum titulũ) iussit

iussit vos ad se venire. Mox conscensis equis, magna comitante caterua progressi, in tantas hominum turbas iuxta arcem incidimus, vt per eas vix magno satellitum labore ac opera penetrauerimus. Est enim ea apud illos consuetudo, vt quotiescunque insignes externorum principum ac regum Oratores in aulam deducendi sunt, tũ vulgus nobilium, stipendiarij ac milites ex circumiacentibus ac vicinis regionibus, iussu Principis conuocentur. vrbis tabernæ omnes ac officinæ sub id tempus occludantur, vendentes ac ementes foro pellantur, ciues denique vndiquaque conueniant. Hoc autem eò fit, vt ex tam immensa hominum multitudine, subditorumq́ue turba, Principis apud alienigenas potentia: ex tantis autem externorum principum legationibus, maiestas apud omnes appareat. Porrò arcẽ ingredientes, diuersis in locis ceu regionibs, diuersi ordinis homines collocatos vidimus. Iuxta portam stabant ciues: milites verò & stipendiarij aream tenebant, qui pedes nos comitabantur, àntecedebant, & stando impediebant, ne ad gradus vsque perueniremus, ibiq́; ex equis descenderemus. Etenim prope gradus ex equo descendere, præter Principem, nemini licet. Quod ideo quoque fit, vt maior Principi honor exhibitus videatur. Primum autem, vt ad medios gradus venimus, occurrunt nobis certi Principis consiliarij, porrigentes manum & osculum, nosq́ue vlterius deducunt. Mox superatis gradibus, occurrunt & alij, maioris authoritatis

consiliarij : cedentibusque prioribus (est enim mos, vt priores sequentibus, ac proximis quibusque ex ordine cedant, ac loco suo tanquam regione attributa subsistant) salutando dextras porrigunt. Dein ingredientibus palatium, in quo vulgus nobilium circumstabat, primarij similiter consiliarij occurrunt, nosque ordine ac ratione prædicta consalutant. Tandem in aliud atrium, quòd *Knesis*, alijsque generosioribus, ex quorum ordine ac numero consiliarij leguntur, septum erat: atque inde ad Principis vsque conclaue (ante quod stabant ingenui, qui quotidiana officia Principi præstant) ita deducti sumus, vt interim nemo prorsus ex circumstantibus, vel minimum honorem nobis exhibuisset. quin si aliquem nobis familiariter notum prætereuntes, fortè salutaremus, aut alloqueremur, adeò ille non respondebat quicquam, vt perinde se exhiberet, ac si nunquam quenquam nostrûm nouisset, aut salutatus à nobis non esset. Ad Principem tandem quum ingrederemur, assurgebant nobis (fratres Principis, si fortè adsunt, non assurgunt, aperto tamen capite sedent) Consiliarij. atq; vnus ex primarijs ad Principem conuersus, ex more suo, non rogatus nostro nomine, in hæc verba loquebatur: Magne Domine, Leonhardus Comes frontem percutit: & rursus, Magne Domine, Leonhardus Comes frontem percutit: de tua magna gratia. itidem de *Sigismundo*. Primum significat, quasi, inclinat se, aut honorem exhibet: secundum, gratias agit, de gratia accepta

pta. Nam frontem percutere accipiunt pro salutatione, gratiarum actione, & alijs id genus rebus. Etenim quoties aliquis quicquam petit, vel gratias agit, tum caput inclinare solet: si enixius id facere studet, tum ita se demittit, vt terram manu contingat. Si magno Duci pro re aliqua maxima gratias agere, aut petere ab eodem quicquam volunt, tum vsq; adeò se inclinant, demittuntq;, vt fronte terram contingant. Princeps in loco eminentiore ac illustri, pariete imagine diui cuiusdã splendẽte, aperto capite sedebat, habebatq; à dextra in scamno pileum Kopack, sinistra verò baculum cum cruce Posoch, atq; peluim cũ duobus gutturnijs, adiuncto impositoq; mãtili. aiunt Principem, cum Oratori Romanæ fidei manum porrigat, credere homini se immundo & impuro porrigere: atq; ideo, eo dimisso, continuò manus lauare. Erat ibi quoq; ex aduerso Principis, loco inferiore, scamnum pro Oratoribus adornatum. Eò Princeps ipse, exhibito sibi prius (vt iam dictum est) honore, nos nutu & verbo accersit, manu scamnum demonstrans. Quò loci cum ordine salutaremus Principem, aderat interpres, qui verbum verbo reddebat. Audito autem inter cætera Caroli & Ferdinandi nomine, surrexerat, deque scabello descenderat. auditaq; ad finem vsq; salutatione: Frater (inquit) noster Carolus electus Rom. Imp. & supremus Rex, sanúsne est? Dum Comes respondit, Sanus est: interim scabellum ascendit, & sedit. Hæc eadem, finita mea salutatione, ex me de Ferdinãdo

quærebat. Dein vtrumque noſtrûm ordine ad ſe vocabat, dicebatq́;: Porrige mihi manum. qua data, ſubiungit, Sanusne equitaſti? ad quæ vterque noſtrûm, iuxta illorum morem reſpondit: Deus det, vt tu ſanus ſis ad multos annos. Equidem clementia Dei, & tua gratia, ſanus. Sub hæc iuſſerat, vt ſederemus. Nos verò, priuſquam id feci mus, iuxta illorum conſuetudinem, Principi in primis, dein conſiliarijs & Kneſis, qui pro honore noſtro ſtabant, gratias, caput ad vtramque par tem inclinantes, egimus. Solent alioqui aliorum Principum Oratores, præſertim qui ex Lithwania, Liwonia, Sweria, &c. mittuntur, in conſpectum Principis admiſsi, vnà cum comitatu ac ſeruitoribus, ſinguli ſingula munera offerre.

Porrò conſuetudo offerendi munera eſt eiuſmodi. Audita & expoſita legatione, mox conſiliarius is qui Oratores ad Principẽ introduxit, ſurgens, clara & aperta voce omnibus audientib. ita dicit: Magne Domine, N. Orator frontem percutit, N. tali munere. hoc idẽ de ſecũdo & tertio repetit. Dein ſingulorum nobilium ac ſeruitorum, eodẽ modo & nomina & munera exprimit. Cõſtituitur deniq; illi in latere Secretarius, qui pariter & Oratorum, & ſingulorum ex ordine offerentium nomina & munera nominatim ſignat. Eiuſmodi autẽ munera ipſi Pominki, quaſi Mnemoſynon quoddã appellant. noſtros verò admonebant de muneribus: quibus reſpondimus, Non eſſe moris noſtri. Sed redeo ad propoſitũ.

Salutatione expoſita cum pauliſper ſediſſemus

mus, inuitauerat ordine vtrumq; nostrûm Princeps hisce verbis: Prãdebis mecũ. In priore mea legatione, vt hoc quoq; adijciam, iuxta illorum consuetudinem me hoc modo inuitauerat: Sigismunde, comedes sal & panem nostrum nobiscum. Mox dein vocatis ad se procuratoribus nostris, nescio quid illis demissa voce dixerat. à quibus vicissim admoniti interpretes: Surgite, inquiunt, eamus in aliam habitationem. in qua dũ reliquum legationis ac mandatorum quibusdam consiliarijs ac secretarijs à Principe constitutis exponimus, adornabantur mensæ. Constituto porrò prandij apparatu, Principe fratribus ac cõsiliarijs iam discumbentibus, in cænaculum ipsi cum essemus deducti, continuò consiliarij cæteriq; omnes ordine nobis assurrexerunt: quibus vicissim, morem eorum edocti, priusquam considerant, gratias, caput ad omnes partes inclinando, egimus: locumque in accubitu, quem nobis ipse Princeps manu designabat, cæpimus. Cæterum tabulæ in cœnaculo circumcirca adornatæ erant. In medio stabat abacus, grauis diuersis aureis & argenteis poculis. In tabula, ad quã Princeps sedebat, vtrinq; tantum interualli relictum erat, quantum ipse manibus expãsis spacij pertingere posset: infra quod fratres, si forte adsunt, à dextris senior, iunior à sinistris, sedent. A fratre rursus paulo ampliore spacio interiecto, seniores Knesi, consiliarij, ordine ac gratia quam quisque apud Principem obtinet obseruata, sedebant. Ex oppisito Principis in alia tabula nos sedebamus:

mus:atque paruo interuallo interpofito,familiares ac feruitores noftri.quibus ex aduerfo, in altero latere, ordine fedebāt hi,qui nos ex hofpitio in aulam deducebant. in pofterioribus vtrinque oppofitis tabulis,fedebant hi quos Princeps fingulari gratia inuitauerat:quibus ftipendiarij nōnunquam adhibentur.in tabulis pofita erant vafcula, quorum alia aceto, alia pipere, alia fale repleta erant:fingula autem per longitudinem tabulæ ita collocata & diftributa erant, vt femper quatuor numero cōuiuæ, fingula hæc tria haberent. Sub hæc dapiferi,fplendidis veftibus ornati ingrefsi, abacum circūeuntes, ex aduerfo Principis,neglecto omni honore,fubfiftunt: dum omnes vocati conuiuæ accumberent, dumque cibum afferre iuberētur. Interim omnibus difcūbentibus, Princeps quendam ex fuis miniftris vocarat, ac duo fibi oblōga panis frufta dederat inquiēs: Da Leonhardo Comiti, & Sigifmūdo. hunc panem. Minifter affumpto fecum interprete,ordine vtriq; noftrûm ita obtulit: Leonharde Comes, Magnus Dominus Bafilius, Dei gratia Rex & Dominus totius Rufsię, & Magnus Dux facit tibi gratiam fuam, & mittit tibi panē de fua tabula. Hęc verba interpres clara voce reddebat. Nos ftantes, Principis gratiam audiebamus. Affurrexerant & alij,extra Principis fratres, pro honore noftro. Pro eiufmodi autē gratia ac honore, illa refpōfione opus non eft: quàm vt panem oblatum accipias, fuper tabulā ponas, gratiasq; ipfi Principi capitis inclinatione, dein cōfiliarijs

item alijs,ad omnes partes caput circumferédo & inclinando agas. Porrò pane ipso Princeps suam erga aliquem gratiam, tale verò amorem ostendit. Neque verò maiorem honorem potest alicui exhibere in suo conuiuio,quàm si alicui sal de sua tabula mittit. Panes præterea formam helcij equini habentes, mea opinione, omnibus ijs vescentibus,durum iugum & perpetuam seruitutem designant. Tandem pro cibo dapiferi, nullo rursus honore Principi exhibito, egressi, aquam vitæ, quam ab initio prandij semper bibunt: dein cygnos assos, quos ferè pro primo ferculo,quoties carne vescuntur, hospitibus apponere solent,attulerant. Ex quibus tres sibi appositos Princeps cultello pungens, quínam melior,alijsq; esset præferendus, explorabat, eosque cōtinuò auferre iusserat. Egressi mox omnes, eo quo intrauerant ordine, cygnos discerptos,ac in partes diuisos,in minores patinas,easque singulas singula quatuor frusta posuerant. Ingressi, quinque patinas Principi apposuerant: reliquas fratribus,consiliarijs,Oratoribus, alijsque ordine distribuerant. Astat quidam, qui Principi poculum porrigit: is scilicet, per quem panem & alia fercula singulis mittit. Solet autem Princeps portiunculam dapifero ad prægustandum dare, dein à diuersis partibus decerpere, gustareque: pòst fratri,aut consiliario alicui,aut Oratoribus, vnam patinam,ex qua ipse gustauit, mittere. Semper autem maiori solemnitate Oratoribus huiusmodi obsonia,vt de pane dictū est: offe-

runtur:in quibus accipiendis, non solum ei cui mittuntur, sed alijs singulis assurgendum, adeò vt toties exhibita Principis gratia, assurgendo, stando, gratias agendo, caputq; subinde in omnes partes inclinando, non mediocriter quispiam defatigetur. In priore legatione, cum Cæsaris Maximiliani Oratorem agerem, & conuiuio acceptus fuissem, aliquoties pro honore fratrum Principis surrexeram: sed illos cum mihi vicissim neq; gratias agere, neque vices vllas reponere viderem, deinceps quoties gratiam à Principe accepturos animaduertebam, cœpi tum continuò cum aliquo loqui, dissimulās omnia: & quāuis quidam ex opposito mihi innuebant, meque stantibus Principis fratribus appellabant, ego tamen vsqueadeò dissimulabā omnia, vt vix post tertiam admonitionem ex eis, quidnam sibi vellent, quærerem. Cæterum, cum fratres Principis stare respondissent: ego priusquam respicerem, assurgeremque, cæremoniæ quodammodo finiebantur. Dein cum aliquoties tardius assurrexissem, iterumq; statim sedissem, idq; qui ex opposito sedebant, riderent: itidem quam ob rem risissent, tanquam aliud agens, interrogabam. Sed cum nemo causam aperire vellet, tandem quasi intellecta causa, vultu in grauitatem composito dicebam: Ego nunc non adsum, vt priuata persona. certè qui dominum meum negligit, hunc & ego negligam. Præterea cum Princeps alicui ex iunioribus obsonium mitteret, equidem etiam admonitus vt non assurgerem, respondi: Qui domi-

dominum meum honorat, hũc et ego honorabo. Porrò cum alios cygnos cœperamus edere, apponebant acetum, addito sale & pipere: ijs enim loco embammatis, seu iusculi vtuntur. Lac pręterea acidum in eundem vsum appositum, item cucumeres salsi, ad hæc pruna eadem ratione condita, prandij tempore è mẽsa non remouẽtur. Eadem ratio in alijs inferendis ferculis seruatur: nisi quòd rursus, vt assatura, non efferantur. Apponũtur varij potus, maluaticũ, Græcum vinum, varij etiam medones. Princeps cõmuniter semel aut bis porrigi sibi poculum suum iubet. ex quo cum bibit, Oratores ad se ordine vocat, Leonharde, Sigismunde (dicens) venisti à magno domino, ad magnũ dominũ: fecisti magnũ iter, posteaquã vidisti gratiã nostrã, & serenos oculos nostros, bene tibi erit. bibe & ebibe, & bene ede vsq; ad saturitatẽ: deinde quiesces, vt tandem ad dominũ tuũ redire posſis. Omnia & singula vasa, in quib. cibus, potus, acetũ, piper, sal, & alia apposita vidimus, dicunt esse ex puro auro: id quod ex põdere verum apparebat. Sunt quatuor personæ, quæ singulæ ex vtraq; parte abaci stantes, singula pocula tenent: ex quibus Princeps plerunque bibit, & sæpius Oratores alloquitur, monetq́ue eos vt edant. Aliquando etiam sciscitatur aliquid ab eis, seq́ue valde vrbanum & humanum exhibet. Interrogabat me inter alia, an rasissem barbam? quod vnica dictione fit, scilicet Brill. cum faterer, dicit, Et hoc iuxta nostrum: quasi diceret, Et nos rasimus. Cum enim alteram vxorem duxisset,

ſet, totam barbam abraſerat: quod nunquam ab aliquo Principe factum perhibebant. Antea miniſtri tabulæ, inſtar Leuitarum ſacris inſeruientium, dalmaticis induti erant, cincti tamen: nunc verò habent veſtes diuerſas, quas Terlick vocant, gemmis & vnionibus graues. Prandet aliquando tres aut quatuor horas. In prima mea legatione, etiam ad vnam vſque noctis horam prandebamus. Quemadmodum enim de rebus dubijs conſultantes, ſæpe totum diem conſumunt, neque digrediuntur, niſi re prius maturè deliberata, conſtitutaque: ita conuiuijs pariter ſeu comeſſationibus integrum abſumunt nonnunquā diem, intendentibusque tandem tenebris ſecedunt. Conuiuas ſępe & ferculis & potu honorat. A prandio in negotijs grauioribus nihil agit: quin finito prandio dicere ſolet Oratoribus, Ite nunc. dimiſſos, illi ipſi qui eos in aulā deduxerāt, rurſus in diuerſoria reducunt: ſeque mandatum habere dicunt, ibi vt maneant, illosque exhilarēt. Afferuntur argentea pocula, & certa vaſcula multa, cum certo potu: omneſque in hoc ſtudent, quo temulentos eos faciant. Sciunt autem pulchrè homines inuitare ad bibendum. & quum nullam aliam habent occaſionem propinandi, incipiunt tandem bibere pro ſanitate Cæſaris, fratris eius, Principis, aliorum denique incolumitate, quos videlicet in aliqua dignitate & honore conſtitutos credunt. Illorum nomine quenquam recuſare poculum, non debere, nec etiam poſſe, exiſtimant. Ita autem bibitur. Qui incipit, ſumit poculum,

poculum, ac in medium habitationis procedit: stansque aperto capite, festiuo sermone exponit, pro cuius salute bibat, quidque illi precetur: mox euacuato ac obuerso poculo, verticem tangit, quo omnes videant se ebibisse, & sanitatem illius domini, cuius nomine bibitur, exoptare. Postea ad locum supremum se confert, plura pocula implere iubet, mox suum cuique porrigit, nomenq; pro cuius salute bibendū sit addit. finguli itaq; ad medium habitationis ire, ac euacuatis poculis in suum redire locum coguntur. Qui verò longiorem compotationem effugere velit, fingat se necesse est temulētum, aut somno oppressum esse: aut, vt illos inebriet, aut saltem post multa exiccata pocula se amplius nequaquam bibere posse, affirmet. Etenim non credunt conuiuas bene acceptos, ac lautè tractatos, nisi temulenti reddantur. Hunc morem communiter nobiles, & quibus permissum est medonem ac ceruisiam bibere, obseruant. In priore legatione negotijs confectis, cum me dimitteret, finito prandio ad quod eram vocatus (solent enim legatos tam discedentes, quàm aduenientes, conuiuio accipere) surrexerat Princeps, subsistésq; ad tabulam, poculū sibi dari iusserat, dicens: Sigismunde, ego volo pro amore, quē habeo erga fratrē nostrū Maximilianū, Rom. electū Imp. & supremū Regem, pro que sanitate sua, poculū hoc ebibere: quod & tu ebibes, & alijs omne sordine, vt videas amorem nostrum, erga fratrem nostrum Maximilianum, &c. eiq; referas, quæ videris. Dein porrigit mihi pocu-

poculum,& dicit: Ebibe pro ſanitate fratris noſtri Maximiliani Elect. Romanorum Imperatoris, & ſupremi Regis. Porrigebat & alijs omnibus qui prandio intererant, aut alioqui aſtabant,& ad ſingulos iiſdem verbis vtebatur. Acceptis igitur poculis, parum retroceſsimus, caputque erga Principem inclinantes, bibimus. Quibus finitis; me ad ſe vocat, manum porrigit,ac inquit:I nunc. Solet præterea communiter Princeps,negotijs Oratorum ex aliqua parte pertractatis atq; conſtitutis, eos ad venationem & ſolatium inuitare. Eſt iuxta Moſcowiam locus arbuſtis cõſitus,leporibus percommodus,in quo quaſi quodam leporario fouetur maximus numerus leporum: quos propoſita maxima pœna capere, præterea arbuſta ibi ſecare, nemo audet. Nutrit etiã quam plurimos in viuarijs ferarũ atque alijs locis. Et quotieſcunq; vult eiuſmodi vti ſolatio, tum ex diuerſis locis lepores comportare iubet. nam quo plures lepores cæperit, hoc maiore ſolatio & honore negotium ſe confeciſſe putat. Item cum in campum venerit, tum certos ſuos conſiliarios, adiunctis certis etiam aulicis,ſeu equitibus,pro Oratoribus mittit, eoſque ad ſe deduci iubet. Deducti itaque, Principiq; appropinquantes,de equis, conſiliariorum admonitione, deſcendere, & ad Principem ire aliquot paſsibus coguntur. Nos eadem ratione in venatione ad ſe deductos,in equo exornato ſedens, veſte ſplendida indutus,chirothecis depoſitis,tecto tamen capite, humaniter exceperat, nudamque por-

porrexerat manum, perque interpretem dicebat: Exiuimus ad solatium nostrum, vocauimus vos vt interessetis solatio nostro, atq; inde aliquã vo luptatẽ caperetis: proin equos cõscendite, nosq; sequimini. Habuit tegmen quod Kolpakh appel lãt, quodque vtrinq; à tergo & à fronte monilia habebat, ex quibus laminæ aureæ in modũ pẽnarũ in altũ tendebant, incuruantesq; sursum deor sumque ferebantur. Vestis erat instar Terlick, aureis filis contexta. ex cingulo pendebant duo oblongi patrio more cultelli, & pugio pariter ob longus. à tergo habebat sub cingulo genus quod dam armorum veluti cæstum, quo communiter in bello vtuntur. Est etenim baculus cubito aliquantulum longior, cui corium duarum palmarum longitudine est affixum: in cuius extremitate claua aut ænea, aut ferrea, ceu frustum quoddam existit. hoc tamen auro vndique exornatum erat. Claudebat eius dextrum latus, expulsus Casani rex, nomine Scheale, Tartarus: sinistrum verò, duo iuuenes Knesi. quorum alter securim ex ebore, quam ipsi Topor vocant, ea ferè forma qualis in Hungaricalibus aureis expressa cernitur, dextra ferebat: alter verò clauam pariter Hungaricæ similem, quam ipsi Schestopero, id est sexpennatã appellant. Rex Scheale accinctus erat du plici pharetra: in vna sagittas recõditas, altera verò arcũ inclusum quodammodo habebat. Aderãt in campo plusquàm trecenti equites. Porrò dum ita per campum incedimus, Princeps nos aliquoties, nunc hoc, iam alio loco subsistere, aliquando ad

do ad se propius venire iusserat. Dein ad locum venationis perductos, alloquebatur consuetudinem esse dicens, vt quoties in venatione ac suo solatio esset, tum ipse & alij boni viri suis manibus canes venaticos ducerent: itidemque nos vt faceremus, hortabatur. Constituerat denique vnicuique nostrum duos homines, quorum vterque canem ducebat, quibus ipsi pro solatio nostro vteremur. Ad ea respondebamus: Nos hanc suam gratiam grato accipere animo, eundemque morem apud nostrates esse. Illa autem excusatione ideo vtebatur, quòd apud eos canis immundum animal habetur: & turpe est, canem nuda manu attingere. Cæterùm stabant longo ordine centum ferè homines, quorũ dimidia pars nigro, altera flauo colore erat vestita. Nõ longè ab ijs substiterant omnes alij equites, prohibentes ne illac transcurrerent ac elaberentur lepores. Porrò nemini ab initio dimittere canem venaticum permissum erat, quàm regi Scheale, & nobis. Princeps primus inclamabat venatorem, ordiri iubens: qui continuò concitatissimo equi cursu ad cæteros venatores, quorum magnus erat numerus, aduolat: mox vno ore omnes exclamant, canes molossos & odoriferos immittunt. vbi sanè periucundum erat audire tot, tamque varios canum latratus. habet autem quàm plurimos, & eos quidem optimos, canes. Quosdam autem ad insequendum lepores tantum, Kurtzos dictos, perpulchros pilosis caudis & auribus, communiter audaces, tamen ad longius currendi ac per-
sequen-

ſequendi ſpacium haud commodos. Cum lepus ſeſe offert, dimittuntur tres, quatuor quinque aut plures canes, eum vndique adorientes: quo apprehenſo, magno plauſu acclamant, ac ſi magnam feram cæpiſſent. Porrò lepores ſi tardius aliquando excurrunt, ſolet tum Princeps continuò aliquem, quemcunque inter arbuſta leporem in ſacco habentem conſpexerit, nominare, ac Hui hui inclamare: qua voce leporem emittendũ ſignificat. Egrediuntur itaque lepores nonnunquam quaſi ſomnolenti, ſaltantes inter canes, veluti capreoli aut agnelli inter greges. Cuiuſcunque canis plures capit, is eo die optimum ſtratagema præſtitiſse putatur. Princeps ipſe pariter Oratori, cuius canis plures cæperit, applaudere videtur. Porrò venatione tandem finita, omnes conuenerant, leporesque comportauerant: quos tum numerabant. numerati verò ſunt circiter C C C. Aderant ibi tum Principis equi, non ita multi, nec ſatis pulchri. etenim in priore legatione ſimili ſolatio cum interfuiſsem, vidi longè plures ac pulchriores, præſertim eius generis quos nos Turcicos, illi verò Argamak vocant. Aderant quoque complures falcones, alij albi, alij phœnicei coloris, magnitudine excellentes: quos nos Girofalcones, hos illi Kretzet, appellãt: quibus venari cygnos, grues, & alias id genus aues capere ſolent. Sunt autẽ Kretzet, aues audaciſsimæ quidem: at non tam atroces, impetuque horrendo, vt aliæ aues quantumuis rapaces, illarũ volatu, ſeu conſpectu (quemadmodum quidam

de

de duabus *S*armatijs fabulatus eſt) decidant, extinguanturque. Illud quidem experientia ipſa cõſtat, ſi quis venatur accipitre, aut niſo, aut alijs falconibus, & interim *K*retzet (quam à longè volantem continuò ſentiunt) aduolauerit, quòd prędam vlterius nequaquã inſequuntur, ſed pauidæ ſubſiſtunt. Retulerunt nobis fide digni ac inſignes viri, *K*retzet, quando ex illis partibus vbi nidificant, afferuntur, tum aliquando IIII, V, aut VI, in quodam vehiculo ad hoc præparato, ſimul includuntur: atq; eſcam quæ illis porrigitur, obſeruato certo quodam ſenij ordine, capere ſolent. Id autem ratione, an natura illis indita, an quo alio modo fiat, incertum eſt. Præterea quemadmodum in alias aues aduerſo impetu feruntur, rapaceſque exiſtunt: ita inter ſe ipſas ſunt manſuetiores, mutuis ſeſe morſibus minimè dilaniantes. Nũquã aqua ſe, vt cæteræ aues, lauant: ſed ſola arena, qua pediculos excutiunt, vtuntur. Frigiditate adeò gaudent, vt perpetuò aut ſuper glaciem, aut lapide ſtare ſoleant. *S*ed redeo ad inſtitutum. Princeps ex venatione ligneam quandam turrim verſus, quæ abeſt à Moſcowia quinque millibus paſſuum, progreſſus eſt, vbi aliquot tentoria erant collocata. primum, magnum & amplum, inſtar domus, pro ſe: aliud pro rege Scheale: tertium pro nobis: dein alia pro alijs perſonis, & rebus. in quæ cum ordine deducti eſſemus, Princeps in ſuum pariter ingreſſus, veſteque cõmutata, nos continuò ad ſe accerſerat, nobiſque ingredientibus, ſedebat in ſede eburnea: latus eius

dextrum

dextrum claudebat rex *Scheale*, nos ex aduerso loco, aliàs Oratoribus, dum vel audiuntur, vel de negotijs tractant, destinato. Infra regem sedebāt certi *Knesi* & consiliarij. in sinistro latere, Knesi iuniores, quos fauore singulari ac gratia sua prosequitur Princeps. Discumbentibus itaq; omnibus, apponebantur primùm confectiones (vt vocant) coriandri, anisi, & amygdalorum: dein nuces, amygdala, atque saccari integra pyramis: quæ ministri genibus flexis Principi, regi, & nobis, tenentes porrigebant. Potus similiter de more dabatur: Princepsq; gratiam suam (vt in prandijs assolet) exhibebat. In priore mea legatione eò loci etiam prandium sumpsimus. Et cum inter prandendum, panis, quem ipsi Beatæ Virginis vocant, quemque quodammodo consecratum venerari, atq; etiam edere, quem denique communiter in habitationibus loco eminētiore honorificè seruare solent, cum fortè tentorio cōmoto in terram decidisset: tum Princeps, atque omnes alii eo casu grauissimè obstupefacti, trepidantes stabant. Tum mox accersitus sacerdos, hunc ex gramine, summo studio ac veneratione colligebat. Pòst finita collatiuncula, potuque quem nobis porrexerat Princeps, sumpto, nos dimiserat, dicēs: Ite nunc. Dimissi, honorificè vsque in hospitia nostra deducti fuimus. Habet & aliud genus solatij, pro quo alijs Oratoribus (vt accepi) solet vti. Aluntur vrsi, capti in quadam amplissima & ad hoc constituta domo: in qua Princeps, assumptis Oratoribus, ludos exhi-

bere solet. Habet quosdã infimæ conditionis homines, qui iubente spectanteq; Principe, ligneis furcis occursant vrsis, eosq; ad pugnã lacessunt. Congressi tandem, si fortè à prouocatis ac in rabiem conuersis vrsis laniati fuerint, ad Principẽ currunt clamantes: Domine, ecce vulnerati sumus. quibus Princeps: Abite, inquit, faciam vobis gratiam. Dein illos curare, vestes præterea & certos modios frumenti illis largiri iubet.

Cæterùm cum iam absoluendi dimittendique eramus, honorificè, vt antea, ad prandium inuitati, ac in aulam deducti fuimus. Vtriq; præterea honoraria vestis, zebellinis pellibus subducta, oblata fuit. qua indutis, inq; Principis conclaue ingressis, Marschalcus continuò vtriusq; nostrûm nomine, ordine dicebat: Magne Domine, Leonhardus & Sigismundns, de magna tua gratia, frõtem percutit: hoc est, ob acceptum munus gratias agit. Vesti honorariæ adiunxerat zebellinorum quadragenas duas, hermelinorum verò 300. atq; aspreolorum pelles 1500. In priore legatione addiderat mihi vehiculum, seu traham, cùm præstanti equo, & alba vrsina pelle, alioque tegumento commodo. Dederat deniq; multa pisciũ, Belugæ, Ofetri, & Sterled, in aere durata, sed insalsa frusta: meque perhumaniter dimiserat. Porrò reliquas ceremonias, quibus in dimittendis Oratoribus vtitur Princeps, item quando limites suæ ditionis ingressi Oratores excipiuntur, rursusque dimissi, ad eosdem vsque reducti tractantur, sustentanturque, suprà in Lithwanorum

rum Oratorum dimissione copiose explicaui.

Cæterùm, quia de pace perpetua tractanda, aut saltem inducijs inter Moscowiæ principem ac Poloniæ regē ineundis, à Cæsare CAROLO & fratre eius FERDINANDO Austriæ archiduce, missi fuimus, cæremonias, quibus Moscowiæ princeps tū in firmandis inducijs vtebatur, subiūgere visum est. Conclusis itaq;, ac in certā formam redactis cum Sigismundo rege Polonię inducijs, in aulam Principis vocati, cum in habitationem quandam deducti essemus, aderant Lithwani Oratores: veniunt etiam eò Principis cō siliarij, qui easdem nobiscum concluserant. atq; in hanc sententiam sermone ad Lithwanos conuerso verba faciunt: Voluit quidem Princeps noster, in singularem gratiam ac petitionem magnorum principum, pacem perpetuam cum Sigismundo rege vestro inire. Ea autem cum nullis conditionibus fieri nunc posit, se inducias ad eorundem principum adhortationem inire voluisse. Quibus constituendis, ac legitimè firmandis, vos Princeps occerliri iussit, ac præsentes esse voluit. Tenebant porrò literas, quas Princeps regi Poloniæ daturus erat, confectas, sigillo appenso, & eo quidem paruo ac rubro communi tas: in cuius sigilli parte priore imago erat, homo nudus equo sine sella insidens, hastaq; draconem transuerberans: à tergo verò aquila biceps, vtroq; capite coronato, cernebatur. Habebant preterea induciales literas, certa formula compositas; quarum similes, ac eodem exemplo, no-

minibus ac titulis duntaxat mutandis, rex ipse vicissim Principi erat missurus: in quibus nihil prorsus immutatum erat, excepta hac clausula, quæ ad finem literarum addita erat: Nos Petrus Giska palatinus Polocensis & capitaneus Drohitzinensis & Michael Bohusch Bohutinowtz thesaurarius magni ducatus Lithwaniæ, & Stouinensis ac Kamenacensis Capitaneus, Oratores regis Poloniæ & Magni Ducis Lithwaniæ, fatemur, eoque etiam nomine crucis signum deosculati sumus, nosque obstrinximus, Regem videlicet nostrum easdem pariter osculo crucis confirmaturum: in cuius rei meliorem fidem has ce literas nostris signetis communiuimus. His itaq; auditis ac visis, omnes vnà ad Principé vocamur. Ad quem cum ingressi essemus, mox certo loco nos sedere iusserat, ac in hæc verba loquebatur: Ioannes Francisce, Comes Leonharde, Sigismunde, efflagitastis à nobis Clementis Papæ septimi, ac fratris nostri Caroli, eiusq; fratris Ferdinandi nomine, vt pacem cum Sigismundo Poloniæ rege perpetuam iniremus. Eam commodis vtrinque conditionibus facere cum haudquaquam potuimus, rogastis, vt saltem inducias imponeremus. quas quidem amore nostro in principes vestros, nunc facimus, acceptamusque: super quibus dum Regi iustitiam nostram facimus, eas que confirmamus, vos præsentes esse volumus, quo dominis vestris referatis, vos factis, ac iam legitimè firmatis inducijs interfuisse, vidisse, nosq; illorum amore hæc omnia fecisse. Qua oratione fi-

ne finita, Michaelem Georgij consiliarium vocat, ac crucem deauratam ex opposito de pariete fune serico pendentem, sumere iubet. Mox consiliarius, sumpto mundo lintheolo, quod super fusorio cantaro, in pelui collocato, iacebat, crucē magna cum veneratione apprehendit, dextraque tenet. Secretarius pariter literas induciales iunctas vtraque manu tenebat, ita tamen, vt Lithwanorum literæ alteris subiectæ, eatenus prominerent, quatenus clausula, qua se Lithwani obstrinxerant, appareret: super quas simul, vbi Michael dextrā, qua crucē tenebat, posuisset, Princeps surgens, sermone ad Lithwanorum Oratores conuerso, longa oratione narrabat, se quidem pacem ad singularem petitionem ac cohortationem tantorum Principum, quorum legatos eo nomine ad se missos viderent, non refugisse, si ea vllis sibi commodis conditionibus fieri potuisset: & cum pacem perpetuam inire cum rege illorum non posset, in horum gratiam quinquennales se inducias, vigore literarum (literas digito demōstrans) iniisse: quas quidem, quoad Deus volet, seruabimus, inquit, nostramq; iustitiam fratri nostro Sigismundo regi faciemus: ea tamen conditione, vt similes per omnia literas, eodemque exemplo scriptas, rex nobis det, easq; præsentibus Oratoribus nostris confirmet, iusticiam suam nobis faciat, ac illas ad nos tandem per Oratores nostros transferendas curet. Interim etiam iuramento vos obstringetis, ea omnia & singula regem vestrum facturum, obseruaturumque. Dein crucem

respicit, seque ter signo crucis, capite toties inclinato, ac manu ad terram ferè dimissa munit: propiusque accedens, labia, ac si oraret, mouens, os lintheolo tergens, inque terram expuens, crucem tandem deosculatus, fronte eam primùm, dein vtroque oculo atringit, retrocedens, rursus cruce, capite inclinato, se munit. Postea Lithwanos vt accederent, idemq; ipsi facerent, monet. Oratores antequam id facerent, inscriptionem, quã se obstrinxerant, pluribus quidem verbis cõgestam ac compositam, nihil tamen aut parum admodum vltra supradictam sententiam continentẽ, Bogusius nomine, Ruthenus, recitabat: cuius verba singula Petrus, fide Romanus, collega repetebat. eadem nobis pariter interpres Principis ad verbum reddebat. Pòst recitata ac interpretata inscriptione, Petrus ac Bogusius ordine ipsam crucem, astante Principe, deosculantur. Quibus finitis, Princeps sedens, in hęc verba loquebatur: Vidistis nos fratri nostro Sigismundo Poloniæ regi, iusticiam nostram ob singularem petitionẽ Clementis, Caroli & Ferdinandi fecisse. Dicite ergo dominis vestris, tu Ioannes Francisce Papæ, tu Comes Leonharde Carolo, & tu Sigismũde Ferdinando, nos ea illorum amore, & ne Christianus mutuis bellis fundatur sanguis, fecisse. Hæc cum longa oratione, additis consuetis titulis, perorasset: nos illi vicissim ob singularem eius erga principes nostros obseruantiam, gratias egimus, nosque mandata illius diligenter executuros promisimus. Dein duos ex suis præcipuis con-

consiliarijs & secretariis, ad se vocat, eosque legatos iam ad Poloniæ regem institutos, Lithwanis innuit. Postremò multa pocula, suo iussu allata, nobis, Lithwanis, atq; adeò omnibus & singulis, tam nostris quàm Lithwanorum nobilibus, manu sua porrigebat. Lithwaniæ deniq; Oratores nominatim appellans, dicebat: Quæ nũc egimus, & quæ alioqui ex consiliarijs nostris intellexistis, ea fratri nostro Sigismundo regi exponetis. Hæc cum dixisset, surgit, & rursus inquit: Petre, & tu Bogusi, fratri nostro Sigismundo Poloniæ regi, & magno Duci Lithwaniæ, vos nostro nomine (caput interim parum mouens) inclinabitis. moxq; sedens, vtrumq; accersit: dextram illis, atque etiam ipsorum nobilibus ordine porrigit, dicitq;, Ite nunc. atq; sic illos dimiserat.

ITINERA IN MOSCOVIAM.

ANno M.D.XV. venerant Viennam ad Cæsarem Maximilianum, Vuladislaus, & eius filius Ludouicus, Hungariæ & Bohemiæ, ac Sigismundus Poloniæ, reges: vbi contractis ac conclusis matrimonijs filiorum & nepotum, confirmataque mutua amicitia, inter cætera Cæsar pollicitus erat, se Oratores suos ad Basiliũ Moscorũ ducem missurum, qui inter hunc & Poloniæ regem pacem facerent. Ad hanc legationem Cæsar destinauerat Christophorum episcopũ Labacensem,

& Petrum Mraxi. Sed dum Episcopus protraheret negotium, & interim regis Sigismundi secretarius Ioannes Dantiscus, postea Episcopus Vuarmiensis, moræ impatiens, profectionem sedulò vrgeret, hoc legationis munus mihi non ita pridem ex Dania reuerso, fuit impositum. Mandatis itaq; continuò à Cæsare Haganoæ Alsatiæ oppido acceptis discedens.

Traiecto primùm Rheno, per Marchionum Badensium ditionem & oppida, Rastat, Etlingen, Pfortzach, in ducatum Vuirtenbergensem, Constat: oppidum denique imperij Eslingen ad Necarum, quem & Nicrum appellant, situm, indeq; Gopingen & Geislingen veni.

Vlmæ mox Danubio superato, per Gunspurg, ac oppidum Purgaw, à quo Marchionatus Burgouiæ nomen habet, Augustam Vindelicorum ad Lycum fluuium perrexi: vbi me præstolabantur Gregorius Sagrewski Moscus nuncius, & Chrysostomus Columnus secretarius Elizabethę viduæ Ioannis Sfortiæ Mediolani & Bharij, qui itineris erant comites.

Relicta Augusta sub initium anni M. D. X V I. vltra Lycum, per Bauariæ ciuitatis & oppida, Fridberg, Inderstorff, Freysingen, id est Frisingēsem episcopatum ad fluuiū Ambor, Landshuet ad Iserā flu. Gengkhofn, Pfarkirchen, Scharding ad Oenum transiuimus. Oenoque superato, ripasq; Danubij legētes, Austriam supra Onasum attigimus. Lincium oppidum in ripa Danubij situm, caput eius prouinciæ ingressi, pontemque

illic

illic Danubio impositum transeuntes, per oppida Galneukirchē, Pregartn, Pierpach, Kunigswisn, Arbaspach, Rapolstain, in archiducatū Austriæ, atq; adeò oppida Claram vallam, vulgò Tzwelt dictam, Rastnfeld, Horn, & Retz peruenimus.

Morauiæ recta dein, vltra fluuiū Teya, qui pro maiori parte Austriam à Morauia dirimit, oppidū Snoimam appulimus: vbi Petrum Mraxi collegam meum vita defunctum esse intellexi. & ita solus hoc munus, quod Cæsari gratum erat, obiui.

Ex Snoima, Vuolfernitz, Brunam, dein Olmutium sedē Episcopalē ad fluuiū Morawa sitā: tres illæ ciuitates Snoima, Bruna & Olmutium sunt primæ in Marchionatu. indeque Lipnik,

Hranitza, Ger. Vueissenkirchn.

Itzin, Ger. Tischein.

Ostraua, Ger. Ostra oppidum: vbi Ostrawitza fluuium, qui oppidum alluit, & Silesiam ab ipsa Morauia dirimit, transiuimus.

Silesiæ pòst ducum Theschinensium oppidum Freistat, ad Elsa fluuium situm.

Strumen, Ger. Schwartzwasser.

Ptzin, Ger. Ples principatum: à quo progrediendo duorum miliarium spacio, est pons trans Istulam, limes Bohemicæ ditionis.

A ponte Istulæ Polonica est ditio, & vsque Oschwentzin principatum Germanicè Auschwitz, quo loco fluuius Sola Istulam ingreditur, est iter vnius miliaris.

Extra Oschwentzin, per pontem superamus Istulam: & confectis. 8. miliaribus,

Poloniæ regni caput Cracouiam peruenimus, currusque nostros trahis imposuimus. A Cracouia progressi,

Prostowitza, 4. miliar.

Vuislitza. 6. miliar.

Schidlow. 5. mil.

Oppatow, 6. mil.

Sawichost, quatuor mil. vbi rursus traiecto, & ad sinistram relicto Istula fluuio,

Vrsendow, quinque mil.

Lublin, septem miliar. Palatinatum, quo loci certo ac stato anni tempore insignes habentur nundinæ, ad quas ex varijs orbis partibus homines, Moscowitæ, Lithwani, Tartari, Liwonienses, Prutheni, Rutheni, Germani, Hungari, Armeni Vualachi atque Ebræi confluunt.

Cotzko, octo mil. Antequam huc peruentum est, labitur fluuius Vuiepers, septentrionē versus.

Meseriz octo mil. paulo longius progrediendo, est limes Poloniæ.

Lithwaniæ oppidum Melnik, sex miliari. ad Buh fluuium.

Bielsco, octo, mil.

Narew, quatuor mil. vbi eiusdem nominis fluuius ex quodam lacu & paludibus, quemadmodum Buh, effusus, & in Septentrionem decurrit.

Ex Narew, transeundo syluam octo miliaribus: extra quam est oppidum Grinki, in quo regij homines, qui & commeatum suppeditabant (Pristawos appellant) & Vuilnam vsq; deducebant, me præstolabantur. tum in

Grodno,

Grodno ſex milarib. Eſt ibi ſatis commodus pro eius regionis natura principatus. Caſtrum cum ciuitate ad fluuium Nemen, qui Ger. Mumel appellatur, quiq; ipſam Pruſsiam alluit, quæ olim à ſupremo Theutonici ordinis magiſtro guberna batur. Sed eam nunc Albertus Marchio Brandenburgenſis hæreditarij ducatus nomine tenet. Crononem hunc fluuium puto, alludens nomini oppidi. ibi Ioannes Saworſinski, à Michaele Linski in ea domo, aut (vt aiunt) curia, in qua hoſpitatus eram, oppreſſus eſt. Porrò hic reliqui Moſcorum nũcium, quem rex Vuilnam ingredi prohibuit. Inde progreſſus,

Prelai, duo miliaria.

Vuolconick, quinque milia.

Rudniki, quatuor miliaria.

Vuilnam, quatuor miliaria quoq;.

Ante Vuilnam autem viri inſignes præſtolabantur, qui me regis nomine cum honorificè excepiſſent, atque in traham, ſeu amplum vehiculũ puluinaribus ſtratum, & ſtragulis auro & ſerico contextis collocatum, regijs miniſtris latus vtrũ que claudentibus, officiumq́ue perinde ac ſi ipſe rex veheretur præſtantibus, in hoſpitium vſq; de duxiſſent: mox aderat Petrus Tomitzki, tunc epiſcopus Premiſlienſis, regni Poloniæ vicecancelarius, vir omnium teſtimonio virtute ſingulari ac vitæ integritate præditus, meque regis pariter nomine humaniſsimè conſalutauit, excepitque. Ad ipſum deniq; regẽ, magna aulicorum caterua ſequẽte, paulo pòſt deduxit: à quo multis prima

rijs

rijs viris,proceribusq; magni ducatus Litwaniæ præsentibus,honestissimè exceptus fueram.

Vuilnæ porrò eo tempore inter cætera, matrimonium inter ipsum regem, & Bonam Ioannis Galeacij Sfortiæ ducis Mediolani filiam, Cæsare promouente,me nuncio,contractum atque conclusum fuit.

Erant ibi in arctis custodijs tres Moscowitici duces,quibus summa rerum, atque adeò Moscowiticus exercitus,anno.M.D.X IIII. ad Orssam commissus fuerat: inter quos erat Ioannes Czeladin primus. Quos equidem regis permissu salutatus, eo quo potui studio consolabar.

Vuilna caput magni ducatus Lithwaniæ,eo loci sita est, quo confluunt Vuelia & Vuilna fluuij: inq; Nemen,seu Crononē illabūtur. In ea relicto Chrysostomo Columno,non diu detinebar.

Vuilnam die X IIII.Martij egressus, non publica atq; vsitata via,quarū vna per Smolentzko, altera verò per Liwoniam itur in Moscowiam: sed media inter has vsus, rectà Nementschin quatuor miliaribus,indeque Swintrawa octo miliaribus,superato Schamena fluuio,perueni.

Sequenti die Disla,sex mil. vbi eiusdem nominis lacus est:atq; Driswet, quatuor mil. vbi nuncius Mosci,quem Grodno reliquerā ad me rediјt.

Brasslaw, quatuor miliaribus ad lacum Nawer,qui in longitudinem vno miliari patet.

Dedina,5 mil.atq; Dwina fluuiū, quē Liwonienses(quorum ditionem percurrit)Duna appellant (sunt qui Turantum esse volunt)attigimus.

Drissam

Drissam dein septem mil. properantes, rursus sub Betha oppido ad Dwina fluuium peruenimus: per quem glacie concretum, vehiculis, eius gentis more, 16. miliaribus sursum versus dum veheremur, duæ nobis tritæ viæ occurrerunt. Cum itaque vtram ingrederemur, dubitaremus: mox seruitorem in domum rustici in ripa sitam sciscitatum misi. quia verò sub meridiem glacies magnopere liquescebat, nuncius iuxta ripam liquefacta ac fracta glacie demersus, vix tandem extractus fuit. accidit etiam, vt quodam loco fluuius vtrinq; liquefacta prorsus, & absumpta glacie, ea dūtaxat glaciei parte, quam continua vectio indurauerat, imò non nisi quatenus vehiculorum orbitæ complectebantur, nobis tanquam pons quidam, non sine graui horrore ac periculo transitum daret. Augebat metum fama communis: quia non diu antè, aliquot centum Moscowiticos prædones, per eundem fluuium glacie concretum transeuntes, ad vnum omnes fuisse submersos, ferebatur.

A Drissa Doporoski sex miliaribus, indeque Polotzco principatum, quem Vuaiwodatum appellant, ad Dwinam fluuium, quem alij Rubonem appellant, venimus: vbi honorificè, in maxima hominum occurrentium frequentia excepti, magnificè, ac lautè tractati, ad proximam denique mansionem vsque deducti fuimus.

Inter Vuilnam & Polotzco plurimi lacus, crebræ paludes, atque immensæ longitudinis syluæ sunt, vt quæ ad quinquaginta miliaribus Ger. protenduntur.

Vlte-

Vlterius progreſsi iter, in limiribus regni minimè tutum, ob crebras vtriuſque partis excurſiones, hoſpitia deſerta, aut nulla habuimus: perque magnas paludes ac ſyluas, tandem Harbſle & Milenki, paſtorum caſas, venimus: in quo itinere Lithwanus deductor me deſeruerat. Accedebat ad hoſpitiorum incommoditatem, itineris ſumma difficultas. ſiquidē inter lacus et paludes niue & glacie labeſcente nobis eundum erat, dum Niſcham oppidum, ad quendam eiuſdē nominis lacum ſitum, indeque Quadaſſen quatuor miliaribus, quò loci cum magno pauore & periculo lacum quendam, aqua ſupra glaciem extante tranſiuimus, atque ad tuguriolum ruſtici cuiuſdam perueneramus, quò ex ditione Moſci, Georgij comitis mei cura commeatus allatus erat. Eò loci equidem limites vtriuſque Principis obſeruare ac diſcernere non potui.

Moſcowiæ ſine contradictione ditio Corſula: vbi, duobus fluuijs Vuelicarecka & Dſternicza traiectis, indeq; duob. mil. cōfectis, venimus ad

Opotzka ciuitatem cum caſtro, ad Vuelicarecka ſitam. quò loci natans pons eſt, quem equi plerunq; genu tenus in aqua trāſeunt. Hanc arcē rex Poloniæ, dū ego Moſcowiæ de pace tractarem, obſederat. In illis porrò locis, quanquā propter crebras paludes, ſyluas, & innumeros fluuios, exercitus aliquò cōmode duci nō poſſe videatur: nihilominus tamen quocunque volunt, rectà contendunt: colonorum nimirum multitudine præmiſſa, qui quælibet impedimēta arboresq; inci-

incidendo submouere, paludes ac fluuios ponti bus sternere coguntur.

Vuoronecz dein octo miliaribus oppidum situm ad Sioret fluuium, qui recepto in se Vuoronetz fluuio, non longè infra oppidum Vuelicarecka illabitur.

Fiburg quinque miliar.

Vuolodimeretz oppidum cum propugnaculo, 3. ferè miliar.

Brod coloni cuiusdam domum, pariter. 3. mil. indeque. 5. miliaribus emensis, stratoque ponte per Vssa fluuium, qui Scholonam influit.

Parcho ciuitatem, cum castro, ad Scholona fluuium sitam: Opoca villam quandã, sub quo Vuidocha fluuius Suchanam ingreditur, quinq; miliaribus inde septem superatis fluuijs,

Reisch villam, quinq; pariter miliar.

Dwerenbutig villam, 5. mil. infra quam dimidio miliari Pschega Strupin fluuio in se recepto, influit Scholonam: in quem alij quatuor fluuij, quos eo die transiuimus, illabuntur.

Sotoki homuncionis domum. 5, miliar. à qua 4. miliar. Nowogardiam tandem magnam quarta Aprilis attigimus. Cæterùm à Polotzko Nowogardiam vsq;, tot paludes ac fluuios superauimus, vt eorum nomina ac numerum ne incolæ quidem teneant: tantum abest, vt illos quispiam commemorare ac describere posset.

Nowogardiæ paululum respirans, ac septem diebus quiescens, ab ipso locumtenente in die Palmarũ conuiuio acceptus fui: atq; ab eodẽ aman-

amanter admonitus, vt seruitoribus equisque illic relictis, per dispositos, seu postarum (vulgo so quuntur) equos Moscowiam irem. Cui morem gerens, egressus primùm Beodnitz quatuor miliaria, indeque totius diei iter iuxta Msta fluuium, qui nauigabilis est, & ex Samstin lacu oritur, confeci. Eo porrò die cum per pratum, liquescente iam niue, citato equorum cursu proficiscerémur, pueri mei natione Lithwani equulus cecide rat, ita vt cum puero prorsus præcipitaretur: seq; denuò in modum rotæ conuoluens, in posteriores pedes daret, consisteretque: & interea nec terram latere attingeret, nec puerum sub se prostratũ ac iacentem læderet.

Post rectà Seitskow, vltra fluuiũ Nischa, 6. mil.

Harosczi vltra fluuium Calacha, septem milia.

Oreat Rechelwitza ad fluuium Palamit, septem mil. Eodem die transiuimus. 8. fluuios, & vnum lacum, congelatum quidem, sed aqua supra glaciem completum.

Tandem sexta feria ante Paschatis festum, in domum postarum peruenimus, tresque lacus superauimus: primum Voldai, qui vno miliari in latitudinem, duobus verò in lõgitudinẽ patebat: secundum Lutinitsch, non admodum magnum: tertium Ihedra, cui eiusdem nominis villa ab Oreat octo miliaribus adiacet. quo sanè die per hosce lacus, congelatos adhuc, sed aquarum multitudine niue liquescente inundantes, tritam viam secuti, difficillimum ac periculosissimum iter habuimus: nec deflectere de via publica cùm ob niuis altitudinem

dinem, tum quòd nullum vestigium alicuius semitę apparebat, audebamus. Confecto itaq; tam difficili atq; periculoso itinere, venimus.

Choitilowa septem milia. infra quam duobus Schlingwa & Snai fluuijs, eo loco quo confluunt, inque Msta fluuium illabuntur, superatis, Vuolofchak attigimus: ibique in die Paschatis quieuimus. Pòst septem miliaribus confectis, traiectoque Twerza fluuio,

Vuedrapusta oppidum in ripa situm: indeq; 7. miliar. descendentes,

Dwerschak ciuitatem, infra quam 2. mil. Schegima fluuio nauicula piscatoria transmisso, in

Offoga oppido, vno die quieuimus. sequēti die per Twerza fluuiū septē miliaribus nauigantes,

Medina appulimus. sumptoque prandio, rursus nauiculā ingressi .7. miliaribus Vuolgam, celeberrimum fluuium, atque adeò

Twer principatū attigimus. vbi sumpta maiore naui, per Vuolgam nauigantes, non ita longè pòst ad congelatum, ac glacierum frustis refertum ipsum fluuium venimus: inq; quodam loco maximo labore ac sudore appulimus. altumque congesta in aceruum glacie, ripam vix tandem superauimus: indeq; pedestri itinere in coloni cuiusdam domum venientes, paruosq; ibi repertos equos conscendentes, ad monasterium diui Heliæ venimus. vbi commutatis equis,

Gerodin oppidum ad Vuolguam situm, tribus inde miliaribus rectaq; pòst

Schossa 3. miliaribus,

V Dschor-

Dschorno domum postarum, 3. mil.
Clin oppidum, ad fluuium Ianuga sitũ, 6. mil.
Piessack domum postarum, 3. mil.
Schorna, ad fluuium eiusdem nominis situm, 6. miliar.
Moscowiam, 3. mil. tandem decimaoctaua Aprilis peruenimus: vbi quomodo consalutatus atq; exceptus fuerim, abundè satis in hoc libro exposui, cum de exceptione ac tractatione Oratorum egissem.

REDITVS.

Dixi ab initio, me in Moscowiã ad componendos Poloniæ & Moscowiæ principes, à Diuo Maximiliano Imperatore missum fuisse, sed re infecta inde redijsse. nam dum Moscowię, presentibus etiam regis Poloniæ Oratoribus, de pace ac concordia tractarem, interim rex instructo exercitu Opotzka castrum, nequicquam tamen, oppugnabat. quare Princeps inducias cum rege facere pernegabat: meque intercepto quidem negotio, honorificè tamen dimiserat. Relicta itaque Moscowia, rectà
Moseisko, 18. mil.
Vuiesma, 26. mil.
Drogobusch, 18. mil.
Smolensko dein, 18. mil. perueni. abinde duabus noctibus ibi sub dio in magnis niuibus quieuimus: vbi ab deductoribus meis lautè ac honorificè tractabar, & strato in longũ aliquãto altius fœno,

fœno, corticibus arborum superimpositis, stratisq; linteis, attractis more Turcarũ seu Tartarorum pedibus mensæ accumbentes, cibum capiebamus, bibendoq; aliquanto largius, cœnam producebamus. Altera nocte veneramus ad quendã fluuium, minimè tum quidem congelatum: sed post medium noctis, ob infestum frigus vsque adeò concretum, vt per glaciem priusquam decẽ onusta etiam vehicula traducta sint. equi verò alio loco, quo celerius maioreq; impetu decurrebat fluuius, compulsi. fracta glacie transibant. Eò loci duodecim à Smolensko milia. relictis deductoribus, in Lithwaniam profectus sum: & à limite octo mil. ad

Dobrownã veni, vbi rerum necessariarũ iustã quidẽ copiam, sed hospitium Lithwanicũ habui.

Orsam quatuor mil. quousq; à Vuiesma à dextris Borysthenem habuimus, quem tum haud lõgo interuallo supra infraq; Smolensko traijcere cogebamur. eoq; circa Orsam relicto, rectà

Druzek, 8. mil.

Grodno, 11. mil.

Borisow, 6. mil. ad fluuium Beresina, cuius fontes Ptolemæus Borystheni adscribit.

Lohoschakh, 8. mil.

Radochostye, 7. ferè mil.

Crasno Sello, 2. mil.

Modolesch, 2. mil.

Crewa oppidum cum castro deserto, 6. mil.

Mednick pariter oppidum cum castro deserto, 7. mil. indeque

Vuilnam tádem peuenimus: ibiq; post regis in Poloniam discessum, paucis diebus, dum seruitores cum equis meis ex Nowogardia per Liwoniam reuerterentur, cõmoratus sum. quibus receptis, mox inde quatuor miliaribus de via in Troki deflexi, vt ibi in quodam horto conclusos ac conseptos Bisontes, quos alij Vros, Ger. verò Auroxn appellant, viderem. Palatinus porrò, etsi meo inexpectato ac improuiso aduentu quodámodo offendebatur, me nihilominus tamen ad prandium inuitauit: cui intererat Scheachmet rex Sawolensis Tartarus: qui eò loci in duob. muratis, & inter lacus extructis castris, veluti liberis custodijs, honeste seruabatur. Is inter prandendũ varijs de rebus per interpretem mecum colloquebatur: Cęsarem prætereà fratrem suum appellabat, omnesque principes ac reges inter se esse fratres dicebat.

Sumpto prandio, acceptoq; à Palatino iuxta Lithwanorum cõsuetudinem munere, primùm Moroschei oppidum, dein Grodno 15 miliaria.

Grinki, 6. miliar. Sylua pòst superata,

Narew, 8. miliar. atq;

Bielsko oppidum venimus, vbi Nicolaum Radowil palatinum Vilnensem offendi, cui iam antea Cæsaris literas reddideram: qui etsi antea me equo gradario, duobusq; alijs pro vehiculo donauerat, castratũ tamen & bonũ iá denuò equũ dono dedit: obtrusitq; præterea aureos aliquot Hũgaricales, adhortãdo, vt ex his annulũ mihi fieri curarẽ, quo induto, quotidieq; inspecto, sui facilius,

cilius, & præsertim apud Cæsarem recordarer. Ex Bielsko in Briesti castrũ cũ oppido ligneo, ad fluuium Buh, in quem Muchawetz illabitur,

Lamas oppidum: vbi Lithwania relicta,

Poloniæ primum oppidum Partzow ingressus, supra quod non ita longo interuallo Iasonica fluuiolus labitur, Lithwaniamq; à Polonia dirimit. pòst

Lublin, 9. miliar.

Rubin,

Vrsendoff,

Sawichost, ad traiectum Istulæ.

Sandomir ciuitatem cum castro, ad Istulam sitam, distantemq; à Lublin 18. miliar.

Poloniza, ad fluuiũ Czerna: in quo nobilissimi pisces, quos vulgo Lachs appellant, capiuntur.

Ciuitatem nouam Cortzin appellatam, oppidum cum castro murato.

Admonet me hic locus rei prodigiosæ, & penè incredibilis, quam minimè prætereundam esse putaui. Cum quodam tempore ex Lithwania redirem per hanc regionem, incidi in hominem apud Polonos primarium Martinum Sworowski: qui me multis precibus inuitatum, in domum suam deduxit, ibiq; quàm lautissimè habuit. Dũque, vt fit, familiariter multis de rebus colloqueremur, narrauit idem mihi, virum quendam nobilem cognomento Piestinski, quo tempore Sigismundus rex circa Borysthenem belligeraretur, grauiorem armaturam equestrem indutum, sub ipsa vsque genua, inter Smolensko & Do-

browrnam ingressum Borysthenem, ibiqueab equo rabie correpto, in medium flumen abreptum & excussum esse. & cum diu non comparuisset, ac planè pro perdito & deplorato habitus esset, subitò sub aquis in ripam egressum esse, ipso rege Sigismundo & eius exercitu tribus ferè hominum millibus inspectantibus. Etsi verò authoritate hominis mouebar, tamen cum difficilia creditu dicere visus esset, euenit, vt eodem die ipso, Martino comitante, huc ad nouam ciuitatē Corczin perueniremus: vbi tum vir summa apud Polonos dignitate, Christophorus Schidlowweczki castellanus Cracowiensis, & eiusdem loci Capitaneus, agebat. Ibi cum idem me splendidissimo conuiuio cum multis alijs clarissimis viris excepisset, recurrente narrationis illius de Pierstinski memoria, non potui mihi temperare, quin de ea mentionem facerem: quòd sanè peropportunè accidit. Nam hoc non tantum conuiuæ ipsi, etiam regem ipsum tanquam oculatum testem citantes, confirmarunt: sed aderat in eodem conuiuio ipsemet Pierstinski, qui casum hunc suum ita exposuit, vt pro credibili haberi posit. Dixit autem, quòd equo excussus ter se extulerit supra aquas: atq; ibi venisse sibi in mentem, quod antè dici audiuisset, pro perdito habendum esse eum, cui non succurritur, cum tertio effertur. Itaque se oculos aperuisse, atque ita sublata altera manu esse progressum, ceu signo dato, vt ei subueniretur. Rogatus autem, an hausisset aquam? bis se hausisse, respondit. Hæc vt au-

vt audita mihi sunt,ita alijs narrata volo.Sed nūc ad continuandum iter meum reuertor.

Prostwitza,vbi optima ceruisia coquitur.īdeq;

Cracowiam,caput regni,sedem regalem,ad Istulam sitam,18.mil.à Sandomir distantem, vbē inquam clericorum, studiosorum atq; mercatorum frequentia celebrem,peruenimus: ex qua,à Rege ipso,cui opera mea grata erat, munere accepto,honestissimè fui dimissus.rectaq;

Lipowetz sub castrum, sacerdotum aliquid grauius delinquentium carcerem:

Indeq; 3.mil.Oswentzin,Silesiæ quidem oppidum.Polonicæ tamen ditionis, ad Istulam situ: quo loco Sola fluuius ex montibus, qui Silesiam ab Hungaria diuidunt,decurrens, Istulam ingreditur. Non longè sub eodem oppido Preyssa fluuius ex alia parte Istulæ, Silesiam à Polonica & Bohemica ditione dirimit,Istulam quoq; influit.

Ptzina, Ger. Ples,principatum in Silesia Bohemicæ ditionis,3.mil.

Strumen Ger.Schwartwasser,2.mil.

Freystaetl, ducum Teschinensium oppidum, quod Elsa fluuius præterlabitur, qui in Oderam exoneratur.

Morauiæ dein Ostrawa oppidum,quod Ostrawitza fluuius alluit, Silesiáq; à Morauia diuidit.

Itschin,Ger.Titzein oppidum,quatuor milia.

Hranitza, Ger.Vueissenkirchen oppidū, quod Betwna fluuius præterlabitur,1.mil.

Lipnik,1.mil.vnde cum Vuistriciam,2. miliar. rectà contendentes, fortè ex quodam colle

Nicolaus Czaplitz, eius prouinciæ nobilis, sibi nos obuios conspexisset, mox pixide arrepta, ad cõflictum se quodammodo cum duobus comitibus præparabat. Quare equidem non temeritatem hominis, sed ebrietatem potius animaduerteram: ac continuò seruitoribus mandaueram, vt ei nobis occurrenti media via cederent. Sed ille hoc humanitatis officio neglecto, in altam niuẽ se coniecerat, nosq; prætereuntes toruè intuebatur: seruosq; à tergo cum vehiculis sequentes, ad hoc ipsum genus officij, quod illi præstare haudquaquã poterant, cogebat: strictoq; gladio minabatur. Ea re exorto vtrinq; clamore, factoq; seruorũ qui pòst erant concursu, ipse mox telo balistæ læsus, equus pariter vulneratus sub eo cõciderat. Postea cum Moscis Oratoribus iter institutum prosecutus, veni Olmutziũ, quò ille quoq; saucius peruenerat: statimq;, veluti eius regionis incola notus, turba hominum (qui in fodedis aggerendisq; piscinis operã locãt) collecta, vlcisci sese volebat. Cuius ego tamen conatus maturo consilio repressi, ac intercepi. Ex Olmutzio,

Bischow oppidulum, 4. miliar.

Niklspurg, 4. mil. arcem splendidam, cum oppido. quod etsi vno miliari vltra Teyam fluuium, qui multis in locis Austriam à Morauia dirimit, situm est, Morauiæ tamen adiacet, eiusque ditioni subiecta est.

Austriæ inde oppidulum Mistlbach, 3. miliar.

Vlrichskirchen, 3. miliar.

Viennam, ad Danubium sitam vrbẽ, à multis scripto-

ſcriptoribus celebratam, tribus pariter miliaribus cõnectis peruenimus: quò equidem duo integra vehicula ex Moſcowia vſque deduxi.

Ex Vienna, Nouam ciuitatẽ. 8. mliar. in deque vltra montem Semring, interque *Styriæ* montes Salisburgnm vſq; veni. Pòſt Oeniponti, in Comi atu Tirolenſi oppido. Cęſarem aſſecutus: cuius Maieſtati non ſolum ea quæ ex man datis geſſeram, grata erant: ſed etiã relatio de cęremonijs & cõſuetudine Moſcouitarum, auditu valde iucunda. Quare etiam Matthæus Cardinalis *S*alisburgenſis, Cæſari admodum charus, Princeps induſtrius, & in rebus agẽdis verſatiſsimus, iocoſe corã Cæſare proteſtatus eſt, ne Cæſar ſe abſente, reliquũ cæremoniarũ ex me audiret, cognoſceretúe.

Expedito mox ac dimiſſo à Cæſare Moſcorũ Oratore, equidem in Hungariam ad regem Ludouicum, cum ſub id tempus inſtitutus Orator fuiſſem, eundem per Oeneum ac Danubium Viennam deduxi: eoque ibi relicto, ipſe continuò Pannonium currum conſcendi, quo trijugis equabus curru volitante celerrimè ferebar, paucisque horis Budam triginta duobus miliar. perueni. Tantæ autem caleritatis cauſa eſt, tam commoda per iuſta interualla reſpiratio equorum, & permutatio. Quarum prima vtuntur in Prukh, oppidulo ad Leytham fluuium, qui auſtriam ab Hungaria diuidit, diſtatq; à Vienna. 6. mil. Secunda in Owar caſtro, cum oppidulo, Ger. Altenburg, 5. mil. Tertia in Iaurino oppido, ſedeque Epiſcopali. Hunc locum Hungari Iurr. Germanı verò ab

Raba fluuio,qui oppidum alluit, Danubiumque ingreditur,Rab appellant. Hoc quidem in loco, qui ab Owar.5.miliaribus distat,equos permutant. Quarta, sex infra Iaurinum miliaribus, in pago Cotzi,à quo & vectores currus nomen acceperunt: Cotzique adhuc promiscuè appellantur. Vltima in Vuark pago, quinque à Cotzi miliaribus:quò loci equorum soleas, num qui claui vacillent,aut desint,inspiciunt, currus loraque sarciunt:quibus omnibus refectis,Budam,sedem regalem,5.iude mil.inuehuntur.

Budæ sede regia exposita,ac confecta legatione,finitisque comitijs, quæ haud procul ab vrbe,ab eo loco quo celebrantur, Rakhusch vulgò appellantur,à rege honestissimè dimissus,ad Cæsarem redij:qui proximo Ianuario pòst,anno scilicet Domini.1519.mortem obijt.Hancq; in Hũgariam profectionem, quòd Moscowiticæ coniuncta,vnoque propè & continuo itinere confecta fuit,adijcere volui.

Cæterùm cum in regni Hungariæ mentionẽ inciderim, non possum equidem sine gemitu & grauissimo dolore commemorare, quomodo hoc regnum antea florentissimum & potentissimum,omnibus quodammodo intuentibus tam subitò afflictissimũ factum sit. Est quidem, vt cæteris rebus omnibus,ita etiam regnis & imperijs terminus quidam constitutus:sed nobilissimum Hungariæ regnum certè non tam fatis trahentibus,quàm mala & iniqua administratione, planè ad interitum redactum esse videtur. Mathias

rex,

rex, neque regio sanguine natus, neq; vetusto du cum aut principum stemmate clarus, non tamen nomine solum rex fuit, sed ipsa re regem præstitit: ac non modò Turcarum principi fortiter restitit, eiusq; grauissimas impressiones inuictus sustinuit: verùm & ipsi Romanorum Imperatori, atque adeò Boemiæ & Poloniæ regibus negocium fecit: denique omnibus vicinis suis terrori fuit. Quemadmodum autem huius regis virtute, ac rebus præclarè gestis, Hungariæ regnum ad summam potentiam ipso viuente peruenerat: ita eo sublato, quasi mole sua laborans, inclinare cœpit. Nam qui ei succeßit Vladislaus Boemiæ rex, Casimiri Poloniæ regis filius primogenitus, princeps quidem pius, religiosus, & vitæ inculpatæ: sed ad moderandam tam bellicosam gentem, in tanti præsertim hostis vicinitate, minimè sufficiens fuit. Etenim tot rebus secundis ferociores & insolentiores facti Hungari, benignitate & clementia regis abutebantur ad licentiam, luxuriam, desidiam, fastum: quæ vitia eò tandem euasere, vt etiam rex ipse contemptui haberetur. Porrò Vladislao defuncto, sub eius filio Ludouico cùm hæc ipsa vitia magis ac magis inualuere: tũ si qua reliqua fuit belli disciplina, ea tota est amissa: nec potuit rex puer his malis ob ætatem mederi: nec alioqui ad eam, quam decebat grauitatẽ educatus fuit. Primores regni, ac præcipuè prelati, luxu penè incredibili diffluebant: & certabant quasi æmulatione quadam tũ inter se, tum cum baronibus, vt alij alios profusione & splendore

vin-

uincerent. Iidem nobilitatem partim beneficijs ac præmijs, partim etiam potentia ac metu sibi obnoxiam tenebant, vt plures assectatores haberent, ac eorum studijs & acclamationibus in publicis conuentibus iuuarentur. Mirum dictu, qua pompa, quo apparatu, ac quibus equitũ vtriusque armaturæ copijs Budã sunt ingressi, pręcinẽtibus tubicinibus ad cuiusdam quasi triumphi speciẽ.

Porrò in regiam cum irent, aut inde redirent, tanto deductorum & stipatorum comitatu vndique septi incedebant, vt vici & plateæ vix cateruam caperent. Cum verò prandendum esset, tota vrbe ad ædes cuiusque tubæ non aliter atque in castris resonabant, & ducebantur prandia in multas horas, quæ somnus & quies excipiebant, cum contrà quasi solitudo quædam esset circa regem: & fines regni interea destituti necessarijs præsidijs, impunè ab hostibus vastarentur. Episcopatus dignitates, & præcipua quæque officia promiscuè, non pro meritorũ ratione, cõferebantur: & quo plus potentię quisque obtinebat, hoc plus iuris habere credebatur. Itaq; laborabat iusticia, & premebantur infirmiores: ac omni bono ordine sublato atq; euerso, subinde inueniebatur aliquid, quod Reipubl. labem aliquam cum vulgi detrimento afferret: cuiusmodi fuit illa innouandæ argenteę monetæ licentia, per quam prioribus bonis numis conflatis, alij deteriores passim cudebantur: & his rursum sublatis, alij fiebant meliores: qui tamen iustum precium tenere non poterant, sed nunc pluris, nunc minoris habiti sunt (prout

(prout locupletiorum cupiditati libuit:) qui etiã à quibuſdam priuatis penè palàm impunè ſunt adulterati. Denique ea erat in vniuerſa Hungaria omnium rerum inclinatio, vel potius cõfuſio, vt quiuis vel minimam experientiam habens, regnum hoc tot malis obnoxium, etiamſi nullum vicinum haberet hoſtem, mox perire oportere perſpiceret. Ego quidem certè cum oratoré Principis mei Budę agerem, non dubitaui, quaſi aliud agens, ſereniſs. Hungariæ regiam Mariam admonere, vt futura conſideraret, ſibíque in omné euẽtum præſidij aliquid compararet & ſeponeret: neque aut domini & mariti ſui potentiæ & iuuẽtæ, aut fratrum ſuorũ opibus nimiũ fideret. Nã hæc omnia morti & infinitis caſib. obnoxia eſſe. Meminiſſet veteris prouerbij, quo fertur, Bonũ eſſe, habere amicos: ſed miſeros eſſe, qui his vti cogantur. Gentem Hungaricam ferocem & inquietam, ſeditioſam & turbulentam, aduenis & exteris parum æquam & amicam eſſe. Imminere Hũgariæ hoſtem potentiſsimum: neq; quicquã magis affectare, quàm vt id ſuam in poteſtatem redigat. Referre itaq; ipſius, vt aliquid recondat, vnde ſibi & ſuis, ſi quid aduerſi accidat, opitulari poſsit. Et alioqui magis regium eſſe, iuuare alios, quàm alieno auxilio indigere. Etſi verò bonam in partem pro more regio accepta fuit hæc admonitio, mihiq; actæ ſunt gratiæ: tamen quod mihi tũ præſagiebat animus, quodq; metuebam, nihil proficiẽtibus bonis ac fidis monitoribus, & conſultoribus ingenti noſtro malo euenit: neq; dum huius

tra-

tragœdiæ finis est. Aula mansit, qualis erat: & nihil remissum est à pompa, fastu, insolentia ac luxu, donec concideret. vt non ineptè quidam ex aulicis tum dixerit, se nunquam vidisse vel audisse regnum vllum, quod maiore, atque Hungaria, gaudio & tripudio periret.

Et si verò planè desperatæ res Hũgarorum essent, tanta tamen eorum erat insolentia, vt hostem præpotentem & vicinum, Turcã, non modò superbè contemnere, sed etiam iniurijs & cõtumelijs aduersus se prouocare non dubitarent. Nam cum hic, qui nunc imperat, Solimannus, patre suo defuncto de more denunciasset vicinis, se paterno solio potitum esse, & portam suam patẽre omnibus, siue pacem siue bellum petentibus: idque præcipuè per Oratores suos Hungaris significasset: nec deessent qui suaderẽt, eos cum Polonis, vt antea, à Solimanno pacem petere debere: Hungari non modò repudiauere consilia salutaria, sed etiam Oratores ipsos Turcæ captos detinuere. Qua contumelia iritatus Solimannus, Hungariam hostiliter inuasit: captaque primùm Nandoralba, fortißimo non tantum Hungariæ, sed vniuersi orbis Christiani propugnaculo, ad alia capienda progressus, eò peruenit, vt regia sede Buda & precipuis quibusque ac munitißimis arcibus, ipsaque regni parte optima & florentißima potiretur. Vnde ijs quæ restant, nunc ita imminet, vt penè pro victis ac debellatis haberi poßint. Videbantur quidẽ sibi Hungari aliquam habere causam ad detinẽdos Solimanni Oratores,

res, quòd pater eius Oratorem Hungarorũ ad se missum Barnabam Bel detinuisset, secumq; in expeditionem aduersus Sultanũ susceptam duxisset: quẽ tamen eo bello confecto, bene muneratum remiserat. Sed mussitandum hoc erat potius Hungaris: cũ, vt dicitur, vana sit sine viribus ira: quàm per impotentem vltionem prouocato potentiore sibi exitium accersere, & in idem discrimen vicinos adducere. Cum Solimannus Budã antè semel captam, sed Ioanni Zapolitano redditam, denuò profligato exercitu nostro, qui eã post Ioannis mortem obsessam tenebat, denuò cæpisset & occupasset: ego ad eum Principis mei nomine, cũ illustri Comite Nicolao à Salmis, Orator accessi: & in parte pacis habui, dextrã osculari tyranni. Quo tempore non tantum de tota Hungaria, sed etiam conterminis prouincijs actũ esse videbatur.

Porrò quàm inique comparata fuerit pugna Ludouici regis cum Solimanno, notius est quàm vt dicere sit necesse. Obiectus est rex adolescens, militiæ rudis, & nullo ante in bello versatus, cũ paucis, magna ex parte imbellibus, hosti callidissimo, ac multis recentibus victorijs exultanti: trahentique secum robur exercitus, quo orientẽ & magnam Europæ partem debellarat. Quæ præcipuè futuræ erant Hungarorum vires, eas Ioannes Zapoliensis Vuaywoda Transyluanus apud se retinuit, neque in auxilium regis sui accedere permisit. Idem verò extincto rege, sceptra inuasit, quæ dudũ concupiuerat: imò quę ei pater ipsius

ipſius Stephanus Zapolienſis, adhuc puero deſtinarat. Memini enim me audiuiſſe à Ioanne Lazki, qui Caſimiri regis Poloniæ ſecretarius, ac poſtea Archiepiſcopus Gneſnenſis fuit: hunc Stephanum Zapolienſem, quum, Mathia rege mortuo, apud quem ſummam authoritatem obtinuerat, de creando nouo Rege ageretur, filium ſuum Ioannem adhuc infantem complexũ, dixiſſe: Si tantulus eſſes fili (modo corporis paulo maiore oſtenſo) nunc rex Hungariæ eſſes. Idque idem Archiepiſcopus ceu bene ominatum, & qua ſi præiudicij cuiuſdẽ vim habens, nõ deſtitit iactitare, cũ inter nos de pace inter Principem meum & Ioannem concilianda ageretur. Quod autem euenit, vt Ioannes dignitatem & ſedem Regiam cũ aliqua parte Hungariæ per Solimannum obtineret: idem nunc etiam ſoboles eius, aut hi potius in quorum poteſtate eſt, cõtra omnia iura & pacta affectant: nihil penſi habentes, neque cogitantes, quàm perfidioſè antea à tyranno tractati, & Buda eiecti fuerint. Sed feruntur excæcati regnádi libidine animi in interitum ſuum, eódemque vicinos trahunt.

Si Chriſtiano orbi nullũ fuiſſet in Hungaria præſidium (quod tamen fuiſſe maximum, quotidiana experientia, & iam clades additæ cladibus teſtantur) tamen vel propter ſolas opes, quas Deus optimus maximus in Hungariam largiſsimè effudit, & inde vicinis nationibus ſuppeditauit, nõ tantum Hungaris ipſis, ſed Chriſtianis omnibus, pro eius ſalute, tanquam pro communi patria,

tria, esset laborandum. Nam quid ferè est in to-
ta rerum natura boni & preciosi, quod Hungaria
non habeat? Si metalla quæras, quæ pars est or-
bis Hungaria fœcundior auro, argento, cupro,
chalybe, ferro? Nam plumbi minus habet, & stā-
no carere dicitur: si tamen carere est, quod non-
dum inueniri contigit. Quin & salēm metallicū
habet, optimum & purissimum, qui instar lapi-
dum in lapicidinis cæditur.

Et quod iurè mireris, alicubi etiam aquæ metal
lorum speciem vertunt, & ex ferro cuprum red-
dunt. Vina dat pro locorum diuersitate, vt fit, di-
uersa: sed plerisque in locis etiam extra Sirmium,
vini prouentu & bonitate clarum, quod amisi-
mus, tam generosa & excellentia, vt pro Creti-
cis haberi possint. Taceo frugum ac omnis gene
ris optimorum fructuum infinitam copiam. Por
rò feras, & quicquid venatu vel aucupio capitur,
quid attinet commemorare? Ita enim his abun-
dat Hungaria, vt interdicere rusticis, ne vel ve-
nentur, vel aucupentur, pro re valde insolente ha
beatur: nec penè minus plebeiorum quàm nobi-
lium epulæ sint, lepores, damæ, cerui, apri, turdi,
perdices, phasiani, bonasi, & quicquid est eiusmo
di, quod ad mensas delicatiores alibi expetitur.
Pecoris certè adeò abundans est, vt iure mirari
possis, vnde proueniant tot & tantá boum & o-
uium agmina, quæ in exteras regiones, Italiam,
Germaniam, Bohemiam mittit. Nam cum per
Morauiam, Austriam, Stiriam, Slauoniam, perq;
alias Hungariæ vicinas prouincias multæ pate-

sunt viæ, per quas pecus agminatim expellitur: obseruatum est per solam viam Viĕnensem vno anno plus quàm octoginta millia boum in Germaniam acta esse. Iam de piscium omnis generis copia quid dicam? quæ cum ad Danubiũ, Drauũ, Sauum, & alia minora flumina, tum ad Tibiscũ, mediam ferè Hungariam ab Oriĕte & Septentrionib. percurrentem, tanta est, vt ferè quá minimo veneant, ac tantum non gratis dentur pisces: sæpe etiam vel gratis dati, non auferantur. Nec est tantum vbertas quædam penè incredibilis tantarum opum in Hungaria: sed etiam tanta bonitas, vt quæ alijs in locis nascuntur eiusdem generis, Hungaricis nequaquam conferri aut æquiparari possint. Quo maior & tristior erit nota huius seculi apud posteritatem, quòd non oẽs vires suas ad seruandum regnum tam opulentum, & ad cohercendum Christiani nominis hostem capitalem, tam opportunum, conuerterit.

ITER SECVNDÆ LEGATIONIS.

Mortuo Cæsare Maximiliano, Styriensium Orator ad Carolũ Hispaniarum regem, archiducẽ Austriæ, tum electum Rom. Imperatorem, ad cuius Maiestatẽ postea & Moscus suos miserat Oratores, qui cõfœderationes cum Max. Imp. initas iam denuò confirmarent, missus sum. Vt autem vicissim Imperator Mosco gratificaretur, dederat negocium fratri D. Ferdinando Archiduci, vt Lu-

vt Ludouicum Hūgarię regem admoneret, quo is apud suum patruum Sigismundum Poloniæ regem tantum efficeret, vt ad æquas pacis seu induciarum conditiones cum Mosco consentiret. Viennæ itaq; Austriæ Leonhardus Comes Nugarolæ, nomine Caroli Rom. Imp. & ego fratris suę Maiestatis Ferdinandi, Infantis Hispaniarū, Archiducis Austriæ, &c. conscensis curribus Pannonicis, ad Ludouicum regem Hungariæ properantes, Budam venimus: ibique expositis mandatis, negotijsque ex sententia confectis dimissi, Viennamque redeuntes, mox cum Mosci Oratoribus, qui tum ex Hispanijs à Cæsare redierāt, egressi per oppida,

Mistlbach, 6. mil.

Vuisternitz, 4. mil.

Vuischa, 5. mil.

Olmutium, 4. mil.

Sternberg, 2. mil.

Parn ferrifodinas, 2. mil. indeque duobus mil. pontem Morava fluuio impositum transeuntes: ibique Morauia relicta,

Silesiæ oppidum & principatum ingressi,

Iagerndorff tribus miliaribus, tum per

Lubschiz. 2. mil.

Glogouia parua, 2. mil.

Crepitza, 2. mil. Et pòst trans Oderam flu.

Opolia ciuitatem cum castro, ad Oderam fluuium sitam, vbi vltimus Opoliensium Dux suā sedem habebat, 3. mil.

Oleschno, Ger. Rosenberg, trans fluuium Mal

 pont,

pont, qui tum aquarum multitudine mirum in modum redundabat, 7. mil.

Poloniæ oppidum Crepitza vetus, duo ferè miliaria peruenimus, quo in loco cum Poloniæ regem, Pietercouiæ oppido (in quo Regnicolæ habere comitia ac celebrare solent) esse intelleximus, illicò eò seruitorem præmisimus. Reuersus, cum inde Regem iam rectà Cracouiam profectu rum renũciasset, iter nostrum ex Crepitza eò nos pariter direximus, atq; primum

Clobutzko, 2. mil.

Czestochow monasterium, in quo imago diuæ Virginis magno concursu populi, præcipuè verò Ruthenici colitur, 3. mil.

Scharki, 5. mil.

Cromolow, 3. mil.

Ilkusch insignes plumbifodinas, 4. mil.

Cracouiam inde pòst 5, mil. confectis, secunda Februarij die peruenimus: vbi nihil tum nobis honoris fuit exhibitum, neque nobis quisquã obuiam processit, neque hospitia designata, seu constituta erant, neque humanitatis officio quisquam aulicorum nos consalutauit, excepitue, perinde ac si de aduentu nostro nihil prorsus intellexissent. Impetrato pòst ad Regem aditu, causam legationis nostræ eleuabat, officiumq; Principum nostrorum tanquam intempestiuum reprehendebat: maximè verò, cum Oratores Mosci, à Cæsare ex Hispanijs vsque redeuntes, nobiscum videret: Moscum ideo moliri aliquid suspicabatur. Quænam tandem, inquit, vicinitas, aut

san-

ſanguinis coniunctio Principibus veſtris cum Moſco intercedit? quòd vltro ſe medios conſtituerent: præſertim cum Rex ipſe à Principibus noſtris nihil tale peteret, hoſtemque ſuum facilè ad æquas pacis conditiones cogere poſſet. Nos verò conſilia pia & Chriſtiana, mentemque ſynceram Principum noſtrorum teſtabamur, illosque nihil magis quàm pacem, ac mutuam inter Chriſtianos Principes amicitiam ac concordiam ex animo optare velle, atque omni ſtudio procurare. Dicebamus etiam: Si Regi non videtur, vt noſtra mandata proſequamur, tum aut re infecta redibimus, aut Dominis noſtris ea nunciabimus, & reſponſum ſuper ea re expectabimus. Qua re audita, humanius aliquanto ac liberalius etiam in hoſpitijs tractabamur. Eo tempore data erat mihi occaſio petendi mille florenos, quos mihi mater Reginæ Bonæ, quòd iampridem ex Cæſaris Maximiliani mãdato hoc ipſum matrimonium filiæ tractaſſem, inſcriptione data, promiſerat: quam Rex tum benignè à me acceperat, eamque ad reditum meum ſeruarat, mihique poſtea reuerſo ſatisfieri curauerat.

Die Februarij quartadecima, Cracouia relicta, trahis ſeu vehiculis ſatis commodo itinere per Poloniæ oppida,

Nouam ciuitatem, Cortzin.
Poloniza,
Oſſek,
Pocrouitza,
Sandomeria,

Sawichoſt,
Vrſendoff,
Lublin,
Parczow,
Lithwaniæ tum oppidum tribus mil. Polowiza attigimus, vbi plurima itinera, propter crebras paludes, pontibus ſtrata tranſiuimus. indeq́ue
Roſtowſche, 2. mil.
Peſsiczatez, 3. mil.
Brieſti, 4. mil. magnū oppidum cum caſtro, ad Buh fluuium, in quem Muchawetz illabitur.
Camenetz oppidum, cum lapidea turri in arce lignea, 5. mil. indeq́; duobus fluuijs Oſchna & Beſchna traiectis, confectisq́; 5. miliaribus,
Scheresſchowa recens ædificatum oppidum in magna ſylua, ad fluuium Liſna, qui & Camenecz præterlabitur, ſitum, venimus.
Nowidwor, 5. mil.
Poroſſowa, 2. mil.
Vuolkowitza, 4. miliar. quo loco commodius hoſpitium in tota profectione non habuimus.
Pieski oppidum ad fluuium Selwa, qui ex ipſius Ruſsiæ Vuolinia prouincia procurrit, Nemenq́ue influit.
Moſtu vno miliari ad fluuium Nemen ſitum oppidum, quod à ponte Nemen impoſito, nomen accepit: Moſt enim pons eſt.
Czutzma, 3. mil.
Baſiliski, 3. mil.
Radomi, 5. mil.
Heſtlitſchkami, 2. mil.

Rudniki, 5. mil.

Vilnam, 4. mil. Porrò per hæc loca à Vuolkhowitza vsque enumerata, hoc tempore non perueneramus Vilnam: sed cursum nostrum in dextrã Orientem versus flectentes, per

Solwa,
Slonin,
Moschad,
Czernig,
Oberno,
Ottmut,
Cadayenow,

Miensko oppidum, à Vuolcawitza 35. miliar. distans. inde præterea omnes fluuij in Borysthenem feruntur, cum alij relicti in Nemen decurrant.

Borissow oppidum ad fluuium Beresina situm, 18, miliar. de quo suprà.

Reschak, 40. miliar. In illis porrò locis, propter maximas solitudines, non compendiosa, sed communi via vsi, Mogilew oppido, ad dextram interuallo, 4. miliar. relicto, per

Schklow, 6. miliar.
Orsa, 6. miliar.

Dobrowna, 4. miliar. aliaq; loca in priore itinerario exposita, Moscowiam tandem venimus: vbi diu tractantes, nec tamen aliud extorquere potuimus, quàm ista: Si rex Poloniæ vult nobiscũ pacem, mittat ad nos, vt consuetum est Oratores suos, & nos volumus cum illo pacem nobis competentem. Misimus tandem nostros ad regẽ

Poloniæ(qui tum in ciuitate Gdanensi fuit) destinauitque ad hortationem nostram suos Oratores, Petrum Gysca palatinum Plocensem, & Michaelem Bohusch Lithwanicum thesaurarium.

Porrò Princeps cum Oratores Lithwanos haud procul à Moscowia esse cognouisset, subitò se venationis prætextu ac recreandi animi gratia, tempore minimè tamen ad venandum congruo, Mosaisko, quo loco maximam habet leporum copiam, contulerat: nosq; ad sese, ne fortasse Lithwani vrbem ingrederêtur, vocauerat. vbi impetratis confirmatisq; inducijs, vndecima Nouembris dimissi, sciscitabatur Princeps, qua via nos redituri essemus, quia Turcam Budæ fuisse intellexerat: quid autem effecisset, se ignorare aiebat. Eadem qua veneramus via, Dobrownam vsque reuersi, impedimenta nostra, quæ ex Vuiesma per Borysthenem miseramus, ibi recepimus: Pristauumq;, Lithwanũ, qui nos eò loci expectabat, reperimus: à quo, Ludouicum Hungariæ regem perijsse, tum primùm intelleximus.

A Dobrowna 4. mil. venimus Orsam: vnde eodem itinere, quo ego in priore reditu vsus eram, Vilnam peruenimus: ibiq; ab Regis naturali filio, Ioanne episcopo Vilnensi, humaniter accepti, lauteque tractati fuimus. tum

Rudnik, post 4. mil.

Vuolkonik, 3. mil.

Meretsch oppidum, quod ab eiusdem nominis illic fluuio nomen habet, septem mil.

Olse, 6. mil.

Grod

,Grodno principatum ad Nemen fluuium situm,septem miliar.

Grinki,6.miliar.quò cum prima Ianuarij proficiſceremur,tam durum frigus obortum fuit, impetusque ventorum niues in modū turbinis voluens,diſpergensque, adeò vt hoc tanto tamque infeſto frigore equorum teſticuli,& aliqua ex parte caniculæ vbera congelata,corruptaque exciderint.Equidē naſum, niſi tempeſtiuius à Priſtauo admonitus fuiſſem,ferè amiſiſſem. Ingreſſus enim hoſpitium,vix tandem,niue,monitu Priſtaui,naſum macerando ac fricando, non citra dolorem ſentire cœperam,ſcabieque quodammodo oborta,ac dein paulatim areſcente,conualueram. gallumque Moſcowiticum,more Germanorum ſuper currum ſedentem,frigoreque iamiam morientem,ſeruitor criſta,quæ gelu concreta erat,ſubitò abſciſſa,non ſolum hoc modo ſeruauit, verumetiam vt erecto ſtatim collo cantaret, nobis admirantibus,effecit.

A Grinki,per magnam ſyluam,in

Narew,8.mil.

Bielſco,4.miliar.

Milenecz,4.mil.

Mielnik,3.mil.

Loſchitzi,7.mil.pòſt 8.mil.

Poloniæ oppidum tandem Lucow, ad Oxi fluuium ſitum. Huius loci præfectus Staroſta, quaſi dicas ſenior, appellatur:ſub cuius ditione tria milia nobilium eſſe feruntur.Sunt ibi aliquot villæ atque pagi, in quibus tantus nobilium

creuit numerus, vt nullus sit colonus.

Oxi oppidum ad fluuium eiusdem nominis situm.5.mil.

Stefchicza oppidum, sub quo Vuiepers fluuius Istulam ingreditur, 5.mil.

Swolena oppidum, 5.miliar. quo loco Vuiepers fluuio transmisso,

Senna.5.mil.

Polki, 6.mil.

Schildlow oppidum muro cinctum.6.mil.

Vuislicza oppidum muratum in lacu quodam situm.5.mil.

Prostwicza.6.mil. indeque, 4.mil.

Cracouiam tandem reuersi sumus: vbi multa quidem preter mandata, sed quæ tamen Domino meo Bohemorum regi recens electo nō ingrata & profutura sciebam, tractaui.

Ex Cracouia iter nostrum Pragam versus dirigentes, per

Cobilagora, 5.mil.

Ilkusch plumbifodinas, 2.mil.

Bensin oppidum.5.mil. infra quod haud longo interuallo Pieltza fluuius Poloniam à Silesia dirimit.

Silesiæ oppidum Pielscowicza, 5.mil.

Cosle oppidum muratum, ad Oderam fluuiū, quem Viagram appellant, situm, quatuor mil.

Biela.5.mil.

Nissam, 6.mil. ciuitatem, Vratislauiensium Episcoporum sedem, in qua ab Iacobo Episcopo perhumaniter accepti ac tractati fuimus.

Oth=

Othmachaw castrum episcopi,1.mil.
Baart,3.mil.
Bohemiæ oppidum Glacz,Comitatus,2.mil.
Ranericz,5.mil.
Ieromiers pariter.5.fere mil.
Bretschaw,4.mil.
Limburg,4.mil.ciuitatem ad Albim fluuium sitam.

Pragam tandem,caput regni Bohemię.6.mil. ad Moltauam fluuium sitam, perueni, meumque Principem iam Bohemorum Regẽ electum, eoq; ad coronationẽ vocatum reperi:cui equidẽ coronationi vicesima quarta Feb.interfui. Porrò Oratores Mosci,qui me sequebantur, & quibus officij atque honoris gratia obuiam processeram, dũ arcis & vrbis magnitudinem intuerentur, non esse castrum,aut ciuitatem, sed regnum potius dicebant, quod sine sanguine acquiri permagnum esset.

Cæterùm rex clemens & pius, audita ac cognita relatione mea,consultationeque de rebus tũ imminentibus finita, grata habuit quæ gesseram, de diligenti mandatorum suorum expeditione, deque his quæ præter mandata profutura tum effeceram: & quod me ægrotum quidem, ad omnes labores obeundos obtuleram, gratiã suo ore pollicebatur. Quæ omnia cum Regi grata essent, mihi iucundissima fuere.

FINIS.

PAVLVS IOVIVS NOVOCO-mensis Ioanni Rufo Archiepiscopo Consentino S.

EFflagitasti amplissime antistes Rufe, vt ea quę de Moscouitarum moribus à Demetrio eius gentis legato, qui ad CLEMENTEM VII. Pontificem nuper venit, quotidianis propè sermonibus didicissem, Latinarum literarum memoriæ commendarem: quum pro vetere tua pietate atque virtute, ad amplificandam Romani Pontificis dignitatem, pertinere arbitrareris, si homines intelligerent, non fabulosi, aut omnino obscuri nominis regem, sed qui numerosissimis extremi aquilonis populis imperet, in causa religionis, omnibus nobiscum sensibus coniungi, fœderéque perpetuo colligari, opportunissimo tempore cupiuisse: quando nuper aliquæ Germaniæ gentes, quæ pietate cæteris omnibus præstare videri volebant, insana atque scelesta defectione non modò à nobis, sed ab ipsis etiam superis exitiali errore desciuerint. Cęterùm id munus impositum, quod certè grauioribus studijs occupatus iure optimo poterã recusare, egregia voluntate, celeritatéque perfeci, ne nimia mora vel accuratiori castigatione gratiam nouitatis exueret: qua vel vna re, meæ erga te veteris obseruantiæ studium, præstandíque officij voluntas manifestè declaratur: quum honoris iacturam facere, si quis ex hac ingenij tenuitate sperandus est, quàm desiderium tuum longè honestissimum diutius frustrari maluerim. Vale.

PAV.

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS,

De legatione Basilij Magni Principis Moscouiæ ad Clementem VII. PontificemMax. Liber, in quo situs regionis antiquis incognitus, religio gentis, mores, & causæ legationis fidelissimè referuntur. Cæterùm ostenditur error Strabonis, Ptolemæi, aliorumque Geographiæ scriptorum vbi de Ryphæis montibus meminere, quos hac ætate nusquam esse, planè compertum est.

REgionis primò situs, quem Plinio, Straboniqúe & Ptolemæo parum notũ fuisse perspicimus, pressa breuitate describetur, & in tabula typis excusa figurabitur: inde gentis mores, opes, religionem, militiæq; instituta, Tacitum imitati, qui à perpetuis historijs libellum de Germanorum moribus seiunxit, perstrictiore stilo narrabimus, eadem ferè sermonis simplicitate vtentes, qua vobis ab ipso Demetrio, curiosa ac leni vestigatione lacessito, per ocium exposita fuere. Demetrius enim haud ineptè Latina vtitur lingua, vtpote qui in Liuonia à teneris annis in ludo prima literarũ rudimenta didicerit, & insigni variarũ legationũ munere functus, plures prouincias Christianorum adierit. Nam quum antea ob spectatam fidem ac industriam, apud Suetiæ Daciæque reges, & magnum Prussiæ magistrum, Oratorem egisset, nouissimè apud Maximilianum Cæsarem, dũ in eius aula omnis generis hominum refertissima versaretur, si quid barbarum

quieto

quieto dociliq́ue ingenio inerat, elegantium morum obseruatione detersit. Causam verò huiusce suscipiendæ legationis præbuit Paulus Cēturio Genuensis, qui cum acceptis à Leone X. Pontifice cōmendaticijs literis, mercaturæ causa in Moscouiam peruenisset, cùm Basilij principis familiaribus vltro de consociandis vtriusque Ecclesiæ ritibus agitauit. Quærebat enim Paulus insano, vastoque animo, nouum & incredibile iter petēdis ab India aromatibus. Fama nanque cognouerat, cum in Syria, Ægyptoque & Ponto negotiaretur, aromata ex vlteriore India aduerso amne Indo subuehi posse, atque inde modico terrestri itinere superatis Paropanisidis montiū iugis, traduci in Oxum Bactrianorum amnem: qui ijsdem ferè montibus, quibus Indus, oritur, aduerso fonte in Hyrcanum mare, raptis secum multis amnibus, ad Strauam portum effunditur. Porrò ab ipsa Straua tutam facilemq́ue nauigationem videri, vsque ad emporium Citrachā, ostiumq́; Volgæ amnis: inde verò aduersis semper amnibus, Volga scilicet, & Occha, & Moscho, in vrbem Moscham: ab Moscha autem, terrestri itinere Rigam, & in ipsum mare Sarmaticum, omnesque occiduas regiones facilè perueniri posse, contendebat. Vehementer enim & supra equum, Lusitanorum iniurijs erat accensus, qui India magna ex parte armis domita, occupatisque omnibus emporijs, cuncta aromata coemerent, & in Hispaniam auerterent, atque ea grauiore quàm antea precio ac impotenti quæstu omnibus Europę populis

pulis venditare consueuissent: quin & diligenti adeò cura Indici maris littora perpetuis classibus custodirent, vt eæ negotiationes penitus intermissæ atque desertæ videantur, quibus per sinum Persicum, ac aduersum Euphratem, & per Arabici maris angustias, secundoque demum Nilo per mare nostrum Asia omnis atque Europa abundè & viliore quidem precio complebantur: deteriore etiam Lusitanorum mercimonio, quum remotissimæ nauigationis incommodo, sentinæq; vitijs aromata corrumpi, eorumque vis & sapor, odoratusque ille spiritus, multa demum mora in Olysipponensibus conditorijs promercalibus euanescere atque exspirare videatur, cũ asseruatis semper recentioribus, vetera tantum, & multo quidem situ mucida venundari quereretur. Ceterùm Paulus quanquam de ijs rebus acerbissime apud omnes differendo, & Lusitanis ingentem conflando inuidiam, multo auctiora fore vectigalia regia, si id iter aperiretur, & aromata ab ipsis Moschouitis, qui tãtam eorum vim omnibus ferculis absumerẽt, vilius emi posse perdoceret: nihil tamen quod ad eam negotiationẽ pertineret, impetrare potuit. quoniam Basilius homini extemo ac ignoto, eas regiones quæ ad Caspium mare & Persarum regna aditum præberent, minimè aperiendas esse existimabat. Itaque Paulus omnibus exclusus votis, ex mercatore legatus factus, Basilij literas Leone iam vita functo, ad Hadrianum pontificem retulit, quibus ille cum multo verborum honore egregiam voluntatem

erga

erga Romanum Pontificem oſtendebat. Paucis enim antè annis Baſilius ardente cum Polonis bello, quum Lateranenſis conuentus haberetur, per Ioannem Daciæ regē, huius Chriſtierni, qui nuper regno expulſus eſt, patrem poſtularat, vt iter tutum legatis Moſchouitis ad vrbem Romã præberetur. Verùm quum eodem fortè die, & Ioannes rex & Iulius Pontifex ab humanis exceſſiſſent, ſublato ad id ſequeſtro, conſiliũ mittendæ legationis omiſit. Exarſit ſubinde bellũ inter ipſum & Sigiſmundũ Poloniæ regem: quod quum inſigni ad Boryſthenem parta victoria à Polono feliciter confectum eſſet, Romæ ſupplicationes ſunt decretæ, veluti deuictis cæſisque Chriſtiani nominis hoſtibus: quę res & regē ipſum Baſiliũ, & vniuerſam gētem ab Romano Pontifice haud mediocriter alienauit. At cum hæc Hadrianus Sextus fato extinctus, Paulum iam ſecundò itineri accinctũ deſtituiſſet, ſuffectus ei Clemens VII. illum etiam tum Orientis iter inſano animo volutantem, cum literis in Moſchouiam tranſmiſit, quibus Baſilium propēſiſsimis adhortationibus inuitabat, ad agnoſcendam Romanæ Eccleſiæ maieſtatem, feriendumque communibus in religione ſenſibus perpetuum fœduſ, quod illi maximè ſalutare atque honorificum fore teſtabatur: ita vt Pontifex polliceri videretur, ſe ex ſacroſancta autoritate Pontificia eum regem collatis regalibus ornamentis appellaturum, ſi reiectis Græcorum dogmatibus, ad autoritatem Romanę Eccleſiæ ſe conferret, Cupiebat enim Baſilius regiï

nomi-

nominis titulum concesſione Pontificia prome reri, quum id dare ſacroſanċti iuris eſſe & Pontificiæ maieſtatis iudicaret: quando & ipſos quoque Cæſares à Pontificibus maximis diadema aureum & ſceptrum, Romani imperij inſignia, accipere inueterata conſuetudine cognouiſſet. quã quam & id pluribus à Cæſare Maximiliano legationibus poſtulaſſe ferebatur. Igitur Paulus, qui feliciore aliquanto curſu, quàm multo cum quæſtu percurrere terrarum orbem ab ineunte ætate didicerat, quanquam ſenex & antiqua ſtranguria tentatus, proſpero celeriq; itinere Moſcham peruenit, vbi à Baſilio humaniter eſt ſuſceptus. Fuit interea in eius aula menſes duos, diffiſusq; viribus, & eius immenſi itineris difficultate deterritus, quũ Indicæ negotiationis ſpes omnes ac inexplicabiles cogitatiões penitus abiecisſet, cum Demetrio legato, priuſquam eũ in Moſchouiã perueniſſe putaremus, Romam redijt. At Põtifex magnificẽtiſsima Vaticanarum ædium parte, vbi laquearia aurata, lecti ſerici, aulæaque eximij operis viſebantur, Demetrium ſuſcipi, & togis ſericis veſtiri iuſsit: attribuitque ei comitem, ac rerum diuinarum pariter & vrbanarum monſtratorem, Franciſcum Cheregatum, epiſcopum Aprutinum, longinquis ſæpe ac dignisſimis legationibus functum, qui ipſi Demetrio vel in Moſchouia, Pauli ſermonibus erat notisſimus. Porrò Demetrius vbi aliquot dierum quiete recreatus eſt, deterſis elotiſq; ſordibus, quas longo ac laborioſo itinere contraxerat, aſſumptoq; inſigni

ſigni patrio habitu, ad Pōtificem deductus, eum de more ſupplex adorauit, munusq; Zebellinarū pellium ſuo, regioque nomine obtulit. tum verò Baſilij literæ datæ, quas ipſi antea, & demum Illyricus interpres Nicolaus Siccenſis in hanc ſententiam Latinis verbis tranſtulerūt. Clementi Papæ, paſtori ac doctori Romanę eccleſię, Magnus dominus Baſilius Dei gratia Imperator ac dominator totius Ruſsiæ, nec non magnus dux Volodemarię, Moſchouiæ, Nouogrodię, Pleſchouię, Smoleniæ, Iſferiæ, Iugoriæ, Peremaiæ, Vetchæ, Bolgariæ, &c. Dominator & magnus Princeps Nouogrodiæ inferioris terræ, Cernigouiæ, Razaniæ, Volotchiæ, Rezeuiæ, Belchiæ, Roſtouiæ, Iaroslauiæ, Belozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiniæq;, &c. Miſiſtis ad nos Paulum centurionem ciuem Genuenſem, cum literis, quibus nos adhortati eſtis, vt vobiſcum, cæterisq; Chriſtianorum principibus conſilio ac viribus coniuncti eſſe vellemus, aduerſus Chriſtiani nomnis hoſtes, ac noſtris veſtriſq; legatis vltrò citroq; commeandi tutum ac expeditum iter pateret, vt mutuo amicitiæ officio, de amborum ſalute & ſtatu rerum cognoſci poſsit. Nos autem, Deo bene atq; feliciter adiuuāte, ſicuti hactenus, aduerſus impios Chriſtianæ religionis hoſtes impigrè conſtanterq; ſtetimus, ita & in poſterum ſtare decreuimus. Itemque cum cæteris Chriſtianis principibus conſentire, & pacata itinera præſtare, parati ſumus. Quas ob res mittimus ad vos Demetriū Eraſmium, noſtrum hominem, cum hac noſtra epi-

epistola, Paulumque centurionem remittimus. Demetrium autem celeriter remittetis, eumque incolumem & inuiolatum vsq; ad fines nostros esse iubebitis. Idem nos quoque præstabimus, si cum Demetrio legatū vestrum mittetis, vt sermone ac literis certiores de rebus administrandis reddamur, sic vt perspectis Christianorum omnium voluntatibus, nos etiam optima consilia capere valeamus. Datum in Domino nostro, in ciuitate nostra Moschouia, anno ab initio mundi septimo millesimo, tricesimo, tertio Aprilis. Cæterùm Demetrius, vti est humanarum rerū & sacrarum præsertim literarum valde peritus, occultiora de magnis negotijs mandata habere videtur, quæ mox eum priuatis congressibus expositurum speramus: nam à febre, in quam ex cœli mutatione inciderat, pristinas vires & natiuum vultus ruborem recuperauit, ita vt pontificijs sacris, quæ in honorem diuorum Cosmæ & Damiani, soléni apparatu, musicisq; concentibus confecta sunt, sexagenarius senex, & cum voluptate quidem astiterit, & in senatum venerit, quū Campegius Cardinalis à Pannonica legatione tum primùm rediens, à Pontifice omnibusq; aulæ ordinibus exciperetur, quin & sacrosancta vrbis tēpla & Romanę magnitudinis ruinas, priscorumque operum deploranda cadauera mirabundus inuiserit, ita vt credamus eum propediem explicatis mandatis, cum legato pontificio, Episcopo Scarense, dignisque acceptis à Pontifice muneribus, in Moschouiam esse rediturū. Moschouitarum

rum nomen recens est: quanquam de Moschis Sarmatarum affinibus Lucanus meminerit, & Plinius Moschos ad Phasidis fontes supra Euxinum ad Orientem constituat. Eorum regio latissimos habet fines, & ab aris Alexandri magni circa Tanais fontes ad extrema terrarum, Borealemq; Oceanum, sub ipsis ferè Septentrionibus extenditur: campestris magna ex parte, & pabuli quidem ferax, sed æstate pluribus in locis admodum palustris. nam ea omnis terra magnis frequentibusq; amnib. irrigatur, qui vbi niuibus hybernis multo solis vapore colliquatis, & resoluta vbiq; glacie cōtumescunt, campi passim in paludes abeunt, cunctaq; itinera continentibus aquis & cœnosa illuuie defœdantur, donec nouæ hyemis beneficio restagnantia flumina, ipsæq; paludes itetum cogantur, & vias solidissimo constratas gelu, vel transituris curribus præbeant. Hercynia sylua quotam Moschouiæ partem occupat; ipsaque passim positis vbique ædificijs incolitur. iáq; longo labore hominū rarior facta, non eam, sicuti pleriq; existimant, horridam densissimorū nemorum impenetrabiliumque saltuum faciem ostendit. Cæterùm ea immanibus feris plenissima, per Moschouiā perpetuo tractu inter ortum solis, & Boream, ad Scythicum Oceanum excurrere traditur: ita vt spes hominum eius finem curiose scrutantium infinita magnitudine sua semper eluserit. ea in parte quæ vergit ad Prussiā, vri ingentes & ferocissimi taurorum specie reperiuntur, quos Bisontes vocant: itemq; Alces ceruina

uina effigie, & cũ camea proboſcide, altisq; cruribus, & nullo ſuffraginum flexu: Lozzi à Moſchouitis, à Germanis verò Helenes appellati, quæ animalia C. Cęſari nota fuiſſe videmus. Pręterea vrſi inuſitatæ magnitudinis, & prægrandes lupi, atro colore formidabiles. Ab ortu Moſchouia finitimos habet *Scythas*, qui Tartari hodie nuncupantur, gentem vagam, & bello omnibus ſeculis illuſtrem. Tartaris pro domibus ſunt carri, centonibus corijsq; contecti: ab quo vitæ genere Hamaxouios antiquitas eos appellauit. Pro vrbibus verò, ac oppidis immenſa caſtra, nõ foſsis, aut materiæ clauſtris, ſed infinita ſagittariorum equitum multitudine vallata. Diuiduntur Tartari per Hordas: ea eſt eorum lingua, conſentientis in vnum populi congregatio, ad effigiem ciuitatis. Hordis ſinguli præſunt Imperatores, quos genus, aut bellica virtus dedit. ſæpe enim cũ finitimis bella gerũt, ac ambitioſe admodum & atrociter de imperio decertant. Hordarum infinitũ propè numerum eſſe conſtat: quippe Tartari ad Cathayum vſq; celeberrimam in extremo ad orientem Oceano ciuitatem, latiſsimas ſolitudines tenent. Porrò qui proximi ſunt Moſchouitis, mercaturæ commercio & frequentibus eorum irruptionibus ſunt noti. In Europa ad Dromon Achillis Taurica in Cherſoneſo ſunt Præcopitę, quorum Principis filiam *Selymus* Turcarũ Imperator vxorem duxit. Ii Polonis maximè ſunt infeſti, lateq; inter Boryſthenem & Tanaim cum ſta populantur: & cũ Turcis ſcuti religione, ita

& cæteris in rebus mirificè consentiunt; qui in eadem Taurcia Caffam Ligurum coloniam obtinét, Theodosiam antiquitùs appellatá. Ii verò Tartari, qui inter Tanaim & Volgam amnem in Asia latos cápos inhabitant, Basilio Moschouitarum regi parent, & Imperatorem aliquando eius iudicio deligunt. Inter eos Cremij, intestinis seditionibus laborantes, quum antea opibus & belli gloria maximè valuissent, paucis antè annis vires simul ac omnem dignitatem amiserunt. Trans Volgam, Casanij Moschouitarum amicitiam religiose colunt, ac eorum se clientes esse profitentur. Vltra Casanios ad Boream sunt Sciabani, multitudine armentorum ac hominum potétes. Post eos sunt Nogai, qui summam hodie opum & bellicæ laudis obtinent autoritatem. Eorum Horda quàm amplissima nullú habet Imperatoré, sed Reipublicæ Venetæ more multa seniorũ prudentia, strenuorumq; virtute gubernatur. Vltra Nogaios, haud magno ad meridiem deflexu, versus Hyrcanum mare, Zagathai Tartarorum nobilissimi, oppida lapide cóstructa incolunt, regiamque habent Samarcandam vrbem, eximiæ magnitudinis & claritatis: quam Iaxartes, maximus Sogdianæ amnis interfluit, atq; inde ad centum miliaria in mare Caspium effunditur. Cum ijs populis ætate nostra Hismael Sophus, rex Persarum, dubio sæpe euentu bella gessit: timoreq; eorú adductus, dum vires omnes imminentibus opponuntur, Selymo vna acie victori Armeniam, Taurisiumque regni caput prædæ reliquit,

quit. Samarcanda vrbe ortus est Tamburlanes, siue vt Demetrius dicendũ monet, Themircuthlu, qui Baiazetem Ottomanum, huius Solimani tritauum, apud Ancyram Galatiæ vrbem ingenti prælio superatum cæpit, & per omnem Asiam ab se terribili, maximi exercitus impetu deuictã, ferrea inclusum cauea, in triumphi pompa circumduxit. Ab hac regione ad Moschouitas plurima vestis serica adducitur. Cæterũ mediterranei Tartari nihil præter equorum pernicium greges, & nobiles nulla filorum textura, sed coactis ex lanis, candidos centones præbent: è quibus Feltriæ vestes penulæ, ad perferendum omnem imbrium iniuriam idoneæ atq; pulcherrimę conficiuntur. à Moschouitis autem laneas tunicas & argenteam monetam petunt, quum ab ijs omnis corporis cultus, superfluæque supellectilis apparatus cõtemnatur: solo etenim centone ad iratí cœli contumeliã fortiter sustinendam contentĩ sunt, & solis confisi sagittis hostem arcent: quanquam dum in Europam excurrendũ esse decreuissent, principes eorũ ferreas galeas & loricas, gladiosq; falcatos, à Persis nostra tempestate coẽmerint. A meridie Moschouitarum fines ijsdem ab Tartaris clauduntur, qui supra Mæotim paludẽ in Asia, & circa fluuios Borysthenem & Tanaim in parte Europæ, planiciem ad Hercyniam vergẽtem tenent. Roxolani, Getæ & Barstarnæ, antiquitùs eam plagam incoluere, vnde Russiæ nomen effluxisse crediderim. nam Lithuaniæ partem, Russiam appellant inferiorem, quum ipsa

Moſchouia, Ruſsia alba nuncupetur. Lithuania itaque ab Cori venti flatibus Moſchouiam ſpectat: ab occaſu verò, mediterranea Pruſsiæ atque Liuoniæ ipſis Moſchouiæ finibus inſeruntur, vbi mare Sarmaticum ab Cymbricæ Cherſoneſi anguſtijs irrumpens, lunato ſinu ad Aquilonem inflectitur. In extremo verò eius Oceani littore, vbi Norbegia atq; Suetia, ampliſsima regna, Iſthmo veluti quodam continenti adhærēt, Lapones exiſtunt, gens ſupraquàm credibile ſit, agreſtis, ſuſpicioſa, & ad omne externi hominis veſtigium, nauigijq; conſpectum, maximè fugax. Ea neque fruges, neq; poma, neq; vllam omnino vel terræ, vel cœli benignitatem nouit: ſola ſagittandi peritia cibum parat, varijsq; ferarum tergoribus veſtitur. Gentis cubilia, cauernulæ ſiccatis repletæ folijs, cauīq; arborum ſtipites, quos vel intromiſſa flamma, vel ipſa vetuſtas, inducta carie fabricarit. Aliqui ad mare, vbi ingens eſt captura piſciū, ineptis, ſed fælicibus artificibus piſcantur, duratosq; fumo piſces tanquā ſuas fruges recondunt. Laponibus exigua corporū ſtatura, luridi cōtuſiq; vultus, pedes verò velociſsimi. Ingenia eorū ne ipſi quidem proximi Moſchouitæ nouerūt, quū eos parua manu aggredi, exitialis inſaniæ eſſe dicāt: magnis verò copijs inopē rerum omnium vitam ducētes laceſſiſſe, neq; vtile, neq; omnino glorioſum vnquā exiſtimarint. Ii candidiſsimas pelles, quas armelinas vocamus, cū varij generis mercimonijs permutāt: ſic tamē, vt omne mercatorum colloquium cōſpectumq; defugiant; adeò

vt mu-

vt mutua rerum venalium collatione facta, & relictis medio in loco pellibus, cum absentibus & ignotis, syncerissima fide permutationes transigantur. Vltra Lapones in regione inter Corum & Aquilonem, perpetua oppressa caligine, Pygmæos reperiri, aliqui eximiæ fidei testes retulerunt: qui postquam ad summum adoleuerint, nostratis pueri denum annorum mensuram vix excedãt: meticulosum genus hominũ, & garritu sermonẽ exprimens, adeò vt tam simiæ propinqui, quã statura ac sensibus ab iustæ proceritatis homine remoti videantur. Ab Aquilone verò innumerabiles populi Moscouitarum imperio parẽt, qui ad Oceanum Scythicũ, itinere trium ferè mẽsium extendũtur. Proxima Moschouiæ regio est Colmogora frugib. abundans, quã interluit Diuidna, fluuiorũ totius Septẽtrionis lõgè amplissimus, qui alteri fluuio minori in mare Baltheum erumpẽti, nomẽ dedit. Is statis & Niloticis simillib. incremẽtis, nec incertis anni temporibus circumiectos inundat cãpos, pinguiq; alluuie, algentis cœli iniurijs, sæuisq; Aquilonis flatibus mirificè resistit: quum niuibus imbribusq; auctus inflatur, adeò lato alueo in Oceanum per incognitas gentes in speciem ingentis pelagi defertur, vt expedito nauigio vnius diei remigatione transire nequeat. Vbi verò aquæ mox resederũt, vastę passim insulæ fertilitate nobiles relinquũtur. Frumẽtũ namq; terræ traditũ, nullo aratri beneficio prouenit, admirabiliq; celeritate naturæ festinantis, ac nouã superbi amnis iniuriã timentis, oritur si-

mul,& adolescit,atq; in aristas educitur. In Diuidnam influit Iuga amnis: in ipsoq; confluentiũ angulo celebre est emporium, nomine Vstiuga,à Moscha regia vrbe sexcentis miliaribus distans. In Vstiugam à Permijs,Pecerris,Inugris, Vgulicis,Pinnagisq; vlteriorib. populis, preciosæ pelles martarum,zebellinorumque, luporum ceruariorum,& nigrarum albarumque vulpium cõportãtur, & ab ijs vario mercimonij genere permutãtur. Zebellinos verò,leuium pilorum tenui canicie probatissimos, quibus nunc principum vestis fulcitur,& delicata matronarum colla, expressa viuæ animantis effigie,conteguntur, Permij et Pecerri præbent: sed quos ipsi ab remotioribus etiam gentibus,quæ ad Oceanum pertinent, per manus traditos accipiant. Permij & Pecerri paulò ante ætatem nostram more gentilium idolis sacrificabant:nunc verò Deum Christum colunt. Ad Inugros, Vgolicosq;,per asperos montes peruenitur, qui fortasse Hyperborei antiquitùs fuerunt. In eorum iugis nobilissimi falcones capiũtur.ex ijs genus vnum est candidum, guttatis pẽnis, quod Herodium dicunt. Sunt & hierofalchi,ardearum hostes,& sacri, & peregrini, quos antiquorum principum luxus in aucupijs non agnouit. Vltra eos,quos modò nominaui, populos,Moschouitis regibus tributa pendentes, aliæ sunt nationes extremæ hominum, nulla certa Moschouitarum peregrinatione cognitæ: quando nemo ad Oceanum peruenerit: sed fama tantum, ac ipsis plerunque fabulosis mercatorũ nar
ratio-

rationibus auditæ. Satis tamen constat, Diuidnam innumerabiles trahentem amnes, ingenti cursu ad Aquilonem deferri, mareque ibi esse longè vastissimum, ita vt illinc ad Cathayum legendo oram dextri littoris, nisi terra intersit, nauibus peruenri posse, certissima coniectura credendum sit. Pertinent enim Cathayni ad extremam Orientis plagam, ad Thraciæ fermè parallelū, Lusitanis in India cogniti, quum proximè ad coëmenda aromata per regionem Sinarum, Melacham vsque ad auream Chersonesum nauigarint, vestesq; ex zebellinis pellibus attulerint: quo vel vno argumento, non longè ab Scythicis littoribus Cathayum vrbem abesse putamus. Cæterùm cum à Demetrio quæreremus, an apud ipsos vlla de Gotthis populis vel fama per manus à maiorib. tradita, vel ex ipsis literarum monumētis memoria superesset, qui ante mille annos & Cæsarum imperium, & vrbem Romam omnib. iniurijs deformatā euertissent: respondebat, & Gotthicæ gentis, & Totilæ regis nomen clarū esse atq; illustre, in eāq; expeditionem coiuisse plures populos, & ante alios, Moschouitas: creuisseq; eū exercitū ex colluuie Liuoniorum & Circūuolganorum Tartarorū, sed propterea omnes Gotthos fuisse appellatos, quoniam Gotthi, qui insulā Isſandiā siue Scādauiam incolerent, autores eius expeditionis extitissent. Iis maximè finibus Moschouitæ ex omni parte clauduntur, quos Modocas Ptolemæo fuisse credimus: hodie autē à Moscho amne haud dubiè sic dicti, qui & regiæ vrbi, quam interfluit, suum

suum quoque nomen indiderit. Ea est omnium Moschouiæ vrbiũ longè clarissima, tũ situ ipso, qui regionis medius esse existimatur, tum insigni fluminum opportunitate, domorumq; frequẽtia, & munitissimæ arcis celebritate. Oblongo etenim ædificiorum tractu, secundũ Mosci fluminis ripã ad spacium 5. miliarium extenditur. domus in vniuersum sunt ligneæ, distinctæ in triclinia, coquinas, & cubilia, capacitate amplæ, nec structuris enormes, aut nimium depressæ: trabes enim ingẽtis magnitudinis ab Hercynia sylua supportãtur, quibus ad rubricæ lineam deliberatis, et cõtrario ordine inter se ad rectos angulos coniunctis & consibulatis, exteriora domorum septa singulari firmitate, nec multa impensa, & summa celeritate constituũtur. Domus fermè omnes, & ad vsum olerum, & ad voluptatem priuatos habent hortos, vnde raræ vrbis circuitus lõgè maximus apparet. Singulæ regiones singula habent sacella: sed conspicuo in loco templum est deiparæ Virgini dicatum, celebri structura atque amplitudine, quod Aristoteles Bononiensis mirabilium rerum artifex, & machinator insignis, ante sexaginta annos extruxit. ad ipsum vrbis caput, Neglina fluuiolus, qui frumentarias agit molas, Moschum amnem ingreditur, peninsulamq; efficit: in cuius extremitate arx ipsa cum turribus ac propugnaculis, admirabili pulchritudine Italorum architectorum ingenio constructa est. In subiectis vrbi campis capreolorum & leporũ incredibilis multitudo reperitur: quos nemini plagis & ca-

& canibus sectari licet, nisi Princeps id ad voluptatem intimis familiaribus, vel peregrinis legatis indulserit. Tres fermè vrbis partes duobus alluuntur fluminibus: reliqua verò, latissima fossa, atque ea multa aqua ex ipsis amnib. corriuata prę cingitur. Vrbs etiam ab aduerso latere alio flumine quod Iausa dicitur, munita est: id pariter in Moschum paulo infra vrbem euoluitur. Porrò Moschus ad meridiem excurrens, in Ocham amnem multo maiorē apud oppidum Columnā sese effundit: nec magno inde itineris spacio Ocha ipse, & suis & alienis vndis magnus & tumēs, exoneratur in Volgam, vbi ad confluentes situm est oppidum Nouogrodia minor, de nomine maioris vrbis, ex qua deducta est ea colonia, nuncupatum. Oritur Volga, qui antiquitùs Rha fuit, è magnis vastisq; paludib. qui Candidi lacus appellātur. Sunt eæ supra Moscham inter Aquilonem & Corū, emittuntq; cunctos fermè amnes, qui diuersas in regiones diffunduntur, vti de Alpibus videmus: è quorum iugis ac fontibus Rhenum, Padum ac Rhodanum, innumerabilesque minores fluuios manare compertum est. Siquidem eæ paludes pro montibus perenni scaturigine, humorem affatim præbent, quum nulli omnino montes in ea regione multa etiam hominum peregrinatione reperiantur: ita vt Ryphæos montes & Hyperboræos toties ab antiquis celebratos, plerique Cosmographiæ veteris studiosi penitus fabulosos esse arbitrentur. Ex ijs itaq; paludibus Diuidna, Ocha, Moschus, Volga, Tanais atque
Bory-

Borysthenes oriũtur. Volgam Tartari Edilũ, Tanaim verò Don appellãt: ipse Borysthenes Neper hodie nũcupatur. hic paulò infra Tauricam in põtum Euxinum decurrit. Tanais autẽ à Mæoti palude, vbi Azoum est, nobile emporium, excipitur. Volga verò ad meridiem Moscham vrbem relinquens, vasto circuitu ingentibusq́; mæandris primò ad Orientẽ, mox in Occasum, ac demũ ad Austrum magna aquarum mole præcipitatus, in Hyrcanum mare deuoluitur. Supra eius ostiũ vrbs est Tartarorum, nomine Cytrachã, vbi à Medis, Armenijsque & Persis mercatoribus nundinæ celebrantur. In vlteriore Volgæ ripa Tartarorum oppidum est Casanum, à quo Casaniorum Horda nomen ducit: distat à Volgæ ostio, Caspioque mari quingentis millibus passuum. Supra Casanum autem centesimo & quinquagesimo miliari ad ingressum amnis Suræ, Basilius qui nunc regnat, Surcicum oppidum condidit, vt in ea solitudine mercatoribus ac viatoribus, qui de rebus Tartaricis ac eius inquietæ gentis motibus proximos finium Præfectos certiores reddunt, certa & tuta mansio cum tabernis hospitalibus statueretur. Moschouitarum Imperatores varijs temporibus, vti ex vsu præsentium rerum fuit, vel libido, noua ac obscura loca nobilitandi longius pertraxit, apud diuersas vrbes imperij atque aulæ sedem habuere. Siquidem Nouogardia, quæ Caurum & solem ferè occidentem spectat, versus Liuonium mare non multis antè annis totius Moschouiæ caput fuit, summamque semper obti-

nuit

nuit dignitatem, propter incredibilem ædificiorum numerum, latißimiq; & piscosi lacus opportunitatem, & vetustißimi ac venerabilis templi famam: quod ante quadringentos annos Byzantiorum Cæsarum æmulatione, sanctæ Sophiæ Dei filio Christo dicatum fuit. Nouogardia perpetua quasi hyeme & tenebris longißimarũ noctium premitur. nam polum Arcticum ab Orizonte sexagintaquatuor gradus eleuatum videt: sex ferè gradibus ipsa Moscha ab æquatore remotior, qua cœli ratione solstitij tempore propter exiguas noctes continuatis ferè solis ardoribus æstuare perhibetur. Vrbs quoque Volodemaria regiæ nomen adepta est, quæ ad ortum solis ducentis amplius miliaribus à Moscha distat: eoque sedem Imperij ab strenuis Imperatoribus necessaria ratione translatam ferunt, vt ex propinquo, quum tum bella continenter cum finitimis gererentur, paratiora præsidia aduersus Scytharum irruptiones opponerent. est enim citra Volgam in ripis Clesmæ amnis sita, qui in Volgam euoluitur. Cæterùm Moscha, vel ob eas, quas diximus, dotes, Regiæ nomine dignißima iudicatur: quoniam medio quodam totius frequẽtioris regionis ac Imperij loco sapientißimè constituta, munitaque arce & fluminibus, consensu omnium, præcellentiæ meritam laudẽ, honoréq; nulla ætate defuturum sibi vendicasse cęterarum vrbium collatione videatur. Distat Moscha ab vrbe Nouogrodia quingentis millibus passuum, medioque ferme itinere Ottoferia Volgæ amni

imposita

impbsita occurrit. Is amnis, vti fonti proximus, nondum receptis tot amnibus, exiguus lenisque permeat. inde per nemora & campestres solitudines Nouogrodiam peruenitur. Porrò à Nouogrodia ad Rigam proximum Sarmatici littoris portum, paulominus quingentorum miliarium iter est. Isque tractus superiore commodior putatur quum frequentes habeat vicos, vrbemque Pleschouiam viæ impositam, quam duo amnes complectuntur. Ab Riga autem, quæ magni magistri militiæ Liuoniorū ditionis est, ad Lubeccam Germaniæ portū in sinu Cymbricæ Chersonesi miliaria paulo plus mille periculosæ nauigationis numerantur. Ab vrbe Roma verò Moschā 2. milib. & sexcentis miliaribus distare compertum est, breuissimo scilicet itinere euntibus per Rhauennam, Taruisium, Carnicas alpes, Villacūq; Noricum, & Viennam Pannonicam, atq; inde superato Danubio, per Olmutium Morauorum vsque ad Cracouiam Poloniæ regiam, mille & centum miliaria existunt. Ab ipsa verò Cracouia ad Vilnam Litwaniæ caput, quingenta: & totidem ab ea vrbe ad Smolenchum vltra Borysthenem situm, & à Smolencho ad Moscham sexcenta computantur. verùm id iter, quod est à Vilna per Smolenchum ad Moscham, hyeme per niues lōgo concretas gelu, lubricamque, sed multo attritu solidatam glaciem expeditis in curribus incredibili celeritate conficitur: æstate verò nisi difficili laboriosoque itinere campestria superare nequeunt. nam vbi niues perpetuis solibus dissolui eli-

ui eliquariq; cœperint, in paludes cœnosasq; voragines abeunt, viris pariter & equis inextricabiles, nisi ligneis pontibus infinito propè labore consternantur. Terra Moschouia in vniuersum neq; vitem, neq; oleam neq; paulo suauioris pomi frugiferam arborem, præter melopepones & cerasa producit: quum teneriora quæq; gelidissimis Boreæ flatibus exurantur. campi tamen tritici, siliginis, milij, panicią; & omnis generis leguminum segetes ferunt. sed certissima messis in cera & melle consistit. Regio enim tota fœcũdissimis apibus plena est, quæ non in manufactis agrestium aluearibus, sed in ipsis arborum cauis probatissima mella conficiunt. hinc per syluas, & opacissimos saltus, frequentia ac nobilia apum examina ramis arborum pendentia videre est, quæ nullo æris crepitu colligere sit decesse. Reperiuntur sæpe fauorum ingentes massæ arboribus conditæ, veteraq; mella deserta ab apibus, quum singulas arbores, in vastis nemoribus rari agrestes minimè perscrutentur: ita vt in admirãdæ crassitudinis arborum stipitibus permagnos mellis lacus aliquando reperiant. Retulit & cum multo omnium risu Demetrius legatus, vt est ingenio comi & faceto, proximis annis viciniæ suæ agricolam, quærendi mellis causa in prægrãdem cauam arborem supernè desilijsse, eumq; e profundo mellis gurgite pectore tenus fuisse haustum, ac biduo vitam solo melle sustinuisse, quũ vox opem implorantis in ea syluarum solitudine, ad viatorum aures penetrare nequiuisset: ad

extremum verò desperata salute, mirabili casu, ingentis vrsæ beneficio inde extractum euasisse, quum fortè eius beluæ ad edenda mella more humano se demittentis, auersos renes manibus cōprehendisset, & eam subito timore exterritam ad exiliendum tum tractatu ipso, tum multo clamore concitasset. Nobile quoq; linum, & cannabum in restes, multaque item boum tergora, & massas ceræ ingentes, Moschouitæ in omnē Europæ partem mittunt. Nulla auri argentíue, vel ignobilioris metalli, ferro excepto, apud eos vena, secturáue reperitur, nullumque est tota regione, vel gemmarum vel preciosi lapilli vestigium. ea omnia ab externis populis petunt. naturæ tamen iniuria, quæ tot bona prorsus inuiderit, vno pellium nobilissimarum mercimonio resarcitur, quarum precium incredibili hominum cupiditate & luxu adeò creuit, vt in singulas vestes suffulturæ, millenis aureis nummis veneant. Fuit autē tempus, quo hæc vilius emebantur: quū remotissimæ Septentrionis nationes politioris cultus, nostræq; adeò anhelantis luxuriæ penitus ignare, summa simplicitate, eas vilibus ac ridiculis sæpe rebus permutarent: ita vt vulgò Permij, atq; Pecerri, tantum pellium Zebellinarum pro ferrea securi rependerent, quantum earum simul cōnexarum ipso securis foramine, quo manubrium inditur, Moschouitæ mercatores extrahere poterant. Ante quingentos annos Moschouitæ gentilium deos coluere, Iouem scilicet, Martem & Saturnum, & plerosque alios, quos sibi insano errore

tore hominibus ex industrijs, aut regibus antiquitas finxit. Tunc verò primùm Christianis sacris initiati, quum Græci antistites haud satis constātibus ingenijs à Latinorū ęcclesia dissentire cœperunt: factumque est, vt Moschouitæ eos religionis ritus, quos à Græcis doctoribus accepisset, iisdem sensibus, & sincerissima quidē fide sequeretur. Spiritum enim sanctum, tertiam in diuina Trinitate personam, à patre Deo solum produci persuasum habent: quum rectissima veritate à patre simul Christoq; filio proficisci credendum sit, verùm ea controuersia apud conuentum Florentinum, præsidente Eugenio quarto Pontifice, magna partium cōtentione agitata, eum exitū habuit, vt pertinacia Græcorū in sermone potius quā in sensu castiganda videretur: quum Græci antistites euidentissimis conuicti rationib. spiritum sanctum à patre per filium produci faterétur. Sacramentum quoq; non ex azymo, vti iure debemus, sed ex fermentato pane conficiunt: idq; sub vtraq; specie, sicuti soli apud nos sacerdotes, panis scilicet, diuiniq; sanguinis, ab eorū presbyteris vniuerso populo cōmunicatur: quo maximo errore imbuti Bohemi, paulo ante patrū nostrorū memoriam à Latinorum ecclesia desciuerūt. Cæterùm quod valde alienum à Christiana religione esse videmus, nullis sacerdotum suffragijs, nulla q; propinquorum, aut amicorum pietate iuuari mortuorum manes arbitrantur: fabulosumque esse purgatorij locum putant, è quo tandem piorum animæ, cùm diuturna ignis pœna, tum mul

tis parentationibus, indulgentiaq; summorũ pon tificum expiatæ, immortalium fœlicitatem beata in cœli sede consequantur. Cæteris in rebus easdem ferè ceremonias tenent, quæ à Græcis vsu patę sunt, Romanáq; ecclesiam cæterarum omnium principatum obtinere, superbè & peruicaciter negant. sed ante alia, Iudæorũ genus, vel memoria quidem horrent, nec eos intra fines admittunt, veluti pessimos atque maleficos homines: qui etiam nouissimè Turcas ænea tormenta conflare docuerint. Christi vitæ miraculorumq; omnium historia ab Euangelistis quatuor conscripta, itemq; Pauli epistolæ, dum sacra fiunt, è suggestu clariore voce recitantur, probatæq; vitæ sacerdotes homelias Ecclesię doctorum publicè legunt, etiam ijs horis, quibus sacra minimè conficiuntur. non enim Oratores cucullatos, qui aduocato populo concionari, & ambitiose nimis atque subtiliter de diuinis differere soliti sunt, admittere fas putant: quoniam rudes imperitorum animos simplici potius doctrina, quàm altissimis arcanorũ interpretationib. ad sanctiorem morũ frugem euadere, viri solidæ religionis arbitrantur. Hos, quos modò diximus, sacros libros, itẽq; noui ac veteris instrumenti enarratores, præterea Ambrosium, Augustinũ, Hieronymum atque Gregorium, in linguam Illyricã traductos habẽt, religioseq; custodiunt, Antistites, Principesque minorum sacerdotũ singulis vrbibus pagisq; pręfecti sacra curant, controuersias dirimunt, & moribus deprauatos summa quadã vindicandi pote

state

ſtate perſequūtur.Regem ſacrorū, quem ipſi Metropolitā vocant,à Cōſtantinopolitano Patriarcha petūt, Archimādritæ autē & Epiſcopi, coniectis in vrnam meliorum nominibus,ſorte ducuntur. Eorum verò hominum qui humanis cupiditatibus vltro renunciarunt, diuinarumq́; rerum contemplationi & ſacrorum miniſterio ſeſe dedicarunt, duplex eſt genus. vtrunq; cœnobia incolit:ſed alterū eſt vagū,& paulo ſolutioris vitæ, ſicuti apud nos diuorum Franciſci atq; Dominici ſectā profitētes: alterum conſtat ex ſanctioribus monachis, quorū ordinē diuus Baſilius inſtituit. ijs ne limine quidem vel in ſuprema vitæ neceſſitate pedē efferre fas eſt. Procul enim ab oculis profanorū ſingulari duritie vitā in occultioribus adytis degunt,ſummamq́; ſubactæ carnis & confirmati in religione animi opinionē præbent. Vniuerſus populus quater in anno,&pluribus ſemper diebus ieiunare cōſueuit,abſtinetq́; ab eſu carniū,ouorum,& lactis. In vere primùm, more Latino,poſt diem Cinerū:mox adulta æſtate,in honorem diuorum Petri & Pauli:& initio autumni demū,cum aſſumptæ in cœlū Mariæ virginis memoriā celebramus:poſtremò ſub ipſam hyemem, cū aduentus Domini pronunciatur. Per hebdomadam verò,diem Mercurij ſine carnibus, diem autē Veneris ſine ouis lacteq; traducunt: ſed Saturni dies mēſa omnibus obſonijs opiparè referta,hilariter excolitur. Cæterùm ſecus ac nos ſolemus,nullas feſtorum dierum vigilias obſeruant. Religioſiſsimè tēpla venerantur,adeò vt ea neq;

viros neque fœminas venereis pollutos complexibus intrare fas sit, nisi prius priuatis balneis abluantur. Sæpeque accidit, vt complures vtriusque sexus sacra audientes, extra limen consistant, & propterea à petulcis iuuenibus recentis incontinentiæ notati, facetiis aliquando nutibus salutentur. In ipso natali die Ioannis Baptistæ, & in Paschate, trium Magorum, presbyteri sacratos panes paruos toti populo largiuntur, quorum esu febribus conflictatos alleuari existimant. Alia quoque sacra, certo anni tempore apud flumina gelu concreta celebrantur. In ripa tabernaculum constituunt, & aduocata nobilitate hymnos numeroso concentu pronunciant, sacræque lymphæ multa aspergine profluentem purificant, & solenni ceremonia stratum & consecratum circumcisa & reuulsa glacie protinus aperiunt. Iis rebus ritè confectis, si qui adsunt languentes vel morbosi, in flumen desiliunt, & sacris aquis abluuntur, quum ob id elui morborũ sordes persuasum habeant. Defuncti, vti apud nos, mediocri funeris pompa comitantib. presbyteris efferuntur, capite mappa velato: cæterum non in templis, vti apud nos impia propè, vel obominabili certè corruptela vsurpatum est, sed in septis ac exterioribus templorum vestibulis sepulturæ traduntur, iisque more nostro quadragenis diebus parentant: quod certè mirum videtur, quum in purgatorio loco expiari animas, & criminum pœnam vllis amicorum supplicijs, vlloque pietatis officio mitigari penitus

tus negent. In cæteris, eadem quæ à nobis de religione sentiuntur, constantissimè credunt. Moschouitæ Illyrica lingua, Illyricisque literis vtuntur, sicuti & Sclaui, Dalmatæ, Bohemi, Poloni, & Lituani. Ea lingua omnium longè latissima esse perhibetur. nam Constantinopoli Ottomanorum in aula familiaris est, & nuper in Ægypto apud Memphiticum Sulthanum & equites Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. In hanc linguam ingēs multitudo sacrorum librorum, industria maximè diui Hieronymi & Cyrilli. translata est. Præter quoque patrios annales, Alexandri etiam Magni, Romanorumque Cæsarum, itemque M. Antonij & Cleopatræ memoriam ijsdem literis commendatam tenet. Philosophiam verò, & sideralem scientiam, cæterasque disciplinas & rationalem medicinam nunquam attigēre. ijsque pro medicis se gerūt, qui alicuius paulo ignotioris herbæ vires, se plu-ries obseruasse profitentur. Anni apud eos non à natali Christi, sed ab ipso mundi initio numerantur, qui non à mense Ianuario, sed à Septembri incipiunt. Leges toto regno habent simplices, summa Principum & iustissimorum hominum æquitate conditas: & propterea populis valde salutares, quoniam eas vllis causidicorum cauillationibus interpretari atq; peruertere non licet. De furib. sicarijs & latronibus supplicium sumunt. Quum de maleficijs quæstionem habent, reos multa gelida aqua supernè demissa perfundunt, quod intolerandum tormenti

genus esse perhibent. Nonnũquam obduratis & contumacibus, vt cõfeſsio criminis exprimatur, ligneis cuneolis digitorum vngues conuelluntur. Iuuentus omnis varijs ludis, sed militiæ proximis sese exercet: in stadio cursu cõtendit, in palæstra colluctatur, pernicitati equorũ studet: omnibusq́; præmia & præsertim sagitrariorũ peritiss. proponuntur. In vniuersum Moschouitæ statura sunt mediocri, sed quadrata, & valde torosa: cęsij omnibus oculi, prolixę barbæ, crura breuia, & ventres extenti. equitant cõtractis admodũ cruribus: & peritiſsimè, vel auersi & fugiẽtes, sagittas emittunt. Domi opiparè potius quàm lautè viuunt. nanque omnium fermè cibariorũ quę vel à luxurioſiſsimis desiderari possunt, mensæ eorũ, & paruo quidem precio páſsim instruuntur. Gallinæ siquidé, & anates, singulis sæpe argenteolis tenuib. nummis veneunt. maioris minorisq́; pecoris incredibilis est copia: & occisę media hyeme iuuencę, cõcretis gelu carnibus duorũ feremẽ siũ spacio nõ putrescunt. Venatione & aucupio, vti apud nos, nobiliora obsonia parantur. nã venaticis canibus, & plagis omnis generis feras capiunt: & asturibus, atq; falconibus, quos mirificos regio Pecerra pręƀet, non modò phasianos, & anates, sed cycnos & grues consectantur. Astures ex genere infimo aquilarum, vel miluorum, falcones verò accipitrum nobile genus antiquis fuisse putamus. Capitur quoque auis subnigra, puniceis supercilijs, magnitudine anseris, quæ pulparum sapore phasianum superat
digni-

dignitatem: Moſchouitica lingua Tether nuncupata, quæ Plinio Erythratao vocatur, Alpinis populis cognita, & maximè Rhetis, qui ſaltus ad Abduæ amnis fontes incolunt. Ingentes etiam ſapidiſsimosque piſces, & ante alios Sturiones, quos Siluros antiquitùs fuiſſe putamus, Volga præbet: & ij quidem hyeme multa incluſi glacie, recentes pluribus diebus aſſeruantur. Alio rum verò piſcium multitudinem fermè incredibilem, ex candidis, quos diximus, lacub. ex piſcātur. Vino natiuo quum penitus careant, aduectitio vti ſolent: ſed in feſtis cōuiuijs tantū, & ſacrificijs. Ante alia Creticnm ſubdulce maximo in honore habetur, ſed in vſum medecinę tantū, vel principalis luxuriæ oſtētationem: quum miraculi loco ſit, eductū Creta per Gaditanas fauces, & tantis cōcluſi maris Oceaniq; fluctibus agitatū, incorrupta ſuauitatis ac odōris dignitate, inter Scythicas niues, ebibiſſe. Populus verò medonē bibit, ex melle lupuliſq; decoctū, quod picatis in cadis veteraſcit, & ex antiquitate nobilitatē adſequitur. In vſu quoq; ſunt birra atq; ceruiſia, ſicuti apud Germanos Polonoſq; videmus, quæ ex tritico, zeaq; vel ordeo decoctis, omni conuiuio circumferūtur. Hāc quadā cognata cū vino poteſtate, largiùs compotantib. ebrietatē inducere adfirmant. Medonē ac birrā per æſtatē infrigidare, infuſa poculis glacie, voluptatis gratia ſolent. nam ingentia glaciei fruſta nobiliū in cellis ſubterraneis ſingulari ſtudio reconduntur. Sunt &, qui in delicijs habeāt, ſuccum ex ſubauſteris ceraſis ex-

 preſ-

pressum. qui perspicui & purpurissantis vini colorem & saporem iucundissimum refert. Vxores & fœminæ, non in eo honore sunt apud eos, vt apud cæteras gentes. nam propè ancillarum loco habentur. Viri insignes earum vestigia mirum in modum obseruant, & pudicitiæ diligentissimè cauent. non enim adhibentur conuiuijs neq; sacrorum causa remotiora templa petere, aut temerè in publicum egredi permittuntur. Cæterùm vel ab externis hominibus, & exiguo quidem precio, ad Venerem omne vulgus fœminarum facilè pellicitur, adeò vt parum earũ amoribus studere viri nobiles existimentur. Basilius ante viginti annos Ioannem patrem amisit. Is Sophiam, Thomæ Palæologi, qui latè in Peloponneso imperabat, Constantinpoolitanique Imperatoris erat frater, vxorem duxit: ea tum Romę erat, Thoma patre Turcarum armis Græcia pulso. ex hac quinque liberi felici fœcunditate suscepti, ipse Basilius, Georgius, Demetrius, Simeon, & Andreas. Demetrio & Simeone iampridem morbo absumptis, Basilius Solomaniam Georgij Soborouij, eximiæ fidei atque prudentiæ cõsiliarij, filiam, in matrimonium sibi collocauit: cuius fœminæ singulares virtutes vna sterilitas obscurat. Solent autem Moschouitæ, cum de vxore ducenda deliberant, omniũ toto regno puellarũ virginum delectum habere, ac forma virtuteque animi prestantiores ad se perduci iubere: quas demum per idoneos homines, fidelesque matronas inspiciunt, ita diligenter, vt secretiora quoque ab ijs

ijs contrectari explorarique fas sit. Ex ijs verò magna atque solicita parentum expectatione, quæ ad Principis animum responderit, regijs nuptijs digna pronunciatur. cæteræ verò, quæ de formæ pudicitiæque & morum dignitate contenderant, sæpe eadem die in gratiam Principum, proceribus atque militibus nubunt: sic vt mediocri loco natæ plerunque, dum Principes, regiæ stirpis clara stemmata contemnunt, ad summum regalis thori fastigium, vti & Turcas Ottomanos solitos esse videmus, pulchritudinis auspicijs euehantur. Basilius quadragesimumseptimum ætatis annum non attingit, specie corporis eximia, animi virtute singulari, suorumque studio ac beneuolentia, & rebus gestis, progenitoribus suis anteferendus. Nam, cũ per sex annos cum Liuonijs, qui septuaginta duas vrbes fœderatas in eius belli causam trahebant, armis contendisset, paucis legibus datis potius quàm acceptis, victor discessit. Polonos quoque initio statim ipsius Imperij, acie profligauit: Constantinumque Ruthenum copiarum ducem, captum & cathenis vinctum, Moscham perduxit. Sed ipse aliquanto pòst ad Borysthenem, supra Orsam vrbem, ab eodem Constantino, quem dimiserat, magno prælio est superatus: ita tamẽ, vt Smolẽchũ oppidũ quod antea Moschouitæ occuparant, post tantam etiã victoriam à Polonis partam, in ditione Basilij relinqueretur. Sed aduersus Tartaros, & maximè Europæos Præcopitas, sæpius secundo prælio à Moschouitis est dimicatũ, vlciscendis fortiter iniurijs,

iurijs, quas illi repentinis incursionibus intulissent. Supra enim centum & quinquaginta milia equitum Basilius ad bellum ducere consueuit, distinctis per vexilla turmis, quæ suos duces sequũtur. Regiæ alæ vexillo inscripta est Iosuæ Hebręi imago, illius qui, vt sacrę referunt historiæ, à Deo maximo longissimum diem, retardato solis cursu, pijs precib. impetrauit. pedestres copiæ nullo prope vsui sunt in illis vastis solitudinibus, tum ex ipsa veste quæ fluxa talarisque est: tum ex hostium consuetudine, qui cursu potius & equitandi celeritate, quàm vi statariæ pugnæ, vel ipso congressu militiam exercent. Equi eorum statura infra mediam existunt, sed robusti & velocissimi habentur. Equites præpilatis hastis, clauisque ferreis & sagittis rem gerunt. paucis falcati sunt gladij. Corpora verò clypeis rotundis, vt Asiatici Turcæ: vel infle xis & angularibus parmis, more Græcorum, itemque lorica & galea pyramidali proteguntur. Basilius etiam Sclopettariorum equitum manum instituit: multaque ænea tormenta Italorum fabrorum artificio conflata, suisque imposita currib. in arce Moschæ visuntur. Ipse insigni apparatu & singulari comitate, qua tamẽ Regia maiestas nulla ex parte corrumpitur, publicè cum proceribus atque legatis epulari solet, magnumque inaurati argenti pondus duobus abacis expositum, eodem triclinio conspicitur. Nullam prætoriani militis cohortem, præter ipsam familiam, corporis custodiæ causa, circum se habere, vel alibi alere consueuit.

uit. Ab vrbana enim fideli multitudine stationes habentur. nam vnaquæque vrbis regio foribus, cancellisque sepitur: nec temerè per noctem, aut sine lumine, in vrbe vagari licet. Aula omnis constat ex regulis, & ex ipso militum delectu, qui per statos mensium circuitus, frequentandæ nobilitãdeq; regiæ causa per vices ad impleda comitatus officia è singulis regionibus accersuntur. Porrò exercitus omnis, quum bellum ingruit, vel hostibus indicitur, ex euocatis veteranis, nouisq; prouinciarũ delectibus cogitur. nã cunctis in vrbibus præfecti militiæ iuuentutem inspiciunt, idoneosque in ordines militum transcribunt: quibus ex ærario prouinciarum, certa, pacis tempore, sed ea quidem exigua, stipendia persoluuntur. Verùm qui militant, immunitate vectigalium gaudent, & cæteris paganis præstant, regiaque gratia omnibus in rebus potentes existunt. Patescit namq; veræ virtuti nobilis locus, quum bellum geritur: siquidem egregio & in omni rerum administratione salutari instituto, ad suum quisq; spectatum facinus, vel perpetui præmij, vel ignominiæ sempiternæ fortunam assequitur.

FINIS.

SIGISMVNDVS LIBER BARO in Herberstain, Neyperg & Huttenhag, &c. Georgio Vernhero, Regio Consiliario, & apud Saros Praefecto, S. D.

ETsi iam olim, & à multis quidem multa de admirandis in Zepusio aquis audieram, tamen iisdem de reb. quæ plerisque incredibiles videbātur, à te in primis certior fieri, & tuum iudicium audire desiderabam. Quia verò non dubitasti, quæ comperta de his haberes, ad me scribere, facilè effecisti, vt non modò, quid ipse posthac de his sentire debeam, certò scirem: sed etiā multi alij excellentes viri, testimonio tuo, cui plurima apud omnes est autoritas, confirmati, addubitare desinerent. Sed cùm etiam in reliquis Hungariæ partibus multæ non minus admirabiles aquæ esse dicantur, rem valde gratam mihi, & multis alijs harum rerum cupidis, tuique studiosis facturus es, si eas quoq; describendas susceperis. Scio quidē, & vidi ipsemet apud Sereniss. quondam Ludouicū Hungariæ regem, Diui Imp. Maximiliani legatione fungens ad Budā sedem regiā, thermas esse, quarū calorē immissa manu ferre nequeas, quodei vtiq;, qui antè non vidit, mirabile videtur. Sed quod in his etiam viui pisces sunt, id non pauci pro re incredibili habent. Talia quoque videntur esse, quæ dicū tur de alijs thermis in ripa fluuij Vagi, non longè ab oppido Galgocz, quod Germani & Slaui vulgò Freistat vocant: quas locum, prout crescit aut decrescit fluuius, in æquali semper distantia mutare aiunt. Legi nuper apud Arrianum lib. 3. descriptum fontē, qui sub lucē tepentibus aquis manat, in meridie

ridie frigidus, vesperi calet, ac sub exortũ diei rursum tepidus oritur, atq; ita per singulos dies ac noctes æstus ac frigoris vices variat. Saxo Grãmaticus in Islandia fontẽ esse testatur, qui fumigantis aquæ vitio natiuã rei cuiuslibet originẽ demolitur. Nam quicquid humido eius vapore afflatur, in lapideæ naturæ duriciẽ, forma tantũ superstite, subita cõuersione transmutari. Hæc & his similia, qui deinceps legent, minus mirabũtur, vbi animaduertent, summũ opificem in his etiam nostris, & alijs vicinis regionibus non pauca mirabilium operum suorum monimenta posuisse, quæ tamen indiginæ pro miraculis non habent: ac quandoque etiam, si interrogentur, ignorant, quemadmodum in Moschouia sæpenumerò sum expertus. Nam cum nonnulla eiusmodi, quæ mihi narrarant alij, quærerem ab incolis, adeò nihil habebant quod responderent, vt mirari se dicerent, vnde ea homo peregrinus accepissem. Non dubium est autem, nisi pleraque diuersis in locis obseruassent, & literis mandassent homines externi, quin ea indigenarũ negligentia nunc luce, suique memoria & admiratione carerent. Nõ potest igitur mihi, Vuernhere ornatisime, non valde probari studium tuum, quod hoc genus Hungariæ tuæ rebus eruendis & illustrandis impẽdis: nec facere possum, quin te ad id continuandum cohorter. Nam eo non tantum mihi fueris gratificatus, sed etiam tibi apud omnes magnæ laudi est futurum. Bene vale

DE ADMIRANDIS HVNGARIÆ AQVIS, HYPOMNEmation: Georgio Vuernhero authore.

SIGISMVNDO IN HERberſtain, Nieperg & Guttenhag Baroni, &c. Georgius Vuernherus.

ANNOTARAM iuſſu tuo nõnulla, SIGISMVNDE BARO verè magnifice, de mirabilibus aquarum naturis, quæ finibus Zepuſij noſtri continentur: vt me ceu oculato teſte cõfirmares ea, quæ quidam audita ab alijs, pro fabuloſis habuerunt. Quia verò non modò fides habita eſt narrationi meæ, ſed etiam quibuſdam incenſa cupiditas, plura hoc genus cognoſcendi, minimè inuitus, vt debui, ſuſcepi, quod mihi denuò mandandum duxiſti, vt alia quoque aquarum miracula, quæ in Pannonia noſtra viſuntur, non minus penè prodigioſa, ſcripto complecterer.

Pannoniæ autem appellatione non eam tantum comprehendo Danubij ripam, cum qua ea, quæ dicta eſt ſecunda Pannonia, ab Arabone fluuio, qui Ptolemæo eſt Narabo, nunc vulgò Raba, ad Saum excurrit: ſed quicquid præterea Hũgari in altera Danubij ripa tenent, quod quidem latiſsimè patet. Tenent enim totam Iazygũ Metana-

tanastarum regionem, quam Ptolemæus fluminibus Danubio, Tibisco, ac montibus Sarmaticis finit. Sunt autem montes Sarmatici, qui Hungaros à Rutenis, Polonis, Morauis, Silesijs, & ea Austriæ parte quæ citra Danubium est, dirimũt. ad quos pertinet Carpatus, ita iam vulgata appellatione, vt omnis tractus Sarmaticorum montiũ Carpatus vocetur. quanquam mihi Ptolemæi descriptionem intuenti, Carpatus ijsdem, quibus Dacia, finibus videtur terminari.

Porrò extat nunc quoq; Iazygum natio inter Hungaros, quos ipsi voce decurtata Iaz vocant. ac retinent ijdem etiamnum linguam suam auitã & peculiarem, Hungaricæ dissimilimam: atque eas sedes, quas Plinij descriptione quondam tenuerunt, nimirum campos & plana, Dacis, vt idem ait, pulsis ad Patissum amnẽ, quem ego detracta prima syllaba Tissum, vel, vt nunc vulgò vocant, Tizam accipio. Is verò Tibiscus est Ptolemæo, limes veteris Daciæ, cuius cultissima pars est Transsyluania, prouincia multis habitatoribus frequens. Nam eã & Germani, quos appellant Saxonas, & Hungari, & Hungarorum antiquissimi Siculi dicti, qui lingua sua sunt Zekheli, & ad huius imitationem à quibusdam vocantur Ceculi, incolunt. vt omittam peruetustas Romanorum reliquias Valachos, qui frequentes ibidẽ vicos & pagos habent. Potiuntur tamen rerum Hungari, & penes eos imperium est: eoque fit, vt Transsyluani quoq; Hungarorum nomine censeantur. Est verò planè mirabilis diuersarum, nec

vnius linguæ per vniuersam Hungariam gentiũ mistura: quemadmodum à me dicetur prolixius ea in commentatione, qua res Hungariæ, populorum in ea origines, appellationes, leges, mores, instituta conor explicare.

Cæterùm Iazygum regione, qua se Carpatus (vt hoc iam nomine omnem illorum, quos dixi, montium tractum complectamur) latissimè pandit, & in quosdam quasi ramos alibi eminentioribus, alibi mitioribus iugis diffundit, continentur oppida, à Germanis montana dicta, quòd inter montes metallorum omnis generis fœcunditate & præstantia cum primis nobiles sita sunt, & populo metallicam faciente constant. Qua ratione & eos qui in metallo operantur, in monte esse, & in genere vniuersam rem metallicã opus montanum vulgò dicunt. Eadem regione continetur Zepusium, & multi alij Comitatus.

Sunt autem Comitatus, vt hoc quoque obiter explicem, regni partes, quas Prouincias, aut Præfecturas, aut Græca voce, qua plerique Latinorũ vsi sunt, monarchias dicere posis. Plinius & cõuentus, & iurisdictiones, & conuentus iuridicos in distributione Ciliciæ & Beticæ Hispaniæ appellare videtur. Cicero vocat Diœceses, quod nominis Episcopi in appellatione suarum iurisdictionum, quanquam nunc vulgò corruptè, vsurpát. Earum verò partium præfecti vocantur Hungaris Comites, quibus iurisdictionis cura incumbit. Fuit autem Hungariæ regnum, quo facilior & expeditior esset iuris dicendi ratio, in hoc genus

nus Comitatus plures quinquaginta diuisum, ex quibus vix dimidium hodie retinemus.

Sed hæc tanquam vlui futura ad cognitionem locorum, in quibus nostra de aquis narratio versabitur, præfatus, dicam primùm de calidis, quarum pro Hungariæ portione, vix vlla regio plures aut salubriores habet. Vnde verò potius ordiar, quàm ab ipsa vrbe Buda, quá Hungariæ reges ob loci situm, opportunitatē & amœnitatem meritò pro regia habuerunt. Hic propter ipsam Danubij ripam calidæ sunt multæ, inter quas dif ferētia maior est, quàm pro loci discrimine. Quædam enim non modò tolerabili, sed ita iucundo sunt calore, vt ad hominum lauacra naturæ benignitate singulari datæ esse videantur. Huius generis sunt infra arcē regiam aliæ, Regiæ vocatæ: vel propter vicinam regiam, vel quia regio opere ornatæ & conclusæ, vel quia in his reges laua re consueuerunt. aliæ communes, quibus saxū ceu natiua fornix impendet, quas Turcæ post oc cupatam Budam latius excauata rupe ampliores reddiderunt, cæterisq; præferre dicūtur. At quæ supra Budā sunt, quarum aliæ item regię, aliæ ho spitales à vicino ptochodochio dictæ fuēre, balneis sunt inutiles, nisi refrigerētur. Sic enim quędam calent, vel feruent potius, vt in eas missum ouum nō minus citò, quàm ad luculentum ignē elixetur. Temperantur autem in balneis frigida, cuius ibi fons calidis ita cōtiguus est, vt qui haustum veniunt duabus vrnis, eodem in vestigio al tera calidam, altera frigidam haurire possint.

Ibidem est sub dio fons calidarum cæteris amplior, quem purgatorium vocauêre, ea nimirum ratione, quòd, quemadmodum proditum est, in purgatorio pœnas nocentium pro noxarũ modo alias acerbiores, alias mitiores esse, ita quædam insunt aquæ hoc in fonte discrimina. Nam qua in eum à Danubij ripa aditus est, subfrigida primùm, mox tepida: & quo in eam penetraris altius, hoc magis calet. In recessu verò interiore tam est calida, vt ferri non possit. Est autem is calor haud dubiè aquæ huius proprius. Nam alia, quę dixi, temperamenta verisimile est à Danubio accedere, qui crepidinẽ huius fontis lambit, & cũ vel modicè excrescit, totũ inundat, neq; tamẽ ita restinguit, quin caleat. Quin intra ipsam ripá, qua Danubio perennis cursus est, calidę ebulliũt: vbi qui altius mergi volunt, lauare consueuerunt.

Porrò hæ ad Budam thermæ (liceat verò mihi hac voce in calidarum aquarũ appellatione vti) quod alteræ, vt dictum est, infrà, alteræ supra vrbem essent, ex eo quoq; inuenêre nomen, vt illę inferiores, hæ superiores vocarentur. Vtrasque Turcæ, quibus tamen omnia vastare libido est, non modò non corruperunt, sed etiam cultiores, ac per speciem religionis quasi augustiores reddiderunt. Nam Bassa Mahometh, quem tyrannus victor Budæ captæ, ac reliquis Hungariæ à se debellatæ partibus gubernatorem imposuit, apud vtrasque Deruisis domicilia, ceu cœnobia extrui curauit. Sacello etiam apud superiores in colle vicino, qui antè vitibus consitus fuit, posito,

consecrauit locum memoriæ cuiusdam eius ordinis, quem, dum viueret, ceu numen quoddam venerati sunt Turcæ: & nunc mortuum, illoque in loco conditum, religiose colunt.

Sunt autem Deruisæ Turcis, quod nobis monachi, qui mendicato viuunt: quibus ex religionis, quam affectant, instituto vsitatum est, sæuire in corpus proprium, quod alij per inustionem stigmatum ferro candente, alij per incisionem quæ fit nouacula acutissima, quidam vtroque modo faciunt, hoc crebrius & crudelius, quo quisq; sanctior & religiosior esse & haberi cupit. Est verò & in vestitu quædam inter eos diuersitas, & sanctimoniæ affectatio. nam alij veste lanea alba ad talos vsq; demissa amiciũtur, & calceati incedũt, capite operto. Alij nudis pedibus, & capite, imò toto penè corpore, nisi quantũ pelles duæ ouinæ aut caprinæ crudæ, quarum altera à fronte, altera à tergo ex scapulis propendet, tegunt. Quidam etiam vnica pelle pudendas tantum corporis partes velant, cætera nudi. Gymnosophistarũ dicas esse reliquias, quales India habuisse memoratur.

Sunt quidem hæc à narratione, quam de aquis institui, aliena. Sed cùm huc delapsus sim, quid obstat, quo minus de Turcarum lotionibus plusculum addam? Cùm omnes aquas Turcæ, ceu præcipuum Dei munus, summo honore dignantur: tum viuas potissimum, & fluentes: idq; propter frequẽtes lauationes, quibus etiam crebrius per diem, non modò ad sordes corporis abluendas, sed ad scelerũ quoq; expiationes vti consue

aerunt, quod proculdubio ab aliarũ gentiũ ritibus habent, quibus etiã sola aquæ aspersio inter Februa fuit. Sic Romæ olim ad portã Capenam, postea Appiã vocatã, aqua Mercurij dicta, alij alios aspergebant, inuocantes Mercuriũ: vt aspersi flagitia, & præsertim periuria diluerentur. Sic traditur Peleus absoluisse Patroclum, & Acastus expiasse Peleum à cæde fratris sui Phoci, cùm antea Ægeus Medæam aquæ aspersione lustrasset. Sic Orestem à sanguine matris expiatum esse, memorat Pausanias in Corinthiacis: cum illũ nemo lare suo & hospitio dignaretur. Cuius loci hoc libétius memini, quòd continet exemplũ ritus vetustissimi, accepti à patribus, quo rei atrociũ criminũ à cõsuetudine omnium & colloquio arcebãtur. Sic Æneas quoq; apud Poetam nostrum:

—Ter socios pura circumluit vnda
Spargens rore leui.—

Et idem, ceu multa cæde pollutus, inquit:

Tu genitor cape sacra manu, patriosq́ penates:
Me bello è tanto digressum, & cæde madentem,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.—

Quin in atrijs templorum suorum positam habent aquam Turcæ eundem in vsum, neq; cuiquam nisi loto in ea ingredi fas esse arbitrantur.

Sed delectantur in vniuersum plurimùm lotionibus & balneis Turcæ. eoq; præcipuum apud eos pietatis opus est, instituere & condere balnea publica: nec id tantum viuentibus gloriosum esse, sed etiam vita functis salutare putant.

Hac

Hac ratione is qui nunc rerum potitur, Solimãnus, tum alibi, tum Budę in ædibus quæ quondã fuerunt archiepiscopi Colocensis, amplissimum balneum pro sua, suorumque salute fieri curauit, in quod è Danubio per canales subterraneos aqua in multam altitudinem, vt est Budæ ad Danubium situs, ducitur. Ipsum balneum intus incrustatum & stratum est monumentis marmoreis, quæ antea in templis fuere posita, imaginibus tamen, si quæ insculptæ fuerunt, refectis, & toto opere perpolito.

Eadem gloria quæsita est ei, quẽ diximus, Bassæ Mahumeth, qui thermas Budenses exædificatis illis Deruisarum cœnobijs, conditorioq; eius de quo diximus, illustriores reddere studuit. Hic verò videre est mirabilem rerum commutationem. Nam quæ loca Hungaris incolumi & florente Buda voluptatis domicilia fuerunt, ea religiose ornarunt Turcæ: flagitiose contrà prophanantes, quę antea habita sunt pro sacrosanctis.

In thermis superioribus, supra eos fontes quibus ad lauacra vsus est, sunt piscinæ calidæ, in quibus nascuntur & viuunt pisces, qui in frigidam translati emoriuntur. Sunt etiam calidæ in opposita Danubij ripa supra Pesthum, sed minus celebres: propterea quòd ita coniunctæ sunt alueo fluminis, vt ad quęuis eius incrementa corrumpantur.

Solent ferè thermę locis, in quibus sunt, aliquod nomẽ, & quasi lumen afferre. Ita nobilitatus est quondã sinus Baianus in Cãpania. Ita nũc

quoque in Italia, Germania, & in quauis penè terrarum orbis parte clara sunt hoc nomine loca. Nonnulla etiam appellationem à calidis sunt sortita: vt in Thessalia Thermopylæ, & in Germania oppida quæ vocantur Badæ, hoc est balnea. Sed fuerunt quasi in obscuro Budenses, nec aliqua ei loco celebritas accessit, à tanta calidarũ copia & varietate: quod proculdubio eò euenit, quòd reliquæ eius vrbis fortunæ atque opes hoc non exiguum alioqui clementis naturæ munus obscurarũt. Nam quis fuit in tota Europa locus, qui se Budæ comparare potuerit, siue situs amœnitatem, siue cœli salubritatem, siue soli fœcunditatem, siue aliarum quarumcunque rerum ad quoslibet vsus, ad splendorem, denique ad luxum pertinentium vbertatem & affluentiam spectes? vt ne quid dicam de opportunitate, in qua non Hungarorum tantum, sed etiam multorum aliorum populorum defensionem & salutem sitam fuisse, quotidianis damnis & periculis experimur. Quo grauior & acerbior est iactura, quam erepto nobis per Turcas hoc loco fecimus. Sed facessant querelæ, quæ suum alibi locum sunt habituræ.

Nisi verò autoritate Chronicorum nostrorum, magno consensu vrbem Budam à rege Buda Attilæ fratre conditam & nominatam esse tradentium, impediret, ego, si qua alia coniectura de eius nominis ratione facienda esset, ob insignem calidarũ eo in loco celebritatem & copiam, pro eo quòd Germanis quondam fuerit Bada, vnius

literæ

literę inuersione Budam ab Hungaris dictam esse suspicarer. Nam ea secundorum Pannoniorũ loca, antequam huc Hunni immigrarent, Germanos seu Teutonas tenuisse, minimè ambiguũ est. Nec ita multum dissimili mutatione vocarunt Hungari Vueisprimiũ, quod Germanis fuit Vueisprum, hoc est, fons albus, qui loco nomen dedit: & etiamnum ibi sub arce, quæ sedes est, Episcopi, ostenditur.

Sed redeo nunc ad calidas: ac Danubij ripam legens Istrogranum, vel, vt nunc appellant, Strigonium peruenio, qui locus secundum Budam in Hungaria semper celeberrimus fuit, sede Archiepiscopi, qui idē primas Hungariæ dictus est, insignis. Hic ad radices mōtis, cui imposita arx est magnificentissimè extructa, qua labitur Danubius, fons est tepidarum, inclusus turri, in quam ex arce ductis eò per præceps muris descensus patet. Ex eo tanta manat aquæ copia, vt quondam molam frumentariam versarit: nunc machinam haustoriam similem tympano impellat, qua aqua è Danubio per subterraneum cuniculum in eam, quam dixi, turrim admissa hauritur, & in arcem trāsfunditur. Hoc largior est fons alter haud magno inde interuallo: qui in piscinulam quandam influēs, in qua etiam media hyeme coaxantes ranas audias: aquæ tantum, quantum versandis tribus quatuorúe rotis molaribus satis est, fundit.

Supra Istrogranum (quod ex Istro & Grano mixtum est nomen, quòd ibi fluuius Granus Istro miscetur) non longè ab arce Comaroniensi, quæ

tenet oram cognominis insulæ, quam Danubius prope Posonium in duos diuisus alueos facit, à Septentrione veniens influit Vagus: cuius ripa supra Galgoçiū, quę arx est familię Thurzonum, nunc maximè nobilitata est calidis, non propter vim earū salubrem tātum, qua omnes alias in Hūgaria calidas superare existimantur, sed etiā propter varium, planeque mirabilem eorum ortum. Non enim vllum certū fontē habent, sed alueum fluuij sequuntur: & vt is excrescit & decrescit, ita aut recedunt aut accedūt. Solent autem, quo magis exundant, hoc longius recedere. eoq; qui lauare volunt, subinde alias atq; alias scrobes fodere, & quasi puteos aperire coguntur. Id, cum intra alueū est fluuius, fit in glarea, quod ipsius solū est: cū verò exit, in terra solida, & argillosa, in qua alioqui non restagnāte fluuio, nihil penè humoris existit. Neq; tamē in ripa tantum eruūtur calidæ, sed etiam intra amnem, si fundum eius pedib. suffodias. Calent autem immodicè: nec sunt idoneę balneis, nisi temperentur, quod admistione frigidæ de proximo haustæ in procliui est. sed quia magis salutares esse creduntur sine mistura, qui medicinam inde petunt, deferuere eas sinunt: quod pro temporis ratione aliàs serius, aliàs citius fit. Nunquam tamen sic deferuent, quin, qui in eas descendunt, tegete, cespiteúe, aut ramis in fundum scrobis iniectis, imas corporis partes aduersus ebullientis caloris vim munire cogantur. Esse autem eas aduersus diuturnos, ac penè desperatos morbos efficacissimas, multis experimentis cogni-

cognitum eſt, & adhuc indies magis ac magis cognoſcitur.

Sunt calidæ aliæ non longè à caſtro Trincinio quod ad eiuſdem fluuij Vagi ripam eſt, ſupra Galgocium. Illæ ſuauiter calent, & ſunt limpidiſſimæ: atq; ideo iucundiſsimi ſeceſſus loco fuerũt Comitibus Zepuſienſibus, qui paulo ſuperiore ętate Trincinij ſedem habuerunt.

Nec multum recedunt à Vago calidæ ad arcẽ Baimocium, quę itẽ eſt Thurzonum: quibus hoc honoris habuit Alexius Thurzo, qui in eâ familia nomen illuſtre, & ſecundum regiam aliquamdiu ſummam poteſtatem apud Hungaros obtinuit, vt eas quadam quaſi ciſterna ex quadratis facta lapidibus, qui etiam deſcendẽtibus ſcalarum & ſedilium vſum præbent, includendas curauerit. Etſi verò minus ſpacioſæ ſint, tamen manifeſtum in ipſis eſt diſcrimen caloris: eoq; diremptæ ſunt muro. & quæ moderatius calẽt, delicatoribus tantum patent: alię vulgi vſibus ſunt relictæ.

In Comitatu Thurocio, qui eodem in tractu eſt, ſunt pari penè interuallo à Vago diſtantes calidæ ad Stubnam vicum, qui eſt ciuium Cremnicenſiũ. Hę inſtar inſulę ſunt. claudũtur enim riuo, q ex ꝓpinquis montib. delabẽs, aquã vehit gratã lauãtibus, cũ ſitiunt. Nã ad tẽperandũ calidas nũquam, niſi quis recentibus aquis admiſsis continuò lauare velit, adhibentur: idque etiam tum ſit modicè, quod per ſe minus intemperatè caleant.

Non diſsimiles ſunt his calidæ aliæ inter Cremniciam & Semnjciam, quæ ſunt duo præcipua op-

oppida inter montana: de quibus suprà dixi. Manant ex rupe, sic nata, vt lauantibus tectũ & vmbram præbeat.

Nec tantũ ipsæ in rebus salubribus habentur, sed etiã cœnum earũ (quod Plinius quoq; inter calidarum vtilitates retulit) medicam vim creditur obtinere. Itaq; in eo quidam, vlcerosi præsertim, ibi propè quà fluunt, volutari solent.

Sunt etiam Semnicię calidæ, quæ vocãtur Roselinæ: in quibus canales, per quos fluunt, & sedilia ex lignis facta, sic sunt accreto lapide ceu cortice tecta, vt prorsus lapidea videantur.

In Comitatu Liptouiensi, ad pagum qui vocatur Diui Ioannis, fons est tepidarũ: ad quem plerunque confugiunt, quibus scabie, aut psoris fœdata est cutis. Exilit verò is, & magno impetu eiaculatur potius, quã emittit aquas, qua Vago ortus & cursus est ex propinquis mõtibus, qui Carpati caput esse existimantur. Nusquam enim altius sese attollunt, nusquam pluribus & horridioribus iugis assurgunt hi montes, ad quos Carpatum pertinere dixi. Altitudinis indicium est, nix in his perpetua, vnde accolis Germanis montes niuis vocantur: asperitatis, quòd ijdem montes sunt imperuij. Slauorum lingua appellãtur Tatri, hoc est, Tatari, quòd in regionem Tatarorũ, qui veteribus sunt Getæ, vulgi opinione protendantur. Hungari vocant Tarczal, quod nominis lingua eorum à nudo, seu deraso vertice ductum esse videtur. Nihil enim aliud quã eminentissimi, & prorsus nudi scopuli sunt, hi montes. Ego rupes

pes Sarmatiæ esse crediderim, quarum mentio fit apud Solinum, quo loco Germaniam inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum extendi ait. Nam ex Sarmaticis montibus, neque ita longè ab his rupibus Vistula, quem Plinius alio nomine Vistillum, alij Istulam vocant, ortum ducit: quo amne, præter Solinum, plerique alij Germaniam finiunt. His verò rupibus subiectum est Zepusium, vbi aquæ sunt, quæ & ferrum erodunt, & lapidescunt, & animantes potæ enecant: de quibus, quæ alio ad te scripto complexus sum, attexam.

Et vt ab ea, cui consumendi ferri vis inest, ordiar: hæc est ad Smolniciam, quod oppidum ad arcē Zepusiēsem pertinet, intra mōtes, vnde quōdam metalla eruta sunt. Extrahitur autē haustro, quale Istrograni esse diximus, quod ab aqua supernè illabente impulsum circumactu & raptu funis, cui implicati sunt crebri nodi coriacei, implet fistulas, per quas funi meatus est: quibus adiuncti canales, effusam aquam excipiunt, & emittūt sub dium in alueos in terrā defossos, quib. ferrū, siue vetus, siue nouū, imponitur. Quæ minora sunt ferramenta, citius adeduntur. Solea ferrea equi consumitur intra horas vigintiquatuor. Quæ verò sunt casiora, cuiusmodi sunt quæ in vicini montis ferrarijs hunc in vsum fiunt, postquā per aliquot dies aquæ immersa iacuerint, ceu limo quodam obducuntur adesa: eoque statis temporib. abluuntur, & purgantur, vt in id quod superest ferrū, aquæ vis efficacius penetret. Quod per-

efso fer-

eſo ferro manet, luto ſimile, cuprũ eſt(ipſi vulgò cemẽtũ vocãt.) Id in fornace cõflatur in maſſam, & deinde per aliã fornacẽ eliquatum fit purius & purgatius, & ad oẽs vſus non minus vtile, q̃ q, fit ex metallo: cui' multæ ſunt fodinæ eodẽ in loco.

Non dubium eſt autem, quin aqua hanc vim à venis metalli trahat, præſertim à pyrite æris (vulgus Marcheſitam appellat) cui ibi vim ineſſe acet rimam, vel ex eo ſatis apparet, quòd aqua pluuia, aut alio aliquo humore terrã ſubeunte, ex ipſo id quod vocãt vitriolum, quod Græcis chalcanthũ, Latinis atramentum ſutorium eſt, deſtillat, pyramidatim concreſcens ſtiriæ in modum. Hoc vitriolum natiuum dicitur. Eſt enim aliud facticiũ, quod quidem eodem in loco in hũc fit modum.

Solẽt ſectores metalli ligna intra fodinas trãſ uerſim poſita, in quibus itur & ſtatur, pyrite minutius cæſo conſpergere, & eo quaſi viam ad firmanda veſtigia ſternere. Ei ſimulatque penetrantibus in terram aquis permaduerit, innaſcitur vitriolum: idemq́ue vbi madere deſierit, ita conſo lidatur, & adhæreſcit lignis, vt non poſsit niſi ferro reſecari. Reſecantur autem ſic concreta, & ẽ fodinis per vtres extracta mittuntur in alucos. Hic aqua feruente ſuperfuſa vitriolũ omne, quod pyriti innatum eſt, reſoluitur, fitq́; aqua tota viridis, quæ deinde in alia vaſa transfunditur, vt depuretur: depurata autem, transfertur in caldarium plumbeum, in quo ſuppoſito magno igne bullit ad horas octo, aut nouem: donec per euaporationem, quam vocant, denſetur: influente tamen

ſemper eodem liquore, vt eadē caldaria plena maneant. Pôſt infunditur in cados ligneos, quib. inſertæ virgæ ſunt, quibus accreſcit. Atque hoc eſt, quod vitriolū coctum ſeu facticiū vocant. Ac tantum quidē de aquæ ferrū rodentis vi & efficacia.

Nunc de lapideſcente dicā, cuius generis multæ ſunt in Zepuſio, inter quas etiam nōnullæ nō aliter quā calidæ, aut aliæ ſalubres frequentātur. Et ineſt his quoq; caloris, vel potius teporis aliquid, quod cū alijs temporib. tum per hyemem manifeſtius ſentitur. Eſt verò inter eos fons eximiūs vnus ad pagū, cui apud Zepuſiēſes Germanos à riui murmure nomē eſt, qui inſtar piſcinæ ſtagnat, & plurimam aquam reddit, in quam item ligna iniecta, lapide ceu cortice obducuntur. Alter ad pagum, qui vocatur Ioannis. Nam qui anguſtius ſcatent, ſtatim atq; paululū profluxerint, lapideſcūt, & ita in tumulos exurgūt. cuiuſmodi videtur vnus ad pagū Diui Andreę nomine: alter ceteris inſignior, prope arcē Zepuſienſem, ad ædem diui Martini, quæ ſacrarum ædium in Zepuſio princeps eſt. Hic ſcaturit, vel erūpit potius, aqua bullieti ſimilis, cū magno intus murmure et ſtrepitu, qui admota aure nō ſine admiratione auditur. Erūpit aūt nō foras tātū, & ſub diū: ſed etiā meatus ſub terra quęrit, & quacunq; vadit, lapis fit. quanquā qui ſubterranei ſunt eius generis lapides, pluuijs aquis irrigata humo, & eo madore diutius manēte, diſſoluūtur. Solent autē accolæ his ſic diſſolutis & effoſsis, ad opera cemētaria vice calcis vti. Qui verò ſub dio naſcūtur, ipſiſsimē

ſunt

sunt lapides, tofi dicti, leuitate & raritate non dissimiles pumicibus. Et quia veresimile est, ijs aliquid glutinis inesse, qui in propinquo ædificant, libẽter his ad muros faciẽdos vtũtur. eoq; quidã illic dictitãt, se domos ex aqua factas inhabitare.

Cæterùm non minus miraculi videtur habere quibusdam, quod in monte arci contiguo, intra specum quendam aqua per hyemem fluida, æstate ita congelat, vt refrigerandis poculis glacies in de peti soleat.

Porrò quod ad fontes bibentibus ex eo animãtibus letales attinet, eorum vnus est ad radices rupium Sarmaticarum, quæ, vt dictum est, Zepusio imminent. alij duo hoc famosiores sunt in Comitatu Saros, quasi in conspectu arcis cognominis, cuius ipse præfecturam teneo. Nam qui est sub rupibus, aues tantũ ex eo gustãtes necare dicitur. At alios duos non tantũ auibus, sed etiã alijs animantibus noxios esse ferunt. Quã ob causam, ne cui pecori ad eos aditus sit, diligentissimè caueri solet. Nascitur autem ad alterũ eorũ, qui propemodum intra Eperiensium nostrorũ fines est, plurimum aconiti, cui herbæ venenum inesse vel vnicus Ouidij versus arguit:

Lurida terribiles miscent aconita nouercæ.

Atque hinc quidem videri potest fons hic virus trahere. Tales enim, ait Plinius, sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt: qualesq; herbarum, quas lauant, succi. Sed est reuera singularis huius fontis natura, vt qui & crescente luna augeri, & deficiente minui, atq; adeò in interlunio prorsus

deficere

deficere dicitur: tanto omnium consensu, vt mihi ne libuerit quidem, an hæc aliter sese haberent, explorare.

Fontes acidos, & quas acidulas vocant, consultò prætereundos putabam, quòd minimè rari sunt in Hungaria. Ne non tamen ex his quoque aliquid delibem, celebres sunt in primis, alter in comitatu Zoliensi, ad arcem eiusdem nominis, cui oppida, quæ dixi vocari montana, subiecta sunt: alter ad oppidum, cui Mons regius nomen est: vterque spleneticis manifesto sensu mederi dicitur.

Ad oppidum Bistriciam, Germani Meusolam vocát, vbi fodinæ sunt æris opulentissimæ, quæ nunc appellantur regię, quòd in ijs impendio Regis opera fiunt, cuniculus quidam reddit aquá viridé: ex qua, vbi subsedit, chrysocolla colligitur.

Quia verò in Comitatum Zoliensem, dum aquas persequimur, ventum est, non possum præterire hiatum terræ iisdem in locis famosum ob pestilentes expirationes, quibus aues superuolátes, & quæuis alia animantia extingui constat: manifesto eorum experimento, qui eius rei periculum facturi, gallum, gallinámue, aut felem, aut canem longo hastili alligatum, supra eum hiatum, qui septo ad arcendas inde animantes circundatus est, protrudere & efferre consueuerũt: quibus non aliter vita subitò eripitur, quàm si strangularentur.

Est item ad eum fontem, qui potus aues, vt dictum est, enecat, sub Sarmaticis fontibus acidu-

la: quæ etsi eandem cum eo ipso fonte originem habere creditur, tamen plerisque ita grata est, vt etiam ægroti inde potum petant.

Alia est non longè ab arce Leua in Comitatu Barsiensi, quæ nisi ab hauriẽtibus pleno vase per feratur domum, saporem amittit. Itaq; qui occur santibus, vt fit, potum ex ea præbent, vel modicè exinanito vase, quod reliquum est, effundunt, & ad hauriendum denuò recurrunt. Addunt quidã aliud hoc prodigiosius, sed minus simile vero, Nempe, si pura sit, dum hauritur, & pura permaneat, donec offeratur ægrotis, qui eam mirificè appetere solent, quòd hoc certissimum ad salutem signum sit. Sin turbida reddatur, planè pro deplorato haberi ægrotum. Itaq; eos qui potum tantũ infirmis, non omen petunt, antequam hauriant aquam, turbare solere. Sed hoc superstitiosorum credulitati relinquamus.

Ab hac quoq; rursus acida alia haud magnis distat spacijs: ad quam etiam prope est fons, qui tumuli in speciem assurgit, & subinde mutat fluxũ, lapidescente nimirum statim aqua, quam effundit, & ideo sic excrescente ea parte, qua aliquandiu manarit, vt sese aliam in partem, quæ humilior est, effundere cogatur: quod quidem quasi circuitu quodam fit per omnem fontis oram.

Ad arcem Fileg, quæ inde in Boream euntibus occurrit, in Comitatu Neograd, specus est, in quo supernè destillans aqua, continuò durescit. Ibi verò videas ceu statuas hominum consistere saxa, ex hac destillatione cõcreta. Albus his color est:

nec

nec per se tantum sunt alba, sed etiam coloris albicantis vsum trita pictoribus præbent.

Sunt præterea ad fines Eperiensium fontes salsi, tantæ acrimoniæ & salsuginis, vt inde sal excoquatur, qui ad omnis generis condituras, & in primis ad coctură piscium, cæteris vtiliorem esse existimatur. Habetq; locus nomẽ ab his fontibus: Hungaris enim Sowar, hoc est, Salis burgum dicitur. Nam & arx eius nominis supra eum locũ fuit, meæ item præfecturæ subiecta, antequam dirueretur. Esse autem salis vim magnam in aliqua eorum montium parte, in quibus promõtorij instar arx extat, vel hoc magno est argumento, quòd in aduersa quoq; eorum parte salsi fontes sunt, qui item sua appellatione insigniũt locum. Sed quod in eo inquirendo aut eruendo minus elaboratum est, id nõ negligentia hominum, sed proculdubio Regum prouisione euenit, ne immodica copia salem vilescere contingeret.

Abundat enim Hungaria sale natiuo, qui lapidicinarum modo cæditur in Maromarusio. Item in Transsyluania, vbi etiam piscinæ salsæ stagnant: à quibus omne pecus arceri necesse est. compertum est enim, earum immodico haustu, qui salsugine incitatur, enecari. Insunt tamen in his alicubi pisces. quod minus mirum videri posset, cum ipsum quoq; mare piscium parens salsũ sit: nisi hic non in aqua salsa, sed in ipso penè sale viuere viderentur. Sunt autem sapidissimi, carne duriuscula: & ita impatientes aquæ dulcis, vt in eam missi, exanimentur.

Quia verò in ſalis mentionem incidimus, etſi de eius, qui cæditur, ortu diuerſæ ſint ſententiæ, alijs nimirum eum cum ipſa conditione rerum ab initio extitiſſe, alijs poſtea natum eſſe affirmātibus: tamen vt verò propius ſit, ex humore aut ſucco ſalſo concretum eſſe, & adhuc concreſcere, ea potiſsimum ratione oſtendi poſſe iudico, quòd in ipſis lapidicinis ſalis, vbi ſolidiſsimus fuit, inuenta ſunt varia inſtrumenta ad humanos vſus facta. Quodam etiam in loco Tranſſyluaniæ, gallina incubans cum ipſis ouis incorrupta. Quin nunc quoq; plerũq; magna carbonum vis eruitur cum ſale. In Deſienſi fodina, qua nulla eſt in Tranſſyluania altior, paucis antè annis exciſum eſt de medio ſale ingens robur trabi ſimile, tanta duricie, vt ne ferro quidem facilè cederet. Sed idem extra fodinam extractum ſic computruit intra quatuor dies, vt primis digitis concerpi & conteri poſſet. Idem ſolet carbonibus, dum exciduntur, duriſsimis, ſimulatq; ſub dium prolati fuerint, euenire. Hæc verò vulgus in illa confuſione rerũ, quæ Noæ temporibus in cataclyſmo fuit, ibi oppreſſa, aut alio quopiam caſu eò abrepta eſſe interpretatur.

Flos ſalis alibi copioſior, alibi raró in reliquo ſale reperitur: Gemmam vocant, quòd gemmarum quarundam in morem pelluceat. Faciunt autem hoc reperto iudicium ſalicidæ docti experientia, ſalem qui ſequetur, aut impurum futurum, aut citò deſiturum: neque temerè ipſos in eo falli compertum eſt.

Abun-

Abundat & vicina Polonia huius generis nati uo sale saxeo, sed hic minus sincerus & solidus est Hungarico. non enim fibris tãtum, aut venis, sed etiam ingenti mole terrę plurimis in locis distinguitur, ac præterea longius abest à superficie terræ. At in Hungaria putei, in quibus cæditur, minus alti sunt vsq; ad salem. Quin in Transsyluania etiam scopuli instar extat supra terram ad ripam Marisi fluuij, cuius item alueus sal est, nõ longè ab oppido Thorda salinis celebri. Fitq; sæpenumero, vt arantes etiam vomerem in salem impingant. Sed eum nemini cædere licet, ne quid vectigalibus regijs decedat. Liberum est tamen Siculis, qui, vt dictum est, nõnullam Transsyluaniæ partem tenent, suo in solo, quantum domesticis eorum vsibus satis est, sumere. Sed hæc de salsis obiter dixisse sufficiat.

Restant inter calidas, quibus quidem aliquod in Hungaria nomen est, vnæ prope Vuaradinũ, quæ vocantur diui Ladislai, siue quia hic diuus Ladislaus lauerit: siue quia ad ędem ei sacram, & sepulchro ipsius claram, ac tum ipsius, tum Sigismundi Imperatoris, qui hic quoque condi voluit, munificentia opulentam pertinet. His plerique inter omnes Hungariæ calidas, primas tribuunt: in quo tamen amœnitatem potius earũ, quàm salubritatem spectare videntur. Sunt enim calore periucundo, & temperato: præterea tam puræ & perspicuæ, vt speciem rerum, si quæ inijciantur, ampliorem quàm sunt ipsæ res, reddere videantur.

Sunt tamen præter calidas multæ aliæ salutares frigidæ in Hungaria: cuiusmodi dixi esse in Zepusio geminas, quæ lapidescunt. Sed hoc tem pore maximè prædicatur, & à multis frequentatur, fons ad Mislá, qui locus à Cassouia haud magno distat interuallo. Huius aqua lapidibus qui prope fontē sunt, feruefactis calesit, & ita balneis idonea redditur. Nō desunt tamen, qui vim medicā, quæ aquę inesse creditur, ipsis potius lapidibus, quàm aquę, tribuendam esse censeant: quòd ipsa per se pura sit, & bibentibus gratissima: & contrà, quam solent aliæ salutares, nullam mistu ram resipiat.

Verùm vnde medendi vis insit aquis, & cur aliæ alijs atq; alijs morbis, nec vna ratione eędem omnibus medeantur, præterea vnde ipsis tot, tātæq; in calore, sapore, odore differentiæ: denique cur aliæ concrescant, aliæ ferrum rodant, id speculatoribus & venatoribus naturæ physicis expli candū relinquo. Georgius Agricola (cuius in hoc genus rebus inquirendis & excutiēdis studium atq; iudicium exquisitissimū esse, libri ab eo doctissimè scripti arguunt) multa de his egregia pro didit eo in Opere, quod de natura eorū quæ de terra effluunt, inscripsit: & idem plura se traditurum pollicetur in ijs libris, quos se de Medicatis fontibus instituisse ait: ad quorum lectionem sese referent, qui de his volent plenius erudiri. Nā mihi hæc scripturo propositum non fuit, vt docerem quenquam: sed vt voluntati tuę, Sigismun de Baronum optime, quæ mihi semper imperij

vice

vice eſt, morem gererem.

Quantum autem tuum quoque ſemper fuerit ſtudium in his eruendis, quæ in cognitione natu ræ rerum atq; locorum vel obſcura ſunt, vel aliquam admirationem habent, cùm omnes qui te norunt, ſciunt: tum ſcriptus à te, & nuper editus de Moſchicis rebus liber, abundè oſtendit. Nam quid eſt in tota nobis ante paucos annos minus nota regione, aut in moribus gentis Moſchicæ, aut in eius religione, quod non ſcitiſsimè explicaris? Quid? quod Hungaris noſtris penè ignotæ eſſent origines ſuæ, niſi tu confirmaſſes Moſchis confinem eſſe, & ad imperium eorum pertinere Iuhram, vel vt alij dicere malunt, Iugariam, vnde & initio profecti Hungari, & nomen traxerunt? Ex Scythia quidem veniſſe eos nemini erat dubium, ſed de nomine diſceptabatur: cũ alij ab Hunnis & Auaris voce compoſita dictos eſſe aſſererent, alij aliud comminiſcerētur. At verò propius eſt ab Iuhra manaſſe Hungarorum nomen: cum nunc quoq; Slauorum lingua, qua nulla per vniuerſam Europā latius patet, Iuhri, vel prima ſyllaba nonnihil, vt fit leuigata Vhri vocentur. Mitto, quod te quoq; confirmante credibilius viſum eſt, montes, quos vocant Riphæos, non extare his in locis, vnde tanto veterum ſcriptorum conſenſu Tanais decurrere dicitur. Sed hæc qui magis perſpecta habere volent, ex commentarijs tuis, & his addita chorographia petent.

Mihi hic narrationem de aquis, quæ in Hungaria aliquo miraculo, aut nouitate quapiam in-

signes sunt, finire libet, vel relinquere potius. Nā si omnes, quæ aliquid admirationis habent, consectari velim, persequendum esset mihi quicquid est in Hungaria amnium: quorum quidem tantum est, vt non facilè dare posis æqualem regionem, quæ pluribus & maioribus abundet. vt nō immeritò veteres Hungari in regni sui insignibus quatuor ductus, totidem præcipuorum fluminum, Danubij, Saui, Draui, & Tibisci imaginē repræsentantes, vsurparint. Sed ne nihil tamē de his dicam.

Est laus amnium præcipua, esse nauibus ferendis idoneos, & piscosos. Quo in laudis genere quotusquisq; est extra Hungariam fluuius, qui illis, quos dixi, quatuor conferri queat? vt ne quid commemorem de alijs Hungaricis amnibus, qui etsi magnitudine illis minimè pares sunt, tamen non minus ferè sunt admirādi. Nam præter hoc, quod optimorū & saluberrimorū piscium copia affluunt, feraces auri pleriq; habētur: in ea præsertim veteris Daciæ parte, quā Hungariæ attribui, & Transsyluaniam vocari diximus, quorum etiā nonnullis ab auro nomen est. Cuiusmodi sunt tres cognomines, Chrysi dicti: & qui Hūgaris vocatur Aranyas, hoc est, aureus: ne quis Hungariā ea, quæ Thraciæ, Hispaniæ, Lydiæ, Indiæ amnibus gloria est, carere existimet. Rapiunt autem non ramēta tantū auri perrēni cursu, sed etiā plerunq; massulas, alias pisi, alias nucis auellanæ, castanéæue, aut iuglandis magnitudine: quoties vi delicet inundant, imbribusúe, aut alia quapiam eluuie,

eluuie, aut arte inducta corriuatione aucti ripas, & ea per quæ currunt loca, subruunt. Nec cōmenticium est, ijs in locis effodi quandoque massas, aliàs puri auri, aliàs concreti saxi aliquid habentes, quę aliquot vncias vsque ad selibram, & librā & hoc amplius appendunt. Quin liceat mihi dicere, cuius certos autores notæ fidei homines habeo, effossas esse, quæ quingentorum, imò quæ mille florenorum non modò pondus, sed etiam precium eleuarint.

Sed vt ad illos principes Hungariæ fluuios redeam, Danubium, Drauum, Sauum norunt vicini Germani, Norici, Carni: apud quos eorū fontes sunt, & prima incrementa. quæ etsi præclara sint, nequaquā tamen tantū laudis addunt amnibus, quantū hi mox, atq; solū Hungaricum attigerint, consequuntur. Hic enim continuò & plenius & spaciosius fluunt, eoq; nauigationi magis habiles sunt, piscibusq; & maioribus & melioribus magis abundant: vt omittam, quòd diuersi generis piscibus, quibus ferè prima est gloria, extra Hungariam carent. Quapropter de his, quorum origines magis notæ & celebres sunt, plura referre supersedebo: dicamq; de Tibisco tantum, quē Hungaria sola totum sibi vendicat.

Oritur in Maromarusio, sub altissimis Carpati iugis, fonte quidem exiguo, sed tantis subitò incrementis, vt intra tertium miliarium pro tēporis tamen, quod incrementa moderatur, ratione, patiēs sit nauigiorū, quibus sales euehuntur. Est aūt ferè iustū vnius nauigij onus, quater mille frusta

ſalis,(vulgò lapides vocant) ſingula viginti plus minus pôdo librarũ. Fertur autẽ intra Maromarũſium curſu citatiore, vt inter montes, qui plurimos in eos torrentes & riuos effundunt: eſtque ibidem limpidiſsimus, ſolo glareoſo. ſed idem ex illis Maromaruſij anguſtijs eluctatus, ſimulatque campeſtria attigit, incedit lentius, & fluit impurius, admiſſo præſertim amne Zamos, qui ex trãſſyluania ruens, viam præbet nauibus, quibus ſales Tranſſyluanici exportantur: videturque tum ſanè prorſus alius eſſe, non ob augmenti tantũ, aut curſus ſui modum, ſed quòd etiam piſcium in eo ratio eſt diuerſa. nam intra Maromaruſiũ non habet ferè alios, quàm quos aquæ puriores alũt, & eorum quidem omnis generis copiam ingentem: at foris quem facilè dabis piſcem, cui quidẽ in profluente vita eſt, quem non ſuppeditet Tibiſcus? quiq; & ſapore, & magnitudine non præſtet ſui generis piſcib. qui alijs in fluuijs capiũtur?

Porrò de copia quid dicam? habet quidem Hũgaria multos amnes piſcoſiſsimos: inter quos etiã eos numero, qui ex vicinis terris immittũtur.

Sed neq; inter hos, neq; inter alios, quorũ fontes apud Hungaros ſunt, vllus prouentu piſcium ſuperat Tibiſcũ: vt eum, quod de Pado Italiæ dixit Poëta, meritò fluuiorum regem in Hungaria dicere poſsis. Etſi verò idem contingit fluuijs, quod terræ: nempe quòd vt hæc fruges, ſic & illi piſces, nunc vberius, nunc malignius producant: tamen nullum eſt tempus Tibiſco, quo piſcibus non magis, quàm cæteri amnes, abundet. Quin,

qui propius ad eius ripam in æstiuis præsertim caloribus accedunt, manifesto sensu experiũtur, eũ pisculentiam quandam, vt sic dicã, redolere. Nec desunt vulgò, qui dicant, duas eius partes aquã, tertiam pisces esse: non eo quidem sensu, quòd ita sese res habeat: sed quòd planè admirandam, peneque maiorem fide multitudinem piscium significatam volunt.

Vidimus ipsi autumno superiore, cum illustrem Comitem Nicolaum à Salmis, exercituum regiorum summum in Pannonijs imperatorem, vltra Tibiscum sequeremur, apud arcem Thokai, quo loco Bodrogus, idem valde piscosus amnis, Tibisco miscetur, millenos carpiones, quos nonnulli Cyprinos dicere malunt, citra delectum tamen, sicut eos capi contigit, venire centum numis Hungaricis: hoc est, floreno, vt vocant, vsitato: quem pro præsentis rei monetariæ illis in locis ratione, aureus vnus superat similibus numis quinquaginta. Eadem est plerumq; luciorũ vilitas, sub hyemis ferè initium. Vtor autem lucij appellatione, in designando pisce notissimo, quem quidam lupum dicendum esse contendunt.

Sed quanto longius profluit Tibiscus, quantoq; propius accedit ad Danubium, in quem sese exonerat è regione Sirmij, hoc minus est precij piscibus, propter vim eorum infinitam, presertim cum exundat. Nam tum in plana effusus, omnia latè loca non tam aquis quàm piscibus cõplet: & quędã quasi stagna facit, quæ agrestes antè, quàm decrescit, & in alueum redit, claustris quibusdam

obſepiunt,ne refluentibus aquis vnà recedant piſces. Hic itaq; non aliter atq; in piſcinas concluſi tenentur: neque tamen rarò contingit, vt impetu facto, qualis eſt acie cõgredientiũ, effractis ſeptis perrumpãt, ſpemq; & laborem agreſtium fruſtrẽtur. Quo fit, vt hi pro magno negocio habeant, inuitare populares vicinos, vt piſces emptum veniant. Sed quod prouerbio dicitur, vltroneas putêre merces, vix vnquam magis quàm hic habet locum. Nam ſæpe aut nulli veniunt: aut ſi qui veniunt tantillo licentur, vt nihil penè interſit, gratuitóne eis des, ân vendas. Quin fit quandoque, vt ne gratis quidem dati, aut quaſi relicti ad prædam, auferantur: ſed porcorum gregibus, qui ſubſidentibus aquis immitti ſolent, lætam paſtionẽ & quaſi piſcationem præbeant: ipſa tamẽ piſciũ multitudine nihilominus ſic plerunq; ſuperante, vt magna eorum pars emoriatur, & computreſcat. vnde tam tetri naſcuntur halitus, vt qui iter faciunt, ea loca non aliter, quàm quæ peſte infecta ſunt, vitare cõſueuerint. Nec hoc foris tantũ, ſed etiam in oppidis euenire ſolet, dũ nimirũ tanta vis piſcium in forum currib. & equis infertur, vt qui eos importarunt, deſtituti ab emptorib. ſe ſe clanculum relictis piſcibus inde ſubducant. Quò fit, vt plerunque edicto cum pœna propoſito, caueri ſoleat, ne quis illinc, niſi ablatis vnà piſcibus, diſcedere audeat.

Sed lõgius quàm inſtitueram, progreſſus ſum, illuſtris Baro Sigiſmũde, non tam admiratione harum rerũ, quæ mihi iam maxima vitæ meæ parte

in Hungaria exacta admirabiles esse desierunt, quàm studio efficiũdi imperata tua incitatus. Nõ inficior tamẽ, pleraq; à me minus explicatè tradita, neq; non multa præterita esse, quę cũ hac narratione congruebant. Verùm id ceu data opera à me factum est, quòd his & aptius & vberius explicandis locum alibi sum habiturus.

Porrò quod in epistola ad me tua duorum admirandæ naturæ fontium, alterius quidem ex Arriani, alterius verò ex Saxonis Grãmatici historia mentionem facis, equidem dubitaui aliquandiu, an non hoc consilio à te factum esset, vt quæ de similibus miraculis aliorum autorũ scriptis prodita sunt, ea mihi cum his nostris coniũgenda, ac cõponenda, esse innueres. Et si verò huc inclinabat animus, tamẽ cum viderem mihi nihil relictũ esse præter colligendi laborem, quẽ sibi quisq; legendis libris præstare potest: satis esse putaui, breuiter, vnde hæc potissimũ peti possint, indicare.

Miratur Plinius, ab Homero non esse factam calidorum fontium mentionem: neque hoc sanè iniuria. Quem enim mihi facile dabis autorem, qui non quàm accuratissimè in rerum, locorũue descriptionibus recensere soleat, si quid fortè occurrit, quod vsitatum naturæ cursum excedit, aut aliqua nouitate est insigne? Imò quem dabis, in quo non aliquid eiusmodi reperias?

Sed inter eos, qui cæteris diligentius, quasique ex professo de his latinè scripserunt, primas obtinet Plinius: qui non contentus aquarum, fontiũ, & fluuiũ miracula capite elegãtissimo in secũdo

Na-

Naturalis historiæ suæ libro complecti, rursus ijsdem aquis & aquatilib. describendis etiam peculiarem dedit librum, qui eiusdem operis est tricesimusprimus. Secundum Plinium multa de his inuenias prodita à Seneca, in Naturaliũ quęstionũ libris. Nec pauciora penè à Vitruuio, de architectura lib. octauo. Quædam etiã à Strabone, Pomponio Mela, Solino referuntur: vt alios prætereã recentiores. Sed omnium instar haberi potest vnus Geōrgius Agricola, qui quæcunq; eiusmodi sunt vel in Græcis Latinisq; scriptoribus à se lecta, vel domi forisq; obseruata, vel accurata indagatione comperta, non modò in illos, quos supra dixi, libros retulit, sed etiam causas eorum quàm scitissimè studuit explicare: quanquam quotam quæso hæc factura essent partem, si cætera quoque, quæ adhuc ignota latent, proferrentur? qua in re nescio profectò, socordiáne magis, an ingratitudo hominum accusanda veniat, qui dum ista pro neglectis habent, non satis æterni illius architecti Dei potentiam & magnitudinem admirari, & eius beneficia agnoscere videntur.

Memini te mihi aliquando de quodam in Carnis lacu, cui à pago vicino Zirknitz nomen est, non minus penè miranda dicere, quàm à me de Hungariæ aquis sunt memorata: vt is videlicet quotannis ferè sub autumni finem, aquis de repentè ex abdito venientibus, magnamq; piscium copiam secum trahentibus inundetur: appetente verò æstate, aquis rursus abdita petentibus exarescat, hac quasi perpetua vicissitudine, vt quo in

loco

loco paulo antè piscatus fueris, in eo messem & sementem facere, simulq; si libeat venari, ac rursus vertente anno piscari possis.

Sed quid obstat, quo minus loci faciem, vt eã ab alijs delineatam accepisti, de tuo sermone describam. Claudi aiebas eum circumquaque montibus, è quibus riui quidam ignobiles suo quisque alueolo procurrant, ab orientali quidem plaga tres, ab australi quatuor: singulos quo lõgius fluant, hoc minus scatere aquis, terra nimirum ipsas combibente, donec postremò absorbeantur scrobibus saxeis, ita natis, vt humano opere excisæ videri possint. Hic aquis ita redundantibus, vt recipi non possint, fieri, vt regurgitent scrobes: neque solum nihil aquæ admittant, sed etiam quicquid receperint, effundant tanta rapiditate, vt refluxus impetum ac cursum equiti quamuis expedito & fugienti, ægrè effugere liceat. Itaq; quacũque pateat locus (patêre autem eum ad sesquimiliarium minus laxa latitudine) diffundi aquas, & lacum efficere, qui plerisque in locis decẽ & octo cubitos altus sit: & vbi minimum profundus est, æquet iustam humani corporis mensuram.

Hæc fortè minus mirabitur, cui constabit esse eadem in regione amnes, qui terras subeant, & vbi per longa spacia mearint, rursus effluãt: quosdam, etiam vbi semel sese abdiderint, amplius nõ comparere. Nam hinc occultis quibusdam canalibus illas in lacum manare aquas ratiocinabitur, præsertim si cognorit, ibidem aliquot in locis esse caua montium amplissima, in quibus aqua-

rum

rum ruentium fremitus exaudiantur, & earum quasi stagna sint: vnde illos venire riuos hoc minus dubium videri potest, quòd constat iisdem anates viuas euehi: quas nemo nescit in locis subterraneis, in quæ auræ aditus non sit, degere non posse. Sed quia pro comperto habetur, illã aquarũ accessionem nõ duci è montibus per riuos, aut alios occultos meatus, sed venire ab illa scrobium regurgitatione, & quasi vomitu, rursusque eodẽ redire, & resorberi, idque statis temporibus fieri, quis hæc miraculo carere negabit?

Auget verò hoc quoque rei nouitatem, quòd se rè non minus celeriter recedunt aquæ, quàm accesserunt, non per scrobes illas tantum, sed vnisa penè terra eas non aliter recipiente, quàm si per cribrum diffunderentur. Quod cùm fieri sentiũt accolæ, continuò grandioribus eius meatibus, quoad fieri potest, obstructis, agminatim aduolant ad piscationem, quæ ipsis non modò iucunda, sed etiam perfructuosa est. Nam & pisciũ vis ingens facilè capitur, aqua nimirum eos destituẽte: & apud vicinos precium habent, ad quos cõditi sale exportãtur. Inuenias autem ibi plerunq;, quod iurè mireris, lucios (nam his magis quàm alijs piscibus abundat hic lacus) qui duos cubitos excedant: quæ res satis magno est argumento, eos intra illas voragines nasci, aut saltẽ augeri oportere: cũ fieri non possit, vt dũ foris stagnant aquæ, ad tantam magnitudinem perueniant.

Porrò siccato lacu fit messis, qua parte solum consitum; & idem rursus conseritur, antè quàm

inun-

inundet. Solum ipsum firmum, lætum, & in primis ita ferax graminis, vt post vigesimum diem secari soleat. Non est tamen eadem vbique fœcunditas. Nam magna eius pars, præter iuncum nihil gignit. Quo verò magis cognobilis fiat lacus, libet addere, quod tu ceu insignem noram adiecisti: nempe distare eum ad vnius miliarij spacium ab arce Carnis, pariter & Italis dicta Postonia, quam Venetos aiebas Maximiliano Imperatori, dum percuteretur fœdus, quod inter eos postremum fuit, ademisse: & dum pacta conuenta præstari oporteret, reddidisse: in illustri eius loco tanquam pro trophæo relictis his versibus, quos ibi tum legeris:

Postonia victa rediens post omnia victor
Leuiades, affert pulchra trophæa domum.

Quia verò id, quod dictum est de aquarum ad statum tempus accessione, me quorundam fontium, quibus idem accidere dicitur, admonet: etsi mihi externa minimè persequenda duxi, facere tamen non possum, quin de duobus dicam: vt tibi illud quasi pensem, quod ex Arriano & Saxone Grammatico de totidem fontibus annotasti.

Alter est calidarum laudatissimarum, in alpestri Rhetia apud Fauarias, inter rupes eminentissimas, qui cum ferè deficiat mense Octobri, redit mense Maio: sicq; rursus vsq; in autumnum exuberat, vt saluberrimis eius aquis mola frumentaria impelli possit.

Alter hoc magis mirabilis est in Heluetijs, quem recens Helueticorum Chronicorum scri-

ptor tradit ſiccari menſe Auguſto, quo tempore nouis ibi niuibus cadentibus pecus inde mitiora in loca depellitur: neque poſtea manare, niſi menſe Iunio, cùm nudatus niuibus mons, rurſus paſtioni pecoris patet. Manare autem eum è petra in foſſam propinquam, ad aquandum pecus comparatam: per interualla tamē, & bis tantum quotidie, manè videlicet & veſperi: rurſumque toties occultari. & has quotannis retinere ac continuare vices, donec rurſus, vt dictum eſt, Auguſto menſe ſiccetur. Dicas aquationi pecoris, ſingulari Dei munere, in illa horrida ſolitudine datum hunc fontem eſſe: idque bruta ipſa agnoſcere, vt quæ eum ferè vltrò, quoad ibi in paſcuis ſunt, ad id tēpus, quo fundit aquam, petere ſoleant. Quin additur, experimento cognitum eſſe, quod idem fons tam impatiens ſit ſordium, vt ſi quid impuri in eum miſſum, merſúmue fuerit, per aliquot deinde dies non compareat, nec aut manè aut veſperi aquæ quicquam reddat. Montem, in quo is fons eſt, Heluetij ſua lingua appellant Engſtle: ea in regione, cui ab amne Arula, Argew fecēre nomen.

Prudenter Plinius, ad confirmanda exempla potentię aquarum, à ſe in illo pręclaro opere prodita: Si quis, inquit, fide carere ex his aliqua arbitratur, diſcat, in nulla parte naturæ maiora eſſe miracula. Hoc quanquam ipſe quoque vſurpare aduerſus eos poſſem, quibus fortè in hac mea de aquis narratione quædam fide maiora eſſe videbuntur: tamen monebo potius, non temerè quicquam

quam eorum quæ de admirandis naturæ operibus feruntur, pro incredibili haberi oportere, ne quid infinitæ Autoris sapientiæ & potentiæ temerè derogetur.

Habes Baro clarissime, pro epistola libellum, magis ieiunum quidem illum, quàm vel ipse fortè expectabas, vel materia, quam mihi tractandã dederas, exigebat. Sed cùm non ignores, me minimè abundare ocio, tuæ erit æquitatis, non tam quid assecutus sim, quàm quid assequi voluerim, æstimare. Hoc vnum quidem certè, vt tibi gratum facerem, sedulò sum conatus.

FINIS.

INDEX HVIVS Libri.

Cho-

INDEX.

Typis Ioannis Latij.